ALPINO (Prospero)

De praesagienda vita et morte aegrotantium... cum praefatione Hermanni Boerhaave - Venetiis, Remondiniana, 1751 - In 4° p.pergamena, pp.XII-314, frontespizio rosso e nero e bellissimo ritratto in rame, capolettera e finalini ornamentali. IN FINE Hieronymi Fracastori: De diebus critic libellus, pp.16 più 19 di Index.

originale

1993 L. 480.000

(Blake, 12. "A classical work on prognosis"; Garrison-Morton, 2194 prima ed. "Ma sopra tutti come aquila si estolle Prospero Alpino di Marostica....egli lasciò il più compiuto e si potrebbe dire il più perfetto trattato intorno ad una parte così difficile della patologia. Perciò giustamente ha formato l'ammirazione de' dotti che seguirono e meritò una prefazione di Boerhaave"; De Renzi, III, 453-54. "Il suo libro è dopo Ippocrate il primo trattato di semeiotica. In esso vengono studiati tutti i sintomi ed i segni dai quali si può intuire l'insorgere, il decorso e l'esito della maggior parte delle malattie"; Capparoni, Profili, I, 23).

2294/4

LOTTO 218 GIO93

16t4h

1459

B762

PROSPER ALPINUS Marosticensis
PH. & MED. ac PROFESSOR MEDICINAE PATAVINUS.

PROSPERI ALPINI

Ph. & Med. Doct. in Gymnasio PATAVINO *Med. Prof. Ordinarii*

DE

PRÆSAGIENDA VITA

ET

MORTE ÆGROTANTIUM

LIBRI SEPTEM.

In quibus ars tota HIPPOCRATICA prædicendi in ægrotis varios morborum eventus, quum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque observatione, nova methodo elucescit.

CUM PRÆFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE

Nec non emendationibus, recensionibus, supplementis

HIERON. DAV. GAUBII, M. D. & CH. L.

Ac Capitum & Rerum duplici Indice.

Editio altera Veneta omnium emendatissima.

VENETIIS. MDCCLI.

EX TYPOGRAPHIA REMONDINIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

MEDICÆ ARTIS PRINCIPI,

HERMANNO BOERHAAVE,

FAUTORI SUO ÆTERNUM VENERANDO,

HIERONYMUS DAVID GAUBIUS

PERPETUAM FELICITATEM.

Aximo, quod apud Te, VIR CELEBERRIME, isthic ALPINI liber habuit semper, & etiamnum habet, ponderi junge immensam Tuorum erga me meritorum molem: Sic momenta cognoveris, quæ, hanc ut novam ejus editionem Tibi potissimum dedicem, me induxere. Te profecto Auspice his primum in oris lucem Ille vidit. Te commendante distractus est avidissime. Te adhortante ejus, jam alterum proditiuri, in me curam suscepi. Quid ni Illustris adeo Patroni præ se ferat Nomen cliens? Sed vel prægnantior multo, alia, quæ ad me attinet, ratio id ipsum postulat. Tanta enim est Tuorum in me benefactorum magnitudo; ut dulcissima horum recordatione memet oblectans, sæpe dubitem, anne vel ipsis Parentibus meis plus debeam, quam Tibi? Quum vero acceptis paria unquam referre me posse, non nisi insanus sperarem; eo tamen adnitendum mihi fore credidi, ut aliquando perpetuum justissimæ gratitudinis, summæque erga Te reverentiæ meæ, monumentum palam statuam: cui equidem, si ullo tempore, hodie certe optatissimam nactus prehendo occasionem. Immortali quippe, & omnium manibus tritissimo id insculptum libro & propalabitur latissime, & delebitur numquam: quorum utrumque in votis est.

Tu igitur, Fautorum Maxime! quod mente Tibi devotissima sacratur, æquo id animo velim accipias. Vive diu, quamfelicissimus. Dumque, quo nobis datus es, cœlum Te manet, serus saltem eo redi. Iterum vale. Dabam Leydæ 17 $\frac{27}{9}$ 32.

LECTURO HIERONYMUS DAVID GAUBIUS,

S. P.

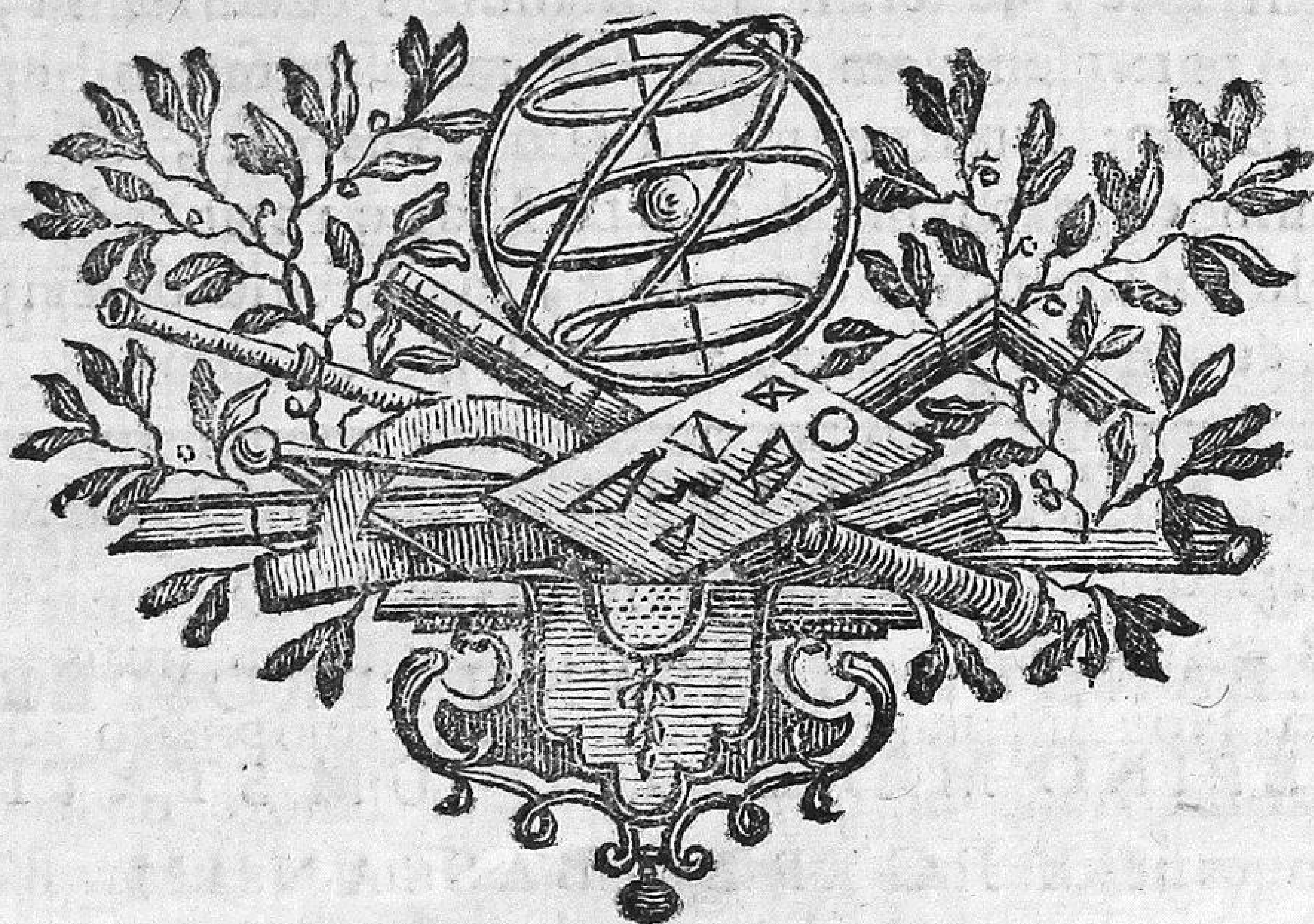

Uanto se usu commendet in Artis Medicæ exercitio, PROSPERI ALPINI hocce scriptum, novit, qui argumenti gnarus illi legendo dedit operam: sed nec latere ipsum potest, quot quantisque passim vitiis, quacumque demum culpa commissis, scateant, quotquot has in oras pervenerunt, ejus editiones. Enata hinc intelligentiæ obstacula fructuum inde colligendorum & copiam minuunt & dulcedinem. Quam equidem rem uti dolui semper, ita tandem, vel in privata dumtaxat commoda mea, ipsi, quousque possem, mederi, mecum constitui: utpote qui, Hippocratis lectioni intentus, Alpinum mihi elegeram pro indice, in quem loca, de præsagio in morbis occurrentia, ad suos quęque titulos referrem. Dum ergo hoc agenti plurima inibi, errorum nube obfuscata, sponte illucebant; hæc simul corrigendo, tacite quasi voti reddebar compos, Alpinum nactus satis emaculatum, meoque deinceps usui pulchre adaptatum. Interea temporis novam ejus parat editionem Bibliopola; qui, quum præter unicum, idque & mutilum, de priore editione exemplar nullum possideret, meum ipsi ut commodare velim rogat. Annuo: do: evolvit Ille; curas videt meas, novæque editioni suæ adjungi optat, perfectioni quippe operis inservituras autumans. Celeberr. D. BOERHAAVIUM uterque id consultum imus: probat & Hic propositum. Ita Hoc incitante, Illo rogante, inopinato adducor, aliunde satis occupatum hunc hominem novo ut labore onerem. En L. B. bona fide, quo casu tota res contigerit. Nunc quæ præstiterim, audi: Mendas, quotquot observavi, bene multas & graves correxi, ut potui: hiatus aliquot, mihi visos, replevi: citata Hippocratis loca, juxta editionem Hujus Foesianam, novissimam, utpote ceteris fere magis hodie pervulgatam, accuravi: quæ vero ex Galeno, aliisve allegantur, non attigi; plus enim hæc, quam quo fruor, exegissent otii.

Quoniam vero, quo tempore manum ego primum admovi operi, aliqua jam ejus pars binis sub prælis sudaverat, quam abjici, & correctam de novo imprimi, haud patiebatur sumtuum magnitudo; inde factum, hæc ut talis fere permanserit, qualis fuerat ante. Habetur autem a pagina prima ad 57.mam usque, in primo Alphabeto: in secundo vero a pag. 185. usque ad 209. Interim ne quid desiderari tamen posset, quæ hac in parte corrigenda & addenda fuissent, in peculiares quasdam pagellas, indici præfixas, conjecimus. Ea igitur L. B. facili negotio, inter legendum, ad suos quæque locos, si ita videbitur, transferre poteris. Vale, & labores hosce meos in Tua commoda converte.

Dabam Lugduni Batav. 17 $\frac{27}{9}$ 32.

QUæcumque, Benigne Lector, Hieronymus David Gaubius aut addita, aut correcta in peculiares pagellas, coniecit, ea in hac novissima editione nostra suis in locis collocata diligenter habebis.

AD LECTOREM

P. S.

Ina adhuc, præter ante dicta, monendus es L. B., quæ, opere jam impresso, demum incidere. Horum prius est, quod huicce editioni, in ornamentum singulare, Auctoris præfixerim effigiem. Qui stupendam ALPINI eruditionem tam vivide exprimit liber, quid ni Ejusdem & in fronte gerat imaginem? Eam vero (quod publicum hic stet gratissimi pro tanta liberalitate animi mei monumentum) eximiæ debeo munificentiæ Viri incomparabilis, D. JOANNIS BASTISTÆ MORGAGNI, eodem in Gymnasio, in quo ALPINUS olim, Professoris longe celeberrimi: quippe qui, litteris sollicitatus, exemplum, juxta tabulam a nobili Pictore, *Leandro Bassano*, exaratam, descriptum, mihi transmittere haud est dedignatus. Expressit hoc Chalcographus noster, quam poterat fieri, fidelissime. Interim ne datam a *Thomasino* in *Illustrium Virorum Elogiis*, ALPINI effigiem cum hac mea conferens, animadversa dissimilitudine hæsites: scias velim, illam senis esse, ætate vero florentis meam: id enim ex datis simul a CL. MORGAGNO ad me epistolis mihi constitit: utpote commemorantibus, in Tabulæ descriptæ tergo, majoribus olim consignata litteris, adhuc legi sequentia.

AN. A VIRGINIS PARTU MDLXXXVI
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO, QUUM STATIM
EX EGYPTO BASSANUM
VENERIT, GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXI.

Quæ quidem inscriptio, licet nonnullibi mendosa, ætatis tamen ALPINI tum temporis index, ante dictis fidem facit.

Alterum est, L. B. quod, Tua in commoda, Vir quidam Doctissimus, Praxin hac in Urbe Medicam exercens felicissime, rerum, hoc in opere tractatarum, compendia pagellarum marginibus, Idemque & indicem adscripserit locupletiorem. Ita, dum suum tribuo cuique, haud videbor Tibi, alienis velle plumis superbire. Iterum vale.

ME-

MEDICINÆ CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.

AD condendam medicinam requiri accuratam primo eventuum historiam, deinde vero severum ex illa ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinæ hujus indolem umquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in Medicina publice disservi. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longe prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES unus fere, penes quem silva reperitur observationum earum, quæ ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accurate, ordinatim digessisset! Sed properum Viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui illustres in Arte Viri, quos inter LUDOVICUS DURETUS excellit, & eo vel major forte PROSPER ALPINUS. Prior in immortali mehercle scripto ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Ego sane, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinæ Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuo curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeo, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandi his vel minimum superesset otii, quærendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum tædiosi laboriis, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinæ ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & Vobis gratulor, probe gnarus, dignius hoc opus raro exivisse in lucem. Valete. Lugd. Bat.* 22. *Sept.* MDCCIX.

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Litterariis.

PROSPER ALPINUS

S. D.

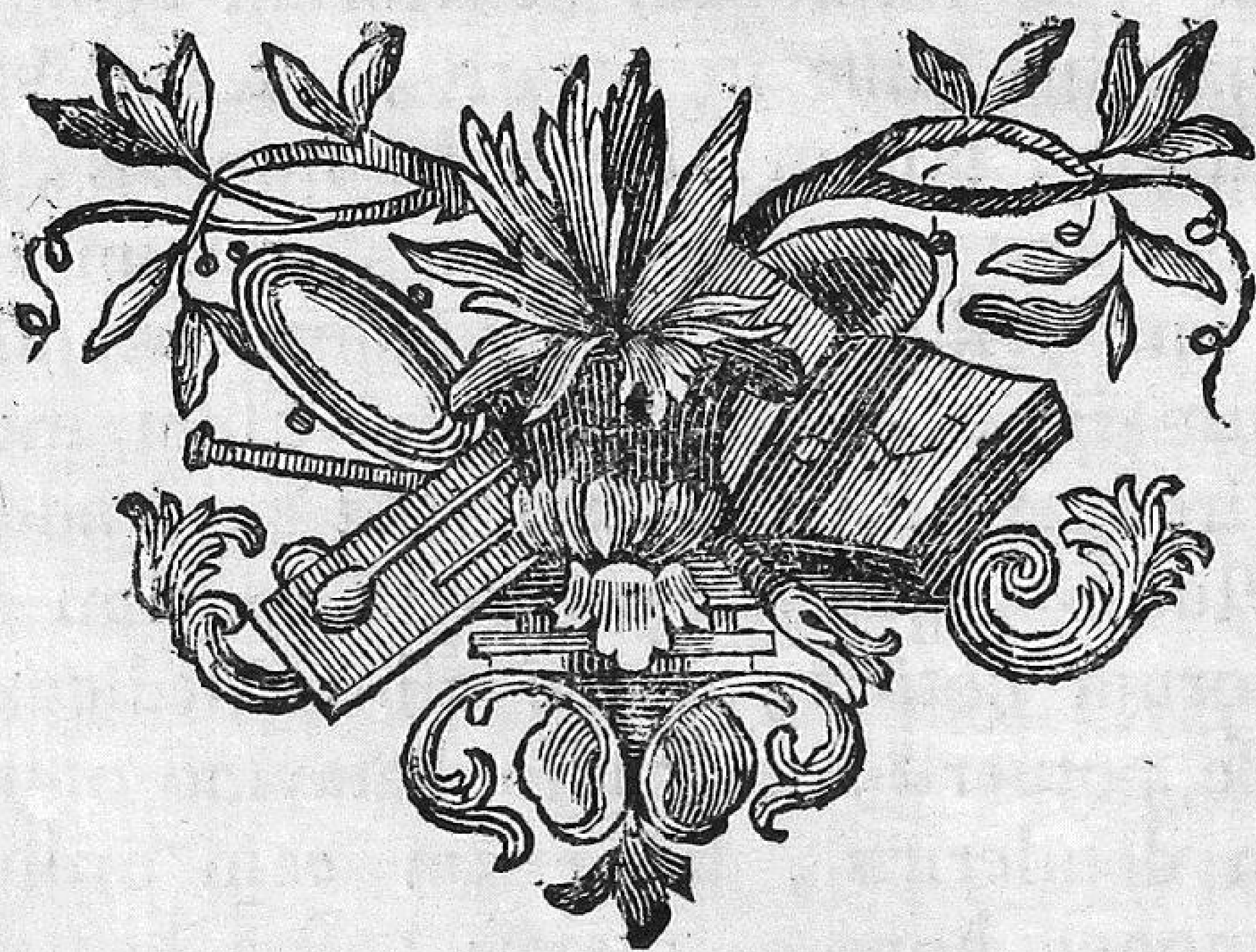

Nter partes, quæ artem Medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, quum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quanto tempore hæc futura Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari

cinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc Medicinæ partem Græcis prognosin dictam, ceteris nobilitate ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad Medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum causis per signa haud quaquam cognitis, naturæque morbo adversantis statu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præsidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem naturæ statum, humorumque motus in ægrotis minus accurate observantes, sæpius ipsis intempestivo ac inopportuno medicamentorum usu, aut impediendo, aut intercipiendo, utiles naturæ progressus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis Medicinæ utilitate, præstantia ac nobilitate persuasus, quum multos annos huic studio incubuerim, quum in variis, & regionibus & locis, varios morborum casus atque eventus, tum apud præcipuos Medicinæ Scriptores observaverim, opus ad medicum præsagium maxime faciens composui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoscenda, de præteritorum symptomatum cognitione, deque præsagienda vita & morte ægrotantium, satis accurate egi. Ac demum quum ultimam hujusce operis partem, septem libris distinctam, de præsagienda quippe vita & morte ægrotantium inscriptam, multorum persuasione in lucem edere constituerim, idque libenter, ne Medicinæ studiosi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores Amplissimi mihi in mentem occurristis, quibus hosce meos labores devotissime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem Medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel sanitatem recepturos, antea prænoscere, atque prædicere) complectitur, sua nobilitate ac præstantia non indignum etiam Amplissimorum Senatorum benignitate mihi sit visum. Addo mihi jamdiu fuisse in optatis, ut me Vobis, Triumviris Litterariis Sapientissimis, possim aliquando honoris, ac beneficii olim suscepti memorem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo simplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ sint, vel animalia, vel fossilia, ad usum medicinæ facientium historiam docet, viresque ac usus omnes ad medendum, quod ipsum recte mederi est) studiosis Medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipsa Medica umquam esse potuerit, in studio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, sed etiam eam ordinariam in eodem studio, ut majori quoque honore, majori vestra benevolentia decorarer, declarastis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias numquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina Medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suspiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat,

quan-

quantopere istius Patavini Gymnasii Medicinæ studiosis utile foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus Medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tamquam prędicendi rationis præcepta continentes, atque hos tamquam casus peculiares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exerceant. Undique (auderem affimare) Medicinæ studiosi Patavium confluerent, ut præter alias Medicinæ partes prognosis quoque ad Medicinam summæ utilitatis, ac splendoris facultatem, quæ olim a primariis Medicis jure, & merito in hoc studio tractabatur, intelligere possent. Interim Viri Illustrissimi hosce Libros, Vobis a me devotissime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At si quid ex ipsis ornamenti ad artis Medicæ studiosos ac commodi aperiatur in hoc vestro disciplinarum omnium emporio, denuo vel restituendum, vel potius instaurandum, summæ prudentiæ vestræ judicium esto. Deum Optimum Maximum precor, ut Vos & Reipublicæ vestræ felicissimæ, & huic Patavino Gymnasio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno salutis humanæ MDCI. die 15. Mens. Februar.

PROSPER ALPINUS LECTORI OPTIMO.

Uum in editione Librorum de Medicina Ægyptiorum studiosis Medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis Viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati extiterunt, hortantibus, ac rogantibus, quum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde quum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad Medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promtu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos propediem exspectato. Atque nostram fortasse Medicinam alias methodico modo informatam. Vale.

INDEX OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

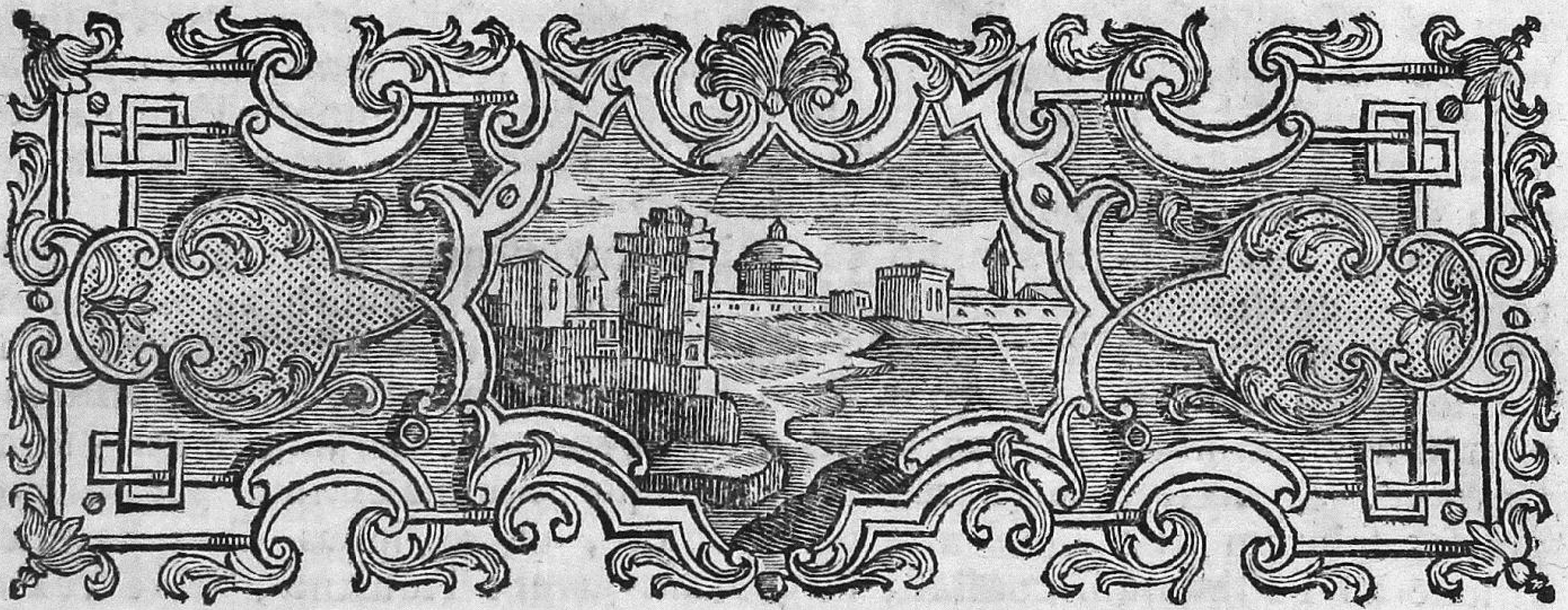
LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

XIV.

LIBER SEXTUS.

LIBER SEPTIMUS.

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

AD eam Medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad Medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis Medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omniumque maxime status præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi autem Medici atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum prægnoscere, quum omnem victus rationem*

Prognostici summa utilitas.

nem ad ipsum inspiciens instituat. Eadem ratione principium morbi, atque augmentum, non ubi jam perfecta sunt, cognoscere, sed multo antea præstabit prænoscere. In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, immo de divina ejus mente, quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum? An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit indicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari? an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaseptima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Quum, ut ex ipsius libro de præsagitione ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evenerunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus, unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait: *Quæ ergo in eo libro secundo Prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor*; At Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinisque honoribus ac laudibus dignum ad cælum usque efferebant. Cujus quum ægroti, tum Medici præsagia perinde ac certissima oracula exspectabant. Ex quibus, prædicendi hæc ratio quanti sit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quinetiam maxime Medicos in morbis acutis exitialibusque: qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi assidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare solent, ægrotosque audito prognostico non Medicorum culpa, sed morborum vi interemtos, assidentes judicant. Quod si antea exitium non prædixerint, ipsorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adscribunt, interiisseque Medicorum causa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum nostri temporis perdocti, propriæ conscii ignorantiæ, omnes fere acutis morbis correptos indiscriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum sane fore gravissimum, ingentibusque periculis plenum, affirmant: morbisque iisdem ad statum properantibus, symptomata quum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quovis modo ægrotos plus solito inquietos, vel anxios, deliros, aut ægre spirantes, aut plus solito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etsi paullo post ægroti ii sanitati restituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi: cum ea via neque parum laudis hi consequi soleant; ipsorumque in arte medica nomen atque fama non parum crescat; artis siquidem medicæ ignari ipsorum sanitatem, (etsi, iisdem Medicos mortem prædixisse, memoria habeant) Medicorum studio ac diligentia subsecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, scienter enim, ac docte quidem sanitati restitutum iri, & morituros esse ex veris prædicendi artis principiis affirmant: neque omnia gravia symptomatum incre-

menta

menta timent, neque nova oborta symptomata, vel hæc ipsa multum aucta. Quinimmo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis significare videntur, salutarem aliquam crisim sæpe esse exspectandam affirmant. Ex his itaque, quum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non solum maxime utilem, sed apprime etiam necessariam esse, intellexerimus; mirari aliquis non debebit, si nos plane, ut methodo, a nullo antea explicata, commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.

CAP. I.

Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant.

Præsagium in ægrotis unde petendum.

QUI recte cupiunt in ægrotis præsagium aperire, in primis, a quibus ipsum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo exsistunt unum morbus, qui in corpus tamquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur; atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore residens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tamquam arcem oppugnante, defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis utitur militibus, ipsorum alii ut unam, atque alii ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat: sic & morbus militum loco pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque natura ejusdem, & corporis acerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere, Hippocrat. *lib. 6. Epid. Sect. 5. text. 12. pag.* 1184. *Com. 5. in text.* 2. si Galen. *in lib. 6. Epidem.* credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tamquam militibus ad resistendum, quum variis morbis, tum symptomatis utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio morbo esse superandam, ipsamque contra debilioribus partium viribus seu facultatibus instructam facile morbo succumbendam. Colligamus igitur ab his, ut nuper dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum, & naturæ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in lib. de constit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expressit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & naturæ colluctantibus, animum semper intendit; atque dum discernit, quodnam horum robustius sit, primum quidem secum de salute hominis, aut interitu præsagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius esse novit, tum & illius præfinitum tempus agnoscit.* Nec mirari quispiam debet, si quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat; cum videamus complures Gymnastas ex primis statim motionibus, quibus contra se invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & sæpe ante partam victoriam, quodque celerius adversarius succumbet. Hoc autem agunt, quum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione salutem aut interitum prænoscet, præterquam ex exacta virium tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime solvendus morbus est, quum validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, si hæ imbecilliores sint, morbus vero fortior. Natu-

Morbi & naturæ comparatio.

Salut. atq; mortis præsagium ex quibus noscitur.

ram vero morbo robustiorem significabunt validæ, ac robustæ corporis facultates, quibus ipsa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortissime pugnat, nec ipso facile superatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmissima munitissimaque, aut militum, aut victus, aut ceterarum rerum, quibus castra, ut defendi possint a fortissimo Duce exercitus, opus habent, defectu; sic natura nostrorum corporum vel etiam fortissima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, sæpe succumbat. Ex quo ipsa aliquando castrorum Ducem imitatur, qui, quum a longa obsidione milites, victum & cetera necessaria sibi defectura timeat, inopinanter aliquando e castris egressus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando aut totum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel causis, vel symptomatis irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue; quum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in l. de causis morborum c. 6.* docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos ignobiles, admodumque a visceribus remotas non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti ea restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque, ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Gal. *in lib. 2. cap. de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare soleant, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis, morbillis, scabie, aut aliis hujusmodi obortis: de quibus Hippoc. *in lib. 2. In text. 18. §. 13. Prognosticorum pag. 43. lin. 18.* dixit: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt.* Colligamus itaque duo esse, a quibus Medici in ægrotantibus salutem & interitum prænoscent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriusque virium cognitione uter sit victurus, esse judicandum. Quam rem Gal. 2. In text. 6. ita expressit: *Summa potius præsagitionis in morituris convalituris que est, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior est, æger omnino morietur, si debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At quum sanitas non nisi declinantibus morbis, aut saltem in statu contingat, Medici, diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eousque perdurare possint, conjectura assequi debebunt. Quod ni assequantur, quippe, an natura post morbi statum cum morbo pugnando

do perdurare queat, ni conjiciant, de salute & interitu præsagium haud probe prenoscent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque statu seu vigoris cognitio erit necessaria. Etenim æqualibus quum naturæ tum morbi viribus observatis, ubi status morbi cito futurus sit, natura morbum absque dubio superaturam Medicus præsciet: at quo ex opposito tarde eodem morbi statu futuro, oppositum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet sine status seu vigoris morbi futuri notitia, minime posse de salute & morte recte judicari: Quam rem expressit Galen. *in lib. 3. cap. de crisibus* ita scribens. *Et quidem sine horum trium exacta dignotione nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perspecta: nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondent.* Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri status dignotione totam in ægrotis prædicendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

Status futuri cognitio necessaria ad prædicendum in morbis.

CAP. II.

De cognoscendis Naturæ viribus, atque in primis ex quibus ipsarum quum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

QUum naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de Natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quamdam esse substantiam seipsam moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat; omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, Hippoc., Galeno (*lib. 9. de Hipp. & Plat. decr. c. 9. In 1. aph. 14. In 2. aph. 51 In 4. aph. 37. & in 5. aph. 22. & in 11. method. med. cap. 1.*) atque aliis, quemdam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tamquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque, quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopia ac defectu omnium maxime languidissimis functionibus utuntur. Præterea in singulis quoque corporis partibus id licet observari, quo enim cerebrum, stomachus, hepar, cor, atque cetera alia membra, plus nativo illo calore valent, sive ejusce caloris plus habent, eo robustius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius se gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipsaque valenter digerit, resolvit, vel rejicit, in quo sensus omnes ob id purissimi

Natura, ejusque vires quomodo cognoscuntur.

exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipsisque ea de causa assidue scatet, quo sensus non recte suas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis nostris corporis membris demonstrari potest. Ex quibus quidem natura nihil sane aliud, quam calor temperatus, congenitus, sive innatus creditur probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino discursu carere quibusdam naturæ doctis persuasum est) ab Auctore nostræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in cap. 2. lib. 2. de dieb. decretoriis: Physicum esse convenit, qui hæc judicet, & persuasum habere naturam prorsus sufficere; & summa quadam providentia corpori nostro prospicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, si quid aliud, ita & ipsam uti.* Et in lib. de causis morborum *cap. 2. Rationem enim quamdam, atque mentem naturæ tribuemus, si ita simpliciter ipsam quicquid inutile est, deponere affirmemus ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. Epidem. sect. 5. text. 1. pag.* 1184. *cap.* 6. idem ait: *Morborum naturæ medicæ*, atque ibidem Galenus *Com. 5. Text. 1. Hippocratem non esse ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, sed eam esse artificem, animalibusque consulere*, tradidit. Hæc vero triplici differentia distinguitur; una siquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, seu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ custodiæ maxime præest. Has Galen. *in lib.* IX. *cap.* 10. *meth. medendi*, ita expressit: *Gubernans animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis est monstratum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si animam aut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus at vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam ceu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet; ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal trasmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis eam defendentibus comparantur, qui quum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, quum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos, *vitalis* in corde arterias, ac *naturalis* in hepate venas habent; per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arterias vitalis spiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis spiritus; Sentiunt, ac moventur ope animalis a cerebro per nervos in ipsas effusi atque emanantis; Nutriuntur denique a sanguine ipsis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non destituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex sanguine, ac gemino nuper dicto spiritu, alitur,

Natura quomodo distinguitur.

Corpori tres in sunt facultates

tur, vivit, sentit, ac movetur. Hinc singulis corporis partibus adsunt ii spirituum calores, quibus functiones omnes, seu actiones, scilicet animales, vitales, naturales vitæ conservandæ causa, obeuntur: hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura singulis partibus, prout opus est, dispensat: quo etiam facultas dispensatrix a Medicis est nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ destinantur, quæ sunt attratrix, retentrix, concoctrix seu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, servientes huic facultati, actiones ab aliis recenseri, quas tamen omnes sub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut vesicula bilem, lien sanguinis fœcem, & urinam vesica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipsum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia distendendo, aut qualitate infesta partes valde molestet. Coquunt non minus, quoad in substantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes similares sanguinem recipiant, sibique ipsis ultima coctione edita assimilent. Variæ profecto in variis membris ad illud operis a natura destinatis concoctiones fiunt. Cibus in primis in stomacho susceptus coquitur, posteaque rursus in venas attractus coquitur, quoad in sanguinem mutetur; qui dehinc per venas singulis partibus concessus in ipsarum substantiam, postrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, seu coqui non potest, aut quod quantitate vel qualitate molesta lædit. Hinc omnes partes, quoad possunt, noxios humores a se propellunt, ipsosque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali.

Facultas naturalis quæ?

Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus seu actionibus utitur, quippe pulsatione arteriarum, atque respiratione. Hac quidem frigidus aer per asperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui absque ventilatione, quin resolvatur & marcescat, servari non potest) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque estinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorumdem compressione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis spiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulsatione arteriarum fit, quando ipsarum dilatatione (quam Græci *dyastolen* vocant) calor refrigeretur, & compressione, *systole* vocata, quod ex humorum deüstione in toto animante contractum est, veluti fumidum excrementum expellatur: quod Galen. in multis locis meminit, & *cap. 33. de causis pulsuum* hisce verbis: *quod tuendi causa caloris universi corporis creati (scilicet pulsus) sunt, quem refrigerent, & si quid sit fuliginis ex succorum adustione contractum, id excernunt e vestigio.* Etiam illo loco dictum est, ad gigendum hos conferre animalem spiritum. Respiratio a natura facta est caloris innati cordis causa, ut refrigeretur, & a fumosis halitibus expurgetur, & pulsatio arteriarum non minus addita est, caloris vitalis in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia.

Facultas vitalis quæ?

Animales denique functiones plures existunt, scilicet animalis seu voluntaria, quæ nervis atque musculis est destinata, quintuplexque existit, una sensitiva, quæ in alias quinque subdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, gustandi, tangendique actionem, secunda est motiva, qua corporis singulæ partes moventur, tertia imaginandi, quarta ratiocinandi, & postrema memorandi. Hæque sunt omnes facultatum actiones,

Facultas animalis quæ?

quæ inculpatæ, ac robustæ in corpore cognitæ naturam robustissimam præmonstrant, plurimumque innati caloris ad ipsas facultates ipsam mittere, ac instrumenta quibus ea obeuntur: itaque primum ipsorum principium, nempe cerebrum facultatis sedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppositum utique denotant; quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio instrumentorum, aut ex causa morbifica ita obeantur. Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hactenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

C A P. III.

De facultatum actionibus robustis cognoscendis.

Facultatum actionum robur, unde cognoscitur? Animalis facultatis actiones robustæ unde noscuntur?

ACtiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illius sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. *in 1. lib. cap. 2. de sympt. causa* tradidit. Quum itaque in ægrotis, (ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus), omnes quum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, sic robustam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant, ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. *in lib. 2. aphorism. 33.* nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libro prognosticorum pag. 38. lin. 11. text. 25.* ita exspressit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, per quam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur*, & Galen. *in comment. cap. 7.* naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quamdam habere affectionem, quinetiam neque partes quasdam iis admistas. Et *in lib. 1. de præsag. ex pulsibus*; de pulsibus, hanc facultatem robustam denotantibus, ita habet: *Vehemens enim pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis.* Non secus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione sitire, optimum est, exindeque robur facultatis significatur, non minus & partes ad se alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere; idem ostendit *com. 2.* Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ sunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. De illa Hippoc. *lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 948. litt. F. text. 45. cap. 9.* & idem ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. *in lib. de constit. art. medicæ* dixit: *Quibus omnibus hoc commune est, numquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur.* Unde sive aures male habeant, sive oculi, sive fauces, & ut summatim omnia dicam, coctiones omnes celerem crisin, salutisque securitatem indicant, & *in 1. de crisibus cap. 8.* scribit, coctionis signa numquam male

Vitalis facultatis actiones robustæ unde cognoscuntur?

Naturalis facultatis functiones robustæ, unde cognoscuntur?

apparere. Non minus *in lib. 3. c. 4.* affirmavit, quum millies, dum crises fierent, interfuisset, neminem umquam vidisse intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset, & *in 1. aphor.* dixit, coctiones naturam morbosis causis prævalere perpetuo præmonstrare. Hanc sequitur excretio, quæ post coctionem apparens semper facultatis robur indicat, certamque salutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio post coctionem apparens optima & salutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, singulis corporis partibus propria excrementa in ipsis genita excernentibus; altero, quum multitudine humorum exsuperantium, vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonstrant excrementa probe concocta, atque secundum naturam excreta. Quorum absolutissimam tractationem postea, quippe in ultimo libro, instituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam, ut docet Hippoc. partium, a quibus procedunt, sanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt criticæ sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, sputa, atque sudores. Hæ etenim omnes naturam quum robustam tum causis morbosis prævalentem significant. De proba sanguinis excretione Hipp. *lib. 1. epid. sect. 2. pag. 951. litt. E. comm. 2. text. 65.* & idem ita habet: *Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur.* Quod in Cleonactide *lib. 1. Epid. Ægr. 6. p. 982.* Pericle *lib. 3. Epid. Ægr. 6. p. 1102.* Virgine Abdera *lib. 3. Epid. Ægr. 7. p. 1103.* Herophyto *l. 3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106.* Muliere morosa *lib. 3. Ægr. 11. pag. 2108.* Larissa Virgine *lib. 3. Epid Ægr. 12. p. 1110.* Metone *lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 983.* atque in aliis multis ab Hippoc. *aphor. 73* fuit observatum, de quibus ait: *lib. 1. Epid. pag. 951. litt. G. Sanguis autem plurimis erupit; præcipue adolescentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paullo post *com. 3. text. 88. de Metone* dixit: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus Hippoc. *in 4. aphor. 74.* inquit: *In quibus ad articulos speratur abscessus, liberat ab abscessu urina multa, crassa, alba facta.* Qua scilicet alba, crassa, & copiosa cum multa subsidentia Nicodemum fuisse judicatum *in lib. 3. Epid. pag 1108. Ægr. 10. com. 2. text. 2.* posteritati tradidit, & Charionem *lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag. 1072.* multis biliosis. Nonnumquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuisse Gal. *in lib. 3. Epid. com. 3. text. 73.* his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quamdam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus salutaribus, naturam morbo prævalentem præmonstrantibus, *in lib. 4. aphorism. 28.* Hippocr. ita habet: *Et, quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus, cessat:* ac in *lib. 7. aphor. 17. Lipientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Herophytoque judicato *in lib. 3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106 Com. 1. Circa diem centesimum alvus fuit turbata, multis biliosis, durabantque diu multa talia.* Gal. vero clarius de hac excretione *in lib. 1. aphorism. 22* ita scribit: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuscemodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib. 2. Prognost. pag. 41. lin. 3 aphorism. 15.* dixit: *vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est;* & de excretionibus in suppuratis ait *lib. 6. Aphor. 15. Quicumque*

Excretio post coctionem duobus modis fit.

ex morbo laterali fiunt empyi, idest suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur, & de sudoribus *Progn. pag. 38. lin. 15. Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum*. Atque hæ omnes sunt excretiones expultricem facultatem robustam præmonstrantes, quæ sic valida contra morbum pugnat, ut interim sola excretione ipsum superet. Quod de Metone Galen. *in 1. Prognost. text. 35.* animadvertit, de quo ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione, & judicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet*. Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in secunda epidemica constitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in lib. Epidem. sect. 2. pag. 558. litt. E. com. 2. text. 79.* hujusce potentiæ tale commodum iis fuisse dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evasisse animadverterit. Quæ res nobis ex ipsius sermone conspicua magis fit, qui est hujusmodi: *At vero hoc statu quatuor his præcipue signis servabantur; quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento reddidissent; aut per ventrem, turbida biliosa tempestive processissent; aut qui in dysenteriam incidissent. Multis vero usuvenit, ut non ab uno illorum judicarentur, sed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc accesserunt, superstites erant*. At de cognoscendis robustis naturæ actionibus, hæc nobis sufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatis.

Naturæ actiones tribus modis prælanguescunt.

VAlidis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ ex Galeno *in 1. cap. de sympt. caus.* tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe quum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib. 4. Aphoris. 49.* ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est*. Et in *Epidemiis lib. 1. Epid. p. 966.* in Philisci Historia: *partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant*. Et ex naturali facultate in Hermocrate *lib. 3. Epid. Ægr. 2. pag. 1062.* extincta: *perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat*. Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tremores, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata existunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ quum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam; nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus,

Animalis facultas prælanguida.

Ratioci-

ægro-

ægrotos mente constare optimum est, quippe quod facultatem adversus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita sublata ratione ac discursu eamdem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipsamque facultatem, aut primum instrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus sedem esse diximus, aut alia instrumenta, primo subservientia, aut denique omnia simul læsa cognoscimus. De quibus in *Prorrheticorum text.* 8. *Prælanguentium desipientiæ pessimæ*, ut & Thrasynonti contigit, &c. *Tremulæ*, *Prorrh. lib.* 1. *text.* 34. *obscuræ*, *blandæque*, *&* *contrectabiles desipientiæ*, *valdæ phreniticæ*, ut Didymacho obvenit. Nec non *a sanguinis*, dixit Hippoc. *in* 7. *aphorism.* 9. *profluvio desipientia*, *aut convulsio*, *malum*. Hæc sane symptomata sunt, quæ facultatem resolutam consequuntur, Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis instrumentum maxime læsum explicant) Galenus plerumque letales esse, putat: quo in primo *Prognost. text.* 36. omne genus phrenitidis esse exitiosum affirmavit; & in primo *Prorrheticorum* dixit, *eas*, *quæ in tremorem finiuntur*, *quod fiant facultate resoluta nervis supra modum arefactis*, *exitialissimas esse*. Idem fere denotare desipientias, quæ cum studio fiunt, Hippocrat. *Coac. Præsag. text.* 47. *&* *lib.* 6. *Aphorism.* 53. statuit, quia a flava bile cerebrum lædente oriuntur; omnium maxime letales esse a flava bile, nimio calore ad exustam accedente, concitatas, qua amentes furiosi ferarumque modo effrenes, iracundi ferocesque homines redduntur. Continuæ itaque hæ desipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum pessimo humore lædi, & ea læsione quam brevi facultatem exstinctam iri præmonstrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem significant. Quare quum ratio tum immaginatio admodum læsa virtutem maxime debilem ostendit. Memoria quoque eodem modo sublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peste, quæ Athenas devastavit multos peste infectos ita perdidisse, ut neque consanguineos, neque amicos cognoscerent, neque (quod mirabilius est) ipsorum nomina recordarentur. Thucid. historicus narrans, istius quoque potentiæ debilitatem attigisse, visus est. De hac ipsa Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. pag.* 1085. *litt. E.* scripsit: *Oblivio sub accessiones*, *languor*, *vocisque defectus*, & Gal. *in Comment. Et oblivio manifesta est*, *&* *monstrata frequenter est*, *de exitialibus esse*, *&* *in lib.* 1. *text.* 64. Prorrheticorum: *Ignorantia cum rigore malum*; *malum quoque oblivio*. Ex quibus actionibus ita læsis licebit facultatis impares cum morbo vires; & maxime prælanguidas cognoscere. Ceterum quum hæc recitata symptomata, nonnumquam sint signa judicatoria, quæ ante salutarem crisin conspici solent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt distinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læsis, naturam debilem significantibus. De quibus Galenus *in primo de Crisibus* ita habet: *Quæ vero veluti horum signa indicativa sunt*, *deliria existunt*, *atque vigiliæ*, *&* *somni graves*, *&* *dolores*, *&* *lacrimæ*, *&* *difficultates spirandi*, *&* *tenebræ oculis obortæ*, *&* *quæcumque similia*, *etenim hæc*, *si absque coctionis signis apparuerint*, *sunt pessimarum dispositionum indicia*. *Hæc in morborum principiis*, *quo tempore natura nondum humores concoxit*, *&* *superavit*, *apparent*. De his Hippoc. *in secundo Prognosticorum*, in hunc modum scripsit: *Ceterum in principiis febrium sive delirium accesserit*, *sive alicujus membri sideratio*, *periturum hominem*, *sciendum est*, *si non omnino aut ex optimis signis aliquod accedat*, *aut corporis vires adsint*. Signa vero crisin indicantia in statu morbi observari Gal. in *primo de Crisib.* statuit, ac ipsa post signa coctiones perpetuo esse salutaria. At modo ad id, ex quo digressi sumus, redeamus. Cognitaque natura virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læsis debilitate, nunc symptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam ostendunt,

natricis facultatis debilitas unde noscitur?

Motricis facultatis debilitas unde noscitur?

dunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque sensu destitutæ facultatem animalem resolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphorism.* 42. dixit: *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impossibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum est corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticor. pag.* 39. *lin.* 33. *aphoris.* 46. ait: *Qui dolore vexatur, facile convertatur, sitque resurgendo levis oportet; si corpus omne grave est, & item manus ac pedes, majori cum periculo est.* Sunt itidem aliquarum tantum partium resolutiones (quas paralyses Græci vocant) prælanguentem naturam præmonstrantes, eæque præsertim, quæ læso cerebro excitantur. Cujusmodi in febribus continuis est aphonia, scilicet vocis resolutio, de qua auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 96. habet: *Quæ cum exsolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ sunt.* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulsiones linguæ, vocis nimirum instrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exsiccatis, quo pejus malum est. At quæ læso cerebro exsoluta facultate fiunt, letales existunt, uti in Sileno observatum est, de quo Hippocrates *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969. ait: *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore, ibid. Ægr.* 4. *pag.* 976. *die septimodecimo.* Sed hæ perniciosæ resolutiones apparent semper cum aliquo ex exitialibus signis, quando nonnullæ, ut nuper dictum est, aliquando fiant, partium resolutarum læsis tantum instrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimestri fetu gravida *ibid. Ægr.* 18. *p.* 990. apparuit, *ipsa enim die tertia obmutuit, quæ quinto sudore fuit judicata.* Quæ vero læso cerebro fiunt, semper cum aliis pravis signis nobis innotescunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 3. *pag.* 1098. ait: *Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit brevispirans, redjit calor.* Hanc aphoniam Galen. *in comment.* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque sic ex sublato motu, ac diminuto, partium corporis facultatem animalem debilem, viribusque morbo infirmiorem cognoscemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum symptomata sunt convulsiones, singultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum est, hæc enim symptomata itidem naturam, & præsertim animalem, morbo infirmiorem denotant. De convulsionibus Hippoc. *in lib.* 4. *Aphoris.* 66. ita habet: *In acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum, & ubi lib.* 5. *Aphor.* 3. *sanguis multus fluxerit, convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *lib.* 7. *Aphor.* 3 *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum; & lib.* 7. *Aphorism.* 10. *ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonstrent, male apparent; omnium vero maxime, si a vehementi phrenitide appareant, letales existunt, teste auctore *Prorrheticorum in* 1. *lib. text.* 9. qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et postea *text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni.* Galen. *in comm. text.* 2. ait: *Quum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos, atque ob id hominem letaliter habere;* & paullo post: *Qui ergo ex atra bile, mente aberrantem superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur.* Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in* 1. *lib. Prorrhet. text.* 64. *Ignorantia cum rigore, malum, & a rigore text.* 65. *refrigeratio non recalescens, malum; & post text.* 69. *oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib.* 4. *Aphorism.* 46. *Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in* 7. *lib. Aphor.* 7. *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequatur, aut non bona, facultatem maxime

debi-

debilem ostendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, evenisse Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuisse, cum sudore frigido, qui est pessimus, ut posterius ostendemus. idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 3. *pag.* 1089. *litt. G.* scripsit: *Horrebant & sub mortem delirabant, ut Critoni lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 9. *pag.* 985. *accidit*. Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione significabunt. Assiduæ enim vigiliæ vires maxime resolvunt, cerebrumque siccant. Quo Hippoc. *Progn. pag.* 39. *lin.* 52. ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire pessimum esse*: hinc etiam addidit, *lib.* 2. *Aphor.* 3. *vigilias quæ modum excesserint, malas*. Interdum vero vigilant ægroti non siccato cerebro, atque exstincta facultate reddita debili, sed antequam fiant crises salutares, ut Gal. *in l.* 3. *c.* 5. *de Crisib.* meminit, quod & *ad sect.* 4. *Aphor.* 71. ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter se habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt*. Sed, ut alias quoque dictum est, hæ vigiliæ, signis coctionis prægressis, excitantur, illæ facultatem debilem significantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt. Assiduæ vero & diu durantes pessimæ exsistunt, quippe naturam partim exsolutam, & partim exsolvi præmonstrantes. Quales in uxore *lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 11. *pag.* 987. Dromeadai, atque in illo, qui calescens *ibid. Ægr.* 12. *pag.* 988. cœnavit. Hippoc. *in* 3. *Epid.* 3. *text.* 28. *Aphor.* 18. vidit. Hic quidem a die sexta usque ad undecimam, in qua obiit, assidue vigilavit. *Pessimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulsione esse*, Hippoc. *in lib.* 7. *Aphoris.* 18. statuit. A somno etiam hujus facultatis debilitatem cognoscere possumus. Immoderatus enim somnus malus est, & exitialis longas vigilias in acutis morbis secutus. Loquor vero de somno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in somnum delationem sive inclinationem appellat; qua ægri quin dormiant, se continere nequeunt, atque etiam profunde sic dormiunt, ut vix expergiscantur, statimque in somnum deferuntur. Hos somnos veternosos Gal. in 6. *Epidem. com.* 6. *in text.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, siccioribusque morbis succedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, est letalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem.* hisce verbis expressit, dicens: *Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, quum calidis & siccis morbis contingunt*. Addimus somnum esse actionem naturæ, qua humores in visceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *Eidem. com.* 5. *text.* 37. tradidit. *Quum vero ægri dormiant, morbusque nihil exinde minuitur maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis est argumento*. De quo Hippoc. *lib.* 2. *Aphorism.* 2. dixit: *Ubi somnus delirium sedat, bonum, &c. ibid. Aphorism.* 1. Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet, mortale; somnus itidem nimius simul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *pag.* 1085. *text.* 16. dixit: *Comatosi rursusque insomnes erunt*. Et paullo post, *detinebantur aut comate perpetuo, non somnolento, aut vigiles erant cum laboribus*. At ad ea symptomata, quæ actiones sentientis facultatis debiles, quippe, aut sublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc sentiens potentia debilis significatur, ostendunt, descendimus. De quibus, ut a visu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorism.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est*. Symptomata vero omnia, quæ visoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant, Hippocrates addidit *in primo libro Prognost. pag.* 37. *lin.* 15. *& seq.* sic scribens; *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment*, aut

Actionum sentientis facultatis debilium signa.

aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut sordes appareant circa oculos, aut sublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obscuri, quippe sine splendore, vel totius color evariet vultus; hæc omnia mala esse atque exitiosa censendum est. Et postea: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum; si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, letaleque admodum est.* Idem surditas ni fuerit critica, in morbis acutis ostendet, de qua *in Coacis præsagiis text.* 196. legitur: *In febre acuta aures obsurdescere furiosum esse*, & in 1. *Prorrheticorum text.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis sensibus, aut sublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis, crudoque exsistente morbo, erit conjiciendum. Quotiescumque etiam ægroti morbos non sentiunt, aut delirium, aut emortuam sentiendi facultatem prænotant. Hipp. *in* 2. *Aphorism.* 6. ait: *Quicumque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exstincta sentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas sentiri, quum internæ urantur, nobis præsagient; quod Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorism.* 48. ita expressit: *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale.* Pessimum est, extrema refrigerata non amplius recalescere; quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a suo naturali statu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus: maximeque, si vel hæ omnes, vel plures eo modo læsæ sua munera non recte obire comprehendantur. Ad quam rem accuratius dignoscendam, omnia earum actionum cum symptomata, tum instrumentorum ipsis famulantium morbi erunt attendendi: veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui quum nobis ex illa sublata actione prælanguidissimam facultatem visoriam significare voluerit, non solum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at simul etiam visus instrumenta varia quum symptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 15. *text.* 13. Nam non solum ægroti, si lucem effugiant, aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum est; at longe pejus erit, oculorum altero alterum simul convelli, aut intumescere, aut inflammatum album rubrum videri, aut cavos admodum, vel sine splendore oculos esse, & alia hujusmodi multa in oculis observari: quæ & cerebrum, &, ei quæ serviunt, instrumenta maxime læsa ostendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periisse. Quæ omnia postea nos accuratius tractabimus, quum speciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoscendarum facultatum actionibus institutum nostrum prosequamur.

CAP. V.

De actionibus facultatis vitalis ex ipsius symptomatis cognoscendis.

EX multis symptomatis, quæ potentiam seu facultatem vitalem debilem, quippe aut sublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam ostendunt, duo præcipua sunt, respiratio nimirum, atque pulsus a suo naturali statu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, sincope, & refrigeratio. A respiratione vero exordientes, dicamus, ipsa nimirum respira-

Respirandi actiones læsæ.

ſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium; cujuſmodi in Sileno viſa eſt, de quo Hippoc. *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969. *text. ult. a primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum*, & de Meliboeæ etiam adoleſcente *lib.* 3. *Epid. Æg.* 16. *pag.* 1117. *Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum*. Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt: de qua Galenus *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 74. ita habet, *parvum eſſe quemdam pariter & rarum ſpiritum, qui quum refrigeratur, & emoritur jam vitalis facultas, fit*. De frigido vero, qui fere extincta facultate editur, ait Hippocr. *Progn. pag.* 38. *lin.* 10. *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum*. Eſt etiam parvus & frequens ſpiritus non minus malus, quum& ipſe nativum calorem, ut Galenus docet, extinctum ſignificet; qualem in Pythione Hippocr. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 3. *pag.* 1098. *breviſpirum* appellavit. Pravum itidem eſt, magnum ſpiritum ſeu reſpirationem in parvam, & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit obſervata, de qua Hippocrates *in Epid.* 3. *Ægr.* 15. *p.* 1114. *text.* 85. *Decimoquarto, ſpiritus rarus, magnus per intervallum, rurſuſque breviſpirus*. Omnium maxime exitialis eſt etiam reſpiratio, quæ e ſolis naribus editur, & non ex ore; in qua quum thorax debilius, quam ad reſpirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur; quod Gal. *in lib. de Loc. Affect.* hiſce verbis docuit: *Quippe, ſi videatur laborans inter ſpirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum, in utroque latere ad ſummum humerum, in poſteriori parte ad ſcapulas uſque motus ipſius aſcendat, tres ex hujuſmodi ſpiratione affectiones ſignificant. Una eſt flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo ſpiritualium inſtrumentorum anguſtia, tertia eſt facultatis muſculos thoracis moventis imbecillitas*. Inæquales itidem reſpirationes, & interruptæ, quæ convulſionum modo fiunt, perpetuo peſſimæ exſiſtunt. Reſpirandi hæ itaque actiones læſæ vitalis facultatis impotentiæ nobis ſunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulſationes, vel prorſus ſublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, ſeu, ut unico verbo dicam, maxime a ſuo naturali ſtatu mutatæ, idem præmonſtrabunt. Itaque quum vehementes pulſationes omnium maxime robuſtam facultatem ſignificent, ut Gal. *in lib.* 2. *de Præſag. ex Pulſibus* eſt auctor, ita languidæ imbecillam, quam rem Gal. ita expreſſit, dicens: *Vehemens pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo fit vehementior, tanto robur majus eſt facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo ſit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem eſſe demonſtrat. Ceterum omnes pulſus*, (ait Galen. *in Synopſi de Pulſibus cap.* 7.) *qui a naturali ſymmetria multum recedant, non boni ſunt*. At certe languidiſſimus, & tardiſſimus, & rariſſimus, omnium eſt deterrimus; poſt hos autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus; ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus autem in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, anguſti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementiſſimis. Quare hi omnes pulſus, ſeu arteriarum pulſationes, debiles ac admodum a naturalis ſtatu mutatæ, conſpectæ facultatem vitalem morbo viribus imparem oſtendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exſtinctam prædicant; atque his non minus, tardiſſime quæ obeuntur ac rariſſime, nec numquam in pulſando ſæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in* 2. *cap.* 4. *de Præſag. ex Pulſibus* ita ſcribit: *Nam ſi hactenus procedat, ut unius pulſus, vel alterius videatur tempus quieſcere,*

Arteriarum pulſationum actiones læſæ.

instar veterni est, aut apoplexiae cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum; qualia enim haec in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit, non citra negotium. Porro diuturna est, quae excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quae intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus. De raris vero ac tardis pulsibus *in lib. Synops. de Puls. cap.* 33. sic ait: *Quae igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio magna, eatenus etiam pulsus languidos efficit & tardos & parvos, quatenus & ipsa dominatur. Quae vero ab aliqua alia parte proficiscitur, raritatem plusquam alia praedicta genera a naturali statu amovet. Ubi ergo corpus ipsum cordis refrigerationem suscipiat, mors inevitabilior est, ac raritas quidem pulsuum est usque adeo perniciosa.* A respiratione itaque ac pulsibus arteriarum sic nos vitalis potentiae debilitatem discere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quae syncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in secunda sect. Aph.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur*; & Galen. *in Commento: Sicuti & ille, cui dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus est, non aliter quam illi, qui acutissimis cordis affectibus, quos syncopes vocant, arripiuntur.* Sed de symptomatibus vitalem naturam praelanguidam, morboque infirmiorem denotantibus haec sufficient. Nunc illa, quae naturalis potentiae impotentiam seu debilitatem declarant, itidem spectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipsius symptomatis cognoscendis.

Nutritio quomodo perficitur, & hujus necessitas.

DIctum est alias, unam praecipuam esse actionem, qua corporis partes omnes conservantur, scilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & sine ipsa contabescunt. Hujus ope humidi substantifici, quod in partibus corporis consumtum, seu exhaustum est, seu resolutum, continue restauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari superius diximus, unam quippe cibum, seu alimentum, seu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excrementum expellendo, seu excernendo; hisque non minus actionibus robustis exsistentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppositum illis praelanguidis exsistentibus fieri statuimus; scilicet in corporis partibus innutritionem fieri, *atrophiam* Graecis dictam, qua corpora siccantur & contabescunt. Stomachus autem instrumentorum naturali huic potentiae servientium praecipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, sine qua aliarum usus haud recte consisteret. Haecque cibi atque potus appetentia dicitur, quae a penuriae seu carentiae pabuli sensu prodit, atque innotescit. Duplexque haec appetentia, sive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi seu potus, quem sitim appellant. His si careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentia est deterius. Quo dixit Hippocrates *lib.* 7. *Aph.* 6. *in morbo diuturno cibi fastidium, malum*; & Galenus *in Commento: Fastidium cibi per se ipsum pravum est signum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ci-

Naturalis facultatis debilitatis cognitio ex nutritione vitiata.

ciborum

borum appetentia. Quod speciatim *de Dysentericis* Hippocr. *lib. 6. Aph. 3.* clarius hisce verbis expressit: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & si cum febre pejus*. In morbis vero acutis nihil est deterius, quam ægrotos quum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum necessario sequetur, aut eos mente motos esse, aut naturalem facultatem stomachi exstingui, ut Galen. *in lib. 2. Aphoris. 6.* affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potusque sublatum desiderium, seu appetitus, letalis, dignoscitur, quod in Hermocrate Euryanactis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbente, & in aliis, qui obierunt, fuit observatum. De Hemocrate Hippoc. *in 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1062. com. 3 text. 3.* ait: *Toto tempore cibos aversabatur, & paullo post gustare quicquam non valebat*; & de virgine Euryanactis in libro tertio *Epid. Ægrot. 6. pag. 1073. text. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam, non sitiit*: & de muliere apud frigidam aquam *lib. 3. Epid. Ægrot. 3. pag. 1096. Cibum fastidiebat*. Idem de siti dicendum erit, nimirum sublatam in ardentibus febribus aut delirium, aut facultatis naturalis exstinctionem, denotare; de hac Galen. *in primo Epid.* ita scribit: *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod quum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui, quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant*. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis visum est, de illo Hippoc. *lib. 3. Epid. Ægrot. 2. pag. 1062. Com. 2. text. 75.* dixit: *lingua inaruit, non sitiebat*. Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, seu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoscendis, nobis sufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus. Itaque partes corporis, si improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quod coquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienteria seu levitate intestinorum (quod symptoma quum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublatam retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepsiam, bradipepsiam* ac *dispepsiam* vocant.) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.

Ex siti.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus cognoscamus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippoc. *in lib. 3. Epid. pag. 1085. lit. F. com. 33. text. 40.* ita habet: *Alvus his plerisque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues*. Et in libro 5. Aphor. 12. *Quibuscumque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio superveniente, moriuntur*. Et in libro septimo Aphorism. 16. *a puris sputo phtisis & fluxus*. Quod Gal. *in Com. Aph. 65.* ita est interpretatus: *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione, protulit*: ambo consueverunt evenire, quum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex siccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eamdem facultatis

Ex dejectionibus malis.

debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonstrare Galen. *in primo libro Prorrhet. com.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, significat; præmonstrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *lib. cap.* 22. *de Crisibus*. *Copiosæ item dejectiones in principio morborum, biliosæ, virides, lividæ, nigræ, versicolores, meræ; pravæ sunt*. Quum, Galen. auctore *in primo lib. cap.* 7. *de Crisibus*: *Decernentia in melius non statim appareant, sed ubi natura humores concoxit*. Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, ostendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo sistantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippocrat. *in primo Epidem. Sect.* 2. *pag.* 948. *litt. A. comm.* 22. *text.* 41. ita habet: *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur*. Aquosas vero candidas, aut admodum croceas, aut spumantes, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 12. *text.* 12 *&* 29. damnavit; non minusque paucas glutinosas, pingues, candidas, subcroceas, læves, quod colliquationis sint indicia. His esse exitialiores nigras, lividas, opimas, & fœtidas. De nigris *in libro* 4. *Aphorism.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ*. Et paullo post *Aph.* 23. *Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur*. Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejusdemque actiones maxime læsas præmonstrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perscrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles ostendunt: De his *in* 3. *Epidem. pag.* 1085. *litt. F. pag.* 40. *lin.* 47. scribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquosas, perniciales esse*. Et in lib. 4. Aphorism. 72. *Quibus urinæ albæ & perspicuæ, malæ, præsertim si in delirantibus appareant*. Has Galen. *in Comment.* dixit, conspici in iis ægrotis, qui exitio proximi sunt. *Tenues aquosæ in biliosis acutisque morbis pessime existunt*, quod omnium maxime cruditatem humorum significent, ut Galen. quum in loco citato, tum in primo *de Crisibus* docuit. Eeodem modo crassæ, turbidæ non residentes, quod itidem naturam prælanguidam ostendant. De his Gal. in 4. *Aphorism.* 70. *cap.* 4. *Quæ non resident, si vires adfuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant*. Et in quarto lib. de Sanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur*. Idem notant, quæ subsidentiam crassam, farinæ crassiori similem habent. Galen. *in* 4 *Aph. Comm.* 31. enim dixit, *tales urinas exitiales esse, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus saltem longitudinem prænuntient, naturæ crudum humorem longo tempore coquente*. Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicumque ex ipsis sunt liberati, iis omnibus in longum producta est ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ sunt, exitialissimæ cum nigro sedimento, cujusmodi minxerunt Phyliscus & Silenus *lib. Epid. Ægrot.* 1. *&* 2. moribundi. Pingues itidem ac oleosæ, quod liquentem calorem significent, damnantur: Addimus copiosas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipsam etiam excretricem læsam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. pag.* 1086. *inter litt. C. & D. com.* 3. *text.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba*. Idem ex malis sputis comprehenditur, scilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis sane partium spirituosarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exspuere, morbum crudissimum denotare, Galen. in primo *de Crisib. in* 1. *Aph. comm.* 12. posteritati tradidit: & sputum supprimi quum in his, tum in suppuratis exitium præmonstrare in

Ex urinis malis. 9

Ex sputis malis.

lib.

lib. de constit. Art. Medicæ testatum reliquit. Amplius ex Hippocratis *lib. 2. Prognosticorum pag 41. lin. 40. cap. 18.* in suppuratis excretionem biliosam exitialem esse scimus, sive sejunctim bilis & pus, sive simul excernantur. Nigra quoque sputa, flava, viridia, livida & versicolora, pessima existunt. Ex sanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoscitur, ubi sane parcius, quam sit opus, erumpat, debilis expultricis non raro est nota. Hinc omnes stillæ sanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis facultatis prælanguescentis sint indicio. Quod Hippoc. *in primo Epid. Sect. 2. pag. 944. litt. F. com. 2. text. 17.* ita annuit: *Nec sanguis de naribus nisi paucis & admodum paucus erupit*, & postea *ibid. pag. 951. litt. E. text. 63. Nam Phyliscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus stillavit, mortem obierunt*, & Gal. in *4. com. 67. de Vict. rat. in acutis*: Novimus enim, quod sanguinis e naribus stillationes, malum semper quippiam esse ait, propterea quod natura quidem incipiat, quod superfluum est, excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrh.* ait: *Sanguinis stillatione naturam collectam in cerebro abundantiam conatam esse, ut expelleret, sed nequivisse.* In morbis siquidem, quorum proprium videtur, ut per sanguinis vacuationem solvantur, ubi non eruperit, si tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata, prælanguidæ naturæ expellentis est indicium. Ex quo dixit Hippoc. in *primo Epid. ibid. litt. G. comm. 2. text. 65. Sanguis autem plurimis erupit, precipue adolescentibus & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Ex sanguinis eruptione prava.

Idem significat in febribus continuis ægrotos sine sudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo scriptum est *lib. 3. Epid. Ægrot. pag. 1062. quarto decimo die a febre erat liber, non sudavit*: & paullo post: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Aut si sudores erumpant, sed tamen pauci, vel morbum non solventes. De quibus Hippoc. *in quarto Aphorism. 56.* ait: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum*: vel clarius de prælanguidam expultricem significantibus in *primo Prorrh.* sic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt*, pravi sunt. Et Hippoc. *Com. 1.* de iis, qui non solum ebrem, neque ægrotos allevant in eodem libro *Prorrh. lib. 1. text. 7. Qui sin hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, cum alias, tum cum sudoribus, mali sunt*, & in alio libro *ib. text. 67. inquietatio cum sudore est mala in acutis morbis, & flammans quoque cum sudore facies his mala*. Aut mali sunt, qui non ex toto corpore, sed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in *primo Epid. pag. 940. lin. 9. com. 1. text. 24.* ita meminit: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et auctor Prorrheticor. *lib. 1. text. 126.* exiguum sudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum esse voluit: & Hippoc. in *primo Prognosticorum p. 38. lin. 21.* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febre exitiales esse statuit. Mali itidem sunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. supra *in primo Epidemiorum Sect. 2. pag. 945. litt. E. com. 2. text. 26. Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra lederent*. Quare tales omnes sudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem esse ab excretricis cognita imbecillitate, præmonstrabunt. Nunc ex vomitibus quoque malis idem cognoscamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali existunt, de quibus in *primo Epidem. ibid. pag. 948. inter litt. G. & H. com. 2. text. 64.* Hippocrates ait: *Threniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Significant enim naturam cœpisse expellere malos humores, & non potuisse, in principio quoque morborum copiosi mali sunt, symptomaticique vocati, omnium pessimi porracei,

Ex sudoribus pravis.

Ex vomitibus pravis.

 livi-

lividi, nigri, versicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *Prognost. pag.* 41. *lin.* 6. *text.* 39. ita scribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicumque ex his fuerit calor, malum esse censendum est, & si idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum est*. Ex abscessibus itidem mali sunt, non juvantes, etsi magni sint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non posse deponere nobis sunt indicio. Parvi itidem non subsistentes, neque venientes ad suppurationem, pravi existunt, præsertim si statim exorti dissolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 946. *litt. G. comm.* 2. *text.* 35. dixit: *His succedebant abscesus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt*: & in lib. 6. Epidem. *Sect.* 2. *text.* 7. *p.* 1168. com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni*. His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abscessibus satis accurate Hippocr. *in* 1. *lib. Epidem. Sect.* 2. *pag.* 946. *litt. H. comm.* 2. *text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent*. Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque supurati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ab morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

Ex abscessibus malis.

CAP. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque in primis ex quibus ipsorum quum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

COgnitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci diximus, sic nobis etiam ex symptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Pathognomonica* Græci appellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, ferrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum quum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi, visceri præcipuo, vicinam inflammaverit, cujus febris assidua, dolor lateris, tussis, respiratio difficilis propria ac certa sunt symptomata.

Morborum symptomata pathognomonica, & subsequentia.

Morborum levitas & magnitudo cognoscitur ex morbi idea.

Hæc

Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia observata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat, fortem declarant. Contrarium indicant plura, magna seu vehementia, quippe magnum, naturaque robustiorem. Uti sunt dolores pungentes, vehementes, assidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum sane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum respirationi servientem, tum cordi, nobiliori visceri proximam maxime lædant. Viscerum vero nobilium affectus esse magnos & graves Hippocrat. *in secundo Prognost. pag.* 43: *l.n.* 32. *text.* 70. ita scribit: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos & inferas sedes, & præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Et *in lib.* 4. *Aphorism. Aphor.* 66. *In acutis febribus convulsiones, si circa viscera dolores fortes gignant, malum.* Respiratio itidem in his quoque difficilis, tussis molestissima, sicca seu inanis, aut cum sputis perniciosis, seu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantibus, pulsusque duri admodumque inæquales, morbum maximum nonnisi a robustissima natura superandum, præmonstrant. Crebra enim respiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epid. cum dolore gravem inflammationem supra septum transversum significat tussis magna sicca s. sine sputis morbum crudissimum, non secus ac urinæ aquosæ in febribus ardentibus conspectæ.* Gal. *itidem in* 1. *de Crisib.* auctore, *ostendit, de qua in libr. etiam de constit. art. Medicæ* dixit. *ex Symptom.* ut nihil omnino exspuere perniciosum est, partim quod significet fluxionem in phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea universa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. Sect.* 1. *pagin.* 939. *inter lit. D. & E. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infestabantur arida tussi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamsi pauca cruda vel prava excernantur, malum est, magno enim ac difficillimo morbo naturam conflictari, nobis significatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi Emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum ostendunt, si etiam sputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel spumans, vel impense fœtidum est; eoque magis, quod nihil juvat, seu quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognost. pagina* 41. *lin.* 33. *comm.* 1. *text.* 12. *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hisce symptomatibus, pleuritide perniciosissimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonstratur. Veluti ab iisdem, ut nuper dictum est, mitioribus ac levioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipsa natura superabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna seu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter respirant, neque valida tussi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exspuunt, neque in pulsu multa durities & inæqualitas observatur. Atque hic est modus prædicendi salutem & mortem ex morborum idea, seu specie, qui penes propriorum signorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Crisibus* proditum est, attenditur, atque nobis ex iis innotescit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonstrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum symptomatum vehementia, & parvitate nobis innotescet, verum etiam numero. Etenim si symptomata Pathognomonica s. propria, præterquam quod magna sint, etiam numero plura exstiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ symptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus symptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri est inflammatio, duobus tantum numero symptomatis simul conspectis, febre nimirum assidua continuaque, ac perpetuo delirio conspectam, nuper dicta pleuritide, quinque symptomatis nobis præscripta & indicata, morbum

Ex symptomatibus paucis, vel multis, parvis vel magnis, levibus vel fortibus.

Ex numero symptomatum.

bum non minorem esse, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo, quo numerosiora illa prodierint, simul eo majus malum denotabunt. Veluti si una cum pleuritidis signis dolor capitis, vigilia delirium, aut aliud symptoma illuxerit, graviorem utique morbum ostendet. Idem in phreneticis, si veternosus somnus appareat. De quibus Hippoc. in *lib. 3. Epid. pag. 1085. litt. G.* ait: *Nec phreneticorum valde insanivit quicquam, quod usuvenit aliis, sed alia quadam cataphora segni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conspecta symptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a symptomatis in morbis postea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, ostendunt, ipsorum quum robur tum imbecillitas cognosci poterit. Gal. in 1. *de Crisibus c. 2.* ait: *Ex supervenientibus symptomatis, si multa, si diuturna & valida atque maligna etiam exstiterint, morbum magnum natura potentiorem, & si pauca brevi temporis spatio, & parva & simplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonstrari.* Itaque in parvis morbis non perniciosis optima signa illucent, & prava in non salutaribus. In putridis siquidem continuis febribus ad salutem tendentibus, primo in excrementis signa coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & substantiam, habebuntque bonam hypostasin. Et sic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus posterius a nobis accuratius scribetur. A conspectis signis coctionis febres ac symptomata, aut resolventur, aut saltem diminuentur, ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, destitutis, somnus redit, veternosis vigilia, dolores, sitis, inquietudinesque abeunt, & amentes ad mentem redeunt, & male antea respirantes melius respirare incipiunt. Ex oppositoque, morbis naturæ prævalentibus, signa mala postea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava observantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hipp. *in quarto Aph. 72.* ait; *Quibus urinæ albæ ac perspicuæ, malæ, præsertim si in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro sedimento, quod morem pessimum significent, ideo morbum natura robustiorem significant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia sint & dicantur excrementa prava, posterius a nobis dicetur. At non solum prava excrementa in morbis postea apparentia, morbum natura potentiorem ostendunt, sed omnia itidem & prava symptomata. Cujusmodi sunt exempli causa, deliria, convulsiones, tremores, ciborum abhorrentia, non sitire in morbo calidissimo, si præsertim antea non parum sitierint, lingua squalida & nigra, malus decubitus, inquietudines & similia symptomata. De quibus postea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more, morbos prævalidos & debiles cognoscemus.

Ex symptomatibus subsequentibus.

Bonis.

Malis.

CAP. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Morbi debiles, quomodo ex horum idea noscuntur.

NUnc speciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut superentur, faciles, ab ipsorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis signa indicantia sunt, ut dictum est, quæ simul cum morbo apparent, symptomata, & morem significantia, quæ postea. Itaque si pauca sint, levia, neque valde corporibus molesta, mitem sane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter superabit. Quos Hippoc. merito morbos simplicissimos, seu, ut Ga-

leno

leno placuit, placidissimos ac mitissimos vocat, quoties securitatis indicia exstiterint, parvaque symptomata, pauca, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3. *Progn. pag* 43. *lin.* 54. *text.* 3. dixit: *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt.* Quæ signa securissima esse post expressit *pag.* 44. *lin.* 25. dicens: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor sit levis, non difficulter spiret, tussis sit parva, neque multum molesta, facileque ægroti sputum, quod neque malignum sit, tussi excernunt, pulsus item neque valde duri neque inæquales sint. Sic in anginosis parvam & debilem comprehendimus esse inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus sit debilis, exilis, facile respirant, & deglutiunt. Quæ sane signa morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognost. pag.* 41. *lin.* 47. de suppuratis locutus, ita expressit: *Bona vero hæc sunt: facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Quare pauca parvaque symptomata quum in principio morborum, tum postea conspecta debilem morbum, viribusque natura imparem, significant.* Addemus vero hæc parva, & levia seu placida ex ratione videri oportere, quum sæpius parva placidaque sensibus apparent, licet magna & prava (quod a morbis, causisque fortissimis prodeant) sint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus symptomata parva ac levia apparent, ut ex ipsis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipsorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, quinimmo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali causa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreneticis *in primo Prorrheticorum text.* 34. hæc habuit: *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contrectabiles despientia valde phreniticæ.* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque causis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia imbibito, ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto. Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in* 3. *Epid. Ægrot.* 2. *pag.* 1062. *text.* 8. legitur hisce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non sudavit: dormivit, omnino mente constabat, urina eadem:* Et paullo post de eodem: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat.* Sic quoque magna symptomata existimanda duximus, quæ a fortissimis causis foventur, sicuti, ut jam dictum est, parva a parvis proficiscentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipsorum æstimantur seu judicantur, quæ tamen non sunt a Medicis timenda, quod a prærobustissimis naturæ viribus concitentur, præsertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippoc. *in* 6. *Epid. sect.* 2. *text.* 15. *pag.* 1168. *com.* 2. *text.* 23. *Quæcumque tertianam naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, a quibus sane accessionibus natura semper aliquam vacuationem moliri est solita.* Hinc auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *text.* 52. dixit, *perniciosa sine signis levantia mortem indicare,* & Hippoc. *in secundo Aphor.* 27. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Quod Galenum sæpe assecutum, ipsius verba *in sexto Epidem. com.* 1. *in text.* 16. scripta declarant, quæ hæc existunt: *Interdum namque in vehementissima febre adjuncta vigilia, fastidio, siti, impatientia, nonnumquam & delirio omnibus ægrotantis domesticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem*

Ex magnitudine.

 gorem

gorem & sudorem morbique solutionem scienter prædicentem Æsculapium esse videri. Parva igitur ex ratione, leviaque symptomata, tum simnl cum morbo conspecta, tum supervenientia, seu postea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile superabit, præmonstrabunt. Omnino vero salutares, si multa aut aliqua optima signa illuxerint. Nullus enim ægrotus ad sanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis signis illuxerit. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Crisibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quo Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum est, ex supervenientibus accidentibus seu symptomatis, scilicet, quæ post principium apparent, vel bonis malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap. 4.* dicens: *Si vero benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur*. Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis causæ existunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam hæc præsagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his in *primo Epidem. sect. 2. pag. 948. litt. H. com. 2. text. 55.* Hippocrates: *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hyppochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit*. Et paullo post *pag. 956. litt. F. text. 88.* etiam clarius: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrimæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio est exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem*. Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum causis discamus.

Ex more.

Symptomatum morbum subsequentium distinctio.

Symptomata crisin denotantia.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipsorum causis dignoscendis.

Morborum debilium cognitio ab ipsorum causis.

EX causis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aeris status, variæ quum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aer quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare. Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mutatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. Aphor.* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densant, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant*. Ex passivis etiam aeris qualitatibus vocatis, siccitatem aeris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *lib. 3. Aphor. 15. cap. 17.* ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ*. Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippocr. *ibidem Aphorism. 9.* tradididit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocr. meminit *in 1. Epidem. sect. 1. pag. 938. inter* D. & E. *com. 2. text. 9.* ita dicens; *Ante ver ex priore cælo,*

Ab Aere.

Ab Annorum variis constitutionibus.

Ab anni temporibus.

cælo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, eosque admodum stabiles, paucisque sanguis erupit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt, cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant. Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem *morbum Arietis* vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Liguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimum medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, tertianæ cum paucorum morte epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianæ, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocumque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippoc. in *Aphorismis lib.* 4. *Aphor.* 43. Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvitur, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui somno, vigilia, exercitio consueto utuntur, quique hilarem vitam sine molestiis ducunt, solitasque naturæ excretiones nimirum quod ad alvi fæces, urinas, sputa, menses, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, succique plena, si Veneri temperate operam dent.

Grassationes salutares.

Victus ratio quid ad morbos.

Pueri etiam, quod ad ætates spectat, minus quam alii aliarum ætatum homines, morbis gravioribus laborant, quod ipsorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & resolvantur. Ex internis vero causis eodem modo debiles morbos prescrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum dispositionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. Aph.* 34. *In morbis minus periclitatur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur, contra frigida. Quo æstate febres minus sunt timendæ, quam hieme. Eodem modo senum, quam juvenum erunt periculosiores. In quo sensu Hippocrat. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum dispositione ab morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innotescit. Partes etenim corporis, nihil a sua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari solent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita consumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem transmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defedunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes sunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtisin, aptitudo non est, quamquam sæpe ii capitis distillationibus vexentur, tardissime tamen ac magna difficultate phtisici evadunt, facillime vero ac citissime, habentes aptitudinem seu dispositionem, uti Hippocrat. in multis, qui tabe interiere, observavit. De his *in primo Epidem. comm.* 1. *sectione* 1. *text.* 18. *pagina* 939. *litt. F.* dixit: *Maxime moriebantur, quibus ad phtisin natura vergebat.* Quod *in* 3. *Epidem. comm.* 2. *text.* 3. *pag.* 1073. *Ægrot.* 6. de Euryanactis virgine, quæ tabida obiit, ita expressit: *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in libro* 6. *Aphorismorum* 33. dixit: *Qui acidum eructant,*

Ætates quid ad morbos.

Morbi debiles ex internis causis cognoscendi.

A tempore.

Ex temperamento.

non

Ab humoribus exsuperantibus.

non valde morbo laterali corripiuntur. Ab humoribus etiam exsuperantibus debiles ac salutares morbi conjici possunt. Quorum omnium sanguis (quod qualitates sit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculosos parit. Ex quo Hippoc. *iu 6. Aphor.* 53. dixit? *Desipientiæ, quæ cum risu fiunt, securiores*. Et in pleuriticis sanguinis excreationem morbum monstrare securiorem obervamus. Est tamen sanguis quovis modo excreatus, malus, non ex sua natura, sed quod plerumque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expressit *in Aphorismis lib.* 4. *Aphor.* 25. quum dixerit: *Sanguis qualiscumque sit per superius, malum, & a sanguinis* (*lib.* 7. *Aphor.* 15. & 16.) *sputo puris sputum, & a puris sputo phtisis*. Nos itaque loquimur hic de sanguine, tamquam causa materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipso, tamquam ab humore, qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculosos. Etsi ipsius plenitudine, & copia exitialissimi non raro fiant, uti sunt anginæ suffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero sanguine minus bona existit, utraque tamen bile naturæ est humor accommodatior, quod hæc facile in sanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius nisi fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculosissimos, crocea, porracea, æruginosa atque nigra. Hic enim humor omnium est naturæ inimicissimus, difficillimus, & tardissimus, ut a natura coquatur, & superetur. Simplices etiam humores quam misti benigniores morbos concitant, & graviores plures simulmisti, quam simplices. Quo Hippoc. *in 2. Progn. text.* 4. *pag.* 41. *lin.* 8. dixit, *si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum est*. Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *Epidem. comm.* 3. Ubi æque redundant biliosi & pituitosi, fieri morbos acutissimos & gravissimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata & pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & superet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignosci solet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, salutaris morbus animadvertitur. Quod Hippocr. *in 3. Prognost. text.* 30. *pag.* 45. *lin.* 20. ita expressit. *Securissimum vero est, si œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur*. Idem, si ad ignobiles partes e visceribus trasmittantur. Quod itidem *de abscessibus in* 2. *lib. Progn. text.* 67. *pag.* 43. *lin.* 18. ita docet: *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt*. Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, nam morbo licet aliqua ipsarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, siquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, superstites vixerunt. Idem & de lingua, naso, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus est dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putrescentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotissimis, debiles sunt, ac plerumque salutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores existunt, cujusmodi est quartana febris, quam ob id Hippoc. *in 6. Epidem. sect.* 6. *text.* 9. *pag.* 1190. *conf. lib.* 1. *Epidem. sect.* 3. *pag.* 96. *sub litt. G.* securissimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos sæpius in magis salutares mutari, veluti sunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a pestilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt. Morbum quoque simplicem ex multiplici; Convulsioni, Paralysi, tremori febrem continuam aut intermittentem supervenire; ab Apoplexia, Paralysin seu Paraplegiam; ab angina letali, colli pectorisque tumorem apparentem, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innotescent. Nunc ad eos, qui natura viribus sunt potentiores, descendimus.

A sanguine.

A Pituita.

A bile varia.

Ab humoribus simplicibus.

Ab humorum quantitate.

Ex humorum commotione.

Ab humoribus ignobiles partes occupantibus.

A morborum mutatione.

CAP.

C A P. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoſcendis.

Morbi natura potentiores ex horum idea cognoſcendis.

EX propriis cujuſque morbi ſymptomatis, magnis vehementibuſve, morbos graviſſimos ac ſumme periculoſos comprehendimus. Cujuſmodi in pleuriticis diximus eſſe magnum lateris dolorem, febrem acutam, tuſſim moleſtam, ſiccam ſcilicet ſine ſputis, aut magna cum difficultate ægrotos exſpuere, quod etiam pravum ſit reſpirationem admodum difficilem habere. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis graviſſima. Ceterum, jam diximus, non tantum illa ſymptomata magna ſive vehementia intelligi, quæ talia ſenſibus apparent, ſed, quæ a fortiſſimis morbis, atque cauſis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obſcurus, quum tamen ægroti interius urantur, magnum eſt ſymptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites ſeu obſcuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant; quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere ſuffocatam, incendium foras transmittere, nequeuntem, ſignificent. Haſque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; ſuntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obſcurum ſine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis eſt indicium. De illo Auctor Coacorum *in lib. Præſag. text.* 85. ait: *Quæ feroces deſipientiæ in brevi deſinunt, ferinam convulſionem prænunciant*, & de hoc, quippe de obſcuro delirio, Auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *text.* 34. *Blandæ, tremulæ, obſcuræ deſipientiæ valde phreniticæ*. Virium enim languorem ſignificant. Quare accidentia ſimul cum morbo conſpecta, aut quod vehementia ſint, aut parva ſine tamen ratione morbum maximis viribus adverſus naturam fulcitum præmonſtrant. De quibus *in* 1. *Epid. ſect.* 2. *pag.* 954. *ſub litt. D.* Hippoc. ſcribit*: at quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet*. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, ſitibundi, faſtidioſi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortiſſimi eſt indicium. Parvus vero, quum prius vehemens fuerit, abſque ratione allevatus, vel etiam omnino ſublatus, aut delirium, aut exſtingui facultatem ſentientem, aut materiam morbificam alio converſam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, ſi præter ſymptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia ſimul illuxerint. Veluti in phrenitide, ſi præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi ſigna propria, *Pathognomonica* Græcis dicta, exiſtunt, dolor capitis acutiſſimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulſio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex ſupervenientibus demum malis ſymptomatis, quæ morem ſignificare dictum eſt, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava ſigna Hippocr. *in* 1. *Epid. comm.* 2. *ſect.* 2. *text.* 75. *pag.* 954. *litt. E.* ita eſt complexus: *Paululum in fronte & claviculis exſudabant, ſed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mæſtitiæ, extremitates ſubfrigidæ, ut ſummi pedes magiſque manus. Acceſiones diebus paribus, plurimi 4. die maxime laborabant, ſudores diutiſſime ſubfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, ſed lividæ erant, & ſubfrigidæ. Nec ſitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi ſiſtebantur. Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarum.*

Ex magnitudine.

Ex more.

runt. Neque recidiva ulli horum advenit; Ceterum ad sextum diem cum sudore moriebantur. Hactenus multa symptomata prava in multis, qui morbis exitiosis laborabant, ab Hippocrate observata, vidimus, quæ si morbis supervenerint, aut postea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabunt. Sed, ut lector hic singula legere possit, ad hoc, ut ipsa morbis supervenientia, seu postea apparentia recognoscat, & sciat morbum denotare absque dubio letalem, utile fore duximus, omnia hic a nobis adnumerari oportere. Hæc itaque sunt: Vigiliæ assiduæ, profundus somnus, veternosus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non sentire, surditas, aurium tinnitus; vertigo, oculis caliginem obversari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut si candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut sordem circa oculos, aut ipsos sublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut squalentes & obscuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulsiones, resolutiones, palpitationes præsertim cordis, anxietates, inquietudines, singultus, viscerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recalescentia, livida, lingua squalida, exusta, nigra, livida, crassa, cœnosa, sine siti, aut ægrotos siti ardere inexstinguibili, cibos abhorrere, eos stomacho non continere, sed vomitu rejicere. Pulsus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Respiratio magna & rara, parva, densa, intermittens, inordinata, sublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis narium quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, assidui, non ex toto corpore sed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes sanguinis e naribus nigræ, crassæ in die decretorio, largæ itidem sanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus biliosi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginosi nihil juvantes: Hypocondrium cum dolore tensum, atque cum ipso ictericus color in corpore, ante diem septimum. Si conspiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine non augescentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque sine ratione evanescentia, copiosa, magna non sublevantia. Tumores quoque post aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliisque partibus, parvi, non augescentes, vel magni non venientes ad suppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægressa vacuatione, intus recurrentes atque evanescentes. Urinæ item aquosæ, turbidæ non clarescentes, crassæ, nigræ cum suspensis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum suspenso elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleosæ, cum sedimento farinæ crassiori simili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas *colliquativas* Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, biliosæ, sinceræ, multæ non minuentes febrim, sputa sincera, biliosa in tabidis & suppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginosa, admodum viscida & magna difficultate educta, dolorem non sedantia, atque penitus suppressa in viscerum internis inflammationibus, ad respiratoria instrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuscemodi generis alia, post morbum conspecta, (ni propter crisin futuram fiant, quod nobis signa perfectæ coctionis & alia signa salutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, summeque perniciosum, nobis præmonstrabunt.

Morbum letalem indicantia signa.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipsorum causis cognoscendis.

NUnc eosdem morbos natura potentiores ab ipsorum causis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret consideranda, quæ ex vario aeris ambientis statu, a variis quoque annorum constitutionibus, tum

Morbi magni ac perniciosi cognoscendi ex causis externis.

tum temporibus morbos magnos nobis indicare potest. Itaque aer a suo consueto temperamento ad calidum maxime mutatus, quique diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipsius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus resolvens, corpora quum in magnos morbos, (magno quidem a suo statu naturali facto recessu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, est causa: a qua sane immoderata caliditate quandoque pestilentiam gravem concitatam fuisse, Galen. *in primo de differ. feb.* hisce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aeris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea pestilentia, quæ Athenienses invasit, ut Thucydides innuit: Sed in tuguriis suffocantibus æstatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemicorum com. 3. text. 71. lib.* 1 *Æstatem Etesiis ventis carentem* (qui sunt septemtrionales frigidi) *admodum morbosam esse* statuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis pag.* 1082. *lin.* 6. *com.* 3. *text.* 71. *lib.* 3. pestilentem constitutionem describens, ait: *Æstas serena erat & calida, magni erant æstus*. Ex calore itaque aeris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones, & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore quum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant. Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos symptomataque perniciosa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. cap.* 4. *a pag.* 1083. *ad* 1091. meminit. Ubi ergo caliditati aeris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aeris temperamentum esse atque pestiferum. Gal. *in lib.* 1. *cap.* IV. *de temperamentis* ita expressit: *Omnium aeris ambientis temperamentorum pessimum id esse, quod humidum est & calidum*. Quod & paullo post ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triave sint mutata, aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat*. Cujusmodi *in tertio Epidem.* idest, *grassantium publice morborum*, narrat. Quid mirum? Quum humiditas in aere corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, insigniterque a calore computrescunt. Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat, tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate *in lib.* 3. *Aph.* 15. Ex præimmoderata etiam aeris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocr. *in lib. Epidem.* quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina (*lib.* 1. *Aph sect.* 1.) humida, secunda & tertia borealis *ib. sect.* 2. *a pagina* 942. *ad* 958. atque quarta (*libro* 3. *Epid. sect.* 3. *a pagina* 1081. *ad* 1091. *descripta*) calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe *austrina* prima phthises, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes: & *duæ boreales*, ophthalmias, dysenterias, tenesmos, lienterias, diarrhæas biliosas, febres ardentes, semitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta *austrina calida*, & humida sine ventis, pluviosa, sacros ignes cito undique depascentes, oris ulcera, *aphthas* Grecis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis carbunculos, abscessus ad suppurationem, quæ erat potius corruptio, non venientes, ex qua caro, ossa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippoc., vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconstantibus etiam anni temporibus inconstantes* mor-

Ex aere.

Ex annorum constitutionibus variis.

morbos, ac difficiles judicatu fieri, Hippocr. *in sect.* 3. *Aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in *sect* 3. *Aph.* 9. indicavit, ita dicens: *In autumno morbi acutissimi atque exitiales magna ex parte: ver vero saluberrimum, & minime exitiale*. Et *Aph.* 10. *Autumnus tabidis malus*. Ab iis quoque anni temporibus, non servantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri observantur. Anno MDLXXXVI. *Bassani*, & prope ipsum in Villa Novarum nuncupata, pleuritides pestilentes, contagiosæ, epidemicæ grassatę sunt, quæ quarta vel ad plus septima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc scripta revideo, Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, semitertianis, ardentibus, pestilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exsiccata, sed divitum, quæ multis cibis se impleverunt, sævit. A mala quoque victus ratione diu servata morbi magni, ac perniciosi, excitantur. In gravissimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo quum cibo tum potu calore corporum fere suffocato insignes putredines fiant. Quo Gal. in lib. *de caus. morb.* affirmavit, *Immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidosque, & fortissimos morbos facere*. Ex potatione *Silenum lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 2. *pag.* 969. *Charionem lib.* 3. *Epid. Ægrot.* 5. *pag.* 1072. *Nicodemum ibid. Ægrot.* 10. *pag.* 1108. *adolescentem Melibæum ibid. Ægrot.* 16. *pag.* 1117. *in pestilentes incidisse febres*, *Hippocr. in Epid.* meminit. Cibos vero pravi succi, ac potus perniciosos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de succorum bonit.* & *vitio*. *Pestem sæpius annonam secutam fuisse* scriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni succi, & longe plus pravi, concitari magno ac perniciosos morbos, omnes perspectum habent. Ceterum corpora nedum ipsorum ciborum copia in perniciosos morbos delabuntur, sed etiam inopia Galen. *in libro* 8. *meth. cap.* 7. scribit: *Complures in syncopas fastidiosissimas atque hecticas febres ex jejunio incidisse*, & *in lib.* 5. *de loc. affectis Grammaticum quemdam præ inedia sæpius convulsum vidisse*, dixit. Ex immoderato vini potu homines in summe perniciosos morbos delabi, Hippoc. *in sect.* 5. *Aph.* 5. ita expressit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperet*. Usum item aquarum palustrium jecur atque lienem durum ac scirrhosum reddere, exindeque hydropes, febresque malignas, veluti corruptarum seu fœtidarum morbos pestilentes facere experientia docet, & ratio nobis suadet; hæ enim humores nostri corporis ad suscipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ sua crassitie obstruendo, viscera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in pestilentes febres exitialissimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris nostris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius scripsimus. Ex somno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginosi, veternosi, obliviosi, epileptici, paralitici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes sunt affectus perniciales. Non raro etiam phthisici, auctis scilicet ex capite ad pulmones destillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulsiones atque alii gravissimi affectus. De quibus nos satis in opere de prævidendis morbis scripsimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora pletorica non raro in insanabiles affectus incurrunt. Non paucis ex iis rupto vase aliquo ex pulmonibus aut thorace sanguis profunditur, quo ad phthisin via fit. Alii in febres, atque in viscerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accensis & putrefactis humoribus, atque motis

A mala victus ratione.

Ex somno.

Ex vigiliis immodicis.

tis

tis ad viscera. Non minus passiones vehementes animi possunt ad concitandos magnos morbos. *Ex ira multos in acutissimas febres devenisse*, Gal. *in lib. de sanit. tuenda*, meminit. *Ab ipsa tamen subito neminem mori in lib. 2. symptom. caus.* testatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibusdam contigisse, plures observarunt. Timor metusque magnus sæpe quosdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & letales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab usu Veneris quum immoderato, tum ab abstinentia, hominibus gravissimos sæpe morbos contingere *in lib. 6. de loc. affectis* docuit. *Perpetuum tremorem quosdam incurrisse ex immodica venere in lib. 3. Epidem. com. 1. in text.* 2. posteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus consuetisque vacuationibus fit. Ex fæcibus retentis & exsiccatis sæpe in ileon incidunt. A suppressis quum menstruis tum hæmorrhoidibus morbis gravissimi solent concitari, iisdemque immoderatis fluentibus. Quod Hippoc. *in sect.* 5. *Aphoris.* 57. meminit, dicens; *si menstrua plura fiant, accidunt morbi, & si non fiant, ex utero morbi contingunt*. Et Gal. *in Comment. Quocumque autem horum fuevit, necesse est processu temporis & ipsum uterum pati aut similem inflammationi dispositionem, aut erysipelati, aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus*. De hæmorrhoidibus Hippocr. *in lib. 6. Aphoris.* 12. *A diuturnis sanato hæmorrhoidibus, si una non servatur, periculum est, aquam intercutem, vel tabem advenire*, & Gal. *in 4. de præsag. ex pulsibus, ex iis immodice tum fluentibus, tum retentis, aquam intercutem fieri* docuit. *Et in lib. de venæ sectione cap. 9 advers. Erasis. ab hæmorrhoidibus suppressis nonnullos melancholicos amentes factos*, observasse scripsit, *alios pleuriticos & alios hydropicos*. Urina suppressa brevi hominem perdit, quem longo tempore consumit, diu immoderatiusque fluens, uti in *Diabete*. At de cognoscendis morbis natura potentioribus a causis externis hæc nobis sufficiant. Nunc eosdem ab internis causis perscrutemur. Ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipsæ ad morbos natura potentiores cognoscendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab austrina constitutione pluviosa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice grassante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in sect. 3. Aphorism. 29. sanguinis expuitiones, tabes, febres acutas fieri*: tabes vero ab anno decimo octavo usque ad trigesimum quintum solent concitari. Post juventutem hoc fieri quoque dixit *Sect. 3. Aphorism. 30. quippe asthmata, morbos laterales, pulmonias, phrenitides, lethargos, alvi, profluvia, choleras, dysenterias*. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates in 3. *Aph.* 31. in hunc modum: *Senibus spirandi difficultates, urinæ stillicidia, vertigines, apoplexiæ, hydropes, tusses*: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt letalia. Nam ut dicit Hippocr. *in lib.* 2. *Aphorism.* 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus, qui vero morbi ipsis accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem*. Et postea *Aph.* 40. *Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt*. Et Galen. *in Comment.* ait: *Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis*, id est passio renum, *podagra, morbus articularis coxendicis cum dolore, & quę laxiori intestino ac spleni frigidę insunt dispositiones, & pręterea crebri anhelitus*, (quos Græci *asthmata* vocant) *tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obliquationes*, demum *quęcumque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quę in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur*. Et *in 6. libro Aphorism.* 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum*. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obesos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hippocrat. *in lib.*

Ab animi passionibus vehementibus.

Ab internis causis.

Ab ætate.

Ex habitu corporum non naturali.

in lib. 2. *Aph.* 44. ita habet: *Qui natura admodum crassi sunt, citius intereunt quam qui graciles*. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obnoxia, veluti calida & sicca in ardentes febres acutissimasque inflammationes incurrere solent. In hisce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves existunt: veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ab ipsorum temperamento recessu: & hoc est, quod Hippoc. *in* 2. *Aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari, quorum naturę aut ętati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit*. Ceterum etsi hoc verum sit, ex eo quod magni recessus, qui perpetuo sunt difficiles, ut a natura ad solitum statum restituantur, in iis corporibus facti denotentur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, si ipsis capiantur, pessime se habere, difficulterque iis morbis resistere. De Hippoc. in *Epidemiorum com.* 1. *Sect.* 1. *text.* 18. *pag.* 939. *litt. F.* ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phthisin*. Calidioris etiam temperamenti homines destillationibus calidis acribus a capite in pulmones, sunt obnoxii. Quod Hippocr. *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos in primis laborasse ex destillationibus capitis*. Atque hinc etiam fit, quod qui calido siccoque capite sunt, facile in phrenitim incidat. Humorum etiam copia seu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales esse solent, omniumque maxime, si ea multitudo fuerit humorum crudorum & crassorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robustissimæ, erunt plane letales. Natura enim robusta longo tempore eos concoquet & superabit. Ex quo de frigidis sudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod significent, teste Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nisi longo tempote potest a robusta natura vinci) Hippocrat. *in sect.* 4. *Aph.* 37. scribens, ita habet; *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi significant*. A vehementia enim morbi vires, etiam validæ, collabuntur. Idem præsagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam sanguinis copia est salutaris (quamquam ceteris humoribus sit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant veluti sunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Galen. in libro *de venæ Sect. cap.* 1. advers. Erasistr. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æstimandum. Perniciosi item sunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exsuperant crassi, viscidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epid.* Humorum etiam inopia seu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti sunt, tabes, singultus, convulsiones, & alii hujusmodi, de quibus Hippocr. *in quinto libro Aphoris.* 3. *Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus aut convulsio superveniens, malum*. Et *Aphor.* 4. *A superflua purgatione eodem modo singultum atque convulsionem supervenientem, malum significare tradidit*. Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hippocr. *in sect.* 6. *Aphor.* 53. *Desipientias, quæ cum risu fiunt, esse securiores: & quæ cum studio, periculosiores*. Quod illæ ex sanguine, hæ a bile exusta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, letales creduntur. Hæ sputa æruginosa, & nigra habent, illæ virulentos seu æruginosos vomitus. Quæ omnia esse letalia signa Hippocr. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, eroso aut fracto vase aliquo, si extussiatur, letalis morbi erit præsagium, atque hoc est quod dixit Hippocrat. *in* 4. *lib. Aph.* 25. *Sanguis quidem supra, qualiscumque fuerit, malum*. Galenus itidem *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. scribit: *Omnes, qui sanguinis sputa per tussim purulenta reddiderunt, tabidos seu phthisicos obiisse*. Plurimam quoque bilem sine febre ex pulmonibus tussi rejectam, exitialis affectus nobis esse indicio, scriptum

Ex humorum copia.

A morbi vehementia.

Ex humorum defectu.

Ex humoribus particularibus.

ſcriptum reliquit. Tres ibi narrat fuiſſe, qui quum plurimum flavæ bilis exſpuere tuſſi cœperint, quin tabidi morerentur, nullo modo effugere potuerunt. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ ſit inimica, difficillimaque, & tardiſſima, ut concoquatur, & ſuperetur) morbos exitiales parit. Hujus ſucci copia, ſi ad benignum vel reduci debeat, vel conſumi, vel excerni, prævalida facultate eſt opus. Qua debili exiſtente, caſus eſt pernicialis; quod nobis Hippocr. *in ſect.* 4. *Aph.* 23. expreſſit, dicens: *Quibuſcumque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger, exierit, poſtridie moriuntur.* Pituitoſos quoque crudos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujuſmodi ſunt tenebricoſæ vertigines, epilepſiæ, paralyſes, apoplexiæ, convulſiones, & alia hujuſmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere, Galen. *in libro quarto Aphoriſm.* 47. ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſet venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibuſdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatis pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe & cognoviſſe in libro 6. *de loc. affect.* ſcribit: De his Hippocrat. *in* 1. *Epidemior. lib. com.* 2. *ſect.* 2. *text.* 54. *pag.* 948. dixit: *Phreniticis convulſiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur nonnulli.* Et *in lib. tert. pag.* 1100. *Ægrot.* 4. *Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in Comment. *Nam ſi phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere eſt conſequens.* Ita ut veneno epoto letali quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putreſcendum, ex Galeno *in* 3. *Epidemior. exitiales morbos, peſtemque concitare.* Qualibus corpora in quarta conſtitutione peſtilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippocr. deſcripſit, ſcatuiſſe Galen. meminit. Humores itidem aut ſuapte natura, aut ob inſignem putredinem tenuiſſimi, atque ad motum præcipites redditi, ſæpius nobile aliquod viſcus ocupantes morbos letales faciunt. Quo Hipp. continuo, ne ſcilicet præcipites ad aliquod viſcus ferantur, purgandos in Aphoriſmis præcepit. In libro quoque *de natura humana pag.* 229. *lin.* 15. *& ſeq.* dixit, parte aliqua principe noſtri corporis laborante totum corpus ægrotare morboſque fieri graviſſimos. Et Galen. *in lib. de conſtitut. art. Medicæ, cap.* 18. ſcribit: *Pravos humores in morbis acutis, ſi in principem partem ferantur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum eſt in morbis humores a viſceribus ad exteriora converti, peſſimum ab exterioribus & ignobilibus ad viſcera. Qua ratione Hippocrat. *in ſect.* 6. *Aphoriſm.* 25. dixit: *Eryſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum.* Hincque conſtat morbos cerebrum, ſtomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes eſſe graviſſimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendimus; quippe in pejores quæ fit, in ipſis magnitudinem & periculum argumentatur, uti quum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac peſtilentes. Simplices etiam fieri compoſitas, phlegmonemque adjungi, malum eſt. Ardentibus item febribus hecticas ſuccedere maraſmodes, phreniticis veternum, convulſiones; paralyſi, & epylepſiæ apoplexiam: tonſillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phthiſin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujuſmodi in pejus facta mutatio: atque hæc ſunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonſtrabunt, atque hic noſtræ methodi, qua quum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipſa potentiorem, & debiliorem cognoſcimus, finis eſto.

Ex atrabile.

Ex pituitoſis crudis.

Ex maligna humorum putredine.

A parte aliqua principe corporis laborante.

CAP. XII.

De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Status futuri cognitionis necessitas.

DIximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib. 3. de Crisibus, cap.* 5. ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, numquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perspecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, numquid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus constantibus, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, & salutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad statum ut veniat, retardaturo, morbi victoriam, atque exitium plerumque futurum nobis præmonstrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod necessario ad prognostici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes sanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora transeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud esse Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem usque observantur. Hasque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora seu in partes dividunt. Quæ quatuor existunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio scilicet ad finem usque spectantur, quippe principium, augmentum, status atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet salutaris morbus habet, ut Gal. *in 3. de Crisibus, & in lib de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales sæpe prius ægros perdunt, sive interimunt, quam nedum omnia at duo tantum prima tempora absolvant, quando eorum, qui moriuntnr, quidam in principio, quidam in augmento, quidam in ipso statu seu vigore decedant.* Quandoque enim morbi usque adeo sunt vehementes ac perniciosi, ut statim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in 1. Epid. com. 3. text. 10. pag. 963. lin. 5.* ait: *statim enim continua est, quibus incipiens florescit & viget.* Et *in Aphorism. 7. Ubi quidem peracutus est morbus, statim extremos habet labores.* Hac eadem ratione natura aliquando usque adeo est debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, sed quinimmo vix incepta concoctione morbo succumbat. Habent itaque salutares morbi quatuor tempora, & letales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut postea accuratius ostendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in statu moriantur. Hæc vero tempora ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap. 3.* a nullo alio deprehenduntur, ac cognoscuntur, quam a cruditatis & coctionis signis in excrementis conspectis ac observatis. Non defuere tamen Medici alioquin doctissimi, qui præter hæc tempora a coctione seu transmutatione materiæ cognita, alia ab essentia morbi, aliaque a symptomatibus depromta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quod humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum seu ascensum, totoque humore affluxo quoad coquatur, statum seu vigorem, atque demum ipso concocto, quum etiam resolvitur, declinationem. Ex quo symptomatum, & materiæ trans-

Morborum temporum differentia.

Morborum tempora unde perquirenda.

transmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque distingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & symptomatum simul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, observamus. Vigere enim sæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ transmutatione esse statuunt. Quod morbus tunc erit in vigore seu statu, & natura seu materia ipsa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in 1. de vict. rat. in acutis*, scribente; Hippoc. dicentem: (*lib. de Vict. rat. in acut. p. 386. lin. 3. & seq.*) *Si dolor fuerit assiduus, qui fomentis minime cedat, & sputum etiam non procedat, sed lentescat citra coctionem, & ptisana offeratur, interficitur ægrotus*, statum intelligere voluisse inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentisque inflammationis signa esse dolorem assiduum, qui fomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non expuunt, quum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium sit. Amplius ubi morbus & symptomata vigenti, coctionis principium esse dicunt, atque ipsis declinare incipientibus augmentum esse. Quod vel ipsis fuit persuasum, primum ex Galeno, qui *in libro 3. de vict. rat. in acut. com. 62.* dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipsa coctione existere*: ex quo plerumque morbi vigorem absque coctione observari colligunt: Et postea *com. 59.* quum scripserit: *Nam sæpius affectio ipsa, qua laborant, mitior quidem existit, sed symptomata augentur.* Et in *secundo libro Aphorism. Dispositio siquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior.* Quod etiam confirmant ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse, quum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbi etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est *in 1. lib. de Crisib. cap. 29.* quum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatisque locutus, dixerit: *Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatis, quæ ideam morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex supervenientibus vero symptomatibus; si multa, si diuturna & valida, atque maligna exstiterint.* Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitialibus observantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referentur. Morbi salutares omnia quum morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim *augmentum*, ut docet Galenus in *primo libro de Crisibus cap. 8. Incipiente humorum coctione fit, & status seu vigor perfecta apparente, letalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac letalibus innotescit.* Quod Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap. 6.* ita expressit, dicens: *Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, letalibusque signis consistit.* Itaque sæpe contingit multa ob id tempora diversa in ægrotis eodem tempore

Morborum temporum divisio.

pore observemus, quorum alia principium, alia summum vigorem, atque alia declinationem demonstrant. Uti pleuritici, qui nihil exspuentes, seu quicquam quum exspuere nondum cœperint, moriuntur, quod ad morbum & symptomata ipsum consequentia pertinet, in augmento aut vigore existunt, atque ad naturam nihil concoquentem, sive ad materiam, quæ omnino est cruda, in principio. Verum Medici distinguere debebunt, quod non illa tempora a solius simplicis morbi vel multorum simul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit: *Nam uno eodemque tempore duobus tribusve morbi homo infestari potest, quorum alius jam declinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat*. Itaque morbi principium ex symptomatum ratione, tempus est, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum accessiones, symptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum significatur. Idemque, quod ad naturæ tempora spectat, augmentum dicetur, quum humores concoqui manifeste cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore esse dicimus, atque etiam in quo accessiones symptomataque consistunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte diresolutis, morbum declinare scimus. Sed quæ de vigore seu statu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, quum Hippocrat. & Galenus, qui de hoc ipso tempore locuti sibi ipsis omnino constare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem seu statum esse partem totius morbi vehementissimam. Et *in* 1. *Aphorism. sect.* 3. Galen. dixit: *Vigorem nihil aliud esse, quam morbi, quantum ad casus attinet, maximum*. Et *in* 2. *libro de Crisibus cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa statum omnia esse fortiora*. Et *in lib. de tot morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum sive vigorem inflammationis esse, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febrisque vehementius solito affligit*. Ex opposito alii negant vigorem esse molestum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quiescere, neque febrem, neque symptomata, neque accessiones auctas videri, sed hæc omnia æqualia esse & consistere; quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictantur. Neque immerito, quum Hippocr. *in sect.* 2. *Aphorism.* 47. dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto*. Nemo tamen negat in vigore ipsum pus factum esse; veluti in febribus humores plane concoctos in statu apparere, observamus. Quod forte etiam Galenus *in* 2. *Aphorism. com.* 29. intellexit, quum hæc scripserit: *Dispositio siquidem, ex qua morbi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior: verum in his, qui salvari debent, multo melior quam in morbi principio*. Et in 3. *lib. cap.* 5. *Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui*. Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, veluti Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigiliæ, dolor, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. quum *in* 3. *de Crisibus c.* 5. tum *in* 2. *Aphorism. com.* 19. docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum? An non ipsum statum esse fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrumque, si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, ut puta principium, medium, & finem; status itaque principium est molestissimum,

Morbi principium quodnam.

Augmentum.

Status Declinatio.

Morborum cujuslibet temporis divisio.

mum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, quum natura maxime concoquat vel expellat; atque hoc est, quod dixerat Hippoc. *in sect.* 2. *Aphor.* 47. *Quum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto*. Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata, quod circa finem factum est, melius ægroti se habent. Quo tempore morbus omnino coctus seu superatus a natura est. Unde ipsam minus turbari & offendi, non est mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri sunt, totum status seu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non esse, sed ipsius tantummodo partem ultimam seu finem, quam ex symptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero status seu vigor nulla omnino coctione observatur, ob idque pessimum est in morbis vigorem absque ulla coctione observari, quod sane significat morbum esse fortissimum, qui usque ad ultimum cum natura venerit, summas ipsius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere non potuerit, nihilque humorum concoxerit, & superarit. Quæ si hactenus facere non potuit, multo minus post faciet, ipso morbo viribus supra ipsam plurimum aucto, ipsaque debiliori reddita. Sed tempus est, ut ad prædictionem ex status observatioue descendamus.

CAP. XIII.

De salutis ac exitii prognostico ex morborum futuri status cognitione.

Morborum status cognitio ad horum prognosticum plurimum facit.

EUm morborum statum, seu vigorem qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognosticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius versari nunc sit propositum. De altero non tam ex naturæ, sed morbi potius ratione, ut nuper ostendimus, qui symptomatum auctorum consistentia atque vigore cognoscitur, non minus agendum duximus, licet multis ipsum statum seu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod nisi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipsorum natura ferre non potest, tunc temporis interimerentur, morbus procul dubio ac symptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præsagium nobis primo ab illius status celeritate, tarditateque innotescit, atque etiam quod vel solus vel simul cum naturæ seu coctionis statu in ægrotis observatur. Cito autem morborum status seu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis censentur. Siquidem natura melius morbi insultibus resistet, si brevi tempore sit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter se proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum status, tum declinatio sequitur, quodlibetque ipsorum æqualis temporis, proportione movetur, a brevi propterea observato principio brevi tempore augmentum atque statum, uti dictum est, expectare debebimus. Contra tarde ad statum morbum venturum sperabimus, prioribus duobus temporibus, principio scilicet ac augmento, tarde ad ipsum statum properantibus. Hip. *in sect.* 1. *Aphor.* 7. *Ubi morbus peracutus est, statim extremos habet labores*. Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito desinentem, feret. Attamen sæpe usque adeo morbi sunt graves aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipsorum multitudine, aut a principe parte corporis læsa, aut ab iis omnibus simul, ut statim in principio ægrotos interimant; uti quum ex venenoso humore, corde insigniter læso, syncope oborta statim moriuntur,

Morborum tempora inter se convenientia.

Morbi graves unde sæpe oriuntur.

tur, & cerebro læso phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in 3. Epid. com. 3. Ægr. 4. pag.* 1100. meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginosis, pulmoniis non raro observatur, quod ii copia humorum paucis diebus suffocati pereant. Quare quovismodo principibus membris, aut partibus ipsis immediate servientibus, graviter læsis, ut gula, pulmonibus, intestinis, renibus, vesica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore crasso & lento obstructis, continuo homines pereunt, etsi etiam brevi tempore sic morbus ad statum festinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipsam leviter offendentibus, vires non nisi longo tempore resolvuntur, in hisque quanto citius ad statum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui si longo tempore ac tardissime ad vigorem seu statum veniant, ni ægroti prærobustissima natura valeant, morientur. Ex status igitur tardius futuri præcognitione, salutis spes dubia redditur: in prælanguidioribusque corporibus bonum non est, pessimumque, si morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, quum dixit: *In 4. Aphor. 37. & in Progn. p. 38. lin. 21. Sudores frigidi in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænuntiant:* quando, ut *Gal.* meminit *in Commento*, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priusquam ipsum, qui non nisi longiori tempore superatur, concoquat, exstinguitur. Celeritati quoque ac tarditati status morborum, si conjunxerimus statum naturæ, judicium magis certum assequemur. Namque hoc semper erit verissimum ac fidelissimum, si æque tum morbus, tum natura, quod ad sua tempora spectat, simul moveantur, cito quidem, si ex aliis temporibus antegressis statum, seu vigorem morbi & naturæ, seu coctionis seu materiæ, quo modo alii hunc statum vocant, simul futurum conjiciemus, morbum sanatum iri, atque omnino salutarem prædicemus Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor sperabitur, salutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offensæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit, Et merito sane, etenim quum duo sint, quæ invicem pugnant, morbus quipppe ac natura, si æque ambo robusta fuerint, æque simul a principio ad finem usque se habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo totumque illud quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipsa moveatur, malum significat; non obscurum enim est imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus distant, eo pejus ad prædictionem esse creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus summum exercet vigorem, & natura adhuc etiam est in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit, quid spei ad salutem erit? Ni natura sit prærobusta & morbus mitis, certum exitium præmonstrabitur. Sed his de statu morbi præmissis, nunc ad naturæ statum redeamus, qui si cito sit futurus, facultate valida existente, brevi salutem certo ostendet. Nam morbos habere celerem statum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & securitatem, teste Hippocrate, significat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito absolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque est in omnibus morbis Medicos signa coctionis observare, hæc enim numquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo salutem significant: atque eo citius futuram, quo citius signa illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in 1. Epidemiorum sect. 2. p.* 948. ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* Et Gal. *in libro tertio de Crisibus cap.* 8. *Neminem vidisse intereuntem, qui præceden-*

Salus vel exitium in morbis quomodo ex statu tum natura tum morbi prænoscitur?

Natura status cognitio quid ad præsagium in morbis.

tibus coctionis signis crisin habuisset, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo securiorem morbum præmonstrabunt. Contra, quo tardius illa illuxerint, eo statum tardiorem, ac morbum difficiliorem, ostendunt; in morbo siquidem graviori, ipso crudo existente, tardissime ex longo antegresso principio ad statum veniente, periculum est, ne, priusquam morbus concoquatur, natura exstinguatur. Quare colligamus ex iis statum morbi ad prædictionem æstimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus est, ni morbus sit admodum vehemens ac symptomatis naturam prosternens. Majus malum quoque est, si sine statu naturæ appareat; & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi distabunt, eo periculosiorem morbum præmonstrabunt. Bonum itaque erit, ipsum morbi statum cito futurum prænosci, & eo melius, una cum ipso statum naturæ. Optimumque in morbis ad prognosin esse judicabitur, si perpetuo ambo hi status, quippe morbi & naturæ simul procedent, ac una moveri observabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda salute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri status præcognitione, a nobis dicta sint. Quibus addamus ea, quibus alii Medici Empirico quasi modo morbos salutares atque exitiales dignoscunt.

C A P. XIV.

Ex quibus morbos salutares ac exitiales nonnulli cognoscant.

Morbi salutares atque exitiales qui cognoscuntur Empirico quasi modo.

ETsi præter nostrum institutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoscendos morbos parvos salutares, ac magnos exitiales Empirico quasi quodam modo cognoverunt, prosequi; quum nobis satis ad illud assequendum ea sufficere possint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus sumus prosecuti: verumtamen ne aliquid omittamus, quod possit hanc nostram prædicendi Methodum illustrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus scio quosdam morborum vires adversus naturam dimetiri & cognoscere, atque morbos exinde salutares & perniciosos animadvertere, accuratius quoque cognoscenda & illustranda duximus.

Morbus fortis & perniciosus unde conjicitur.

Dicunt itaque hujusce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac perniciosum conjici posse, a virtute sive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, siti immodica, vigiliis assiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ necessariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis signis causisque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æstimantur. In his quidem virtutem seu facultatem ajunt prævalidam cognosci, ipsosque vel omnino doloribus vacare, vel saltem levissimis, vel non assiduis conflictari, neque si febricitent, vehementem calorem sentire, quietosque esse, ac facile morbum perferre, mente recte constare, immodica siti non ardere, neque plane eos vigilare, neque somno veternoso teneri: atque si aliqua vexentur inflammatione, ea non sit magna, neque membrum nobile occupet, sed aut a visceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate servientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, si ex medicamentorum usu quicquam fuisse juvatos observemus. Hæque signa salutaria statuunt, a quibus salutares morbos ipsi prænoscunt. An vero ex horum tantummodo accurata observatione in ægrotantibus salutem ac exitium præscire recte quis queat? In morbis acutis istud posse consequi non dubitamus: siquidem omnem morbum acutum, seu febris sit, seu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cum virtute, ut ii dicunt,

Morbi debiles unde æstimantur.

cunt, prostrata seu exsoluta exitialem esse, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum est, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugna defecturam, sed jam defecisse ac occubuisse, significat.

Morbi exitiosi dignoscendi a virtute debili.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue observant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum est. Itaque ea, si omnes profligatæ observentur a morbo, natura devicta præmonstratur. Reliqua vero signa, quæ observant, scilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia esse concitatum, vehementem quinetiam esse inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino esse exitiosa signa, putant. Quæ si una cum malis vacuationibus spontaneis observentur, morbum plane letalem esse affirmant, omniumque certissime, uti nuper dictum est, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non nisi robustissimi evadere soleant. At ne hæc nos signa ad judicandum fallant, singula a nobis quoque sunt illustranda, ac distincte magis cognoscenda. Namque per virtutem prostratam, seu defectam, vitalem facultatem præsertim cum iis maxime debilem prælanguescentemque intelligimus. Perniciosi enim ac maligni morbi continuo solent vires prosternere. Sed præter vitalem, animalis non minus atque naturalis sedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaserint, tanto morbum perniciosiorem significant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua symptomata, si postea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem quoque morbum præmonstrant. Sed nunc de his singulis nos accuratius. Dolores vehementes, assidui morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippocr. *in sect.* 4. *Aph.* 66. dixit; *Viscerum fortes dolores, malum significare*. Dolor etiam est ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut causam malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus excitatur.

Morbi fortes vel debiles cognoscendi.

A doloribus.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore non raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudari solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non sentiunt* (ut Hipp. *in sect.* 2. *Aphor.* 6. docet) *pessimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipsis facultas exstinguitur*. De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura fit, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursumque an internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hipp. *p.* 39. *lin.* 30. *in Progn. text.* 4 ita habet: *Si vero caput, manus, ac pedes frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est*. Et *in sect.* 4. *Aphorism.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale*. Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione viscus aliquod, vel aliquam ex internis partibus occupante, concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium, non tamen exitialis. Quinimmo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim quum natura opprimitur ac fere humorum mul-

A calore.

multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin ardens sese exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam suffocantes appellant, quod in ipsis non flamma, seu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur, sed fumida potius neque ita urens exhalatio, seu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congestorum copia obruto & soffocato pro flamma fumum excitari observamus, aut ubi ita natura deficit, ut nisi ex putrefactis succis calor accensus non multus sit; neque ad cutim copiose perveniat. De quo scribit Galen. *in 3. Epid. com. 1. text.* 10. Hermocratis casum commentans: *Quem vide in 3. Epid. sect. 1. Ægr. 2. Neque enim septimo decimo accidit nativi caloris ratione, sed sola putredine succensis febriliter humoribus, aut venenosæ putredinis causa, aut ob insignem visceris inflammationem intus cum sanguine nativo calore recurrente, sive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis resoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis observatur. *Inquieti vero & anxii sunt ægroti, qui loco stare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. in* 1. *de humorib. text.* 17. *ferre possunt, sed formas mutant, jactantur assidue, inæqualiter moventur, agitantur atque æstuant.* Quod illis contingit, vel stomachi vitio, quum præsertim os ventris, ut docet Gal. *in 2. Prorrh.* 24. a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ejus tunicis sit immersus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in 7. Aphor.* 56.) repleto: vel a cibo intempestivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre stabili & æstuosa & maligna, vel ab acrioribus virulentisque humoribus æstu turgentibus, ferventibusque circa præcordia, vel ab insigni alicujus visceris inflammatione, vel in erysipelate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis observamus, quos crisis aliqua judicare debet. De quibus Galen. *in 2. Prorrhet.* 44. hæc habet: *Nam si judicatorius rigor ex inquietatione fiat, morbum solvit supervenientibus sudoribus, vel vomitibus commodis, vel alvo subducta.* Itaque hæ inquietudines, quæ stomacho ex aliquo humore læso fiunt, morbum minime perniciosum denotant: pessimæque sunt, ab æstuosa febre stabili & pestilenti, ab insigni visceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æstu turgentibus ac circa præcordia fervescentibus obortæ, atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ summe perniciosos morbos præmonstrant. De his Auctor Coacarum *in 1. libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt, pessimæ.* Addamus diu etiam perseverantes, nulla postea illucescente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem significat. *Unde in loco ex Coacis paullo ante citato* δυσφορίαι *legitur, quod vocabulum ab Auctore nostro tamquam* Anxietates *expositum, stricte tamen* difficilem tolerantiam *significat*, quam vel a vehementi diuque perseverante febre vel maligna, vel a virulentis succis, vel insigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum speciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus esse. Quod Hippocrat. *in Prognosticis text. 56. pag. 41. lin. 47. ad finem usque* de suppuratis ad exitium tendentibus expressit, quum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos, qui sani futuri sunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortissimi morbi & perniciosi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires resolvant, cruditatem in humoribus augeant, in desipientiam, & phrenitidem non raro ægro-

Ab inquietudine.

A Morbi tolerantia.

A somno.

ro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulsiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad salutem prænoscendam, si bonus naturalisque sit. Nam paucissimi aut nulli sunt, qui morbo vexentur pernicioso, & probe, idest naturaliter seu secundum consuetudinem, dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, quum ex iis non pauci sint, qui etsi sint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono distinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, sed quinimmo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque somnus digerere, & consumere queat. Hinc Hippoc. *in 2. lib. Aphorism.* 1. dixit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus somnis & longioribus utuntur, qui non inter somnos, sed soporiferos potius affectus sunt adnumerandi. At de his in sequentibus libris accurate scribemus. Magnas inflamationes appellamus, quum ex ipsarum vehementia, tum si fiant in membris principibus, eæ omnes multum sunt merito timendæ; veluti parvę, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læsę partis varietas ad prognosticum faciat, alias dictum est. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti esse Galenum docuisse, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, salutem ægrotis inferant. Gravissimos itidem morbos esse ab humorum multitudine concitatos, omnes medici statuunt, præcipueque si multitudo humorum sit eorum, qui naturæ maxime adversantur, quos ipsa propterea difficillime ac tardissime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales sunt bilis æruginosa, usta, atra vocata, summe putridi ac virulenti humores. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales observamus morbos a pauco, sed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. scripsit *in tertio libro Epidm. sect.* 3. *Ægr.* 4. *pag.* 1100. quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro sexto de locis affectis*, exemplo quum ictus scorpionis seu veneni, perquam quantitate æxigui, tum seminis corrupti, quibus sævissimi morbi & symptomata concitari solent, verum esse demonstravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculosi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum gravissimum faciant, id etiam habent, ut ipsorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis seu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo perniciosum, quem natura neque arte adjuta superare queat, præmonstrant. De quibus Hippocor. *in 3. Epidem. com. 3. text. 65. pag. 1086. lin. 13. Et oblata ægre admittebant, nam purgationes multos offendebant.* Facta quidem tempore debito in acuto morbo sanguinis vacuatione, aut per venæ sectionem, aut per malleolorum scarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis, purgatione, si ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum siquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem significant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam esse, quæ, priusquam morbum concoquere queat, succumbit. Hujusmodi vacuationis Hippoc. meminit in *lib.* 4. *Aphorism.* 56. dicens: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in* 1. *Prorrheticorum text.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in sudoribus, mali sunt.* Et *in lib.* 1. *text.* 39. & *in Coac. præsag. text.* 53. *Inquietatio cum sudore, est mala, &c. Prorrheticorum libro primo text.* 67. *Flammans quoque cum sudore facies in his mala.* De sputis *lib. Progn. pag.* 41. *lin.* 33. *Omnes autem excretiones malæ sunt, quæ non sedant dolorem.*

A parte affecta.

Ab humorum multitudine.

Quantitate.

Turgescentia.

Ex medicamentorum utilitate.

lorem. Quæ itaque juvare deberent, cujusmodi sunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut saltem difficilis judicii sunt indicia. Quod Gal. *in l. 3. Prorrh. text.* 35. expressit, hunc in modum scribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita sudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotides & ceteri abscessus*. Et paullo post: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, sunt letalia*. Alibi dixit letalia esse, quæ cum signis letalibus, & judicatu difficilia, quæ non cum signis letalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, sed quinimmo etiam ægrotos lædent, seu ab ipsis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonstrabunt, quod Hippoc. *in sect. 2. Aph.* 2. de somno expressit, quum dixerit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale: si vero juvet, non mortale*. Quo ex medicis præsidiis, quæ juvant ægrotos, salutarem sane morbum significant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas crises Medici vocant) judicari solet, quæ enim juvant, salutare itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certissimum, ubi aliqua signa prava illuxerint, cujusmodi sunt, in ardentissimis febribus tremores, convulsiones, refrigerationes extremorum cum ardentissima siti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recensuimus, atque posterius de singulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac salute a naturæ morbique viribus, atque a futuri status cognitione præsagienda dicta sint, & quod hactenus de iis universaliter scriptum est, nunc in sequentibus libris speciatim; de singulis symptomatis, quibus natura, tum robusta, tum debilis, adversus morbum dignoscitur, agendum erit, atque his nostra prædicendi methodus absolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

Uum in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere dixerimus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum, superest modo, ut de earumdem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exstinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis tradendis, ut ordine non careamus (quando nos ad dignoscendum prognosticum, singularum facultatum actionibus, uti instrumentis seu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel sanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane sublatas, quæ ab animali facultate, secundo a vitali, atque demum, a naturali proficiscuntur, versabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis sensibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipsorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ posterius scribemus, liquido cuique nostrum constabit.

Prædicendi artificium in quibus consistit.

CAP. II.

Quid mente constare in morbis significat.

AD indagandum morborum prognosticum exordiemur, ut nuper proposuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ immaginatione, ratione, ac memoria perficitur, atque ab iis primo, quæ mentis seu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem significant. Hæ si fortes, firmæ, ac perfectæ, vires istius facultatis prævalidas; si vitiatæ, diminutæ, ac omnino sublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum interest, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem seu firmam significant, atque prælanguidam, sedulo

Animalis facultatis actiones quænam, harumque robur & debilitas quid ad præsagium in morbis.

dulo cognoscere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ salutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, si cum ipsis facultatum aliarum actiones æque responderint; fit enim aliquando, quum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro salutaris crisis fit indicium. Ea quamquam Hippoc. *in Sect. 2. Aphorism. 33.* dixerit; *In quovis morbo mente constare; & bene se habere ad illa, quæ offeruntur, bonum*: Nihilominus in multis morbis mentis constantia licet ex bonis signis sit, nullo modo salutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginosis, hepatis, lienisque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus sine ulla mentis vacillatione moriantur. In septi vero transversi, renum, uteri, cerebri, spinalis medullæ, nervorum, partiumque nervosarum juxta cerebrum positarum, aut quibus cerebrum maxime consentit, inflammationibus ægrotos sanos mente esse, non obscurum recuperandæ salutis indicium existimatur. Nullus etenim, aliqua supradictarum partium ex præcipuis, vel multis simul inflammatis, prudens ac sapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente constare optimum est, præsertimque si id cum aliis signis bonis appareat: scitu vero dignum censet ad hoc, ut distinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos qui mente constant intelligamus, sæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quosdam viros prudentes & sapientes esse, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte sapiunt. Mente vero hi constare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, seu illæsæ spectantur, ac in ipsis obeundis partium solitum decorum ad unguem servatur, nec non ubi interni sensus recte atque secundum consuetudinem valent, suaque munera obeunt. Vel mente denique constare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque singula rationi consentanea. Sed de his nunc satis, in sequenti enim capite istud nos accuratius scribemus.

Mentis constantia in quibus morbis salutem non prædicit.

Mente constare in quibus morbis optimum.

Mente constare quinam dicuntur.

CAP. III.

Quid sit mente non constare, qualibusque signis, quum præsens mentis inconstantia, tum futura prænoscatur; & de deliriorum differentiis atque causis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente constare, seu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac secundum consuetudinem se habere, bonum esse affirmavimus; sic illos quovis modo delirare, seu vacillare, seu non recte secundum consuetudinem sapere, malum fore ad salutis prognosticum signum, dicimus. Quo signo in acutis morbis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscatur, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque causis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi consentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter consuetudinem, etsi in multis sapientes, videantur, amentes, seu mente aberrantes, seu delirantes vocari oportere patet. Dux etiam primus Hippocrates, ex altera tantum rectricis facultatis actione læsa, delirium sæpe cognoscit, ut *in libro secundo Aphorism. Text. 6.* ex dolore quem non sentiunt ægri, dixit enim:

Mente non constantes quinam dicuntur.

Qui-

Quicumque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat. Et in *Prognost. 1. text. 55. Pag. 37. lin. 45.* ex solo decubitu: *In ventrem autem cubare, qui in sanitate non est solitus ita dormire, quo tempore sanus fuit, malum est, delirium enim, aut dolor circa ventris sedes significatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrhet. 6.* a sola sputatione delirium dignosci tradidit. Et *in primo Prognost. Pag. 38. lin. 1.* ex manuum indecora gesticulatione, quum ægri festucas colligunt, frustraque venantur muscas: ac non minus ex sermone, & responsione ægri; Auctor enim 1. *Prorrhet.* 44. *Et in Coac.* 51. ait: *Ferocem responsionem in homine modesto, atque in feroci modestiam, delirium significare, & garrulitatem in taciturno, ac silentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exstant exempla, quibus homines ex una tantum læsa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus alia ex voluntariis actionibus præter rationem vel exsuperans, vel deficiens observatur, & in ipsa solidum decorum non servatur, veluti si manus indecore moveatur, festucas frustra colligendo, aut muscas venando, vel aliquod præter consuetudinem, atque sine causa; ut etiam qui præter consuetudinem, parum, vel multum, vel indecore obscæna turpiaque loquuntur, verbaque incomposita, & non constantia; & qui tardius, quam necessitas expostulat, respirant; aut pudenda coram astantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus sensuum defectus in animo observatur, in animo inquam non advertente sensibilium species, quæ iis objiciuntur, vel frustra eas, quæ non ipsis sensibus objiciuntur, sentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui solitis sensibus, sine causa defecerunt, vel iis præter consuetudinem utuntur, aut quum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præsagiis 2. *coac. præsag. sec. 1. text. 10. Coac.* 47. perbelle hisce verbis exprimi videntur: *Facere quid præter consuetudinem, velut instituere, velleque ea, quæ prius non consueverat, aut contrarium iis, quæ fuerunt consueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in gestu corporis, in voce, sermone, in sensuum judicio, hominem delirum, atque alium a seipso factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis signa accedamus, (quod est caput secundum a nobis propositum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippocrat. 1. *Prorrht. 44. text. 6.* cum Galen. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt: *Ferocem responsionem in homine composito & modesto, atque in feroci & incomposito modestiam, delirium significare.* Ex *libro 1. Prorrhet. 49. & Coacis* 213. ut nuperrime meminimus, & aspectum audacem, atque ferocem esse phreniticum. Idem quoque significari ab ægrotis dolorem non sentientibus, atque lingua exustis nihil sitientibus, vel exiguum potum exposcentibus. Nec non pulsu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos sublimes, atque instabiles denotare Galen. *in 1. Prognost. Hippocrat. Prognost. pagina 38. Linea 37. & Coacis* 227. & 228. tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter consuetudinem Hippoc. *in eodem libro 1. Prognost. text. 23. 24. Prognost. pagina 37. linea* 48. delirium notari dixit. Et Galen. *in Comment.* idem testari supini cubantis crura admodum reducta, distractaque & insolitum dentium stridorem, quod ibidem *linea* 52. Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ad os manus ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. *Epidem. l. III. Sect. 3. Ægrot. 15. pagina 1114. Confer. & libro Prognost. pagina 38. linea 1. libro 1. Prorrhet. text. 34. & Coac.* 76. observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos,

Signa quibus delirantes cognoscuntur.

Mentis inconstantis particularia signa.

tos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudore pudenda sine causa nudare. Quod & respirationem magnam ex intervallis editam significare tum Hippoc. in Prognostic. *pag.* 38. *lin.* 8. tum Gal. *in* 2. *de respirat. cap.* 5. tum *in* 3. *Epidem. sect.* 3. *Ægr.* 15. *&* 16. *pag.* 1114. *& seq. text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoscere familiares, ex Coacis præsagiis *text* 282. 298. 300. 308. *&c.* delirium testatur. Atque *in* 1. *Coac. præs. sec.* 1. linguas *Coac.* 233. & 1. *Prorrh.* 19. *&* 20. vocesque *Coac.* 99. *&* 1. *Prorrh.* 19. obtremiscentes, frequentem *Coac.* 244. *&* 1. *Prorrh.* 6. spuitionem, urinasque *Coac.* 596. *&* 1. *Prorrh.* 29. mingi in non recordantibus, mictas *Coac.* 198. *&* 1. *Prorrh.* 32. prærubras esse cum sublimi. Vocem item *Coac.* 99. *&* 1. *Prorrhet.* 19. clangosam, linguas *Coac.* 234. *&c. Prorrhet.* 3. densas, vomitus *Coac.* 169. *&* 1. *Prorrhet.* 10. æruginosos cum surditate, tinnitus *Coac.* 131. *&* 1. *Prorrhet.* 18. aurium in acutis febribus, dolores *Coacis* 309 *&* 1. *Protthet.* 36. circa umbilicum palpitantes, atque 1. *Prorrhet.* 22. laterum raros & 1. *Prorrhet.* 37. coxæ occultatos, cum urinis suspensionem elatam habentibus, ipsasque *Coacis* 582. *&* 1. *Prorrheticorum* 4. urinas aquosas, albas, cum suspenso elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. scriptis versatum, non latet. Auctor *Prorrhet.* 1. *Prorrhet.* 17 addit: *Ex vomitu fastidioso, vox clangosa, oculique concretum pluvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementi insania acute correpta, muta obiit.* Et in sequenti textu: *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Galen. etiam *in* 5. *de loc. affec.* scribit: phreniticis delirium non subito, sed paullatim fieri, neque affatim quiescere, ipsumque præcedere solent interim vigiliæ, interim somni turbulenti, cum manifestis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exsiliunt; aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, quum vas ad mingendum tenuerit, mingere non recordentur, aliqui cum tumultu insolito ac temeritate, ut nuper dictum est, respondeant, quum antea fuerint mansueti, ac mites; parvo item potu utuntur, respirationemque habent magnam atque raram, atque dolet iis nonnumquam occiput, pulsus parvi sunt & duri. Quum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer squalidi, lacryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum sanguinis plenæ cernuntur. Item sanguinis stillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter respondent, floccos evellunt, festucas carpunt, febris aridior, æqualior, sine magnis mutationibus uniformis, lingua salebrosa, & aliquando surdastri, aliquando mæsti, & vix quicquam respondentes, dolorificumque non sentientes. Atque hæc signa ad dignoscendos mente non constantes seu deliros, nobis sufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, seu mente casuros decernent, uti vigilia, quæ sæpe delirium antecedit: ut *in* 2. *Prognosticorum pagina* 39. *linea* 52. Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exsiccato cerebro, excitari Galen. *in libro* 4. *præsagienda ex pulsibus* prodidit. Somni etiamnum turbati, atque tumultuosi, conspicuique, a quibus ægri clamant, exsiliunt, futuri delirii sunt præsagia: de quibus in Coacis præsagiis *text.* 83. *Turbulentæ, ferocesque excitationes e somno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & sonitum insaniam sæpe præcedere Auctor Prorrheticorum *libro* 1. 18. meminit, non minus, & surditatem, *ibidem* 32. si præsertim cum urinis appareat habentibus suspensionem elatam ac sublimem. Oblivionem quoque sæpe ante phrenitim manifestari, Galenus *in quinto de loc. affectis*, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor item capitis vehemens, & assiduus in acutis febribus delirium portendit, præsertimque in auribus qui observatur,

Deliria futura ex quibus signis præsentiuntur & portenduntur.

ex

ex Hippocrate *in 3. Prognosticorum pagina* 44. *linea* 45. Nec non si dolor cum præcordiis revulsis appareat, de quo *in Coacis præsagiis sect.* 1. *text.* 119. *Capitis dolori in acuto morbo, præcordia revulsa, siquidem sanguis non effluet, in phrenitim procedit*. Non minus & vigilia cum aurium sonitu vel tinnitu, vel surditate, ni hæmorrhagiam indicaverint: Et *in* 1. *Prorrheticorum* 1. 38. hæc quoque una observata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est*. Dolorem capitis assiduum ad prænuntiandam desipientiam maxime facere, testatur Auctor *libri septimi Epidem. text.* 120. & 121. Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuntius. Quod in muliere *Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 13. *p.* 990. trimestri fetu gravida fuit observatum, idemque significat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores, *ex tertio Epidemiorum Ægr.* 3. *pag.* 1067. *conf.* 1. *Prorrhet.* 36. Idem dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo; *ex primo Prorrheticorum* sparsim in eodem libro *Text.* 22. scribitur: *Rari in his laterum dolores delirium ostendunt*: & *in* 1. *Prorrhet.* 37. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit, & quæ circa aurium sonitus talia exsistunt*, quod Hippoc. *Epidem. lib.* III. *Ægr.* 5. *p.* 1101. Larissæ calvo vidit accidisse, cui occultato femoris dextri dolore statim delirium accidit, 1. *Prorrhet.* 97. Lateris quoque dolor in pleuriticis, si absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & sputa rotunda, ex Prorrheticis *Lib.* 1. 6. & *Epid. Lib.* 6. *sect.* 3. *text.* 27. & *sect.* 6. 21. *pag.* 1176. & 1190. frequensque sputatio sine causa idem notant, & Hippoc. *in* 5. *Aph.* 40. ait: *Quibuscumque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat*. Et *in quarto libro Aphorism.* 72. Galenus urinas albas lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus, habentes, ut alias dictum est, suspensionem elatam, *ex lib.* 1. 4. *Prorrheticorum* & *Coac.* 582 Pulsus item in alis atque in Hypochondriis, magnaque & rara respiratio *ex primo Prognosticorum pag.* 38. *lin.* 8. & 34. Et *in Prorrheticis lib.* 1. 11. & *Coac.* 275. hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis dolorosa in faucibus gracilia, pusilla, strangulantia, atque quum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum claudere mentis alienationem portendunt*. Vomitus 1. *Prorrhet.* 10. & *Coac.* 169. etiam æruginosi, seu virulenti cum capitis doloribus assiduis, vigiliis, surditateque, certa delirii futuri, tum singula ipsorum per se sola, tum multo magis omnia, & ipsorum etiam quædam simul in febre acuta conspecta, sunt indicia. Atque ex his futura deliria præsentiri, ac portendi, dictum quum sit, nunc deliria in suas species atque differentias distincta spectemus, non minusque ipsorum causas. Quibus quidem neglectis impossibile profecto videtur, nos delirantium Prognosin recte assequi posse. Nomine autem non constantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem alucinationem, amentiam, insaniam, desipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non constantesque mente ægrotos hisce nominibus intelligimus. Quæ affectio symptoma maxime est ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Galen. *in lib. de different. symptom. cap.* 3. vel est deficiens, ejusque motus est imbecillus, uti in Coma, & Lethargo; vel est resoluta, ut in catalepsi, *caron* vocato; vel denique est vitiata, ubi ejus motus pravus erransque existit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipsa quoque est deficiens seu diminuta, seu aliqua in parte resoluta, quæ *morosis* & fatuitas dicitur; vel omnino resoluta sublataque, quæ amentia vocatur: vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque existit, quod symptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro, cum his duabus læsis potentiis, memoria iisdem vitii differentiis læsa. Aliquando in

Mentis inconstantia quanam affectio & unde.

men-

mente aberrantibus sola imaginatio læditur, aliis illæsis, ut Gal. *lib. de symp. diff. cap.* 3. in Theophilo observavit. Et aliquando ratio sola, illæsa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigisse in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata simul deprehenduntur, ut in iis, qui quum delirant, imaginantur ea, vel quæ non sunt, vel ea profecto, quæ sunt, non imaginantur, observatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi consentaneum. Dividuntur vero omnes mente non constantes in eam, quam proprie amentiam, insaniam, ecstasin, desipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphrenesin* & nostri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Galen. cum Hippocrate ab aliis desipientiis, quod cum febre fiat, distinxit: De qua *in secunda de sympt. caussis cap.* 7. Nominantur autem ex his, quæ quidem cum febre sunt, phrenitides, quæ sine febre sunt, insaniæ, Græce *maniæ*. Quæ a deliriis perpetuitate delirationis distinguuntur, nam etsi deliria seu paraphreneses cum febre fiant, non tamen sunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Galen. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo delirant, uti paraphreneses vocat deliria, quæ tantum vel in acutissimarum febrium summo vigore apparent, ipsisque declinantibus declinare observantur; quare continuitate delirii, atque ipso etiam delirio sensim ac sensim prodeunte, phrenitici a deliriis destinguuntur, iis exceptis, qui septo transverso inflammato mente moventur, hujusmodi siquidem deliria non facile a phrenitide distinguuntur, quod & ipsa cum febre fiant perpetueque existant, ex qua difficultate antiqui putarunt septo transverso inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam suspicionem *phrenas* illi appellarunt, tamquam φρονῦν, idest, sapienti parti conferat quippiam. Distinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt respirationem, atque ex longis intervallis, quum quæ in delirio ex septo transverso observatur, inæqualis sit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur; quam Galen. *in* 2. *lib. de respir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli, proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud veluti repente fit, & in phreneticis delirium paullatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ observantur, una siquidem est, quæ μανιώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur, hostes habentes; quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci θηριώδην appellant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua Auctor Prorrheticorum *Text.* 26. & 123. *Quæ pauco tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vix tales dignoscantur: Hi *in Coacis præsagiis Text.* 65. *ubi mentis emotiones cum taciturnitate in eo, qui voce defectus non est, perniciosa dicuntur* (*Vid.* & 1. *Prorrhet.* 54.) moti mente cum silentio vocantur, de quibus *in Prorrheticis Lib.* 1. 34. *Tremulæ, obscuræ, contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Græci has (ut alias dictum est) ἀσαφώδες vocant, & nostri obscuras, quæ nedum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrhet.* 33. sentit, nedum tumultuose non exclamant, non exiliunt, sed quieti quinimmo jacent, neque prorsus loquuntur, neque figu-

Deliriorum divisio & differentiæ.

Phrenitides quomodo a delirio differant.

Paraphrenitides quid.

Quomodo a Phrenitide distinguntur.

Phrenitidis variæ differentiæ.

Asaphodes quid.

figuram decubitus permutant, sæpiusque, qui ita affecti sunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox sint, si quod fiat silentium, dormituri. Clausis itaque fenestris conquiescunt custodes, tempus in his interdum longum conterunt. dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrari, ægro ipso non dormiente, & manus quiete movente, non secus quam qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clausis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorsus oculos aperiunt, alii, postquam aperuerunt, aut paullo post claudunt, aut immoti observant affectionem a Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc desipientia signis profecto cum ea, quæ ex Comate & Lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, distinctioque quælibet ipsarum erit dignoscenda. Etenim quæ cum Comate, vel Lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Galen. ait. *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perseveratque diu: asaphodis, seu obscura, seu ut Gal. placuit, hectica dicta, numquam in morbi principio, sed morbi progressu, post vehementem aliquam insaniam. Etsi veternosa comatosaque etiam a frigido humore, atque etiam a multo sanguine, post morbi principium sæpe concitetur; quæ aliquando vel bonam vel malam crisin antecedit & apparet, in qua languidos pulsus, duros, angustos atque parvos observamus, quales in illa desipientia non observantur. Sed jam de ipsarum causis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque succis concitari Galen. *in lib. 2. de sympt. caus.* tradidit, præcipueque a flava bile, atque sæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel insaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides a cerebri læsione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia existunt, ea inquam, quæ tantum in summo febrium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus sursum in caput sublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ sine febre manias, seu insanias, Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, quum tamen vere non sint, nisi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis, sanguis biliosus ex Gal. *in 2. sympt. causis c. 7.* efficiat. Hęc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa desipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis sine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in 1. Epidem. com. 2. Sect. 2. text. 73. p. 954.* observavit. Hæcque fiunt tum a sanguine, tum a bile, cerebri locum, in quo princeps animæ pars residet, prehendente, ut Gal. 2. *de sympt. caus. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exusta, atque in nigram versa, vehementem illam desipientiam, Græcis *Maniodin*, *Thiriodin*, ac nostris (ut alias dictum est) ferocem, furiosam, ferinam, melancholicamque, appellatam efficit, quæ fit ab exusta bile cerebro, membranisque immodice resiccatis, cum qua ægri sæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur: In hæc sane symptomata non nisi vehementissimas ac exitiosissimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero desipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in 3. Ep.* docuit, a frigidis, nempe pituitosis in cerebro putrescentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus in cerebro ejusque membranis læsis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, somno, atque etiam sopore distinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant etiam simul dormiant, vel veternosum affectum simul habeant; & a calidis humoribus desipientes vigiliis quoque simul infestentur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi simul, humores permisti mistam desipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in 1. Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem usque quum continuent, ægri tum vigilant, tum ad somnum inclinationem habent, interimque magis phrenetici observantur prout bilis pituitæ prævalet,

Typhomania quid & quo morbi tempore fit.

Deliriorum omnium causa.

let, & interim plus lethargici, seu Comatosi, prout pituitosus humor bilioso sit copiosior. Hæque sunt omnes phreniticarum desipientiarum causæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ est ab illis succis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior est, a flavaque vehementior, & omnium maxima ab eodem humore incendio febrilis caloris perassato. Ea vero desipientia obscura, asaphodis Græcis dicta, quæ cum silentio fit, pro causis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quamdam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Quum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiscetur, sed in eo fervens spiritus alterat & agitat: unde clamant ægroti, exiliuntque; postquam vero imbibita est, atque hecticam cerebrum quamdam intemperiem acquisivit, ægroti silent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoscantur: hanc superius diximus multis a veternosa distingui, sed præcipue prælanguidis pulsibus parvis durisque. Quæ vero cum sopore prodit, vel a sanguine fit, sanguineque ac bile permistis cerebrum invadentibus, vel a pituita bileque simul mistis, aut ab humore crudo pituitoso, putrefacto, caloremque, & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi extinctione.

CAP. IV.

De salute a deliriis prædicenda.

Deliria quænam minus mala.

Ex deliriis ea minus mala existunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, sed parvo tempore, atque cum signis bonis, vel non letalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque respondere, quippe, ut sint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expostulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex diliriis, ut docuit Gal. 6. *Aphoris.* 53. securum reputatur: *Minus vero periculosa, quæ cum risu fiunt: sicut temeraria omnium sunt periculosissima. In medio autem ambarum desipientiarum sunt, quæ cum studio fiunt.* Nullum tamen delirium, etsi unum ex maximis malis existat, per se solum certum exitii indicium esse poterit, veluti neque mentis quoque constantiam solam in ægrotis salutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis signis delirium concitatum minus est timendum, præcipueque si, præterquam quod non est perpetuum, neque vehemens, feroxque existat, sed quinimmo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant; magnum siquidem delirium Gal. *in lib. de diff. sympt. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum species in ægroto simul observantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria observata minime omnium sunt timenda, maximeque si tantum per accessiones fiant. Verum neque satis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandum, ut delirium non sit perpetuum, sed etiam est opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrh.* 1. *text.* 26. dicat: *Quæ parvo tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit: *Quum videris quempiam cum ferocitate desipientem, etsi paullo post sedetur, cognosce mentem ejus non febris rationem læsam esse, sed phreniticam subali affectionem, quæ post adaucta ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens, non vehemens, sed leve, scil. mite, parvumque, quod præsertim fiat per accessiones, numquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falso creditum nos quandoque fallat; etenim multi exitio proximi sic delirare non raro dignoscuntur, quibus *in Prorrhet.* 1. *text.* 34. *num.* 13. *Tremulæ, obscuræ, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitiosis simul observatis signis, perpetuitateque ab iis distinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque est,

Delirium mite & benignum quomodo a parvo falso credito & exitiali dignoscitur.

 atque

atque ſine exitioſis ſignis obſervatur, quale in *Milidia* vidit Hippoc. *libro* 1. *Epidem. pag.* 991. *Ægr.* 14. In hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam, ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *libro Glaud. cap.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore, ad caput critice recurrente. Apparent vero iſthæc deliria, criſin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, ſurditate, convulſione, atque aliis hujuſmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidemiorum* (*Vide Hippocrat. Epidem. libro* 3. *pagina* 1066. *Ægr.* 3.) quum in Dealcis horto decumbentis hiſtoriam commentatur, ſcribit: *Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt, quæ ſolent in judiciis evenire.* Et in Abderæ virgine *Epidemiorum libro* 3. *pagina* 1103. *Ægr.* 7. delirium cum ſurditate judicium, quod tum pedum doloribus, tum ſanguinis e naribus eruptione, eſt ſecutum, præceſſit. Atque multo clarius id in muliere moroſa viſum eſt, de qua Hippocrat. *in* 3. *Epidemiorum pagina* 1108. *Ægrot.* 11. *Tertio convulſiones conquieverunt, coma, & in ſomnum inclinatio, rurſuſque vigiliæ excitaverunt eam, continere ſe non potuit, multum deliravit, febris acuta, ſub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prærupit; libera febre dormivit, plana mente conſtitit.* Item delirium, ſexta die in virgine Lariſſæ *libro* 3. *Epidemiorum pagina* 1110. *Ægr.* 12. obſervatum, largam ſanguinis eruptionem indicabat, quod etiam in Herophyto Abderæ *ibid. pag.* 1106. *Ægr.* 9. viſum eſt. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, ſurditate, convulſione, oculorum caligatione, ſplendore, lacrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, ſurrectione, ſpirandi difficultate, urinæ ſuppreſſione, rigore vehementi, æſtu multo, ſitique intolerabili, repente obortis, delirium ſæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium ſanguinis, de quo in 5. *Coacis præſag. text.* 184. ſcribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium ſanguinis ſignificat.* vel urinæ, de qua Hippoc. *in* 6. *Epidemiorum pagina* 1191. *ſect.* 6. *text.* 22. *Urina multam ſubſidentiam habens, ſolvit deliria, qualis fuit Deuxippi*: vel per ſudorem, de quo Galen. *in* 3. *de criſibus* ait: *Judicat autem phrenitidem ſudor bonus, & præcipue ſi ex capite multus & calidus fluxerit, ſudante ſimul reliquo corpore.* Et paullo poſt: *contingit autem aliquando, quod etiam per ſanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus *text.* 483. per ſudorem atque ſomnum ſolvi delirium docetur. Et *in* 7. *Aphoriſmorum* 5. Hippocrat. ſcribit: *A furore difficultas inteſtinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio ſubſecutura ſit, ſalutem prænuntiat, ac quoddam ſignum decretorium exiſtit. Veluti peſſimum erit, poſt quod mala ſequetur evacuatio; quale eſt e naribus ſanguinis ſtillicidium, ſudores capitis frigidi, & aliæ hujuſmodi vacuationes, de quibus poſterius nos accurate agemus. Ideo diſtinguendum, num eæ bonæ malæve ſint vacuationes, quod ſane ex multis ſignis innoteſcit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ ſiquidem ſunt, ſi in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium reſpondet, obſervantur, atque ubi, qualia deſiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in ſtatu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibuſque morborum, ſymptomatumque vel ſequitur allevatio, vel iiſdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exiſtunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulſationes, reſpirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto ſi inculpata, & firma,

Deliria criſin portendentia.

Vacuationes bonæ & malæ quomodo cognoſcuntur.

firma, etiamsi cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com. 3. p. 1106. Ægr. 9. text.* 89. de Herophyti agens historia, meminit: *Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte feret*. Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucent, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus egit Galen. *in 3. lib. de Crisib. cap.* 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippocrat. in virgine Larissæ *lib. 3. Epidem, p.* 1110. *Ægr.* 12. & in morosa muliere *ibid.* 1108. *Ægr.* 11. (Galeno docente) simul cum copioso sudore apparuerunt, ex quibus, ut Hippoc. meminit, febre libera dormivit, ac plane mente constitit. Hæmorrhoides quoque delirium secutæ, salutem prænuntiant, quas in 6. *Aphor.* 21. Hippocr. meminit, hisce verbis: *Ex melancholia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides, supervenerint, insaniæ fit solutio.* Idem notant dolores vehementes, assiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles, principibus relictis, decurrentibus concitantur, estque judicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Herophonte scribens, ait *lib. 1. Epidem. p. 974. Ægr. 3. Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt*. Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis *ibid. pag.* 979. *Ægr.* 5. non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat *lib. 3. Epidem. p.* 1066. *Ægr.* 3. die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genua atque tibiæ doluerunt, ac decimoseptimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit: & die vigesimo pedum dolores in virgine Abderæ *ibid. p.* 1103. *Ægr.* 7. delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo *in secundo Aphor.* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum*. Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, & ab una eademque caussa uterque fiat; si itque a delirio somnus fit, signum est, caussam delirii superatam esse: ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quoilibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veternoso affectu, qui sanguine in cerebrum judicii futuri caussa irruente concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipueque si quiete dormiant, ut in Herophonte, (*Vide sub litt. a*) uxore Epicratis, (*Vide sub litt. b*) in Metore, *lib. 1. Ep. p.* 983. *Ægr.* 7. in quo a somno delirium resolutum esse, Hippoc. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium malum, nam somnus laborem faciens, ut in Aphorismis *sect.* 2. *Aphor.* 1. habetur, mortalis. Si insomnia quoque delirantibus conspicua apparent, bonum ad judicandam salutem signum esse in Coac. præsagiis *text.* 90. legitur, præsertimque in phreniticis, quod tamen, (quamquam in Prorrheticis *libro* 1. 5. scriptum sit, insomnia conspicua phrenitidem ostendere) verissimum est, neque error a nobis committetur, si ita distinxerimus, insomnia conspicua, non turbulenta, sed quieta, bonum in Coacis significare, quod non nisi sedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipsa conspicua claraque observentur, ex quo bonum semper

Vacuationes deliriorum morem significantes.

creditur signum. Turbulenta vero conspicua, in quibus ægroti expavescunt, exsiliunt, præter id quod ex siccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem, calorem, & spirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente motis ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis sedatis, vel plane resolutis, bonum sit? illis quidem omnibus, quæ vel a somno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione sedantur, vel resolvuntur, nobis, ad futuram salutem eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, transeamus.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, unde dignoscuntur.

DEliria, quæ exitium ægrotis minantur, ex ipsorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis signis exitiosis, vel una cum deliriis, vel postea apparentibus, dignoscemus. Phrenitica omnia deliria letalia plerumque existunt, etsi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes desipientias esse diximus, quas Greci μανιώδεες, Θηριώδεες, atque ἀσαφώδεες, & nostri feroces, tumultuosas, furiosas, ferinas, melancholicas, atque obscuras, seu blandas appellant. Hę asaphodes seu obscurę dictę, vel in morbi principio, vel post feroces desipientias, observantur, & illę, quum fiant, ut superius dictum est, vel a sanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permistis, vel a pituita putri reddita, ceteris minus exitiosę creduntur, veluti omnium sunt exitiosissimę, quę virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 34. has valde phreniticas desipientias vocavit, etsi dixerit blandas, obscuras, contrectabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum silentio fiant. De quibus in 2. *coac. præsag. text.* 65. *In frebibus insaniæ vehementes silente ægro, sed non etiam privato voce, letale.* Cum his vero triplex silentium observatur, unum quod a depravata mente fit, in quo ęger loqui potest, & non loquitur, vel saltem parum; secundum cum veternoso affectu, vel extinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, idest vocis, seu sermonis privatione, facultate animali oppressa, vel emoriente, aut vocalibus instrumentis convulsis, aut interceptione vocis materię: desipientia cum silentio, voce integra, levi motitatione manuum, pulsu languido, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, sed etiam in 3. *coac. præsag. text.* 76. legitur: *Tremulæ, palpantes, desipientiæ, phreniticæ.* Et, *coac. præs.* 486. *moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Galen. de his *in Prorrheticis* dixit: *Atque ob id affectio humorum, ut febrium hecticarum, prava est, quas quidem, quum incipiunt constitui, vix solvi posse, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse, demonstravimus.* Præsertim ubi in ipsis affectus veternosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veternumque, refrigerato post inflammationem cerebro, ægros delabi, sane est letalissimum: nam ut *in* 3. *Prorrheticorum* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam ἄφωνοι, idest, muti evadunt; ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse auctor Prorrheticorum *libro* 1. 17. tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico *libro* 3. *Epidem, pag.* 1100. *Ægr.* 4. & uxori Dealcis, quæ in Læio decumdebat, *libro* 3. *Epidem. pag.* 1114. *Ægr.* 15. contigisse, meminit, &

Silentium in phreniticis desipientiis triplex.

Galen.

Galen. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum*. Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum, scilicet tremores, convulsiones, sanguinis e naribus stillicidia, urinæ aquosæ lucidæ, manuum gesticulationes, & alia hujusmodi. Tremores ac convulsiones non omnes phreniticas desipientias, sed tantum vehementissimas, utpote ferinas, sequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. text.* 9. meminit, exitiosasque emotiones sequi solent. Phrenitici vero prius tremuli ac postea convulsi moriuntur. De tremore scribit *auctor Prorrh. lib.* 1. 9. *Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ desinunt*. Tremorque, ut Gal. ait, solum vehementissimas phrenitides sequitur, nempe nervorum infirmitates. propter affectionis siccitatem, phreniticis diutissime insunt. Exsoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, simul vero, & nervis supra modum arefactis, tremores fiunt; indicant enim vehementer ab assata bile cerebro irrigato siccatos nervos, atque ob id letaliter se habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes maligni*. Et paullo post *tex.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt*. Atque etiam *text.* 19. quum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangosa, linguæque convulsiones cum tremore, & voces obtremiscentes, mentis indicant alienationem, duritiesque his perniciosa*. & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiscentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem significare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exstincta fere facultate oriuntur, quæque cum silentio observantur. Vi enim phrenitidis ingravescentis tria supervenire solent, silentium in ecstasi, tremor in vehementissima phrenitide, & convulsio imminente morte. At tremores letales superveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab assata bile insaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus; quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipsis simul apparent, quandoque (etsi ipsorum nulli, exceptis decretoriis, boni existant) exitium non prædicant, at quinimmo sæpe, perinde ac convulsiones, supervenientibus febribus solvantur. Quare tremores letales tantum observantur, qui deliriis, sive desipientiis, superveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes observantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigisse Hippoc. *in* 3. *Epidem.* 1. *pag.* 1059. *Ægr.* 1. scripsit: Neque omnibus etiam deliriis, at solum vehementibus, supervenientes exitium portendent. Perbelleque hoc in 3. *coac. præsag. text.* 93. sic scribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi*. Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixisse dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, quum solas phrenitides vehementissimas tremor consequatur. Non tamen, uti convulsiones, phreniticorum proprii existunt, quum multis ipsorum non superveniant, sed tantum vehementissimis, ac ferocissimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis, vires exsolvuntur, nervique supra modum siccantur, atque arescunt. Quo fit, ut hi raro observentur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulsionesque omnes desipientiis supervenientes, atque arefactis nervosis partibus concitatæ, letales existunt. Vereque phreniticos omnes exitiosos desinere in convulsionem, affirmamus, uti in tremorem easdem finiri (quod in 1, *Prorrheticorum text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 52. ut falsum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippocrat. 3. *Epidem text.* 3. observavit, præsertimque in uxore Philini *libro* 1. *Epidem. pagina* 976. *Ægr.* 4. atque in phrenitico, *libro* 3. *Epidem pagina* 1100. *Ægr.* 4. de quo ait: *Secundo die mane sine voce, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio exacerbata sunt omnia. Quarto obiit*, & de mu-

Desipientiarum vehementissimarum propria quidem symptomata, Tremores.

Tremores letales.

Cuinam Phrenitidi superveniant.

Convulsiones Phreniticorum.

liere Cyzici *ibid. pag.* 1114. *Ægr.* 14. *Decimoquarto convulsiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Galen. quoque *in lib.* 13. *method med. cap.* 8. de iisdem dixit: *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec sanatum quempiam ita convulsorum, aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi. Et in libr. quinto Epidem. pag.* 1160. Hippoc. tributo legitur Cononidem famulam phreniticam, quæ obiit die quadragesimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulsam fuisse. Est & quæpiam palpitatio convulsionis cognata, quam aliqui convulsivum tremorem, alii convulsionem non veram, alii sublationem dicunt, in qua partes quidem ad manum subsultant, seu subsiliunt, non secus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis sese a mordicatione retrahentibus, seu auferentibus. Sic palpitant in arido pisces. Hæque palpitationes, etiam subsequentes vehementes desipientias, letales existunt, non secus quam tremores atque convulsiones sunt. Sed tamen distinguendum erit, quoniam tum convulsiones, tum hæ palpitationes, si a mordentibus aut succis, aut halitibus fiant, perpetuo non essent letales, quare in iis alia signa simul, vel postea, conspecta consulenda erunt, ut consultius ab ipsis præsagiamus.

Palpitationes.

Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis assata, æruginosa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem. pag.* 948. *sub fin. com.* 1. *text.* 84. quum dixit: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex iis quidam subito moriuntur*, ut in Philista *lib.* 3. *Epidem. pag.* 1076. *Æg.* 4. phrenitico fuit observatum. Exitiali quoque desipientiæ accidunt manuum gesticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 1. *& seq.* sic docuit: *De gesticulatione manuum hæc cognoscere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ad os fert, aut frustra venatur muscas, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est*, quod symptoma in uxore Dealcis *lib.* 3. *Epidem. pag.* 1114. *Ægr.* 15. in Læio decumbente conspectum est. Stillicidium quoque e naribus exitiosis phreniticis supervenit. Nam Gal. *in* 3. *Prorrhet. text.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, stillicidium e naribus cum surditate, aut ignavia, signum est malum; sed cum omnibus aliis desipientiis, plane letale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquosa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, sunt in iis perniciosissima signa: de his Hippoc. *in lib.* 4. *Aphorismorum* 72. *Quibus urinæ lucidæ sunt, & albæ, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Galen. dixit: *Nullum siquidem vidi, in quo talis apparuisset urina, salvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text* 29. *Urinæ excretio in non admonitis perniciosa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur pessimarum phrenitidum, etsi lingua sit torrefacta, ægrotos vel nihil sitire, vel saltem eos uti paucissimo potu, quo *in* 1. *Prorrheticorum text.* 16. ita expresso utitur: *Phreniticos exiguo uti potu, malum; sed nihil sitire, perniciosum.* Sed inter deliria letalia comprehenduntur etiam, quæ circa actiones vitæ necessarias observantur, quod Auctor 3. *Coacis præsagienda text.* 98. sic tradidit: *Deliria circa necessaria, pessima; quæ ex his exacerbantur, letalia sunt.* Tales vero sunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, quum tamen linguam habeant incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Letalia quoque deliria existunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, *in* 12. *Prorrheticorum text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, sed crebro permutari, malum est.* Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coacis præsagienda text.* 101. *Ubi varii casus subinde incidant phreniticis, pravum, & conulsionem denuntiant.* Quod sane aut turgere humores denotat, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando ali-

Vomitiones virulentæ.

Manuum gesticulationes.

Stillicidium e naribus.

Urina aquosa alba lucida, fæces albæ.

Sitis læsa.

Permutationes crebræ.

aliqui diu mæsti, silentes, ac quieti jaceant, & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, ob ervavit, de qua *in 3. Epidem. com. 3. p.* 1114. *Ægr.* 15. *tex.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita semper, villos straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine historiæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa, aut perpetuo tacita.* Desipientiæ etiam omnes præ debilitate contingentes sic, Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo Prorrhet.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ, si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præsag. text.* 100. sic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habent.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis apparentia, mortem minari videntur; & letalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem, plane sublatus, & qui delirium concitat, aut auget, vel nihil allevat, signum cum delirio forte timendum ex Hippocr. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines si dormiant, perniciosum est Hippoc. *in* 1. *Progn pag.* 37. *lin.* 46. Sopor item, seu ad somnum summa inclinatio, atque delatio veternosa, post vigilias assiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, letale est; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epid. p.* 1085. *G. H. text.* 20. quum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer insanivit, ut in aliis, sed alia quidam veternosa in somnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut posterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, crisin aliquam significantes, qui signis propriis decretoriorum signorum cognoscuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, stupiditateque apparens exitii est indicium, de quo Galen. *in* 2. *Prorrhet. text.* 30. Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enasci id constat; cerebri vero refrigerationem sequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, semper esse perniciosum, superius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigescant, inevitabile fatum significatur ex Galen. *in secundo libro Prorrheticorum.* Idem denotat stupid tas, etenim, ut docet Galen. 1. *Prognosticor. text.* 13. phrenitici etiam sunt, quicumque, comatosi quum sint, non sapiunt, sed deliria loquuntur, atque a præsentibus expergefacti stupefactis similes videntur. Summe etiam exitiosum est, si desipientes non videant; ipsis profecto haud longe aberit exitium: oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perversi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni sint sanguine, uti *in primo Prognost. text.* 14. & 33. *p.* 37. *lin.* 15. *& seq.* Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel qua boni videatur coloris cum mæstitia tamen, *ex Prorrhetic. lib.* 1. 49. 67. idem significat. Capitis viscerumque dolores vehementes atque assiduos exitium prænuntiare *ex* 4. *libro Aphorism.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam esse totius corporis, vel manuum pedumque, gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in secundo Prognostic. pag* 39. *lin.* 30. *& seq. text.* 7. 8. *&* 9. meminit. Necnon aphoniam, ægrosque taciturnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo

Signa mala simul cum ipsis deliriis apparentia.

anxietas, ſpiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum ſuſtinere, vomitus virulenti, ſudores frigidi, cervicis, colli, ſcapularum, atque aſſidui, in toto corpore, quas deſudationes Medici appellant. Item ſtillicidium ſanguinis, urinæ aquoſæ, albæ, lucidæ, fæceſque albæ, ut nuper diximus, alvuſque turbata multis crudis pituitoſis, vel etiam bilioſis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abſceſſus intro recurrentes, non minus quam exanthemata, aliæque cutis puſtulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evaneſcentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, ſtatim deſinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens delirium, letale eſt, maximeque phreniticum. Non minuſque, etiam ſi iſtorum aliqua vel multa ipſum conſequantur delirium, exitium ſignificatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, ſi deliria in tremores, convulſiones, ſingultus, vel aphonias deſierint, cum urinis, ut dictum eſt, albis, claris, lucidiſque, quales quinta die *Silenus lib.* 1. *Epid. p.* 969. *Ægr.* 2. minxerat, omnium vero maxime pulſus prælanguidi, reſpiratio mala, ciborumque appetentia exſtincta, ita ut quoſcumque abhorreant cibos, nullam ſitim ſentiant, etiamſi lingua præarida & multo calore aduſta ſit, poſt ipſum delirium obſervata, exitium denotant. Hæc ſiquidem tria poſtremo poſita (pulſus ſcilicet prælanguidi, cibos potuſque abhorrere, ac mala reſpiratio) magni momenti ſunt in quocumque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, ſi quum ex prænarratis ſignis, ſimul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiuſque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nuperrime dicta ſigna, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his oppoſita, pulſus quippe vehementes, bona reſpiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter pernicioſa multa ſigna maxime ad ſanitatem prædicendam valere, Galen. in Herophyti hiſtoria ſatis demonſtravit. Atque hæc ſunt, cum quibus, ſi deliria apparuerint, vel ipſa quoque ſequantur deliria, exitium præcognoſcemus. De quibus hic brevis quidem ſermo eſt habitus, quum de iiſdem ipſis accuratius uberiuſque ſuis locis ſit a nobis agendum.

Signa mala deliria ſubſequentia.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis ſignificet.

Fatuitas & oblivio quid, unde.

FAtuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro ſedem habentis, rationis ſcilicet atque memoriæ, ſymptomata eſſe, ab una eademque cauſſa proficiſci, Galen. *in* 1. *de ſymptom. cauſſis cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ ſymptomata plerumque ſimul apparent, & aliquando ſola fortuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus ſpeciatim hæ duæ reſident potentiæ, atque exercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. cap.* 18. ubi ſimul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota eſt magni in cerebro temperamenti receſſus, in homine præſertim ingenii perſpicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotant, quum ab ipſius frigida intemperie fiant, ut *in Prorr.* hiſce verbis exprimit: *Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id naſci conſtat.* Cerebri ſiquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad ratiocinandum ineptas. Ex quo quum rerum ſpecies ægre ad immaginationem, & rationem ferantur, mirum non eſt, ægrotos factorum non recordari, atque exinde, ſpiritibus animalibus frigore torpidis effectis, fatuos ſtultoſque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in lib.* 2. *de ſymptom. cauſſis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitoſus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, quum dixerit, optimam memo-

Stultitiæ quid, & unde.

mo-

moriam firmam cerebri substantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quoque fatui atque obliviosi cerebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores, etiam agricolis, cum læsa ratione oblivionem accessisse, Gal. *in 3. de loc. affect. cap. 5.* tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas, concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hacque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorr. lib. 1. 5.* in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccius fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio, in homine quoque non ægrotante est timenda, tamquam futuri morbi gravissimi prænuntia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *Prorr. 64. Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Gal. in comment. *nam cum rigore & ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hippocrat. *in Epidemior. lib. 3. p. 1085. lit. E oblivio sub accessione, languor, vocisque defectus*: quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in com. *3. Prorr. text. 37.* statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat. Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hip. *in 3. Epid. p. 1111. Ægr. 13.* ait: *Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnumquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit letale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus. Hi quidem quum minime sint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recordari: quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus observatur, veluti quum aliqui putant se videre muscas obversari oculis, festucas adesse multas, vel alia, quæ colligere manibus student, vel respirare quum desipientes obliviscantur & bibere, quamquam multum sitiant: necnon etiam mingere vel alia operari hujusmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel obliviosi fiunt, sanguine in caput decretorie decurrente, quæ symptomata crisin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis signis innotescit, vel demum oblivio fit aliquando collecto in cerebro pituitoso humore, veluti in comatosis & lethargicis. Sunt alii, a gravissimo morbo sanati, quibus oblivio supervenit, quod multis, qui a peste superstites remanserunt, accidisse, Thucydides historicus mortalium memoriæ commendavit.

Fatuitas & oblivio unde.

In morbis quid significant.

CAP. VII.

De prædictione ab externis sensibus.

QUomodo ab internis sensibus animalis facultatis quum infirmitas, tum robur, dignosci queat, atque ab ipsis quomodo sit præsagiendum de ægrotantium salute ac morte, hactenus satis compertum est. Nunc vero idem ab externorum quinque sensuum ratione prosequimur. Horum enim (qui sunt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus) cognitio, atque accurata

Animalis facultatis robur & infirmitas quo modo ab externis sensibus dignoscatur.

rata observatio, apprime nobis ad morborum exitus prænoscendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicendam salutem esse soleant: neque immerito; quum ab ipsis, recte ac secundum consuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum sanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innotescat. Cerebro quidem atque animali facultate læsa, sensus vel omnes, vel plures, vel aliquis saltem immunis a vitio esse non potest; necesse enim est, ut æger tunc vel non recte ac secundum consuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, gustet, aut tactum læsum habeat. Non est tamen necessarium, ut, sensibus omnibus recte valentibus, semper salus sit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæso, etsi alia viscera patiantur, actiones nedum externorum sensuum, at quinimmo etiam internorum recte obeantur. Sed hæ omnes in perniciosis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo, morbi tempore, firmæ, ac illæsæ non observantur. Viscere enim aliquo præcipuo perniciose ægrotante, cerebro quoque læsio necessario communicatur, & in ipsis ante mortem sensuum aliqua vitia apparent. Plane enim singulis sensibus recte valentibus, homo quidem mori posse non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus, cerebro ipso læso, aut facultate vitiata (exceptis actionibus sensuum, ex futuræ alicujus crisis turbatione vitiatis, quæ quum signa decretoria sint, crisin salutarem prænuntiant, bonæque ob id existunt, de quibus posterius speciatim agemus) pessimum est; veluti non ita timendum erit, quum id ratione instrumentorum sensuum, neque cerebro læso, neque facultate vitiata contingat, ut quando, crasso humore occlusis opticorum nervorum meatibus ægroti non vident, & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero sensus non recte ex cerebro, seu facultatis vitio secundum consuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænuntiant, & procul dubio si actiones planæ sublatæ videantur, vel cum virium languore si apparuerint: tunc enim de salute plane erit desperandum. Sed de his nunc sigillatim etiam agamus, ut ab ipsis sensibus particularibus accuratius prædictionem perscrutari possimus.

C A P. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet.

Visus læsus, quid in morbis significet, & unde. Visus læditur a critica causa

ÆGrotos non recte, ac secundum consuetudinem videre, semper est malum, etsi aliquando exinde nihil certi sciri queat, quum ægroti visu aliquando propter instrumentorum vitium deficiant, seu vitiose videant, visoriis scilicet nervis aut obstructis, aut in oculis orta suffusione, visu vel impedito vel vitiato: quin visus aliquando tollitur iisdem instrumentis a causa critica læsis, vel quando crisi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricosam habent visionem, aut caligo, seu obscuritas, seu obtenebratio, aut splendor insolitus oculis obversatur, quo interim expavescunt, vel lucem ferre non possunt. De his in 1. *Coac. præsag. text.* 195. *Quibus surditas cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & splendore oculi profluvium sanguinis significatur*. Et Galen. *in* 3. *de Crisibus sect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus sanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum visus obscuritate, signum constituit; cum his vero sæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lacrymantur, præcordia tenduntur sine dolore, difficulterque respirant. De quibus *in* 3. *Prognost. p.* 46. *lin.* 16. *& seq. text.* 35. *quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obverti-*

Ubi sanguis e naribus erupturus.

vertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exspectandum est; magis tamen in adolescentibus sanguinis fluorem exspectare oportet. At paullo post *lib.* 1. *Prorrhet.* 137. oculos rubros addidit, quum ait: *Cervicis dolores impensi, oculi rubri, sanguinis eruptiones ostendunt.* Ex quibus signis Galen. ut *in lib. de præsag. ad Posthumum cap.* 13. testatur, erupturum sanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit: *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto se sustulit, tamquam prosiliturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem per laquearia repentem a se visum expavisse respondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra nasi parte usque ad malam conspexisse. Oculus enim rubeus per se cum capitis dolore sanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. text.* 166. scribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricosis, & cum agitatione labri inferioris, & multa saliva, orisque ventriculi morsu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prognost. p.* 45. *lin.* 54. Hippocr. ita habet: *In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob oculos obversari, vomitum biliosum indicat.* De quibus Galen. *in* 3. *de Crisib. Et tenebrosa quædam oculis obversantur, & allucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & præterea facta ex nervis compassione.* Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post crisin aliquam ægrotum non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli, frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrant, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium: de his in Coacis præsagiis *text.* 105. *Tumores juxta aures in morbis longis, parvi, si inde fluor sanguinis e nar bus, & tenebræ oculis offusæ moveantur, letale.* Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate quod ceterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita. quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 49. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag. text.* 72. sic scriptum est: *Jam labescentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, letale.* Sed jam ad auditum descendamus.

Ubi vomitus futurus.

Visus læsus quando summe perniciosus observatur

C A P. IX.

De surditate in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodendum ægrotantium prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam numquam bona censeatur, quando caput læsum, ut Gal. *in primo Prorr.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnumquam sensitivam faculta-

Surditas quid notat in morbis acutis.

Unde.

cultatem. Fit vero surditas (Gal. *in* 1. *Prorrhet.* 32. scribente) & ob humorem quemdam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quo magnum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietas, dolores, & alia hujusmodi symptomata, per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in Prorr. lib.* 1. *text.* 147. *Hypocondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis denuntiant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assidua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in *virgine Abderæ lib.* 3. *Epidem. p.* 1103. *Ægr.* 7. fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimumseptimum, in quo multum sanguinis e naribus fluxit, protracta est, neque plane etiam soluta adhuc perseverans, priorem crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resolvendo futuram prænuntiabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris caussis sublatis, die vigesimoquarto rediit surditas cum aliis symptomatis, quæ crisis absolutissimæ die vigesimoseptimo futuræ fuit prænuntia. Sed non erit inutile historiam istius ægrotæ hic subjungere, quam Hippocr. *epid.* 3. *text.* 78. (*Vide locum modo citatum*) ita scripsit: *Octavo surditas, febris acuta, in somnis fastidiosa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ similes, nono nihil est mutatum, nec proximis diebus, mansit item surditas, quartodecimo mens perturbata fuit, febris remissior, septimodecimo multum fluxit ex naribus, surditas est nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam fastidium surditasque tenebant, eratque delira, vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimoseptimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit.* Aliquando post aures abscessus futuros aures obsurdescere significat, maximeque ubi morbus ex crasso frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem Auctor *Prorrheticorum libro* 1. *text.* 159. dixit: *Surdis mansuetæ parotides fiunt, tum alias, tum si fastidiosi quippiam supervenerit, & comatosis magis. Ibid. Text.* 168. *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant.* Sed distinguere debemus surditatem hanc criticam bonam a symptomatica & mala, per signa concoctionis, & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis signum: cum illa coctio in excrementis observatur, quod Gal. *in virginis Abderæ historia* meminit, optima est omnis surditas, quæ decretorie resolvitur, optima evacuatione subsecuta, de Hippocr. *in* 4. *Aphorism.* 60. meminit: *Quibus per febres aures obsurduerint, iis sanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, solvit morbum, vel alvi biliosa dejectione evacuatur*, ut in eodem *libr. Aph.* 28. hisce quoque verbis docuerat: *Quibus dejectiones sunt biliosæ, superveniente surditate cessant; & contra, quibus surditas adest, biliosorum dejectione finitur:* aut etiam si humor ad ignobiles quasdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuisse dolores oborti significant, quippe propterea boni sunt, decretoriique appellantur: cum his certo tolli surditatem obortam semper bonum erit; uti in virgine, *loco præced pag. citato, Abderæ* fuit observatum. Atque hæc de illis surditatibus, quæ salutem prædicunt, dicta sint. Mala vero, ut jam dixi, per se semper est surditas, quando, ut Galen. docet, cerebrum læsum denotat; letalis vero, quæ fit exstincta facultate, de qua Hippocr. *Aphorism. sect.* 4. 49. meminit, quum inquit: *In febre*

Critica.

Abscessus futuros post aures aliquando significat.

Surditas critica quomodo a symptomatica distinguitur.

Surditas mala.

febre continua, si non videat vel non audiat, jam debili existente corpore, mors proxima est. Hæc quidem cognoscitur primo ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod necessario una cum surditate hujusmodi aliquod letale signum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis sæpe contingere, auctor *Prorrhet. in* 1. *text.* 33. memoriæ tradidit. Est illa quoque surditas letalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito sane, quum tales vacuationes sint ex signis judicatoriis non judicantibus letalibus; namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, sed etiam lædunt, letales existunt, ut Gal. *in Prorr.* 3. *text.* 35. docuit. Quum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, sed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel surdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, sine dubio letaliter se habent. De his *in Prorreticor. lib.* 1. *text.* 141. *Quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est destillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, stillationem illam cum surditate nedum difficilem, sed exitiosam ita habere statuit, ut propterea surditas sit letalis cum evacuatione aliqua: itaque vel post evacuationem apparens surditas in acuta febre, plerumque est letalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte *lib.* 1. *Epidem. p.* 974. *Ægr.* 3. qui tamen, ut quoque Gal. annotavit, ex aliis signis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis spem superstes evasit. Eodem quoque modo, ut dictum est, si evacuatio subsequatur, qualem in Philista Hipp. *in Epid.* 3. *p.* 1070. *Ægr.* 4. observavit, de quo ita scribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, sed deinde virulenta, pluraque alvo stercora excrevit, noctem habuit molestam. Altero die surditans, acuta febris, dextrum hypochondrium est contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero surditas, præterquam quod sequantur vacuationes, etiam una cum illa alia signa perniciosa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *coac. præsag. text.* 197. legitur: *Valde surdi, prehendendo tremuli, lingua resoluti, torpidi, malum.* Quæ postea *Coac. præs.* 176. clarius fere repetuntur sic: *capite dolentes, surdastri, intremiscentes manibus, dolentes a cervice, mejentes nigra condensata, vomentes nigra, letaliter habent.* Quæ surditas cum letalibus signis in *Philista loco præced. pag. allegato* moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coac. præs. text.* 72. sic scriptum est: *Jam labascentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, letalis.* Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa existunt, de quibus auctor *Prorr. in* 1. *Prorr.* 10. habet: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito vehementer insaniunt.* Sed hæ surditates, quum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præsagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit; & auctor Coac. præsagiorum *text.* 197. ait: *in iisdem acutis febribus aures obsurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuntia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

Letalis quænam.

Omnium maxime exitialis quænam.

CAP. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

AUrium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipso-

ipsorum læsa immaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, quum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant *bombos*, a sono quem apes edunt; aliquando *tinnitus*, ab illiusce soni cursu interrupto, aliquando *trismos*, idest, sibilos, qui fiunt ex tenui flatu exiliter in aures delabente, sibilorumque modo prodeunt; atque demum *ichos* seu strepitus, prout cum strepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrhetic.* docet, ex flatuoso spiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex assidua acuta febre in biliosa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque se in auditorios meatus insinuante, tales in febribus tinnitus habere ortus putavit: a quibus caussis etsi fiant, non tamen semper, quando etiam ab humoribus tenuioribus in caput elatis, & etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus symptoma sit cerebri male affecti tenuiori humore, vel sanguine vel bile, agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non est, si sanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi sonitus, vel tinnitus, vel sibili præcedant, qui a sanguine exitum non reperiente agitato, ac auditorios meatus commoto fiunt, non autem ex flatu: quid enim sonitus, hi, si ex flatu fiant, ad profluvium sanguinis, e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, quum *in secundum Prorrheticorum* dixerit: *humorem ad caput ascendentem facere tum desipientiam, tum aurium sonitum.* Hujusmodi autem sonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare solet, delirium quippe sæpe phreniticum, ubi præsertim ab humore in caput ascendente fiat, qui sane cum signis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, letalem phrenitidem denuntiat. Atque hoc modo fortasse tales tinnitus auctor Coacorum præsag. intellexit, quum *in* 1. *Coac. præsag. text.* 193. dixerit. *Bombus in acutis & sonitus aurium letalis.* Hujusmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo silente, seu cessante, quod genus sonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum, Galen. *in tertio, de Composit. Medic. Cap.* 1. secundum loca prodidit. Assidui itaque sunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel sanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægresso plane crudis existentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis; qua superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est letalis. De his auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *Text.* 18. *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significat, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Grecis appellatum; quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant quum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *Coac. præsag. text.* 194. *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat.* Sed recte quoque postea auctor eorum librorum *Coac. præs.* 131. scripsit: *In ardentibus superveniens sonus aurium,* cum

Aurium veri sonitus quomodo a medicis quandoque vocentur.

Quid notant in morbis acutis.

Quinam sunt timendi.

Sanguinis eruptionem quando significant.

Decretorii quomodo cognoscuntur.

cum alucinatione oculorum, & narium gravitate, ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluxerit. Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitatur.

Demum sunt, qui desipientes læsa immaginatione tum sonitus in auribus tum alios sonos se audire contendunt, hinc aliquos tibicinas abigi, ut Galenus observavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipsisque perinde, ac a deliris judicium de futura salute fiet. In morbis vero longis, vel in iis, qui adhuc non ægrotant, sonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque si cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore appareant, vel ab ipsis hæc fuerint subsecuta. Cum quibus auctor Coac. præsag. *text.* 161. sæpe apoplexiam, epilepsiam, vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, quum frigidorum crassorum in capite humorum multitudinem denotent; ex qua singula prædicta mala fieri posse, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

Ab immaginatione læsa.

In morbis longis quod notant.

C A P. XI.

Quid fœtores in morbis, quidque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

IN morbis duobus modis fœtores observamus, in ægrotis scilicet, quod spectat ad assidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis quum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Assidentes vero sentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel excrementis, vel in respiratione, vel in ore, in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores semper mali, ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida semper exitiosa esse affirmavit, & Hippocrates in *Prognosticis pag.* 41. *lin.* 10. vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis sint indicium, quam sane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in secundo Progn. ibid.* tradidit, quoniam, ut meminit Gal. exstinctionem caloris nativi indicat. At scitu dignum existimo, prænoscendos esse tum graveolentiæ gradus, tum humorum seu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes letales existunt, sed qui impense graveolent, cujusmodi sunt alvi fluxus colliquativi, vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum suis locis de his accuratius. ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet; quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, seu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque quod est vel odoris vel saporis, ut Philosophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque saporis, quin recipiatur & dignoscatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua, vapore, a summe putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum gustantur, putrida videntur. Ægrotos quoque prorsus, ut etiam dictum est, destitui gustu, etsi malum sit, non tamen nisi exstincta animali facultate id fiat,

Fœtores in morbis quid.

Cibos, potus, medicamenta, graveolentia videri, quid in morbis significat.

E mortem

mortem præsagire poterit; quare hæc ex aliis signis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, quum ægroti omnia sibi oblata, amara, vel salsa, vel acria, esse putant, hæc enim nonnisi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præsagium ipsorum observatione faciente. Sed jam ab actionum sensus tactus symptomatis Prognosticam persequamur.

C A P. XII.

Quid stupor, seu torpor, & sensus tactus deperditus significent?

Torpor unde.

In acutis morbis sæpius partes corporis torpescunt, seu stupidæ redduntur; qui affectus duplex est, scilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis, estque sensus obscurus, seu diminutus partis sentientis, qui *stupor* appellatur. Etenim quæ partibus sensum adimunt, stupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum *torporem* aliqui dicunt, etsi non pauci velint, confundentes utrumque, tam stuporem, quam torporem, sensum motumque diminutum denotare, ut iis accidit, qui altero crurum compresso sedentes illud ipsum paullo post ægerrime movent, & fere sensu destitutum sentiunt. Fiunt vero, ut Gal. 2. *Prorrheticorum* 36. docuit, vel cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipso læso, (quæ cerebri frigiditas duplex est, scilicet aut intemperies frigida simplex, vel cum materia frigida, aut exstinctio caloris nativi;) vel quocumque modo intercepto spiritu, nec ad partem affluat, ut si nervi obstruantur, si tamen verum sit, eos pervios esse, vel si incrassentur, aut comprimatur, veluti renibus inflammatis crura stupescunt compressis ab inflammatione nervis. Itaque si in principio pars aliqua obstupescat, periculum est, ne vel paralysis, vel apoplexia oriatur, quod in 7. *Coac. præsag. text.* 476. sic legitur: *Torpores & sensus privationes, præter, consuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod sane in acutis morbis maxime erit exitiosum, ni febris magna succedat, quæ humidum tum absumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocr. *in* 5. *Aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.*

Stuporis & torporis differentia. Horum caussa.

Verum ut certe præsagias ex stupore in aliqua parte conspecto, alia signa consulito, quum a solo stupore nihil certi ad præsagium sciri queat. Prægresso vero morbo, si a læso nervorum principio stupor fiat, semper erit timendum, nam vel exstinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuisse, erit indicium. Ex quo in *lib.* 1. *Sect.* 7. *text.* 14. *Coac. præs.* merito dictum est: *Torpores a multis rigoribus maligni*, quod hi fiant exstinctione caloris nativi. A calidissimo morbo partes refrigerari summe esse exitiosum Gal. *in* 3. *Epid.* docuit. Non minus perniciosum forte est, noxios humores ad cerebrum nobile viscus decumbere, ut Gal. *in lib. constit. art. Med. cap.* 18. scriptum reliquit. Cognoscitur vero a cerebro læso hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & stupidæ videantur. De quibus Gal. *in* 7. *Aph.* 14. scribit: *stupor vero est, quum neque loquuntur, neque agunt quicquam sed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculsi & attoniti sunt, similes.* Quem stuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque esse Hippocr. *Aphorism. sect.* 7. 14. docuit. Mentis non minus stupor fit ab iisdem jam dictis caussis cerebro læso, Galeno *in libro quinto Aphorismorum* docente. Ignaviaque est mentis stupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex spinali medulla procedunt, stupore afficiantur, minus est malum, a quo nequaquam exitium, nisi una illuxerint alia letalia signa, timendum erit. Tamen interdum cerebro, sanguinem ad ipsum per modum judicii ascendente, læso,

Stupor quid in morbis significet.

læso, partes aliquæ superiorum stupent, sanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipsos deponente, stupidæ effectæ, humoris metastasin, idest, transmissionem criticam præmonstrant. Distinguentur vero decretoriæ ab aliis quæ exitiosæ sunt, signis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi symptomatumque allevatione.

Stupor quando critice sit.

C A P. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

QUoniam ad sensum tactus spectant caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, mollities, asperitas atque colores, quæ omnia quum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hisce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes ab ea enim tum salus, tum exitium, aliis non neglectis signis, præsentiri potest. Caliditas vero, quam nos ad Prognosticum observamus, aut mitis tepidave, aut vehemens, & acuta existit, atque ipsa rursum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte observatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, si præsertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognosticis *p.* 39. *lin.* 32. Hippocr. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori sit similis. Alios siquidem recte valentes carnes subfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intense calidas habere, observantur. Ex quo quidem ægrotantes, si calorem similem recte valentium habuerint calori, bonum est. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & subfrigida in ægrotis laudari solet, ea inquam, quæ caliditati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non secus quam urinæ, atque alia excrementa, si sanorum excrementis similia prodeant, bona existunt. Bonum igitur est ægrotantium corpora, quod ad calorem spectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata esse. Ex calore febrili, de quo fusius posterius loquemur, optimus est temperatus suavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori sit similis, quique ut Gal. *in* 2. *de nat. hum.* meminit, non modo temperate calidus, sed etiam humidus existit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime est differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, nisi nos morbi malignitas fallat. Nam sunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime similem habentes, intus nimirium concluso calore, neque foras libere diffuso; quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hip. *in Progn. ib.* ait: *Optimum vero est, si corpus omne æque calidum, molleque est*; æqualis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non sunt. Potest enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, quum tamen a morbo malignissimo proficiscatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque observentur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in universo corpore est diffusa: uti quum extremæ partes minus calidæ sint, quam ventres, qui his sunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, semper bonum signum erit, siquidem fieri non potest, quod corpus caliditate ac mollitie observatum exitiose ægrotet, id enim viscera phlegmone, obstructionibus, intensaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus observatum, distinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque sentiatur, aliqui decepti sæpe hecticos non dignoscant. Hecticorum caliditati non mollities, sed squaliditas potius solet conjungi. Hectica vero febris non iis solum cognoscitur, at etiam ipsiusmet caloris inæqualitate; quando ab assumto cibo Hecticæ febres,

Caliditas, quæ ad Prognosticum observatur, qualis est.

Calor in ægrotis quinam bonus.

Hecticorum caliditas quænam.

Calor in ægrotis quinam optimus.

bres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffusus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, sed quin etiam intensus vehemensque calor per omnes corporis partes diffusus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum sit (Galeno *in 3. Prorr. text.* 61. docente) ut eæ summas partes non calefaciant; vel non malignarum, ut totum corpus usque ad summas partes æqualiter exuriant: significant enim hæ, ut Gal. scripsit *in 7. Aph.* viscera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incalescere sæpe optimum est ad prænoscendam salutem, maximeque cutaneas, ad quas sæpe natura tum caloris æstum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis sentiri optimum non minus est, veluti oppositum si observatur in his, magnum malum: hinc pessima est extremorum frigiditas in morbis acutis; itaque harum partium caliditas bona, ut signum existit, quod denotet interna viscera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intensa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam significet calorem febrilem viscera reliquisse, partesque longinquas invasisse, vel noxios humores ad easdem detrusos fuisse; ad pedes enim caliditas deducta morbum declinasse in multis indicat: ex quo Hippocr. *lib. de rat. vict. in morb. acut. p.* 386. *lin.* 52. *& seq. & p.* 398. *lin.* 28. *& seq.* dixit, in declinatione febris, calore ad pedes descendente, ægrotis cibum esse offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippocrat. *in 3. Prognost. pag.* 45. *lin.* 14. *Maxime vero juvantur, si cervix ac pectus traxerit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* Et paullo post *ibid. lin.* 20. *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmissis, quomodo corporis caliditas existit, cum quo totum corpus liquatur, marcescit, atque contabescit, qualis est hecticorum, quæ nisi, antequam solida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque existit, acuta, non multum tactui sensuique manifesta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoscunt. Diximus vero superius Galenum hujusce caloris tale signum docuisse, quod in 2. *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipsæ corporis solidiores ignitæ evadunt, ob id igitur assidue febris in seipsa manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties esitant ac bibunt, simile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua perfusa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum assidua febre est tepida, vel subfrigida apparens, suspecta erit, quod indicet totum incendium intra viscera contineri. Galen. ex Hippocrat. *in secundo de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognosticorum p.* 37. *lin.* 43. dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si incendio conflagrarent, malignitatis est signum.* Hujusmodi tepida caliditas, etsi numquam bona, tamen per se sola nihil certi præsagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad exitium prædicendum habet, ac quinimmo non raro post rigorem corpus valde incalescere, crisis proximæ nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccat, colliquatque, a qua quidem, si corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes sint letales, ex quo Hippocrat. *in septimo Aphorismorum* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie

Caliditas quanam mala in ægrotis.

Quanam perniciosa.

tum

tum in hypochondriis, tum in thorace, pessima existit: hæc enim visceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quamquam non semper flammans facies phlegmonis signum existat, & quinimmo sanguinis criticæ eruptionis indicium, cui signo signa alia deteriora respondere debebunt: si vero hæc signo aliquo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet, de qua in *lib.* 1. *Prorrh.* 49. legitur: *Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, quum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse, videtur, quæ sanguinem exurit. Cum sudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit; & merito exitium præmonstrabit, quum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter letales morbos recensetur, sicque sudor, qui nihil juvat, unum ex signis exitialibus est. De hac auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 67. *Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æstus, seu intensa caliditas semper mala; nam ibi adesse testatur morbum sæpe magnum, ac letalem, ut quando ex visceris magno malignoque phlegmone procedit; quod si est, extremæ partes vel tepescunt, vel frigescunt, de quibus *in primo Prorrheticorum text.* 7. *Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus, mali sunt.* Et Hippocr. *in* 4. *Aphorism.* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, letale.* Circa ventriculum vero cum cordis morsu æstuosos calores perniciosos esse, Hippocr. *quarto libro Aphorism.* 65. tradidit. Item æstus laterum cum dolore, atque rigore, damnat auctor Prorrheticorum *libro* 1. 66. *Lateris siquidem æstus* (ait Galen.) *cum dolore signum est phlegmonis, quæ partem eam infestat, si vero & rigor ipsis supervenerit suppuraturum exspecta phlegmonem.* Viscerum autem phlegmonum suppuratorum rari sunt, qui sanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam quum ex aliqua prægressa evacuatione, si nedum calore febrili liberentur, at magis recalescant, malum esse tradidit auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 66. quum dixit: *Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum. Ex his quoque æstus dolorosus, & rigor superveniens, malum.* Galen. enim in comment. ait: *Si in morbo quis, postquam sudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rursusque febricitet, non sine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrhetic. paullo post *ibid.* 68. *Si in sudoribus vigiles recalescant, malum.* Quod in 2. *coac. præsag. text.* 41. hisce verbis expressum est: *Exsudantes, vigiles, recalescentes, malum.* Sed de his nunc satis; addamus refrigerata corpora vix recalescere, summe in morbis acutis esse perniciosum; exstincto enim nativo calore vel resoluto vel suffocato, id fit: non minus etiam letale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc *in primo Epidemiorum pag.* 940. *lin.* 5. Hippocr. ait: *Frigebant his multum extremitates, vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalescere & frigefieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non letalem, morbum saltem longum fore præsagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præsagiendum.

Frigiditas corporis quanam optima.

Frigiditas corporis, quæ potius sit moderata caliditas, post aliquam bonam evacuationem, pulsu reddito meliori ac vehementiore, apparens

rens optima est. Sublatam enim febrem esse critice denotat. Item refrigerata seu sedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel sputis, vel alvi dejectionibus, (ubi morbus vel venosum genus, vel partes spirituosas, vel ventrem occuparit) pulsu ut jam dictum est meliori reddito, optimum est, tuto enim sanitatem rediisse significat. Frigiditas vero nonnumquam critica observatur, optimam crisin præcedens, de qua postea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni corporis frigiditate præsagiamus. Hęc vel in toto corpore, vel in externis partibus observatur; plerumque continuis febribus est exitialis: attamen in quibusdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo letalis; si scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit: quæ vero fit exstincta facultate, exitium proximum præsagit. Sed ab hac caussa fieri, signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod iis contingit, plurimo innati caloris resoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognosticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non est admodum verenda. In morbis enim, ait Galen. qui sunt sine febre, & hieme, & in ætate senili partes extremas corporis, veluti nares, aures, pedes, manus frigefieri, nihil absurdum; quippe, ut ait Galen. 2. *Prognostic. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque sunt a visceribus positæ: non tamen in acutis, mediocre est malum; per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis, propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus. In his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat: ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul letalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 77. dixit: *Refrigeratio cum duritie, malum*. Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

Raro bona.

Quando letalis.

In quibusdam ægrotis non verenda.

CAP. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognostic. p.* 39. *lin.* 30. vocat *caput*, *manus & pedes*, & Gal. distinctius 7. *aphor.* 1. *nares*, *aures*, *pedes*, *ac manus*, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione, vel resolutione, vel oppressione, seu suffocatione, aut demum exstinctione. Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum curcurbitulæ ad affectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus intestinis, in utero, in renibus, aut demum in accessione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando salutem, & aliquando exitium præscimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc esse contingit. Resolvitur vero a maximo ca-

Extremarum corporis partium frigiditas unde.

calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico succo aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel suffocatur in visceribus, ex quo ceteræ alię partes ab ipsis remotæ, solito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, seu ciborum ore ventriculi gravato, seu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in secundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente) commorso, vel a multitudine vitiosorum seu crudorum humorum in visceribus contentorum, calorem fere suffocantium, vel exinde insigniter oppresso; non secus atque fit, si supra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non cogetur, sed suffocatur atque diminuitur: eadem etiam copia humorum in visceribus concluditur calor, quo minus ad extimas partes permeare queat, quippe venis, arteriisque exinde obstructis, per quas calor a visceribus ad illas partes diffundebatur, febresque hoc modo obortas *leipyrias*, alii *asaphodes*, idest, obscuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe quum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudisque, & crassis, humoribus calorem suffocantibus, vel in visceribus ab oborta plegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel saltem subfrigidis, vel non calidis iisdem partibus apparent. Exstinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per strangulationem, suffocationem nativus calor, sed non minus ab intensa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita nostra corrumpitur, quod devoratis venenis quum frigiditate, tum ex proprietate totius substantiæ interimente observatur. Demum calore naturali in solidis partibus qui sedem, ut Galen. meminit, habet, a majori vel flammea caliditate humidorum, quo ipse calor conservatur ac vivit, absumente, resoluto ac dissipato, ut in hecticis, vel a visceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem visceris corrumpente ac resolvente, de quo merito scripsit Hippocr. 7. *Aphor.* 60. *in forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut sponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis resoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognosin descendamus. Quæ si frigescant, natura crisin cum bonis signis aggrediente, salutare erit. Verum in accessione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognosin frigiditas partium extremarum non habet, neque in senibus; per hiememque extrema frigescere non est exitiale. *In acutis vero non mediocre est malum, sed valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus*, ut Galen. 7. *Aphorismorum* 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in secundo Prognosticor.* docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo lęso, atque exinde naturali calore vel admodum resoluto, vel intus ea de caussa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quę ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum pręsagit in principio una cum febre apparens, quęque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua

Extremarum partium corporis frigiditatis Prognosis.

sępe ęgroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccatam, & ipsa interim aequalis temperata per totum morbi tempus, interim inaequalis, modo parva, modo aliquantulum aucta observatur. Quae vero non in principio apparet, sed postea in die critico cum signis decretoriis, crisin praenuntiat, aut febris continuae mutationem in intermittentem. Cum malis vero signis, perpetuo mala, pessimaque in die decretorio est frigiditas intensa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recalescere, letale est. De quibus Hippoc. *in* 1. *lib. Epidemiorum p.* 980. *lin.* 5. *comment.* 2. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*; atque *in* 3. *lib. pag.* 1085 *E. comment.* 3. *text.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa accessiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat*. Et de tabidis ad exitium inclinantibus *ibid. pag.* 1089. *E. Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat*. Et *in lib.* 1. *Prorrheticorum* 65. *Ex rigore refrigerationes, quae non recalescunt, malae*. Quod in *Philisco* Hippocr. *Epidem.* 1. *text.* 18. *pag.* 966. *Ægr.* 1. observavit, de quo ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem istae amplius redibant*. Quod & *Sileno lib.* 1. *Epidem. pag.* 969. *Ægrot.* 2. & aliis evenisse ante exitium Hippocrat. in *Epidemiis* memoriae prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non secus quam in marmoreo lapide observatur, atque non raro cum duritie & livore. Durities siquidem cum vehementi frigore in corporibus ex letalibus signis habetur, ut *in Prorrheticor. lib.* 1. 77. docetur, de qua Galen. *in comment.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem si ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indurescantque, exstinctionis signum existit*. Non minus cum ea frigiditate extrema livida spectari, exitiosum est; etenim hoc symptoma omnium esse exitiosissimum, alias demonstrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exstinctionem caloris nativi, ut Galen. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum esse signum affirmavit. De quibus Hippocr. *in secundo Prognostic. pag.* 39. *lin.* 36. *& seq. Si corpus adeo grave, & ut ungues ac digiti lividi sint, expectanda continuo mors*. Et postea, *Si digiti ac pedes omnino nigrescant, minus pestiferi sunt, quam si liveant*. Idque non immerito, nam lividitas in his partibus semper ab exstinctione caloris nativi fit, nigredo non semper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque si accesserit, signum erit maxime letale, paulloque post exitium futurum, praemonstrabit. Quod Hippocrat. in *Philisco, lib.* 1. *Epidem. pag.* 966. *Ægrotant.* 1. *Sileno, ibid. pag.* 969. *Ægrotant.* 2. *muliere anginosa apud Aristionem decumbente lib.* 3. *Epidem. pag.* 1075. *Ægrotant.* 7. *Erasino, lib.* 1. *Epidem. pag.* 984. *Ægr.* 8. *Filia Eurianactis, lib.* 3. *Epidem. pag.* 1073. *Ægr.* 6. *Adolescentulo*, in foro mendacium, *ibid. p.* 1076. *Ægr.* 8. moribundis observavit. Sitis quoque intensa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime perniciosa judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui *in* 7. *Aphorism.* hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus scribit. Quam rem Hippocr. prodidit in 2. *Progn. pag.* 39. *lin.* 30 dicens: *Si caput ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum*. Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc esse, sed letale*. Quod Cornelius Celsus ad unguem sic expressit: *Cui febre aeque non quiescente exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, letale*. Ex perniciosis quoque signis cum refrigeratione extremorum quam plura alia existunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor

Extremorum frigiditas una cum malis symptomatibus exitiosa.

lor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ, cum nigro suspenso, albæ, aquosæ, lucidę, interceptęque, stillę sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malę ac copiosę, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hęc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in *Sileno* Hippocrat 1. *Epid. pag. 969. Ægr. 2. Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta:* Et de *Pythione* in Thaso mortuo *lib. 3. Epidem. p.* 1098. *Ægr.* 3 decem diebus: *altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, pręter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sitiit; nocte quievit, circa caput modicum sudavit.* Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiem, lividitatem signa esse longe omnium maxime perniciosissima, extinctionemque caloris nativi denotare. A symptomatis etiam, quę pręcesserunt, exitii prognosticum indagatur, ut quando a rigore frigescunt eę partes, minime recalescentes, de quibus dictum est, *in Prorrhet. lib. 1. 65. Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ.* Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, est perniciosum: præsertimque si eæ quoque fuerint letales, quales sunt stillæ sanguinis e naribus, sudores frigidi, in capite desudationes, urinæ aquosæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non residentes, lividæ, nigræ cum nigro suspenso, & plane suppressæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, assiduæ, vel in immodica copia exeuntes; sputa nigra, livida, viscida, maxima difficultate educta, atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis symptomatis, quæ nuper, dum mala symptomata recensuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis est perniciosa. Quod sane nedum ab his signis malis, quæ præcesserunt, at simul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus & ab his, quæ extrema refrigerata sequuntur, cognoscitur. At extremorum refrigerationem multa symptomata exitium cum ipsa significantia subsequi solent. Et quod ad refrigerationem: primum est, si frigiditas ea, primum moderata, mox admodum vehemens atque intensa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, signum prælanguidæ facultatis existit: secundum quod illa frigiditas numquam amplius aut parum recalescat. De quo in *Philisco* moribundo Hippoc. in 1. *Epidem. pag. 966. Ægr. 1. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno *pag. 969. Ægr. 2. Septimo obmutuit, extremæ partes n n amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata livescit, atque aliquando indurescit; quod si fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque est, scito esse exitium. Idem prædicant subsecuta, & coma, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, sudores frigidi, præsertim in iisdem extremis partibus refrigeratis, qui sane solius syncopes ac mortis proprii videntur, vacuationes non bonæ, ægros non sublevantes, vel interceptæ, respiratio difficilis, atque alia hujusmodi, quorum multa in *Sileno* moribundo Hippoc. post extremorum refrigerationem observavit, quę hisce verbis expressit: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant, alvus parvo irritamento stercora tenuia, veluti incocta, multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recalescebant; somni tenues, comatosi; obmute-*

Extremorum frigiditas cum malis subsequentibus symptomatibus exitiosa.

mutescebat; urinæ tenues, perlucidæ, obiit undecimo. Quare si extremorum refrigerationem perniciosa hujusmodi symptomata, vel pręcedant, vel simul illuceant, vel subsequantur, sine dubio exitium prędicendum erit.

CAP. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

Corporum ad frigidum mutatio quando mala.

SÆpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando sensim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, nisi accessione id fiat, semper malum: aut enim, ut nuper dictum est, calorem nativum resolutum, aut multitudine crudorum humorum suffocatum, vel impeditum, quo minus, vasis obstructis, foras expandatur, vel denique maligni humoris viscus nobile lacessentis, vel vehementis inflammationis ratione intus totum collectum esse significat. Resolutum conjicimus, si prius resolutionis aliqua causa praecesserit, uti febris vehemens, assidua, vigiliæ item assiduæ, dolores ingentes, immodicæque vacuationes quum sanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine, venas arteriasque obstruente. Foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem significantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ partis regionem, fastidia, angores, nauseæ, vomitus virulenti, biliosi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulsus summe inaequales, prælanguidique, contracti, ac hujusmodi alia prę monstrant, uti in iis, quibus a vermibus, vel acri succo, os ventriculi mordetur, observari potest. Ubi retractionis caloris causa est inflammatio quępiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis signis cognoscemus, quod Cornel. Celsus ex Hippoc. ut superius diximus, expressit, quum dixerit: *Extremarum refrigerationem internis partibus sic caloris incendio æstuantibus, ut ægroti sitiant, esse letalem*. Hęc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro causa habet. Quocumque vero modo, ut diximus, corpus refrigeretur, numquam bonum, sed sępius summe exitiosum erit existimandum, omniumque maxime, si diutius frigus persistat intensiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum est, prodeat. Nam tunc in foribus esse exitium denotabit. Continuo etiam seu repente partes calidas refrigerari, semper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quę, natura critice humores ad excretionem invadente, prodit; sępe enim ante crisin futuram, maligno humore ad viscus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere numquam ea tollitur in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratę recalescunt. Contra refrigerata corpora ęque sensim ad calidum mutari, optimum est: nam neque intus lacessere malignum, vel acrem, humorem nobile viscus, neque aliquam adesse inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcumque partem corporis ęque diffluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, numquam bonum, & sæpe pessimum symptoma creditur. Repente etiam sæpius extimas corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis pessimum esse, Hippocrat. statuit, veluti etiam minus malum existimatur, in aliis symptomatis etiam consimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet. l.* 1. 43. ita habet: *Summæ corporis partes si celeriter in utram-*

Corpora refrigerata æque sensim ad calidum mutari.

qua

que conditionem permutentur, malum. Sitis quoque hujusmodi mala est. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem summe malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem ut hieme frigescant, interdum vero tamquam æstate calescant. Id autem contingit quum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque similis corpus totum depascens, extrema concalefacit, quæ & quum transpiraverit, statim ea refrigescunt, extincta scilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis cleres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius symptomatis, sæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonstrant, quos devincere natura quum nonnisi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem ostendunt, quod *in 4. l. Aph.* 40. ab Hippoc. hunc in modum scriptum est: *Et ubi in toto corpore mutationes, ut scilicet corpus refrigeretur, vel rursus calefiat, longitudinem morbi significat*. In morbo vero acutissimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi extinctæ tempus subtrahitur, ita ut prius ipsa morbo extinguatur, quam morbum vincere possit. Et hinc est quod in morbo summe maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit esse letales, easque extinctione naturalis caliditatis fieri.

Caloris frigorisque celeres mutationes.

Aliorum etiam symptomatum mutationes observari, ut sitire & non sentire, & contra; ex quietudine in inquietudinem & contra; ex vigilantia in somnum, & contra; sapientes ægrotos in deliros, & e deliris sapientes fieri. Mutari etiam symptomata, ita ut modo capitis adsit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor desinat, & delirium accedat, & hoc cessante, aliud symptoma appareat. Horum symptomatum permutationis causa generalis est μετάπτωσις, idest humorum transfluxus; vicissim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quasi humoris turgentiam hanc, μετάπτωσιν dicas, quæ per se sola nullum aliud, quam turgens humor faciat, prognosticum denotat. Verenda vero semper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læsionem minatur, ex quo Hippocr. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici, turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio morborum, quo tempore omnia cruda existunt, medicamentis purgari oportere, in *aphorismis Hippoc. Aph. Sect.* 1. 22. præceperunt. Cum signis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam symptomatum, criticam humorum perturbationem ostendit, atque in hunc sensum forte *in Coac. præs. text.* 125. illud erit intelligendum, quod sic scriptum est: *Color, qui sæpe cum calore variat, utilis*. In malignis morbis hæ mutationes solent esse utiles, si in melius fiant, quod Hippoc. *in Epidemiis lib. 5. sect. 6. text. 16.* ita dixit, *In morbis, qui παλίμβολοι, idest, dolosi sunt, mutationes juvare*. Foesius scribit ἐν τοῖσι παλιμβόλοισιν & vertit, *inconstantibus*, aut *refractariis*.

Symptomatum mutationes quid notant.

Harum causa generalis.

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & siccitate.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, sępius in acutis morbis eventus præscimus. In purulentis phthisicisque, sæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri observamus, ex quo aquam inter cutem, quod ex magno oriatur caloris languore, in acutis, vel ex acutis morbis, letalem esse, Hippoc. docuit: *Aqua enim inter cutem*, (ait *in Prognosticis pag. 39. lin. 16.*) *omnis, si ex acuto morbo existit, mala est, non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert, ac mortem*. Eodem modo siccitas, ariditas, duritiesque totius vel alicujus partis corporis sæpe infelicem morbi præsagit eventum. Siccitatem siquidem totius,

Humiditas quid præsagit in morbis.

Siccitas quid in morbis notat.

tius, & gracilitatem ab ardente febre longa secutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo postea exitium præsagire, nemo est in medicina versatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum siccatis, non raro nobis exitium præmonstratur, ut Hippoc. in *Melibææ lib. 3. Epidem. Ægr.* 16. *pag.* 1117. *adolescente* moribundo observavit, in quo ante mortem cutis frontis præarida, ac tensa visa est. Sed de his accuratius nos posterius suis locis, præsertimque ubi de predictione ex partium corporis observatione sermonem instituemus.

CAP. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.

Dolor multiplex observatur in morbis.

DOlorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosione, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ subacuti doloris nomine comprehenduntur.) alius denique cum torpore affligit.

Pulsativus quis.

Primum Medici appellant pulsativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. c.* 3. scribit, sequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque semper in ipsis arteriis, atque in partibus ipsas continentibus, quas & ob angustiam premunt, & quum attolluntur, modo pars affecta sentire nata sit, veluti percutiunt. Nonnumquamque in abscessibus ad suppurationem venientibus dolores cum pulsu observantur.

Gravis.

Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis sensum invehat, atque carnosæ substantiæ renum, hepatisque, inflammationem. (Gal. *in* 6. *Aph. Aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum esse proprium Hippoc. *Epidem. l. v. sect.* 1. *text.* 5. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in splene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ siquidem partes (ut ipse docuit) vexantur eo dolore a distensione, quoniam membrana viscera illa circumvolvens gravata, & distenta dolet.

Tensivus.

Tensivum vero dolorem dicunt, (quem distendentem *Archigenes* vocat) ubi partes, quæ vel sunt nervosæ, vel musculosæ, vel membranosæ distenduntur, convellunturve. Quod ipsis, vel ex humore, vel ex flatulento spiritu, vel phlegmone accidit.

Acutus.

Quartus, qui acutus vocatur, comprehendit illum, qui fit exesione, punctione, perforationeque: quæ nimis aut acria, aut salsa, abstergunt, abraduntque ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dysenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes.

Punctorius.

Punctorii proprii membranarum existunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis observamus, pleura quippe vocata membrana in his a bile inflammata. His similes videntur, quum vitreo humore, partes incidente seu perforante, intestina concitantur.

Cum torpore.

Cum torpore demum prodientes, seu torporem inducentes, vel ab ipsorum vehementia resoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex quo calor ad partes prosilire nequit aut paucus, uti in renum dolore, ex inflammatione orto, crura sæpius stupescunt.

Dolores varii.

Sunt præterea dolores alii fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus observamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi existunt: rursumque nonnulli in principio morbi, atque alii postea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognosticum ægrotorum plurimum facere, Gal. *in l.* 6. *Aph.* 5. meminit.

Unde.

Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus est, ut demonstretur.

Gal.

Gal. qui accuratius omnes dolorum causas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a subita partis alteratione, seu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis dissolutione. Alii unam tantum causam faciunt, scilicet unitatis solutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni solvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Gal. continuum solvere assirmant. Ipse sępius fatetur ac docet qualitates has solvere continuum, præsertimque *in 4. de simp. meden. facult. c. 2. in 3. de fract. in text. 34. & in libro de inæquali intemp. cap. 6.* Ex quo mirum dicerem. Quare dolorum causa erit continuitatis partium solutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab incisione, aut exesione, aut a fractione, aut denique a tensione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervosas partes siccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut erysipelas, aut fortem obstructionem, aut abscessum in visceribus, aut propter flatulentum spiritum. Quum vero ab istis causis dolores fiant, merito, nedum cum aliis morbis, at soli quoque mali sunt; omnes siquidem vires resolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; pessimi, in visceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium perniciosissimi existunt, vehementer viscera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viscerum nativus calor destruitur, seu resolvitur, quo ademto visceri quis de aliquo bene sperare potest? minus mali censentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viscerum quopiam læso prodeunt, sed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etsi suapte natura semper mali, bonum prædicunt, non parumque ad salutis prædictionem conferunt, veluti qui, in aliquo dierum judicatoriorum cum signis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujusmodi, pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis sperandum, significant, nunc accuratius agamus.

Omnes mali sua natura.

Aliquando boni.

CAP. XIX.

De doloribus salutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel postea apparent; qui in principio, plerumque pathognomicorum signorum rationem habent, viscusque phlegmone obsessum notant, uti quando dolor cum febre, timore vel tensione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, si neque admodum vehementes, neque assidui dolores sint, brevique tempore, vel tollantur, vel saltem remittantur, atque simul cum ipsis aliud exitiosum signum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, seu cum ratione, tolluntur, seu finiuntur, aut remittuntur, optimi sunt: cum ratione vero sublatos dicimus, ubi ipsi ex optima, aut natura, aut ab arte facta evacuatione, remiserint, aut plane finierint, ut quum vel ab emisso per venam sectam sanguine, vel sponte erumpente e naribus, vel a sudore, vel ab alvi dejectione, vel a sputis dolor remittitur, atque etiam si febris eos subsecuta suo calore ipsos resolverit: de quibus Hipp. *in 6. Aph. 40. Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris superveniens morbum solvit.* Et postea *7. Aph. 52. Quicumque hepar circumdolent, his febris superveniens solvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in Prorr. l. 1. 152.* sic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ita solvuntur:* & in 2. Progn. *p. 40. l. 26. Dolorem, qui in iliis affligat, ac tuberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa ilia, sed potissimum*

Dolores quinam optimi.

simum

simum ubi cum stercore, & urina excernatur; & in 2. Coac. præsag. *text. 66. Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquosa bile permista dejiciente, remissio est*. Postea *in* 5. Coac. præs. *text.* 172. *Capitis dolorem solvit pus per nares effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & sonus, & alvi profluvium.* Ac in Aph. Sect. 6. 10. *Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interin humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti *Echecrati* contingit. De quo *in 7. lib. Epid. text. 65.* sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis, præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat, leniter combusta, & calor comitabatur tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hiemem.* Hinc Hippoc. *in* 2. *Prognost. pag.* 41. *lin.* 34. damnavit excreationes omnes, morbum non tollentes, aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant. veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, seu diu persistunt, sæpius abscessus prænuntiant; qui autem boni existunt, posterius, quum de ipsis præsertim agemus, dicemus; hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum vero dolorum, qui morbo progresso ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum, & partim ut causa, crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores, sanguinis eruptionem, vomitum, vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Galen. in 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippocr. in 3. Prognost. *pag.* 44 *lin.* 36. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *indiciis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, exspectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. Prorrhet. *lib.* 1. 137. *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *ibid.* 142. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *ibid.* 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ consequenter fatigant, sanguinis prenuntiant profusionem.* Et in 4. Coac. præs. *text.* 142. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Hique sunt dolores, qui optimam crisin denotantes maxime faciunt ad salutis Prognosticum. Longe omnium vero optimi existunt, qui (hos enim decretorios Medici, ut causa, vocant) ignobiles partes, atque a visceribus remotas, prævadunt, atque diu exercent; idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus signis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam salutem præsagimus, si modo, ut dictum est, coctionis signa una illuxerint, nullumque ex letalibus signis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exonerasse, atque noxios humores procul a se protrusisse, nobis sane non obscurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius salus speranda, maximum naturæ quod robur denotet, exinde sæpius tumores ipsi accersunt, qui, ut inferius docebimus, optimi existunt. De his Hippoc. *in* 1. *progn. pag.* 43. *lin.* 18. *Abscessus autem, qui ad crura*

Quinam abscessus prænuntiant.

fiunt

fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculosis, omnes utiles sunt. De quibus Galen. *in comm.* ait, eos optimos esse, si maxime deorsum & quam longissime ab ægrotatione absistant. Et in 3. *Coacorum præsag.* 118. & *Aphor.* 44. *sect.* 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & si fiant, non inutiles*. Ex quo pedum, crurum. genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque post aures, critice observati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura, parte humorum, quos ad aliquam supradictarum ignobilium partium expulit, exonerata, fortior supra residuum facta, aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua postea atque doloribus ipsis, trahentibus continue ad ignobilem partem, persecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura, vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam causam morbificam adimat; si vero illis copiosæ copulentur vacuationes, judicium totum perficietur: oportet vero partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere; siquidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem cau æ partem revellendo adimunt, ut in *Herophyto* observatum est, de quo *in 3. Epid. pag.* 1106. *Ægr.* 9. Hippoc. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendices sitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes, extiterunt, deliriaque imminuta sunt*. Et *uxori Epicratis Epidem. lib.* 1. *p.* 979. *Ægr.* 5. crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio, per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per se ipsos, nisi ipsis aliæ humorum vacuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, quia dolores totam noxiam nequeunt a visceribus avellere, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in *uxore Epicratis, loco ante allegato, Cleonactide lib.* 1. *Epidem. pag.* 982. *Ægr.* 6. *Abderæ Virgine lib.* 1. *Epidem. pag.* 982. *Ægr.* 7. Hippoc. 3. *Epid. text.* 79. accurate observavit, de qua præsertim dixit: *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, ceterum fuit exacte judicata*. Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere atque intumescere, non inutile esse, Gal. *in 3. Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori, acrioribus intestinis commorsis, dolores concitati, sæpe judicium per alvum futurum significant: post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem *parotidem* vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocumque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hippoc. *in 2. Epid. sect.* 5. *text.* 10. *p.* 1040. *lin.* 16. *Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere*. Et *in 3. Prorrhet. pag.* 114. *Dolores, si ad infernas dilabuntur partes, facile ab iis feruntur*. Ut in *Herophonte* fuit observatum, de quo Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum pag.* 974. *Ægr.* 3. *Octavo febricitavit, lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum se-*

cundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Noctem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surditas iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebant, recte sudavit, judicatus est die decimoseptimo. Atque hæc de bonis doloribus, de quibus, ut boni sint dicendi, hæc observari debent; primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere optimam evacuationem, vel per sanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel per sudorem, vel per sputum: demum si boni sint, ab ipsis vel statim vel paullo post ægrotos melius se habere, vel ex toto sanari, est necessarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laboriosi existunt, neque paullulo momento temporis cessant, ac tolluntur, sed quinimmo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præscitur exitium, descendamus.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Dolores quinam mali.

MAli omnes sunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tum qui una cum morbo prodeunt, quique pathognomonica signa existunt, tum qui postea apparent; ii enim cum aliis signis pathognomonicis, seu propriis, prognosticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque assiduus, cum aliis phrenitidis signis propriis exitiosis, letalis est; sed de his aliis accuratius, quando de singularum inflammationum prognostico sermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præstantia, qui plerumque exitium inferre soleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces strangulantes, caput, aures, pectus, ac vesicam. Semper enim in hisce membris dolores sunt perniciosi, maximeque cum febre assidua atque aliis sævis symptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium significatur, qui plerumque letalis existit. De quo Hippoc. in 4. *Aph.* 64. dixit: *In febribus circa ventriculum fortis æstus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *Aph.* 65. *in acutis febribus convulsiones & circa viscera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in Pror. text.* 86. *Fauces dolentes absque tumore cum implaciditate, strangulantesque supra modum, perniciosæ.* Et 3. *progn. Pag.* 45. *lin.* 4. Hippoc. ait hujusmodi dolorem cum orthopnæa, sine apparente in faucibus vel collo tumore, summe exitiosum: ex tali siquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, significari, Galen. *in com.* docuit, quæ sine dubio letalis est. Capitis item assidui, vehementesque cum febre continua ac magna dolores admodum sunt timendi; hi siquidem vires resolvunt, vigiliasque & deliria, inducunt, atque demum convulsiones letales. De quibus Hippoc. *in Progn. pag* 44. *lin.* 34. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, si quod ex indiciis extiterit exitiosus, letalis admodum est:* quales Hippoc. *in Philista Epid. lib* 3. *pag.* 1070. *Ægr.* 4. *Polyphante Epid. lib.* 7. *text.* 120. *pag.* 1238. atque *Evalcidæ famula* phreniticis observavit *ibid. text.* 121. De aurium vero dolore in eod. *lib. Prognostic. pag.* 44. *lin* 45. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi, difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus text.* 130. *A dolore ventris laborioso febris ardens, letale.* Et de pectore *in* 1. *Prorrhet. text.* 70. *Dolor pectoris firmatus, & ægre auferibilis cum torpore, malus, super, febri-*

In partibus nobilibus.

Capitis assidui vehementes.

febricitantes hi si acute ardent, moriuntur. Et de vesica *in* 2. *prognost. pag.* 43. *lin.* 42 *Coac. præs.* 471. *Si vesicca dura est, & dolore vexatur, difficilis omnium & exitialis est: exitiosissima vero est, quæcumque cum febre continua affligit, qui enim ex ipsa vesica fatigat dolor, interimere hominem sufficit.* Quare dolores partium nobilium, si magni sint, in principio morborum acutorum admodum sunt periculosi, & cum malis signis letales. Qui vero non in principio acutorum, viscerum ac partium nobilium dolores, sed posterius, morbo prægresso, manifestantur, si magni, assiduique sint, perniciosissimi judicari debent; nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viscus accessisse ostendunt, quæ nonnisi a robustissima natura vinci poterit: ex quo merito hos dolores sævissima sequi solent symptomata, quippe extremorum frigiditas nonnisi fortem dolorem sequi solet, ut Hippocrat. *in Aphorism.* 26. *Sect.* 7. expressit: *In dolore forti ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria sequuntur dolores capitis, phrenitides letales, vomitus virulenti, convulsiones, abscessus & suppurationes. De iis *in* 1. *Prorrhet. text.* 10. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt.* In his etiam vomitus virulenti sunt letalissimi, ut ait Hippocr. in 1. *Epid. pag. sub finem. Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod & in 1. *Coac. præs. text.* 169. & 176. legitur. Convulsiones quoque vel exsiccatis partibus nervosis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro visuntur, de quibus *in lib. Prorrhet. text.* 115. ait: *In febribus tenuiter exsudantes; cum capitis dolore & alvo intercepta, ad convulsiones proni sunt.* Quod & in *Coac. præs. text.* 154. & 177. iisdem pæne verbis repetitur. *Et text.* 171. *In acutis capitis doloribus, & torporibus cum gravitate, convulsiones fieri in proclivi est.* Adde & *text.* 174. Et *lib.* 1. *Prorrh. text.* 104. *Faucium gracilium dolores suffocantes convulsivum quid habent, præcipue si ex capite oriantur. Et text.* 106. *Lumborum dolor, & oris ventriculi, cum forti exscreatione, cunvulsivum quid habet.* Quibus ex locis Hippocratis & plurimis aliis patet affatim, dolores partium vehementes aliquando excipi a convulsionibus. Abscessus autem dolorum quoque sequelæ sunt, de quibus in *lib.* 1. *Prorrheticorum text.* 168. ait: *In capitis dolore Coma & surditas abscessum aliquem post aurem eructant.* Suppurationem vero indicant continui dolores, ut Hippocrat. meminit *in* 7. *Aphorismorum* 22. *A ventris dolore diuturno, suppuratio.* Et in *prognosticis, pagina* 41. *lin.* 35. *& seq.* dolores, qui circa thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in *Egisigolis puero* tabido ab Hippoc. *in* 7. *Epidemiorum pagina* 1225. *text.* 60. fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum, seu partium nobilium, judicandos fore putamus, quibus si aliquod letale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores, nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicunt: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorrhetic. lib.* 1. *text.* 38. inquit: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est.* Et in 2. *Prorrhetic. ibid. text.* 95. *Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra, perniciosum.* Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *eodem lib.*

Dolores partium nobilium morbo prægresso quinam perniciosissimi.

Dolores partium ignobilium quinam boni.

lib. 2 text. 72. Stomachi dolor cum hypochondrio contento, dolorque capitis, malignum. Sed jam ad dolores partium ignobilium accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris, ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel, quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda existunt, incipientes, a quibus nedum symptomata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, at quinimmo magis nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genubus, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis text. 30. Convulsio in febre, manum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum dolor bonus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent*. Quales fuere prorsus in *Critone*, & *Larissæ Calvo*, qui eo morbo interiere. De *Critone* enim Hippocrat. *in 1. lib. Epidem. pag.* 985. *Ægr.* 9. ait, *Critoni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex pollice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens, nocte desipuit, altero die tumor toto pede, & ad talum subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, &c. postridieque quam ægrotare cœperat, periit*. Et de Larissæ Calvo. *Epidem. lib. 3. pag.* 1101. *Ægr.* 5. *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paullatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque sese jactavit, quarto ad meridiem periit*. In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in 1. de crisibus cap.* 8. omnes dolores apparentes pessimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia, & alia gravia symptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptomata ac morbos faciebat: idemque in eo, *Epidem. lib. 1. pag.* 988. *Ægr.* 12. qui calescens cœnavit, cui post sævum tum morbum, tum symptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia exacerbata sunt, & paullo post obiit. In *muliere* vero *apud frigidam aquam Epidem. lib. 3. pag.* 1096. *Ægr.* 2. die 27. coxendix diu doluit, a qua febris accessit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito evanescunt atque occultantur: tum qui primo a longinqua parte incipientes postea ad viscera ascendunt, indicio sunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his Auctor *Prorrhet. lib. 1. text.* 170. (Ubi Auctor noster, Galenum secutus, παρ' οὓς omisit, quod tamen Foesius, juxta exemplarium fidem, adjungendum putavit; vide omnino hujus adnotat: in hunc Aphorism.) *dolores absque judicatione soluti, inutiles*: quibus Galenus in comment. addidit, *occultari*, de quibus ipse sic ait: *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, abscessus fiat, transmigrationem contristantium succorum ad viscera ipsa factam, ostendit*. Hi quoque, qui quum inceperint, statim evanuerunt, sed aut qui, quum magni fuerint, diminuuntur, pessimi existunt; nobisque sunt vel naturæ prælanguide, quæ totam noxiam materiam a se propellere nequeat, vel multitudi-

Dolores quinam pessimi.

tudi-

tudinis humorum, quam pars dolens nequeat in seipsam capere, indicia, ut de *Critone* Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 36. *Suræ dolores absque ratione derepente occultati, desipientiam in ipsis parere*. Et *lib.* 1. *Prorrhet text.* 37. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit*. Atque *ibid. text.* 97. *Lateris dolor ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur*. Quod neque, ut *Galenus* monuit, semper, neque sæpius fit, possunt tamen nedum deliria, sed alia sæviora quoque symptomata prænuntiare, ex humore quippe sursum in cerebrum ascendente. Quare pessimi existunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum est, timendi sunt, qui in remota a visceribus, seu longinqua parte, concitati ad supernas partes ascendunt. Quos expressit Hippocr. *in* 3. *lib. Progn. pag.* 43. *lin.* 32. & *seq.* dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas sedes, si præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt. Itaque considerandæ alia signa. Nam si quod & horum pravum extiterit, desperandum de ægro est. Si vero, ascendente in præcordia morbo, alia signa prava non extiterint, talem fore purulentum admodum exspectabis*. Ex quo semper humoris ad supernas partes ab ignobilibus & longinquis recursio, mala: uti in *Prorrh. lib.* 1. 69. ait, *ex lumborum recursione, oculi perversio, mala*. Et postea *ibid. text.* 83. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa, tenuia, & multa evomentes, mente aberrantes, voce privati, nigra vomentes, moriuntur*. Et in *Prorrhet lib.* 1. 100 *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & ciborum aversio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulsione perimit*. Et in 2. *coac. præs. text.* 70. *Qui dolores acuti paullisper in claviculas, & in superiores partes transeunt, letales*. Quamobrem dolores partes longinquas exercentes, tam qui occultantur, quam qui ad superas sedes recurrunt, pessimi existunt, ac cum signo pravo letales. Demum dolores etiam quamcumque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non sentiuntur, perniciosi existunt, quod vel delirium, vel sentientis facultatis extinctionem denotant. De his Hippocr. *in* 2. *Aphorism.* 6. *Quicumque, dolentes parte aliqua corporis, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat*.

CAP. XXI.

De prædictione ex lassitudinibus.

EX lassitudinibus homines sæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina versatum latet, quod *Sileno Epidem. lib.* 1. *p.* 969. *Ægr.* 2. contigisse Hippocr. meminit. De spontaneis itaque lassitudinibus, quas non simpliciter lassitudines vocari Gal. voluit, sed spontaneas, interius causas habentibus, tantum agendum est. Harum autem lassitudinum triplex est differentia, una, quæ ulceris, altera, quæ tensionis, tertia ex ambabus composita, quæ inflammationis sensum præ se fert; prima ex Cacohymia, altera ex plenitudine, tertia ex utrisque una coeuntibus habet originem. Hæc vero plerumque universum corpus, quippe omne genus musculosum, & cutem ipsam, occupant, aliquando dorsum ipsum, quod multis acute ægrotantibus accidisse quisque nostrum sæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per sang. missionem*: jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interdum costas, septum transversum, vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando, etiam eæ lassitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus observantur, quædam etiam ipsarum in principiis ortæ diu

Lassitudinum differentia.

 durant,

durant, & aliquæ in augmento vel statu, atque demum aliæ morbo declinante sentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam salutem æstimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum signis coctionis, forte enim decumbentis ac propulsi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes, perinde ac dolores etiam, indicant, quæ nedum in hisce partibus, si una cum signis coctionis, at quinimmo etiam in universo corpore, præsertimque in dorso, observentur, bonæ sunt judicandæ; sæpe enim metastasin, seu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad musculos & ad cutem factam, sequuntur: ignaræ etiam mulierculæ id scire putant, quum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tensiva ac phlegmonosa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod lassitudinis genus frequentius tunc temporis sentitur) eos solantur; dicentes optimum signum esse, atque ex iis nobis significari morbum foras exire; sæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes lassatas non sentiebant, lassitudine fracti observantur, vel ideo, ut jam dictum est, quod vere morbus internas sedes deserat, ad externas exeat. Una quidem omnium est conspiratio partium, atque confluxus, sæpeque noxii humores quocumque modo a natura concocti, e magnis vasis delabentes, sese in musculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, lassitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abscessus præcedunt, de quibus Galen. *in lib. 4. Aphorism.* 31. scripsit: *Quoquomodo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abscessus: hoc vero ideo usuvenit, quia a calore febrili sublata in caput est humorum copia, quam inde postea ruentem maxillarum adenes suscipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a superioribus partibus aliquid pervenerit.* Optimæ quoque exsistunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel sponte præstita, evanescunt; optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvantur: de qua in *Coacis prædictionibus text.* 182. *Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeuntes, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte Auctor Prorrheticorum *in Prorrh. lib.* 1. 38. *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coac. præsag. sect.* 1. *text.* 35. *Delassati caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et 2. *Coac. præs. text.* 36. *lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, quum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est; multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in* 3. *coac. præs. text.* 45. *Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea *text.* 221. *Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre, rigor letalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines malæ, letalesque, si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso. Sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

Lassitudines quanam bonæ.

Quanam malæ.

CAP.

C A P. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

TAmetsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Gal. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus; nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatis Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem afferant. Uterque enim bonus est, optimumque ad præsagiendum erit, si ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, quum recte valerent, consueverant. Impossibile siquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia somnoque inculpatis utentem, seu his non aliquo modo mutatis, de his Hippoc. *in Prognosticis pag. 39. lin 47. De somnis autem quemadmodum & ex natura in consuetudine nobis est, interdiu quidem vigilare, noctu vero dormire convenit. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus est.* Et in Aphorismis *sect. 2. Aph. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua sejunctim nunc agendum duximus. Ipsa quidem est, ut Gal. docet, animæ extensio a principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam, aliquando paucam esse, quod diutius ac multum quandoque a suo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: hanc sub sermone de somno, posterius absolvendo, comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ est multa innaturalisque animæ extensio, ac effusio a suo principio ad singulas partes corporis, quam cerebro exsiccato fieri, a calidis mordentibusque succis, vel halitibus, Galen. multis in locis tradidit, ut *in 3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acut. text.* 4. Propriumque esse vigiliæ, ait *in 1. Prognost. cap.* 8. Et *in 4. de præsag. ex pulsibus cap. 5. in 1. progn.* 5. ac *in 3. de loc. affectis*, atque alibi, ut a siccitate fiat, veluti somni ab humiditate, uti proprium est caloris, desipientiam deliriumve movere, ita siccitatem vigiliam facere, ex quo eos, qui cerebrum nedum calefactum at simul siccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. *de præsag. ex pulsibus cap.* 8. nobis prodidit, atque senes ex siccitate vigiles fieri *in 3. lib. Aph.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognosticum intelligamus, ac in primis illarum quidem, quæ salutem præsagiant. Sunt enim aliquæ, etsi omnes malæ sint, optimum significantes, utpote quæ antecedunt bonas crises, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipsæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulsiones, dolores, ac alia, ut docuit Gal. *in lib. 3. de Crisib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præsertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter se habere, & vehementius febricitare, quo propius ad judicationem acccedunt, Gal. *in 4. Aph.* 70. docuit. At quinimmo Galen. quoque *in 3. lib. de Crisib.* statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis crisin significare. De his *in Prorrhet. lib. 1. text.* 232. 135. 136. *Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur*: et, *capitis affecti gravitate: &, sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt*; et, *qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit*, atque etiam *lib. 1. Prorrheticorum* 149. quum dicit: *Qui in horrore simul judicatorie sudant, postridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incur-*

Vigiliæ quæ salutem præsagiunt.

incursuros, puto. Et in Coacis prædictionibus *text.* 110. *Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt*. Hæ igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes, quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. *in 7. meth. med. cap.* 6. docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa, si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assiduæ vigiliæ convulsiones letales accersant, quod immodice alia corpora inflamment, ut in quibusdam febres concitare soleant, maximeque, ut Gal *in* 1. *de sanit. tuenda* animadvertit, in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. *in Epidemiis lib.* 6. *sect.* 4. *text.* 12. dicens: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior*. Ibique corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Gal. *in lib.* 12. *meth. med. cap.* 8. prodidit. Addamus quoque, vigilias cruditates humorum, ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, fovere, atque augere. Quamobrem hisce de causis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæ, quæ quum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non prænoscet? Hæ sane familiarius convulsionem accersunt, atque delirium, quæ bifariam ab his fiunt, uno modo exsiccato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exsiccationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat: ex hac quidem causa, quum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino letales, quando interdum vacuato, ac resoluto, aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de quo *in* 3. *Coacis præsag. text* 109. *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, adhæc exaltatio, & caloris mutatio, multus robur, convulsionem significat*. Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint letales, ex quo probe Hippoc. de his *in* 7. *Aphor.* 18. dixit: *In vigilia convulsio, & desipientia, malum*. Ex illa vero, cum vigilia, aut post ipsam, convulsiones, aut deliria plane letalia existunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in *phrenitico* tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, *in tertio Epidem. pag.* 1100. *Ægr.* 4. meminit. Hæ vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus æruginosis, capitisque dolore, delirium ferinum, ac letale præsagiunt. De quibus auctor Prorrhetic. *in* 1. *Prorrheticorum* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt*, ut *phrenitico* nuperrime dicto accidit. Assiduæ itaque vigiliæ ac perpetuæ plane in acuto morbo letales existunt, quales in *phrenitico lib.* 3 *Epidemiorum pagina* 1100. in *uxore Dromeadæ*, *Epidemiorum lib.* 1. *Ægr.* 11. *pag.* 987. quæ a prima die ad quartum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse, Hippocrat. *in primo Epidemiorum commento* 2. *pag.* 954 prodidit. Ex quo merito *in* 2. *Prognostic. pag.* 39. *lin.* 52. dixit: *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat*: Dolor enim ac labor, vel desipientia, ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. Malæ sunt, si sudor capitis frigidus, atque copiosus, assiduus, De quo *in* 2. *Coac. præsag. text.* 41. *Exsudantes, vigiles,*

Vigiliæ fere omnes malæ, & quare.

Quænam letales.

les, recalescentes, malum. Excretionesque aliæ nihilo sublevantes cum signis cruditatis, pessimæ, stillæ narium, vomitus virulenti, existunt. Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ quum nihil juvant, pessimæ judicantur, sæpiusque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum symptomatis, ægros juvare debentibus, perniciosum esse, Gal. *in Prorrheticis*, atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones, & alia quæ juvare solent, ni juvant, mala dicuntur; atque si, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino letalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum assiduas vigilias in illis morbis diximus sequi convulsiones perniciosas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata letalia subsequuntur: si etenim, ut superius meminimus, a vigilia somnus longus, qui tamen ægros meliusculos faciat, sequatur, optimum; qui vero nihil nedum juverit, sed quinimmo ægrum oblæserit, letalis erit; de illoque *in* 2. *Aph.* 2. Hippocrat. dixit: *Somnus delirium sedans, bonum*. Et de hoc *Aphorism.* 1. *text.* 2. *In quo morbo somnus laborem facit, mortale. Si vero somnus juvat, non mortale*: Comata vero, assiduas vigilias secuta, plerumque exitiosa existunt; quia resoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod summe exitiosum esse Gal. *in* 4. *lib. Aphor.* 67. scriptum reliquit: insanabilia enim esse frigora, quæ calidis siccisque succedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut resoluta bile & sicca evaporatione, quæ vigiliarum causa fuerat, remanente pituitoso humore, qui cerebrum humectat ac diluit. Hæc cum signis coctionis, viribus valde consistentibus, haud perniciosa apparent. De his (quum de vigiliis abunde scripserimus) nunc accuratiorem sermonem instituemus.

CAP. XXIII.

Quid somni in morbi præsagiant.

Somni veternosi quinam dicuntur.

Somnos veternosos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiscuntur, aut non minima difficultate, habentes ad somnum maximam propensionem, quod quidem observamus in Comate seu Cataphora, Caro, Catoche seu Catalepsi, atque in veterno seu Lethargo. Ut vero ex his somnis, ac vel etiam ex naturalibus, scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo diviso somno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud est, Galeno auctore *in primo Prognost. com.* 12. quam animæ delatio secundum naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copioso humido indigens, in viscera & ventrem convertitur, ibique existente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippoc. *in 6. Epid. comm.* 4. *text.* 12. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario*: quod in ejusdem libri *comm. quinto text.* 28. scripserit: *sanguinem in somno ad interiora magis refugere*. ex quo Galen. *in com. text.* 30. scribit: *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra*; ex eo quod, ut paullo post, Hippocratis sententiam confirmans, scripsit, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant: ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Gal. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccato in viscera ac ventrem

Somnus naturalis quid.

trem recurrente, ut recreetur: hinc ab assumtis cibis somnus solet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis somni quoque erit causa, quo tunc temporis plures vapores humidi & crassi, petentes caput, cerebri meatus obstruunt, a quibus obstructis calor intus clausus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipso & excussi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus somnum fieri, aut ubi calor per vigilias exsiccatus, humido indigens, ad viscera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus obstruentibus: sed hic somnus ad innaturalium somnorum naturam accedere aliquibus pervidetur; atque ille plane est naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copiosiores sunt, quales in ebriis observantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. *in* 5. *Aphoris.* 5. ita meminit, *si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ solvuntur, vocem proferat.* Namque hi, nisi a calore vinum ejusque vapores digerantur, & discutiantur, suffocantur; hinc merito ait, *hos superveniente febre juvari*, quod calor febrilis, longe naturali efficacior, digerat vapores vini: atque hic unus est ex somnis non naturalibus, quos Medici ex causarum diversitate variis nominibus appellant, licet hos omnes *veternosos* vocet. Hic vero affectus foras progredi non potest, sed intus detinetur, aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob solum frigus, aut ob utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is *veternosus* proprie dicitur, qui in *Lethargo* concitatur, veluti qui *Caros*, in affectu *Caro* Græcis, & Arabibus *Subeth* dicto, & qui in *Catoche* seu *Catalepsi*, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui *Coma Cataphora* dicitur. Hi omnes sunt somni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio est illustranda, quum hæc ad præsagiendum ex somnis magni momenti sit. Primo hoc supponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, *comatosos*, & *veternosos* vocari. Vocat enim *comatosos* Galenus *in tertio Epidem. com.* 1. *text.* 7. qui habent in somnum delationem ac propensionem. Vocat vero in somuum propensionem, quum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, sed conniventes. *In secundo vero Aphoris.* 3. Hippoc. *Coma* vocat somnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a somno longo naturali distinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *lib.* 2. *Aph.* 1. ita docuerat: *Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum (κῶμα Græcis appellatum) prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeant conjunctam, nobis somnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem superet moderationem, sed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat.* Quare lethargicos ac veternosos somnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in somnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, sed conniventes, palpebras claudere cupientes, simul dormire sperantes. Distinguuntur vero somni veternosi species ex eo, quod quidam somni nullum aliud quam ad somnum propensionem præ se ferunt, cujusmodi vere *coma*, *cataphora* & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in somnum delationem, sed marcorem & inexpugnabilem pæne dormiendi necessitatem, qualis in *lethargo* observatur: & alii una congelationem seu deprehensionem omnium corporis partium ostendunt, cujusmodi sunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepsis* dicitur; alii denique cum somno, vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi necessitate, motu omni ac sensu destituuntur, mensque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subeth* Arabibus affectus, ostendit. Differunt etiam hi veternosi somni, quia ipsorum alii simplices ac tales exquisite sunt, & alii vigiliis misti.

Somnus veternosus qui nam proprie dictus.

Coma quid.

Somni veternosi species quomodo distinguuntur.

Pro-

Proinde coma distinguitur in *coma* simpliciter, & in *vigil* appellatum, quod Græcis *Coma ἄγρυπνον*, hoc est absque somno dicitur, veluti alterum *Coma hypnoticum*, hoc est, somniculosum. Veluti *Typhomaniam* affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide mistam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocrat. *in Epidem. lib. 3. sect. 3. pag.* 1085. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam Cataphora segni graviter interibant*. Sed jam causas veternosi somni differentiarum his præmissis prodamus. Comatis seu Cataphoræ Galen. *in 3. Epidem. com.* 1. *text.* 7. quatuor esse causas statuit, quippe primam ubi multum humecta pars sit, quæ est sensus fons: in qua vel etiam Aristot. fieri somnum recte demonstravit, ut nonnullis ebriis usuvenit. Secundam ait esse solum frigus, ut fit ex narcoticorum usu. Sed frigus aut principio obsedit, aut postea ab immodico calore flammeo naturali fere consumpto, quod mortiferum esse, postea intelligemus. Tertiam esse tum frigus, tum humiditatem simul, quinimmo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibidem Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib.* 2. *Aphorismorum* 3. ac *in* 3. *de locis affect. cap.* 3. & *in* 4. *de præsag. ex pulsib. cap.* 8. & in multis aliis locis docet Galen. siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, quum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigiditatis & siccitatis Catalepsin, idest, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisitorum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilent, ac vel etiam delirent, mistas quoque habere causas necesse est. Diximus Coma observari somniculosum, & vigil; illius audistis causas; hoc vero fit, Galen. auctore *in primo Aphorismor.* & *in eodem libro quarto de præsag. ex pulsibus*, *cap.* 8. ubi cerebrum quum humiditas tum caliditas occupaverit; eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *Thyphomaniam* appellant, in qua quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in 3. Epidem. commentar. 3. pag.* 1085. *Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam cataphora segni graviter interibant, & comatosi diu, rursusque insomnes erant*. Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigil, ubi etiam humores frigidi in cerebro putrescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præmissis reliquum est, ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnibus bonus; hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in 4. libro Aphorismorum*. Hippocrat. *in 6. Epidem. comment. 4. text.* 12. a calido interiora petente: per somnum enim aucto interius calore, ut ait Galen. *in 3. de caus. pul. cap.* 9. In venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam causam in principio internarum inflammationum sunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viscera trahant, eodem Gal. docente *in eod.* 4. *Aph.* 67. in quibus affectibus Galenus dicit, somnos esse plane perpetuo fugiendos propter allatam caussam, nisi coctionis ratione plus afferant utilitatis: utiles sunt in morbi declinatione, quo tempore si lædant, sunt perniciosi, ex Galen. in 2. *Aphorismos.* 2. Cognoscuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem,

Somni veternosi differentiarum causæ.

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

brem, vel dolorem, vel delirium sedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt: de quibus Hippoc. *in* 2. *Aphor.* 1. ait: *In quo modo somnus laborem facit, mortale, si vero somnus juvat, non mortale*, sed utilis est & bonus; in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione, si juvat, est salutaris: ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille somnus dicetur bonus, qui juvabit, ex eo, quod significat calorem humores concoquere ac digerere quo sensu dixit Hippocrat. in eodem libro *Aphorismorum* 2. *Ubi somnus delirium sedat, bonum*, & Galen. *in comm.* somnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedat. Cognoscitur vero bonus vel ex eo, quod, uti in 5. *Coac. præsag. text.* 151. habetur, sit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus est somnus, qui plures vigilias sequitur, ubi ægroti suavius dormiunt, etiamsi diu perseveraverit. Galen. siquidem in 1. *Prorrheticor.* narrat quosdam, qui quum tribus quatuorve diebus vigilassent, per diem noctemque dormiisse magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio esse solent, atque in ipsis laudantur. Atque hæc de somni naturalis judicio; nunc de iis, qui præter naturam sunt, dicamus. De quibus *in Coaciis præsagiis text.* 178. legitur: *Sopor ubique malus*. Nam etsi in ebriis, ut aliqui dicunt, somnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipsorum quum diem sopore profundo duxissent, itidemque & noctem, numquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hippoc. de his ita habet *in Aphorism. sect.* 5. *Aphor.* 5. *Si ebrius quispiam derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet.* Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus *in Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 168. legitur: *In capitis dolore coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant*: & postea *ibidem text.* 169. *Hypochondrii contentio cum comate fastidioso & capitis dolore parotidas effluere faciunt.* Sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum naturæ excesserint, & Hippocrat. *in secundo Aphorism.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque, si naturæ modum excesserint, malum.* Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, quum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippoc. de his *in* 2. *Aphorism.* 1. ait: *in quo morbo somnus laborem facit, mortale*: & Galen. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse letalem.* Docet vero ibi Galen. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur, vel exacerbantur, aut nova fiunt; uti quum dolores concitantur, vel deliria, vel ubi ante somnum ægroti deliria loquuntur, expergefacti etiam peseverat in delirio, aut si ex somno coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter, vel non; excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquuntur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Galenus ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, nonnisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, quum tantam humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si letale signum illuxerit, perniciosum est, sicuti in *uxore Olympiadæ*, ut ex 7. *Epid. text.* 49. *pag.* 1221. constat, fuit observatum. Hæc enim quinta die facta comatosa excitantes non sensit, voxque, quæ ei defecerat, non solvebatur, nec quicquam allevabatur, spiritusque aderat sublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, coma fuisse perniciosum, præ-

Somni unde cognoscuntur boni & utiles.

Somni comatosi aliquando boni.

Somni quinam in febribus lædunt.

Comata exitiosa.

præostendebatur. Coma itidem, quod non in principio, sed in vigore post calidissimum sævissimumque morbum apparet, est exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in *Hermocrate* fuit observatum, de quo Gal. *in 3. Epidem.* (*Vide historiam in Hippocr. lib. 3. Epid. Ægr. pag.* 1062.) ita habet: *Reliquum ergo est, per refrigerationem insignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxisse die undecimo. Utrum autem sit horum, extreme est perniciosum. Nam insanabilia ea esse demonstratum est frigora, quum calidis morbis ac siccis succedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat.* Diximus aut. cognosci hoc genus comatis ex Gal. *in 3. Epidem. Com. 1 text. 7.* ex eo, quod ita affecti, postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiunt, sed vigilant, nec attollere tamen palpebras possunt. Demum exitiosum non minus esse coma illud constat, in quo, ut Galen. *in 3. Progn. text* 11. Comatosi sublatis oculis intuentur inconniventer. Cujusmodi in congelatis seu deprehensis observatur, de quo ibi Galen. ait: *Considerari autem convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum; Si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in causa est, nec ita dormire consuevit, vitiosum indicium, letaleque admodum est. Quod facultatis moventis palpebras exstinctionem significet.* Quod in uxore *Theodori* ut ex *7. Epidem. text. 27. pag.* 1216. apparet, fuit observatum. De qua Hippocrat. ait: *Similiter oculi demissi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac stupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo spectant congelati, qui affectus Græcis *Catochi* & *Catalepsis* dicitur, seu *Catocho* vexati, ut Gal. in *Prorrhet.* de quibus Auctor ille in *3. lib. Prorr. text. 96.* scribit: *cum virium exsolutione quum catochas tum aphonias esse perniciosas.* Ceterum ex comate licebit judicium facere non tantum ex ipsius causarum varietate, sed etiam ab iis quæ præcesserunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus, quæ postea apparent. Veluti a prægressis signis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidissima siccissimaque causa oborta, coma postea fiat; hoc enim esse letale signum, alias a nobis dictum est, quando nuper fuerit demonstratum, letalia esse frigora, quæ succedant calidis siccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide esse exitiosissimum morbum. Quare & coma vigilias secutum, nisi criticum sit, perniciem ostendit. Eodem modo ex signis, quæ simul cum ipso comate, bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam quum simul alia gravia symptomata illuxerint, graves affectus, simul & judicium erit difficile, ut quando comatosi sunt, simul etiam vigilant, qui affectus solet denotare haud parvam malignitatem; ubi etiam comatosi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notasse Hipp. *in 3. Epid. sect. 3. pag.* 1085. *& sparsim in historiis Ægrorum illo in libro expositis* dicemus. Quum vero cum comate etiam gravia symptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor *Prorrhet. in lib. 1. Prorr. text. 89* ait: *Coma cum oculorum perversione malum, lib. 1. text. 89.*; & in *lib. 1. comment. 5. text. 32. & 33. Coacorum præsagior. text.* 180. *Qui comate oppressi, ab initio exsudarunt leviter, urinis coctis ardentes citra judicium refrigescentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppressi comate, convulsione subinde capti, perniciose habent.* Neque mirum, quum concursum notet multorum letalium signorum: & sequenti ait *text.* 181. *somni similes iis, qui comate laborant, & perfrigerationes letales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus coma semper perniciosum erit. Ab iis vero, quæ postea sequuntur, probe quoque sciri potest, quid ipsum coma mali portendat. Aliquando enim criticum esse ostenditur, quum ipsum bona aliqua evacuatio sequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero comatum esse videtur, ut critice parotides futuras soleant portendere, de quibus

Comata quid critice solent portendere.

bus in *lib.* 5. *text.* 181. *Coacorum præsag. text.* 183. *Comate pressi, fastidiosi ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abscessus habent. Prius autem tumores circa faciem cum comate.* Aliquando vero purgationem per alvum; de qua etiam *in eodem libro text.* 182. legitur: *Qui Comate pressi, labore & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Auctor *Prorrhetic. lib.* 1. *Prorrhetic. text.* 1. *& Coac. præsag. text.* 179. dicit, *stillas sanguinis in comatosis esse letales*; idemque significant ceteræ aliæ omnes malæ evacuationes, & omnia mala symptomata: si enim talia post coma illuxerint, judicium erit periculosum, veluti si in comatosis succedant convulsiones, deliria, aphoniæ, anxietates, dolores viscerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, sed quinimmo apprime perniciosa existunt. Atque his claudatur sermo de Prognostico a somnis judicando susceptus.

FINIS LIBRI SECUNDI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat.

PRobe cognita firmitate, imbecillitatem facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum sit in ægrotis, perspecto, restat, ut tantumdem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognosin non minus est utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac secundum naturam moventur, & impotentiam seu imbecillitatem actiones diminutæ, aut vitiatæ, aut prorsus sublatæ declarant. Est vero motricis actio læsa, qua imbecillitas facultatis dignoscitur, triplex: quippe aut imminuta, aut sublata, aut denique vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur; vitiaturque in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere, roboreque non carere, scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatis persequamur a decubitu ægrotantium exordientes, quum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

Motricis facultatis cognitio quantum ad prædictionem.

CAP. II.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

DEcubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem, seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet: & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet; a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum

Decubitus quid in ægrotis notat.

orsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, idest ex ferente, & ex eo quod fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert; corpus vero id, quod fertur; hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante, retro, in latus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabantur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facultatem animalem majori ex parte esse extinctam ac resolutam. Hac enim integra existente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodolibet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aere sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita, quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit, seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælanguente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat præsagii rationem habere. In 7. *coac. præs. text.* 497. scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, quum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant. Delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando prosiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, & significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hippoc. quoque *in primo Prognost. pag.* 37. *lin.* 33. *& seq.* laudavit, quum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est. Prognost. pag.* 39. *lin.* 33. *Optimum vero est, ubi corpus, quod laborat, facile convertatur, assurgendoque alacre sit,* decumbat, stet, membra sustineat. Hæc enim actio promta ac expedita nervorum robur, spirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denuntiat. Atque hoc est, quod Auctor *præsag. Coac. text.* 493. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, exsurgitque.* Hippocrat. vero *in primo Prognost. pag.* 37. *lin.* 33. *& seq.* de optimo locutus, ita habet: *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paullulum reducta habentem & omne corpus molliter positum: ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum expeti, primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut Galen. docet *in commento*, talis decubitus indicat robur facultatis per musculos firmantis corpus, veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum, ut manus, cervicem, & crura paullum reducta habeat; hoc enim consuetum plerisque benevalentium est. Tertium, ut corpus molliter positum jaceat. Gal. vero *in primo libro de Humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit *in primo Prognosticorum* loco citato, quod secundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paullum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta habere, & quod intensa sicca omnia videantur, propterea laudavit corpus molliter positum, idest, ut non siccum, sed humidum.

Decubitus quinam boni.

Quod Galenus *in Comment.* ita expressit: *Igitur immodici habitus, extentis admo-*

admodum nervis, *officiunt*, *quomodo libro de motu muscul. jam definitum est*. Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est; quocirca talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non solent. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de Humoribus comment.* 24. Quocirca oportet, ut ipse consulit, brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas: extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum, sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænuntiant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.

C A P. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

MAlum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur. Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quod vigere facultatem animalem, motricem appellatam, indicat; ita si cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam ostendit. Ex quo *in Coacis præsagiis text.* 493. legitur: *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala est*; præsertimque non oppressis musculis plenitudine, nec subita aliqua vacuatione aut occasione manifesta prægressa. Cum gravitate vero hac, (quæ motricem læsam denotat) *si digiti* (addidit auctor *Coac. præsagiorum textu eodem*) *lividi sint*, *& ungues*, *mors est in propinquo*, quod gravitas corporis animalem defecisse facultatem, & lividitas digitorum, & unguium, caloris conspicuam, qui a corde manat, extinctionem significet. Damnatur quoque decubitus propterea supinus ab Hippocrate, qui extremas figuras ostendit, quod *in primo Prognosticorum pagina 37. lin. 39.* ita expressit: *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum est*: sed *in Coacis text.* 497. rectius scriptum est, *bonum non est*. Et Gal. *in com.* dixit, talem habitum jacentibus omnino bonum non esse, idque vel etiam ita esse, ex *Hippocrate* demonstrat, quum ipse dixerit ibidem, si vero proclivior fuerit, & subinde ad pedes delabatur, majori cum periculo est; tamquam enim prædictus habitus cum periculo sit. Hunc vero decubitum, Galeno visum est, neque ad sanitatem, neque ad mortem prædicendam, vim insignem habere.

Decubitus quinam malus.

Decubitus supinus quinam malus.

Ceterum non desunt, qui putent supinum decubitum esse bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur; quoniam omnes musculi (Thoracis exceptis) quiescunt, atque etiam, quod, supino corpore, in partem imam ac gravissimam, ceu navis carinam, homines procumbant; non minus etiam, quod resolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri possint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e vesica, hic jacentis habitus conducat. At si hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum esse? Quum musculi Thoracis, ascendentis inter inspirandum, supino homine magis laborent, quam ipso erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, si diu servetur, multos morbos vel etiam gravissimos parit, ut epilepsiam, incubum, paralysin, atque apoplexiam. In supino enim decubitu humores, vaporesque ad postremum cerebri ventriculum omnium dignissimum destillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non consideramus, quatenus nimirum causa vel boni vel mali ad corpus esse possit, sed ut signum sit ad prognosin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus significare facultatis debilitatem; omnes enim, qui supine jacent, nisi

Quænam mala producit, si diu servetur.

nisi sane ita consueverint jacere, debiles sunt. Hic vero decubitus, quippe supinus, aliquando est arbitrarius, & fit præ mollitie quadam & languore animi, vel præ mærore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ accessionis vehementia, aut denique ex insigni vacuatione. In his quicquam certi supinus decubitus ad præsagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, sed supine jacent, manibus cruribusque extensis, malum est; malumque itidem est, teste Hippocrat. in *text. 21. primo Prognosticorum pagina 37. lin. 39. & 47.* si crura cubantis supini admodum reducta dictractave fiant: delirium enim significare Galenus docuit. *Si* vero, ait Hippocrat. *ibid. lin. 41. proclivior est, ac deorsum delabitur subinde ad pedes, majori cum periculo est.* Nos vero dicamus, hunc esse exitialem decubitum. Pessimum vero erit, ubi etiam corpus supine decumbit, quasi projectum cadaver, ita ut omnia membra prostrata sint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut sublato mento, quicquid est anterioris colli, emineat, aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim animæ potestate grave corpus in dorsum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exstante mento & gutture caput in posteriorem partem recidit, vel quasi annuens claviculis incumbit. Quo sane decubitu in foribus exitium esse significatur. De quo Galenus *in primo lib. de Humoribus text.* 24. ita habet: *Scito igitur nunc dejectionem appellari, quum quis modo hominis viventis decumbere non potest, sed tamquam mortuum inanimumque corpus deorsum fertur.* Quum enim quis jacens ad pedes sublabitur, ut Hippoc. sensit, signum est virium ad extremam imbecillitatem perductarum; non posse aut stare, vel sedere, vel exsurgere, est certe minus grave; sed dejectum esse modo inanimi corporis, quum robur universum est ex omni parte exsolutum, & perditum, ἐρρίφθαι vel Erriphte, scilicet dejectum, idem *in sexto Epid. sect.* 1. *text.* 19. esse pessimum docuit ubi voce ἔρριψις utitur ad oculorum projectionem denotandam. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonstrat *in libro tertio de motu musculorum*, exemplo cadaverum, esse exitialissimum; quod si corpus hominis mortuum sic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, sed supinum aut pronum statim fiet, quocumque gravitate verget.

Decubitus quinam pessimus.

Decubitus ad pedes pessimus.

His addamus eos non minus perniciose se habere, qui hiante ore dormiunt, teste Hippocrate *in primo Prognosticorum pag. 37. lin. 46.* qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitiosum est.* Quod præsagium diverso modo expressit Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 497. quum dixerit: *letale autem est, & hiante ore dormire semper & crura supini jacentis valde incurvata esse ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac causa, vel propter particularem resolutionem musculorum, qui maxillam inferiorem cum superiori committunt. Galen. *in 7. lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam significare oris hiatum citra somnum: & *in secundo, de motu Muscul. capit. quarto*, scribit: supinum jacere & hiare, stertoris, aut exsolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ signa esse. Ceterum non minus perniciosum est, alios in delirio, alios extra manifestum delirium, quod ex oratione intelligetur, provolvere se ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quasi desurgere, corpus erigere, ac nisi cohibeantur, vel excidere vel surgere. Ex quo obscuro delirio, ex hoc signo edito, Hollerius *in Coacis præsagiis* testatur, se, qui convaluerit, vidisse neminem. Addimus nos ex Hippocrate *in eodem primo Prognosticorum pag. 37. lin.* 51. erectum ægrotum velle sedere, in acutis, malum esse; pessimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hisce verbis expressit: *Si vero velit residere æger in ipso morbi vigore, in omni morbo acuto, malum; pessimum vero in pulmonia est.* Qui pulmonia infestantur, (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt sentire ma-

Oris hiatus inter dormiendum, pessimus.

Decubitus mali.

magnam in thorace angustiam, dum supini cubant, residentes vero fieri spirantiores; decumbit enim ad spinam, per supinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec idoneum accipit aerem in spirando: per alios vero morbos, quoties vigent (id enim maxime considerandum est, tamquam non sit temere additum.) exitiosissimum esse, velle ægrum residere in ipso consistendi vigore. Amant enim tantisper, maxime perpessi, immoti cubare, & si quis eos excitat, conflictantur. Itaque arbitrare propter vehementem spirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium, residere ægrum aggredi per consistendi vigorem ægrotationis. Huic similis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro pag. 37. lin. 43.* ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem*. In iis vero, qui animo molles sunt & delicato, quicquam certi non habent, quum hi vel etiam ex levissima febre ita decumbant: at in aliis scito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præsagiis text.* 497. ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, si quis non vehementer calidus sit, & crura disjecta, malum est; anxietatem enim significat*. Sed de hac anxietate in sequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros cubare, nequaquam solitos ita dormire, malum esse, scripsit Hippoc. *Prognost. pag. 37. lin. 48. & Coac. præsag. tex.* 497. deliriumque aut dolorem circa ventris sedes significare: atque hæc de prædictione ex decubitu malo dicta sint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus est species, accurate agemus.

CAP. IV.

Quid inquietatio & anxietas, seu jactatio in acutis morbis significet?

QUum inquietatio sit jactatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus est motus depravatus seu vitiatus, idcirco de hoc quoque symptomate ad præsagium nos accurate agemus, etsi de hoc etiam in capite præcedenti quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi nostram methodum hæc quoque erunt. Ceterum in primis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipsa existat, atque a quibus fiat causis, nos cognoscemus. Quatuor vero nomina synonyma, quum *in Prognosticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippocrat. ad præsagii rationem facientibus, leguntur; quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam, attinere quidam voluerint, tamen ad decubitus figuram vitiatam vere pertinere, ex Galeno facile deprehendimus, quum ipse *in libro de Humoribus text.* 17. ita scripserit: *Anxietatem autem vocavit, quamquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est*. Et *in secundo libro Aphorismorum*, eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes, jacendi figuram evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe quum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens. Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male affecto; aut a copia ciborum oppresso, cum nau-

Inquietationis synonyma.

Anxietas quid.

Anxii unde fiunt ægri.

nausea; aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum; aut occulta malignitate, cor, uti in pestilente febre, obsidente; aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata; aut denique critica vehementique perturbatione, seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in lib. 2. de Victus ratione in acut.* variis locis docentibus; veluti quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. Aphorism. & in 1. lib. de Humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsius sit tunicis immersus; aut demum, quod forte idem est, quando, ut ex Galen. *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoscitur vero, quod anxii ex stomacho affecto, ut Galen. ibidem affirmavit, sint nauseabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines, ardentibus æstuosisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æstu anxii fiunt, atque etiam (quod non levis malignitatis est signum) tales efficiuntur a maligna humoris biliosi corruptione, in magnis venis turgente, atque æstuante. Quæ anxietas præsertim apparet, ubi viscerum aliquod magna phlegmone, aut erysipelate vexatur: hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, quum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrh. comm.* 17. Galen. docet, quum virtus a corpore gravatur; veluti ubi immodicæ vacuationes præcesserint, aut quod virtus morbi malignitate extinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus seu commotis anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in 2. lib. Aphor.* 13. dixit: *Quibuscumque judicatio fit, iis nox gravis ante accessionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus suppuratos quoque sæpius inquietari, aut oppressis viribus & natura fatiscente, aut sublato usu respirationis, aut ex æstuante thorace, aut acrimonia puris, sensilibus partibus commorsis, aut destillatione acri ex capite ad os ventris descendente. Atque ab his causis hujusmodi symptoma proficiscitur. Quibus auditis ad præsagium descendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem, cum Auctore *Prorrheticorum Text.* 39. 76. *lib.* 1. *& aliis locis*, perpetuo malam esse, (critica excepta quæ crisin optimam antecedit(. Verum ex inquietudinibus quædam hujusmodi sunt, quæ quicquam certi ad præsagium non habeant. Cujusmodi sunt, quæ vitio stomachi fiunt, hæ quidem etsi malæ sint, tamen numquam per se solæ quicquam certi significant de more ac vita ægrotantium præsagienda, has vero, quippe stomacho affecto excitatas, ab aliis distingui nausea vel vomitu, Galen. *in 2. Prorrheticorum comment.* 42. tradidit, propterea quod ea causa inquieti nauseabundi sint, & vomant. Ex quo Auctor *Coacorum præsagiorum*, (*Textum hunc nuspiam in Coacis reperire licuit.*) merito dixit: anxietatem cum fastidio & nausea ventriculum læsum significare. In febribus vero intermittentibus, & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, quum sæpe oborto vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in *Theotimi uxore* vidit, de qua ipse *in lib. 7. Epidemiorum Pag.* 1234. *text.* 102. *Uxor Theotimi in semitertiana anxietates & vomitus & horror simul, quum febris inciperet, & sitis. Procedente vero, quum febris inciperet, & calor ingens; quum melicratum potasset, & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nausea & fastidio non est admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, sedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers esse solet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigo-

Ex stomachi vitiis.

Inquietatio ex Morbi vi.

Ex virium infirmitate.

Ex critica perturbatione.

Ex suppuratione.

Inquietationis prognosis.

Inquietationes quænam haud maligna.

vigore, calore æstuante, inquieti ægroti timeri non debebunt, & quando illud ejusmodi febrium symptoma proprium sit. Bonæ etiam non raro apparent, ante crisin futuram optimamque; nam ut alias est demonstratum, antequam crisis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, quum universum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes criticæ criticis etiam signis ab aliis distinguuntur, maximeque cognoscentur, ubi rigor anxiis supervenerit, ab ipsoque copiosiorem sudorem ægroti sudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut sanguis critice fluat copiosius. De quibus *in* 1. *Coac. præs. comm.* 1. *text.* 19. legitur: *inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt*: & in lib. *Coac. præs. text.* 111. *Qui a pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus cessant in ipsis anxietas. Et hæ sunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum est, non malas esse cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes, febris calore nimis æstuante, anxii redduntur: malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum sit calida, quum tamen intus uri ægrotos observemus. Hoc enim malignarum febrium proprium videtur, quum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes: quod fit, uti dictum est, aut propter visceris alicujus insignem inflammationem, aut erysipelas, aut ob summe putridos humores in venis circa præcordia æstuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ existunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur, *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt*, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum ac aurium. De quibus Hippoc. in 1. *lib. Progn. pag.* 37. *lin.* 43. ait: *Si vero nudos habeat pedes, nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis refrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoneant. Quales *in Sileno, lib.* 1. *Epidemiorum Ægr.* 2. *pag.* 696. & *in muliere decumbente in foro mendacium Epidem. lib.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 1080. Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo, die decretorio, apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet. text.* 27. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione, non sine febre, superioribus sudanti partibus, fiunt implaciditates, inquietationesque, phreniticæ existunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ*: & Hippoc. *in primo Epidem. comm.* 3. *Ægr.* 2. *pag.* 696. de *Sileno* moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit*: & de *muliere* in *mendacium foro* decumbente *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod idem est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse pernicosas & letales. Sudores vero capitis frigidos, extremorumque refrigerationes, esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr. *Quoad primum vide Coac. præsag.* 572. & 573. *lib. progn. pag.* 38. *lin.* 21. & *lib. de Crisib. p.* 54. *lin.*

Bonæ quæ critica.

Quænam maligna.

Quænam pessimæ.

Cum extremis partibus corporis perfrigeratis.

Cum malis sudoribus.

Inquietationes quando pessima in diebus criticis.

lin. 8. *Quoad alterum vero vide lib. Prognost. pagin.* 39 *lin.* 30. Inquietationes quoque in diebus criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque existunt, quæ criticis diebus, nulla optima subsecuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum, aut per vomitum, aut per urinam, aut omnium maxime sudoris, de quibus *in Prorrh. lib.* 1. *text.* 61. scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projectione & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ existunt.* De his vero, quæ cum malis dejectionibus, Hippoc. *pag.* 393. *lin.* 9. *in* 3. *de Vict. in acut. tex.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum extinguent ardorem, sed excitant inquietationem, & jactationem membrorum faciunt*: & Gal. *in comm.* ait, hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata: & de his quæ cum vomitibus apparent, Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 62. dixit: *Vomitiones sinceræ atque implacidæ, malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus, jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapsis, prorsus perniciales existunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. pag.* 1212. *text.* 12. in historia *Chartadis* ait: *Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula, frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paullo densior, & confidentius & benignius, quam pro tempore, alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur supervenire, offerentibus autem quibusdam succos, & ex farina aquam, non solvebantur, sed spiritus ad vesperam valde erat multus, & jactatio multa, & in dextra ac sinistra convertens sese nullo tempore quiescere poterat.* In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo, partem aliquam ignobilium tenente, anxii omnes fiant, malum significatur. Quod de *Larissa calvo* Hipp. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *Ægr.* 5. *pag.* 1101. ita habet. *Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5. *Epid. pag.* 1155. *tex.* 59. constat, in *illo* observavit, cui caput lapide percussum fuit, & *in illo ibidem pag.* 1156. *text.* 61. cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietationes non raro spectari, Auctor *Prorrhet. in lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio simpliciter & clementer habere, sed cerebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes, seu anxietates, malas esse, iis exceptis, quæ optimas crises antecedere solent; & quæ ex stomacho affecto fiunt, cum signis non perniciosis, aut ante, aut simul conspectis, aut subsecutis. Quales fuere observatæ in *Sileno lib.* 1. *Epidem. pag.* 969. *Ægr.* 2. *muliere in foro mendacium decumbente Epidem. lib.* 3. *pag.* 1080. *Ægr.* 12. *Larissa calvo ibid. pag.* 1101. *Ægr.* 5. atque in *Chartade Epid. lib.* 7. *text.* 1212.

Cum vomitibus mala.

Cum virium languore.

Accessatione doloris in parte ignobili.

Ex vulnere.

In Phreniticis.

CAP. V.

De prædictione ex tremoribus.

Tremor quid.

DE Prognostico a tremoribus acturi, primo quid hæc sit affectio, & a quibus causis prodeat, cognoscendum est. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 2. tremorem speciem affectionis facit motionis, non secundum naturam, sed secundum arbitrium diminutæ, quod symptoma est ejusdem facultatis, moventis partes corporis læsas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ, præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario mistam. Cujusmodi

di affectio differt a motu convulsivo, quem plures in acutis febribus pro tremore accipiunt; ex quo Hippoc. in multis ægrotis tremorem pro motu convulsivo accepisse, quibusdam fuit suasum; qualis fuit, qui *in virgine illa pulchra Nerei*, ut 5. *Epid. pag.* 1154. *text.* 50. colligitur, apparuit: quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem esse parvam convulsionem; quasi affectionem mistam ex tremore & convulsione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulsivum, atque convulsionem ex materia non proportionata, vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hippoc. aliquando tremorem pro rigore accepisse; veluti quum in 4. *Epid.* 1125. *text.* 13. dicat *de adolescente peregrino* sexta die judicato: *Septima rediit & dimisit cum tremore*: idest, ut ii volunt, cum rigore; quod tamen verum esse non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem, minimeque rigorem, intellexisse, nobis vel ex eo persuadetur, quod in eo crisis, sexta die facta, perfecta non fuerit, sed partim excretione & partim transmissione materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Galen. *in lib. de tremore, rigore, palp., & convuls.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate, seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se propria ratione est imbeilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit, ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde *Gal.* dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum absumitur, & exinde facultas evadit imbecilla; aut vitali robore soluto, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento; aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero *in 3. Epid. comm.* 1. *tex.* 2. nobis prodidisse visus est, quum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatam venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum, seu vires resolvunt. Verum consultius erit, ipsum Galen. clarius adhuc tremoris causas, & generationem, in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur. Itaque adolescentes quidam validissimi, dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi scalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere, senibus vero atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave*: & paullo post ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo*, (in comm. de trem. convulf. & rig.), *tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demostravimus*. At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum, atque etiam, quod nullo modo sua propria ratione affecta, ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremoris existunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero quum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens, seu dissipans partis nativum robur; aut frigiditas violenta, extinguens calorem nativum; aut humiditas, musculos imbibendo gravans; aut siccitas demum, humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures letalium phrenitidum in tremores, nervorum principio, nervisque ipsis immoderatius siccatis, desinere observatur: Animi vero passio, veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium, & alii affectus animi, qui vires dissolvunt: aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt

Tremoris unde causa.

Virium infirmitas.

Tremoris causarum differentiæ.

Tremores in morborum principiis quid præsagiunt.

secundum voluntatem recte moveri. Sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim, ut docuit Gal. *in 3. Epid. comm. 1. text. 2.* numquam in morbi principio citra validum morbum, vel famem, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare quum eæ tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se soli; tametsi morbos graves significent, ex eo, quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hippocr. ait *in Epidem. lib. 3. Ægr. 1. pag. 1059. Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, deliriura*: qualis etiam tremor fuit observatus in *Chærione* tertia die, ut Hippocr. *ibid. Ægr. 5. pag.* 1072. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum, musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium, aut lassitudines, aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent; tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo, vexentur, quando nedum hi, sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine, quacumque de causa debilitato. Dixi illos, ob copiam humorum, per se solos quicquam certi de salute ac morte ægrotantium minime præmonstrare, verum si una alia symptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujusmodi in *uxore Emmyrrhis* ab Hippoc. fuere observata, de quibus *in 4. lib. Epid. pag. 1138. text. 39. uxor Emmyrrhis modo non morbosa videbatur sine febre, fatua esse, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & fastidium & sitim, & frigida erat*. Quod præsagium quoque illuxit *in sene illo*, de quo Hippocr. *in eod. libro Epidem. pag. 1139. text.* 41. scripsit, post recidivam tremulum fuisse in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis est observata circumtensior, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit; tametsi hujusmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque visum est, passus fuerit. Atque hoc præsagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero sine alio morbo apparent, seu morbis statim incipientibus, ubi neque ebrietas, neque aliqua externarum nuper dictarum causarum præcesserint, apoplexiæ signum esse solent. Quod præsagium indicavit Hippocr. *in eod. 4. Epidem. pag. 1136. text. 36.* hisce profecto verbis, dicens: *Incipientibus veluti subtremuli, & digiti & labia quum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commodo usi intumescebant*. Idque tremores in morborum principiis præsagiunt. Ex iis vero, qui postea apparent, quidam criticam humorum transmutationem, natura a visceribus ad musculos propellente humorum molestorum partem, qui optimi sunt, modo una cum coctionis signis apparuerint. Cujusmodi fuit tremor in *adolescente peregrino*, sexta die judicato, ut 4. *lib. Epidem. pag.* 1125. *text.* 13. apud Hippoc. habetur, quem febris septima die cum tremore dimisit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad musculos critice transmissis. Sæpe vero fit, ut, instante crisi per vomitum, tremor labium inferius teneat, quem tremorem Gal. inter signa futurorum in morbis vomituum *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* recensuit. Atque hi sunt tremores in morbis post principium observati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus, & in cerebri inflammatione exsiccatis nervis, aut quovis modo læso principio nervorum, quippe cerebro, obortis, letales; a siccatis quidem nervis in phreniticis tremores sunt mortales; proprii enim videntur tremores exitiosarum phrenitidum. Ex quo merito Auctor *Prorrhetic. lib. 1. text. 9.* dixit: *Phreniticæ affectiones vehementer tremulæ desinunt*, aut letales sequ-

Tremores quid in morbis significent.

Quinam valde timendi.

sequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem sequi vehementissimas phrenitides; nervorum enim infirmitates propter affectionis siccitatem phreniticis diutissime insunt, exsolutaque virtute tum vigiliis, tum motionibus multis, simulque nervis supra modum arefactis, tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo letales existunt; multoque magis, si una cum convulsis partibus apparent, quæ omnia sequi solent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitidis letales non sunt: tremores enim linguæ, & voces obtremiscentes deliriorum tantummodo futurorum esse signa, Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 19. docuit. In obscuris & blandis phreniticis, exsoluta virtute animali, solent etiam tremores observari, qui quidem omnes sunt exitiosi. De quibus *in* 1. *Prorrh. text.* 34. scribitur: *Tremulæ, obscuræ, blandæque & contrectabiles desipientiæ valde phreniticæ, ut* Didymarcho *in Coo. evenit.* Hæ enim exsoluta virtute fiunt, ut nos superius, ubi de phreniticis egimus, ostendimus. Ex gravi quoque cerebri læsione, eadem ratione reddita infirma vi motrice, fiunt tremores letalissimi, quales fuerunt in *virgine illa pulcra Nerei*, ab Hippoc. observati *in* 5. *Epid. pag.* 1154. *text.* 50.

CAP. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præsagiant.

PAlpitationem proprie dictam Gal. ac alii Græci Medici intelligunt, quemdam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de symp. caussis, c.* 2. non autem arteriarum pulsus, quomodo quosdam Antiquorum palpitationem intellexisse, Galen. *in* 3. *Prorrh. text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipsamque esse particulæ alicujus præter naturam dilatationem, ac distensionem, ibidem tradidit: veluti *in lib. de trem. convulf. & palp. cap.* 5. scripsit, palpitationem esse distentionem quamdam atque subsidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis in phrenitico ab Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1100. fuit observata, aut in una parte, aut in multis simul: in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium generantur seu concitantur palpitationes, ut nobis Galen. est Auctor *in nuper citato libro* & in omnibus corporis partibus, quæ dilatari possunt, maximeque in cute, sive loco, qui inter cutem, & carnem subjacet; atque in musculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus satis magnos habeant, in quos commode flatus crassos, palpitationum causas, recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore crasso, cui non sit transitus, Galen. in loco nuperrime citato ita docet: *Palpitationum causam esse pronuntio spiritum crassum, & vaporosum, cui non sit transitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, si pars distentionem sensibilem habitura sit:* Quod *in primo Prorrheticorum text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoso spiritu proficisci. Quos sane flatus a crassioribus crudisque humoribus fieri, non minusque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex biliosorum vero ac summe putridorum humorum morsu, nec non a vaporibus venenosis, os ventriculi, & omnium maxime cor infestantibus, cor & ventriculum non raro palpitare, *in lib. de trem. palp. convulf.* nuper citato, Galen. docuit, quem affectum *Cardialgiam* & *Cardiacam passionem* quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, quum tamen vera non sit. Sed his præmissis ad Prognosticum descendamus, & primo hoc sciamus, quippe an in morbis acutis quædam observetur palpitatio, ex qua salus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia; quando leves quarumdam partium palpitationes per se quicquam certi non prædicent: ceterum solent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujusmodi

Palpitatio quid.

Palpitationum causæ.

Palpitationes critice apparentes.

alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari solent. Proinde quandoque palpitationes critice apparere solent, quæ facile ex futuræ crisis signis ab aliis interstinguuntur. De quibus *in 1. Prorr. text. 36.* legitur: *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem ostendat, quippiam habent: circa judicationem vero his spiritus universus cum vehementi contensione penetrat.* Et postea *in Prorr. lib. 1. text. 144. Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus, dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis, omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi; presertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione, ex venenosis quum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. *in 2. Aph. 41. Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvuntur, derepente moriuntur.* Et Gal. ait: *Sicut & ille, cui, dum exsolveretur, cor fortiter palpitabat.* Atque ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes, cor invadentes sæpius, cum alia sine causa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut Auctor est Gal. *in lib. 5. de loc. affect. c. 2.* neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age, dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul; idque, quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit; *in 1. Prorrh. text. 29.* omnem vero refrigerationem calidis siccisque morbis maxime esse timendam, alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes letales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De *Sileno Epidem. lib. 1. pag. 969 Ægr. 2.* autem, qui obiit, scripsit: *A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, hypochondrii perpetuam palpitationem.* Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus *in 1. Prorrh. Text. 30.* scribitur: *Palpitationes per totum an voce destituti moriantur:* & Gal. *in comment.* ait: *Quum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, propter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturis musculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis, suo fungi munere queuntibus.* De qua palpitatione forte Hippoc. *1. Epid. comm 3. pag. 976. Ægr. 4.* quum de *Philini uxore* loqueretur, dixit: *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat,* (quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur, aliquantisper mente constitit, brevi rursus desipuit, circa diem decimum septimum obmutescebat, vigesimo obiit:* & de *phrenitico* adhuc clarius *lib. 3. Epid. pag. 1100. Ægr. 4. Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones. Tertio cuncta exacerbata sunt, defunctus est.* Quare pessimæ & letales omnes in morbis acutis sunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant; ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitiosæ non minus sunt, quæ in cordis regione eo modo observantur: quum in eo calidissimo morbo refrigerationem factam esse signant, quæ perpetuo, in acutis morbis, quasi caloris extinctionem testatur, qualis forte fuit, quam in *Adolescente Melibææ* Hippocrat. vidit, de quo *lib. 3. Epidemiorum pagina 1117. Ægr. 16.* ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua, minxit oleosum.* Ex quibus colligamus, palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas esse, perniciosasque esse maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viscus. Has vero perpetuo malas esse confirmabunt signa alia mala, & cruditatis, & exitii.

Palpitationes omnes in morbis mala.

Quanam pessima.

Qui-

Quibus malis signis judicari poterant letales, quæ in *Sileno*, in *uxore Philini*, in *phrenitico*, atque in *Melibææ adolescente* ab Hipp. fuere observatæ, quum omnes una cum aliis signis perniciosis, ac morbo plane crudo, illuxerint.

C A P. VII.

De convulsionibus, quidque in morbis præsagiant.

SEd age de convulsionum etiam præsagio agamus, eæ namque quum solæ, tum una cum aliis morbis, etsi perpetuo malum, raro salutem, sæpius exitium Medicis indicant. Quales esse videntur, quæ in febribus, resiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent; non paucæ etiam in febribus apparent, & ex se ipsis, præter multitudinem humorum, nihil certi ad salutem (criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit. Convulsio, *spasmos* Grecis dicta est, ut Galen. auctor est *in lib. de symptom. caus. cap.* 2. ubi nervi & musculi preter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumserunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, quum modo corpus totum, modo pars, voluntatis injussu, trahitur, ex quo merito *tentio & distentio*, hoc genus a multis appellatum est? sed quidam convulsionem seu spasmum a distentione distinguunt, ex Hippoc. *in* 4. *Aphorism.* 57. ita scribente: *Si cui convulsione, aut distensione nervorum, detentio febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe quum ex tribus convulsionum differentiis, Grece *tetanos* dicta proprie magis distentio, & non convulsio, vel ex eo dicatúr, quod in ipsa non appareant partes convulsę; quoniam ęqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo pręcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidam *distentio* Latinis, *Tetanos* Grecis, Celso *rigor* appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsę non appareant. Altera *Emprosthotonos* dicitur, quę fit, quum caput, cervix, reliquumque corpus in pectus contrahitur, quę ob id dicitur etiam *tentio ad anteriora*. Tertia *Opistotonos*, ideo dicta a Grecis, & a nostris *tentio ad posteriora*, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in lib. medicarum definitionum* his verbis complexus est. *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* Emprosthotonos, Opisthotonos, *ac* Tetanos *appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile corpus intenditur.* Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant *motus convulsivos*, ac vel etiam convulsiones ex materia non proportionata, quum a morsu, & vellicatione nervosarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis est *Epilepsia* Græcis dicta, atque illa, quæ per consensum ab ore ventriculi demorso, aut cerebro primo læso venit. Hanc postremam convulsionis speciem minime exquisite, & per se convulsionem dicimus, sed potius motum convulsivum, cujus quædam universalis, ubi cerebrum primario affectu læsum est, & quædam particularis prout particularis nervus aut musculus vellicatur: non secus quam etiam permanens, & sine motu; ubi totum corpus læso cerebro occupat, universalis dicatur, atque illa particularis, quæ est partis

Convulsio quid.

Convulsionum differentia.

Permanens quid.

Motus convulsivi quid.

tis cujuspiam convulsæ. Qua ratione quidam *spasmum cynicum* appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & distendi possunt, ac de loco in convulsis affecto, Gelen. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* ait omnes corporis partas convelli posse, quæ aptæ sunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac musculorum moventur. Quibus convulsis motio vitiatur, veluti dentium invita concussio, *Trylmos* Græcis dicta, musculorum mandibularum est convulsio, ut Gal. *in 2. de loc. affect. cap. 2.* docuit. Ex convulsis vero partibus, an spinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læsi sint, *in lib. 3. de loc. affectis* ita docuit: *Convulsio enim universo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, sic ipsa sit omnium nervorum communis velut caudex non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulsio, nervorum, qui ad ipsum perveniunt, originem affectam fuisse, declarat, rami cujuspiam in arbore exemplo.* Quando autem universum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione respondet, affectum esse putandum est, qui sunt primi spinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipsum putamus: etenim labra quoque sæpenumero convulsa videmus, item oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem. At, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero, ipsis illæsis, ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsiones perpetuæ, & permanentes sine manifesto motu, de quibus Hipp. *in lib. 6. Aphor. 39.* ita scripsit: *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. *in 2. & 3. de loc. affect. in 4. & 6. Aphoris. in lib. de trem. palp. convls.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in 2. lib. de sympt. caussis* ita dicens: *At convulsio in eamdem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam, quum pro naturæ lege se habebant, ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis, sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmone est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est; impletio, vacuatioque: in phlegmonarum generis vitiis impletio, in ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro quod, impletis, vacuatisque plus justo nervosis corporibus, omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in 3. de loc. affect cap. 6.* hisce verbis illustravit, dicens; *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aeris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aere tenduntur chordæ, ut rumpantur? Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiat: nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit; ac velut sol, tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas & trahit, & tendit: sic lora quoque; quum ad ignem siccantur, contrahi tendique videntur, Gal. his duabus convulosinum causis, tertiam addidit in *lib. 3. Aphor. 25.* quippe nervosarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulsionibus tentari, tum propter crudum, quo exsuperant, alimentum, tum quod nervosas

Convulsio quasnam partes afficit.

Convulsionis causæ.

ſas partes nondum validas habent, nobis prodidit. Replentur vero nervoſæ partes humore ſæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in 2. de ſymp. cauſſ. cap. 2.* habetur, velut in pueris fit, qui quum exſuperent crudo alimento, & habeant nervoſas partes non uſque adeo validas, facile diſtentionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib. 3. Aphoriſm.* 25. docuit, hincque *in 2. Epidem. comm. 5. pag.* 1040. *inter C. & D.* (Videtur enim juxta mentem Foeſii, non *pueris* ſed *puerperis* legendum eſſe: quum nuſpiam in Epidemicis hæc ita dicta de *pueris* reperire licuerit,) ſcripſit: *Si pueris ſpaſmus fiat, ignem fac; qua ratione ipſarum convulſiones, vel etiam in febribus factæ, non ſunt perpetuo periculoſæ*: ad quam cauſam reducuntur convulſiones tum ex humido aere, qua ratione, ut Gal. nobis eſt auctor, *in 1. Epid. com. 2. pag.* 944. *ſub finem*, in humida & frigida aeris conſtitutione Hippoc. ſcribit, multos & maxime pueros convulſionibus laboraſſe; tum ex immodico vino factæ. Aliquando etiam ſanguine, ac bilioſis excrementis, nervoſæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo aut primigenio, aut conſenſu proximarum partium. Quales ſunt hypochondriorum tentiones propter aut ſepti tranſverſi, aut pleuræ membranæ, aut hepatis, ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulſiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes, ſeu, ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur, evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippocr. *in 5. Aphoriſm.* 17. ait: *Frigidum autem convulſiones, diſtenſiones*. Et paullo poſt *Aphor.* 20. *ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat, dolorem inſuppurabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulſiones, & diſtentiones*: & Gal. *in comment.* ait: *immodicum ſcilicet frigus has facit convulſiones, & diſtentiones, & nervorum refrigerationem; ſicuti enim non oportet ipſorum ſubſtantiam ab immodico calore diſſolvi, ſic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi*. Frigus enim in exceſſu invadens nervos ac muſculos, tendines, ligamenta, primo in cute parit inæqualitatem, repulſo introrſum humido ac calore, deinde ſiccat exprimendo, quod tenue eſt, cogit, denſat, indurat, cogendo ſinus interiores & poros, prohibet difflationem, & effluvium, atque alimenti receptionem, ſic rigidæ manent partes, duræ & diſtentæ; de quibus in *Coac. præſagiis text.* 23. *Rigor convulſionem in poſteriora inferens, interficit*; & Gal. *in lib. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere uſque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci* emproſthotonos, opiſthotonos, *ac* tetanos *appellant*. Idem & multo efficacius immodicus calor, ſeu caloris incendium agit; omnem enim muſculorum nervoſarumque aliarum partium humidam ſubſtantiam reſolvendo, eæ caloris incendio maxime reſiccantur, areſcunt, ac propterea diſtenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres, veluti ignis, nervos ſiccantes, eos diſtendunt, ac convellunt, atque ut Galenus *in 4. Aphoriſm.* 66. docet, *pernicioſas afferunt convulſiones*. Eodem item modo phrenitides exitioſæ, ſubſtantiam nervorum immodico calore diſſolventes, in convulſiones deſinere ſolent. Atque magni æſtus, eadem prorſus ratione, idem, Gal. *in 7. Aphoriſm.* 13. docente, ſiccando faciunt, non minus & aſſiduæ vigiliæ, atque omnes inſignes ſeu immodicæ quum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in libr. quinto Aphoriſmorum 3. & 4. ſexto, atque in ſeptimo Aphor. 9.* colligitur. Ipſe vero has omnes ſiccarum, ut ita loquar, convulſionum cauſas *in 3. de loc. affect. c. 5.* hiſce verbis eſt complexus, dicens: *Quippe quum convulſio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel ſollicitudine, vel arida æſtuantique febri, qualem in phreniticis videre eſt, cauſam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris*. Quare tot cauſas habent convulſiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervoſarum partium reple-

Convulſiones Repletione.

Siccatione, & inanitione.

A frigore.

A calore

Ab evacuationibus.

ple-

pletionem, aut ſiccationem, evacuationem ſeu inanitionem. Quæ vero cum manifeſto motu fiunt, quales ſunt epilepticæ, ac quas motus convulſivos vocant, alias cauſas habent. Aut enim ab humore craſſo ac viſcido ventriculos cerebri obſtruente, quo modo univerſalem convulſionem, quam Græci *Epilepſiam*, alii morbum comitialem vocant, oriri, Galen. *in lib. 3. de locis affectis cap. 7.* ita ſcripſit: *Atque morbus quoque comitialis convulſio eſt omnium corporis partium non perpetua, ut in* Emproſthotono *atque* Tetano *videre eſt, ſed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulſio cerebro primario, & per ſe læſo fit, veluti per conſenſum ipſo quoque læſo corpora ſæpius pati convulſiones obſervamus quum univerſales tum particulares.* Galen. enim ore ventriculi læſo nedum convulſiones fieri, cerebro nervorum in principio læſione communicata, ſed vel etiam graviſſimos alios affectus demonſtravit *in lib. 5. de locis affect. cap. 6.* Grammaticum enim, narrat, juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret, aut cogitaret, aut inediam ſuſtineret, aut iraſceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioſo acrique ſucco os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. Aphoriſmorum* 1. Gal. narrat, quemdam Adoleſcentem ab humore æruginoſo, os ventriculi mordente, ſæpius univerſali convulſione fuiſſe tentatum, eamque ipſum non reliquiſſe, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *lib. de venæ ſectione* adverſus Eraſiſt. Diodorum Grammaticum, quum diu jejunus manſiſſet, convulſionibus ob eam cauſam fuiſſe tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit quum ventriculus aliquod infeſtum expellere conetur, convulſio fit, non ſecuſque fit vera epilepſia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere ſuccum craſſum ac viſcidum, ipſos obſtruentem, ac viam ſpiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hippocr. *lib. 4. Aphor. 16.* ab Elleboro albo, ex ejus infeſtiſſima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulſionem quam nos Patavii, ubi Medicinæ opem daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum, ſeu elleborus, a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus eſt, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a bilioſis aut ab æruginoſis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læſo. Quare per conſenſum etiam ex ore ventriculi læſo læditur cerebrum, & homines convelluntur; ac nedum ubi hujuſmodi membrum læditur, ſed maxime etiam uterus læſus convulſionem concitat, cerebro ab ipſo communicata læſione, ex quo merito plures ex hyſtericis mulieribus convulſionibus non raro tentari ſolent. Galen. ſcribit *in 6. lib. de loc. affect. cap.* 5. Viduam quamdam mulierem ex ſemine retento, utero læſo, convulſione fuiſſe tentatam, excretoque ſemine craſſo, fœtido, fuiſſe liberatam. Hinc Auctor Prorrheticorum *lib. 1. text.* 119. ait, *convulſiones in hyſtericis mulieribus eſſe faciles*, quales Dorcadi contigiſſe meminit. At & ab hoc membro, quippe ab utero, atque ab aliis partibus venefica & maxime infeſta aura ad cerebrum adſcendente aliam epilepſiæ ſpeciem Galen. in duobus pueris (ut ex *3. libr. de hoc. affect. cap.* 7. colligitur) obſervavit, atque ab his cauſis concitari convulſiones non permanentes, ſed cum motu quæ fiunt, nobis eſto perſuaſum, omnium vero quum convulſionum tum motuum convulſivorum cauſas omnes Gal. *in lib. 12. Methodi med. cap. ult.* has eſſe perſtrinxit, quippe has fieri a ſiccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore, atque ab ingenti frigore. Sed ſatis accurate cognitis cauſis convulſionum, modo ſigna, a quibus poſſunt futuræ præcognoſci, de quibus *in lib. 5. Coac. præſ. tex.* 85. hæc leguntur; *Leviter feroces inſaniæ ferinæ ſunt, & convulſionem ſignificant*: Et paullo poſt *text.* 85. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo ſuppreſſa, feroci aſpectu, rubore in facie effloreſcente, in poſteriorem partem convelluntur.* Has ſequi cerebri exitioſas inflammationes rationi quadrat, quum illa ſigna phreniticorum letalium

Ex contentione & labore.

Ex partium conſenſu.

Convulſionis futuræ ſigna.

talium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor*. habetur, ipsos, antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *lib.* 28. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant*. In *eodem vero* 5. *lib. Coac. præsag. text.* 171. scribitur: *In acutis doloribus capitis, iisdemque torpidis cum gravitate, convulsiones fieri solent*: Et paullo post *text.* 177. *Capite dolentes leviter & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt*. Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes. & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones, reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hippocrates *in* 3. *Prognosticorum pag.* 46. *lin.* 24. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit: *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, paveant, lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rubidum trahant. Hæc igitur nuperrime editis pueris promtissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulsionibus, nisi aliquod indicium exstitit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidum accidunt*. Sed de his satis; nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervosis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque nervis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus est acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, quum convulsis musculis tum mandibularum, tum gulæ, non possint deglutire, neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi morbus in dies protrahitur, de salute bene sperandum est. Quod Hippoc. *in* 6. *lib. Aphorism.* 5. ita expressit: *Quicumque a distentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt*. Convulsiones omnes solent quam maxime a febribus, si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humores nervosas partes replentes, de quibus Galen. *in* 2. *Aphor.* 26. ita scripsit: *Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur, viscidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmum patiantur, cui superveniens febris, frigidos illos calefacere, & lentos, attenuare humores, & discutere solet*. Hocque est, quod Hippoc. *in* 4. *Aphor.* 57. dixit: *Qui a convulsione aut distentione nervorum tenentur, febre superveniente, liberantur*. Ex quo merito ipse quoque *in* 2. *lib. Aphor.* 26. dixerat: *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam febri convulsionem*. Hinc recte ab ipso *in* 2. *Epid. sect.* 5. *pag.* 1040. *lin.* 11. sancitum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Ubi tamen de *puerperis*, non de *pueris* hoc affirmatur: nec etiam licuit textum similem alibi reperire, ubi de *pueris* sermo est. Quo itaque convulsis succedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis solet quartana, quæ quum frigus intensum habere solet, tum calorem efficacissimum, merito ipsa liberat a magno morbo, si Hippoc. atque experientiæ credimus, & merito sane; quum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est quod nobis Hipp. innuit *in lib.* 5. *Aph.* 70. hisce verbis: *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiuntur & quartana supervenerit, liberantur*. Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervosarum partium discutit, sed quinetiam ob frigus quum intensum, tum diu quatiens corpora, quid a nervosis parti-

Convulsiones quid præsagiant.

Convulsiones, quæ citra febrem affligunt.

Convulsiones in quibus de salute sperandum.

partibus humoris eo motu digeritur, quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollat. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in Sect.* 5. *Aphor.* 5. dicens: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, quum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in* 3. *lib. Aph.* 5. est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hoc capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus; quo nihil perniciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis *in lib.* 12. *Meth. med. cap.* 8. ita scripsit; *Scire namque licet ejusdem affectum, si modo curabitur, humectationem poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qui curari omnino non possit, si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi. Nec sanatum quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paullo post clarius ex Hippoc. *lib.* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 944. *litt. H.* demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt perniciosæ. Hinc timendæ esse videantur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius esse, si convulsionibus febre succedant, quam convulsiones febribus quæ a purgatione, vacuatione insigni, quod omnes hæ siccent, pessimæ sunt; de quibus Auctor Prorrh. *lib.* 1. *text.* 145. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in *Aphor. lib.* 5. *Aphor.* 3. Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paullo post, quippe *in Aphoris.* 56. ait *lib.* 5. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum,* quod repetit *in lib.* 7. *Aph.* 9. quum dixerit: *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *Aphoris.* Galen. quum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, eadem ratione *in lib.* 7. *Aphoris.* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paullo post *Aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum;* quod quum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones, tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque, eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. Aph.* 4. affirmavit, quum scripserit: *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in sect. 7. Aph. 25. *Ex medicamenti potione convulsio, letale:* Et *lib.* 5. *Aphoris.* 1. *Convulsio ab elleboro, letale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, quum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epilepticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *Aph.* scribit, Epilepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, quum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt: uti pueri, quos Hippoc. *in Sect.* 2. *Aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicumque Juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, quibus sanari possunt & non possunt *in quinto lib. Aphor.* 7. dicens: *Quicumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt; Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epileptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis missione præcavisse: ceteræ vero aliæ convulsio-

Convulsiones quænam timendæ.

Convulsione a contentione aut morsu.

vulsiones, quæ aut consensum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoso, & maligno concitantur, curantur. Cujususmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & Adolescens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis vaporibus; sed hæc sufficient nobis ad judicandos eventus convulsionum sine febre concitatarum: nunc de iis, quę in febribus acutis fiunt, agamus.

CAP. VIII.

Quid convulsiones in febribus acutis significent.

Convulsiones quid in morbis significant.

Convulsiones omnes, quæ in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum significant, qua partes nervosæ repletæ contenduntur seu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non indicant, gravissimum tamen morbum testantur, neque prorsus periculo vacantem, quando omnes morbi a multitudine crudorum humorum graves sint, nec periculo careant. Quales fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* constat, in multis, qui sanitati fuere restituti, fuere conspectæ. Quippe in muliere *lib. 3. Epid. Ægr 13. p.* 990. trimestri fetu gravida, in litore decumbente; in *Pythione lib. 5. Epid. Ægr. 1. p.* 1059. qui prope telluris ædem habitabat, in eo *ibid. Ægr. 3. pag.* 1066. qui in horto *Dealcis* ægrotabat; in *Charione ibid. Ægr. 5. p.* 1072. apud Demetum, atque in morosa muliere *ibid. Ægr. 11. pag.* 1108. quam prima die quasi repente convulsio invasit. Hæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto *Dealcis* ægrotabat, conspectæ sunt, quæ Crisin futuram indicabant) multitudinem humorum signabant, nec quicquam certi ad salutis exitiique præsagium. Ceterum in *Pythione* ac *Charione*, quod una cum urinis aliquam coctionem præ se ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto *Dealcis* conspectæ sunt; quod Gal. *in secundum Epidemiorum text. 39.* hisce verbis expressis dicens; *Nam & quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt quæ solent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendę, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Hermophyli fuit observata, de quo *in lib. 5. Epid. text. 27.* ita scripsit? *Hermophyli filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce iaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores; quare *in lib 1. Prorrheticorum text.* 119. ita legitur: *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contingit:* In febribus etiam, quę pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosę. Quod Gal. *in 1. Epid. comm. 2. text. 24.* expressit, dicens; *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.*

Quænam minus timenda.

Quod facilius etiam parvis de occasionibus hoc genus iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, quum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ętatibus timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in lib. 1. Epid. sect. 2. pag 944. litt. H.* hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant. Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent,* quod *in 4. Coac. præf. text.* 357. ita fuit confirmatum; *Convulsio in febre, letalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulsionibus succedit febris,

aut

aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. text.* 358. legitur, convulsionibns remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut si quidem prius exstitit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent: cujusmodi fuit, quæ in uxore *Eraclitis* visa est, de qua *in 7. Epid. text.* 130. *pag.* 1239. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla causa manifesta, paullo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manum, & pedum, paullo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paullo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiunt per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant, criticæ, & bonæ erunt, quod *in 5. lib. Coac. præsag. text.* 156. & 157. ita scriptum est: *Convulsio in febre mota febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia; quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hęc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonę (quum perpetuo per se omnes malę sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit; quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in 2. lib. Prognost. p.* 39. *lin.* 45. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malę, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. Lib. Aph.* 66. testatum reliquit, quod hę ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eę omnes erunt perniciosę, quippe quę ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in 4. lib. Aphorism.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervis deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pœne insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium affert.* Ex quo Hippoc. merito *in sect.* 4. *Aphor.* 66. dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. perbelle *in Aphor.* 49. *sect.* 4. expressit, ita scribens: *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 11. *pag.* 987. quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente captis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Galen. neque alium narrantem audivisse, *in lib.* 12. *meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hippoc. in illa epidemica constitutione, quam *in 1. Epid. sect.* 2. *pag.* 948. *inter litt. G. & H* descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud

Convulsiones criticę — *Convulsiones quænam perniciosæ.* — *A siccitate.* — *Cum virium debilitate.* — *In mente captis.*

apud ipsum *lib. 3 Epid. Ægr. 4. pag.* 1100. *Postridie mane vocem amisit, febris acuta; sudavit, non intermisit, palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est*. Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hippoc. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod Paullo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hippoc. in Cononis Serua phrenitica, ut apud ipsum *in 5. Epid. text.* 84. *pag.* 1160. legitur, observavit, quæ quidem quum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante, voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, letalissimas esse, Gal. *in 3. Prorrh. 9.* affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hippoc. *in sect. 7. Aphor.* 18. nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti quum ait *in sect. 5. Aphor. 4. Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens malum*. Et postea *Aphor. 56. Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*. Ita ut omnes quum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in 7. Aphor. 70. comm.* dixit: *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse*. Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hippoc. quoque *in lib. 7. Aphoris.* 10. tradidit: *in vulneratis etiam convulsiones plerumque letales esse consueverunt*, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. *in 5. Aphor. 2. sect. 5.* etsi Hipp. *in Aphor. 2.* dixerit *e vulnere convulsionem letalem*. Plerumque vero letales sunt, quod vel etiam ipse Hippoc. (ut apud ipsum *in Epidem.* libris legitur), in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi objerunt. De Scamandro vero *in 5. lib. Epid. pag. 1145. text.* 15. ita habet: *Scamandrus in Larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum; contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio, contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ adducebantur. Hic mortuus est convulsus octava post invasionem convulsionis*. Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *text. 47. pag.* 1153. *Qui jaculo acuto percussus est posterius, paullo infra cervicem vulnus accepit; aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humi[d]um in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die 2. mortuus est*. Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcræ, a percussione convulsæ de qua ita *text. 50. pag.* 1154. ita habet: *Virgo illa pulchra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum synciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & respiratione caruit, & quum domum venisset, illico febris tenuit, & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Quum autem septima jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua,* oculus

In veris Phrenitibus.

A tremoribus.

A doloribus.

Ab immoderatis vacuationibus.

Ab ilei inflammatione.

Ex vulnere.

oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *text.* 74. *pag.* 1159 adjunxit casum satis spectandum, quum ait: *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit, se non posse omnia lingua enuntiare. Prædictum est fore opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ consertæ deinde in cervicem. Tertia die totus convellebatur in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus*. Eodem modo de Harpali filio *text.* 75. *pag.* 1159. ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit: *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est & cum dolore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conserebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix per dentes extra exibat. Tertia die mortuus est*. Eodem modo & Tychon, in obsidione circa Datum percussum in pectus a catapulta, 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text.* 94. *pag.* 1161. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse letales. A medicamentis quoque quum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt letales, unde Hip. dixit *in* 5. *l. Aph.* 1. *Ab elleboro convulsionem esse letalem*. Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 25. *Convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse letalem*, in quam, sane letalem convulsionem, puellam quamdam a medicamento fetum corruptorio incidisse Hippoc. *in* 5. *Epid. text.* 53. *pag.* 1155. vidit, de qua ita scribit: *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat, accidit labor, vomitus biliosorum, multorum pallidorum & porraceorum. Quum bibisset, convulsio tenebat, linguam mandebat, quum ad quartam veniret & ipsa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba pars rubra: insomnis quarta die, ad noctem mortua est*. Hippoc. scribit in eodem *lib.* 5. *Epid. text.* 85. *pag.* 1160. juvenem ex devorato serpente quoque convulsum periisse. Cujus historiam ita expressit: *Adolescens quidam, quum multum meracum bibisset, supinus dormivit in umbraculo quodam. Huic serpens Arges in os ingressus est, atque quum sensit, non valens loqui, stridit dentibus & serpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui strangularetur: & jactabat seipsum, & convulsus mortuus est. In libro vero* 7. *text.* 20. *pag.* 1215. Anginosam mulierem die 7. convulsam interiisse. Atque hæ sunt letlaes covulsiones in acutis morbis observatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus sunt perniciosissimę, omniumque maxime, quæ phreniticis succedunt, multum quoque a vulneribus convulsiones esse timendas prædictorum ex Hippoc. narratæ historiæ satis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, quum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervosis partibus ipsas concitari necesse est, atque alias, quæ quovis modo ab eadem causa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel salubres vel letales esse, cognoscemus? Ex signis aliis tum, quæ præcesserunt, tum una quæ illuxerunt, aut postea sequenter. Omniumque maxime coctionis & cruditatis signa erunt attendenda, apparentibus enim convulsionibus, morbo plane crudo existente, semper nobis malum minitantur, eodem modo perniciosæ numquam solæ, sed aliis cum signis perniciem indicantibus apparere soleant. Qua ratione convulsiones, quas in uxore Philini primo; & postea in uxore Dromedai, in Philista, in phrenitico, muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1096. Hippoc. vidit, letales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 975. habetur, multæ convulsiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo

A Medicamentis.

Convulsiones salutares unde a letalibus dignoscuntur.

cimo eædem manentes, cum urinis crassis, albis, turbidis, multo tempore non residentibus, mortales absque dubio fuerunt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in Epid. lib.* 1. *Ægr.* 11. *pag.* 1070. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus, paullo post convulsiones, a capite cœperunt; Urinis oleosis apparentibus paucis, & cum stillis sanguinis, quæ præcesserunt. Mortua est.* Quæ omnia simul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tensione in Philista *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1070. 5. *obiit, ante diem, quum ex septi transversi magna inflammatione facta esset convulsa, simul cum pessimis signis.* In phrenitico etiam *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *pag.* 1100. (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno est demonstratum, quod omnes convulsiones in phreniticis exitiales) etiam id convulsiones ipsius habuerunt, ut letalia signa simul cum convulsionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris esset horrida, sudor copiosus prima die, assiduus toto corpore, multum delirium, secunda die aphonia, febris acuta, sudavit, non intermisit, quo tempore exitialissimæ factæ sunt convulsiones, quæ in febribus exitium certe prædicabant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere *Cyzichi ibid. Ægrot.* 14. *pag.* 1114. die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane existente morbo: atque hæc sunt, quæ de prædictione a convulsionibus fuerant dicenda, sub quorum genere quum & singultus comprehendantur, de ipsis agendum non videretur, tamen quum singulares stomachi sint singultus convulsiones, de illis quoque sigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipsis distincte quidem a convulsionibus scripserit.

CAP. IX.

Quid singultus in morbis prædicant?

A Singultu quoque eventus morborum venemur, tametsi idem sit ipsius judicium, atque convulsionis, siquidem & ipse quædam convulsio stomachi est; ut Gal. docuit *in* 5. *Aphorism.* 3. *in lib. vero* 4. *de vict. rat. in morb. acutis*, singultus appellat motus convulsorios: de qua clare satis *in Comment. sexti Aphor.* ita habet: *Singultus vero concedatur convulsionem stomachi nominari, quando aliud fuerit sermonis propositum, ut singultus substantiam cognoscamus, melius fortassis fuerit non convulsionem ipsum nominare, sed quemdam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam stomachus apetens eorum aliquid, quæ in ipso continentur, expellere, ad duos movetur casus, vehementiorem quidem in singultibus, mediocriorem illo in vomitibus, siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio latiori continentur, expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ipso ventriculi ore penitiora.* Ex quibus apparet singultum esse motum expultricis stomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque stomachi convulsionem singultum dicimus, sed eum, quæ cum motu fit, qualis in epilepticis læso cerebro observatur: aut melius dicamus, singultus, ut Gal. *in sect.* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 69. nobis tradidit, esse quosdam motus convulsivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in* 6. *Aphoris.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, scilicet partium nervosarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus, humores, phlegmones, flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum singultum fieri ab iis causis, uti veræ convulsiones concitantur, prædocuit Hippoc. de vera stomachi convulsione locutus, quæ ab altera harum causarum fit. Quod vero sæpius fiant singultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus sunt similes convulsio-

Singultus quid.

Singultus causa.

vulsionibus, quos convulsivos motus, multi merito appellent, minimeque convulsiones, proinde mirum non est, si ab aliis causis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes stomachum, vel molesta quapiam qualitate ipsum lædentes. Nam quum ventriculus copia humorum, vel ciborum pravorum, opprimitur, aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib. 8. de comp. med. cap. 8.* attigisse, quum ait: *Similiter & singultus stomaco interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate præditorum*, & paullo post: *Singultum autem sine his fieri video, acribus humoribus aut serosis & medicamentis stomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, statim singultu liberantur*. Quia & multi devorato pharmaco ex tribus piperis generibus constante, si statim vinum superbibant, omnino singultiunt, ex quorum numero etiam ego sum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui singultiunt, & quod a vomitu statim liberantur, omnibus notum est. Quidam etiam ex rigore oris ventris singultiunt. Verum pueros maxime singultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis causis singultus fiunt. Verum in febribus singultiunt homines quandoque propter perniciosam aut stomachi, aut cerebri, aut intestini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut presso ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipsum mordente itemque acris exhalatio irritans stomachum, sed hæc satis sint de causis, quibus singultiunt. Hinc illis cognitis ad prognosticum declinemus, dicamusque ex singultibus eos tantum non esse timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulsiones perpetuo timendi sunt, omniumque maxime febri supervenientes. Quædam febres dicuntur etiam singultuosæ, ex eo quod in ipsis homines fere perpetuo singultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remissa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippocr. meminit *in sect. 4. lib. de rat. vict. in acut. pag. 401. lin. 39.* Et Gal. *in Comment.* dixit, febrem singultuosam appellari, in qua singultus permanet, ac per totum morbum simul cum febre exacerbatur, ut plurimum vero eæ non parum suspectæ haberi debent, quod fiant inflammato aut stomacho, aut tenui intestino aut hepate. *Cornel. Celsus* scribit, frequentem singultum jecur inflammatum significare; non tamen simpliciter hepate inflammato singultiunt ægri, sed quando hepar ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in 5. lib. Aphor. 3.* licet Hippoc. dixerit simpliciter: *Hepati inflammationem patienti singultus advenit*. Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hippoc. *in 7. lib. Aphor. 3.* scribit: *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum*. Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestatur, convenit nonnumquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quos per vomitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippoc. *in sect. 7. Aphor. 10.* dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum*. Et Galen. *in Comment.* dixit: *non semper in iis*

Singultus quid præsagit.

vomitum

vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt. Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in 3. Epide. Ægrot.* 12. *pag.* 1080. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacumque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo; dico vomitum malum ex humoribus aut fętidis, nigris virulentis, aut sinceris, qui evacuantur. Ex quo merito in *sect.* 4. *Coac. præs. text.* 565. in vomitionibus sinceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam quum evacuatione tum purgatione singultus solet esse exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippocr. *in sect.* 5. *Aphor.* 3. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum*: Et in sequenti Aphor. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus suprveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus, ac vel etiam suapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib.* 7. *Aphor.* 41. dixit. *Si senioribus supra modum purgatis singultus supervenerit, non bonum.* Similiter solent singultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præsagiis text.* 490. hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter sentiunt, siquidem singultiunt, alvi iis exturbantur, fortasse supprimuntur atque ii valde flavescunt. Non singultiunt hi, quovis modo affecto hepate, sed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut stomacus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire solet, quum affectus maximus est.* Verum, ut letalium seu exitialium singultuum judicium confirmetur, signa alia perniciosa, quum quæ præcesserunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ postea, quando singultus exitiales numquam soli erunt, sed alia ejusdem perniciosæ naturæ aut ante aut simul conspecta habebunt signa. Quæ auctor Prorrheticorum *in* 1. *lib. text.* 23. expressit, dicens: *Aphoniæ cum singultu, pessimæ.* Et in Coacis præsagiis *text.* 45. *Lassati, singultientes, stupore detenti; mali.* Pessima signa erunt, sudores frigidi, extrema frigida non recalescentia in febre ardentissima, non sitire, cibum abhorrere, sudare copiosius, & febrem non intermittere: stilla sanguinis e naribus, & alia hujusmodi multa, quæ quisque videre poterit, in historia illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum est, Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1080.

Singultus exitialissimi.

Singultus exitiosi unde noscuntur.

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis significent.

DE rigoribus quoque in præsentia quatenus ad prognosticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipsorum cognitionem, juxta nostrum ordinem præmittemus, neque inutiliter, quum non possit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque est naturalis caloris subita ac violenta, sive, ut ait Gal. *in lib. de trem. palp. convuls. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concussione, agitationeque ab expultrice facultate partium sensibilium conante foras expellere humores noxios, oborta.* Distinguitur a tremore, quod tremor sit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic sit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paullo post accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit

Rigor quid.

A tremore & horrore quomodo distinguitur.

docuit Gal. *in lib. nuper citato cap.* 7. & *in sect.* 2. *de caus. symptomatum cap.* 5. atque *in libr. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonstravit. Viditque ipse Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum esu, quippe ex humore crasso venas obstruente, riguisse. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippoc. quum *in primo lib. Epid. Com.* 3. *Ægr.* 5. *p.* 979. de uxore Epicratis hoc aperte scripserit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem instante jam partu, rigore correpta est, non incaluit, ut ferebant, postridie eadem erant*. Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galan. *in sect.* 6. *Comm.* 3. *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui potest calefieri, quippe quem febris susequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur. Sed quomodo quum a frigore, tum ab horrore rigor distinguatur, Galen. *in lib. nuper citato de trem. palp. convul. & rig. cap.* 6. his verbis expressit, dicens: *In ægrotantibus sane non idem videtur cum eo, quod est horrere, aut frigere*. Dicimus igitur subinde accessionis insultum, huic sane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate sola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem usus verborum existit. Ita quum quis cum nulla concussione corporis & agitatione perfrigescit, non hic riget, verum si affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod si non accidat, sed cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: sin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quosdam insultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant, ut hic cutis solius affectus talis existat, qualis totius corporis rigor. Causæ rigorum sunt primo immoderata quum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore confertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe sciunt, & a Galen. *in lib. secundo de caus. sympt. cap.* 5. demonstratum est. Ex quo merito ab Hippocrate *lib.* 5. *Aphor.* 20. scriptum est: *Ulceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem insuperabilem facit, & rigores febriles*. Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abscessibus suppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inustione & sectione, Gal. *in sect.* 6. *Epid. Comm.* 3. *text.* 19. nobis prodidit, quum dicit: *Sed ab his causis rigent, tamquam ab aliquo acri sensibilem carnem lædente*. Ex quo merito præcipuas rigorum causas, biliosos, acres humores *Galenus* statuit. Hi enim admodum sensibiles partes mordicantes, sunt in causa, ut calor naturalis ad ipsos quidem ejiciendos, magno impetu exurgens, motum illum inæqualem concussivumque in toto corpore efficiat, quod Galen. *in sect.* 2. *sympt. caus. cap.* 5. docuit. Hujusmodi rigores clare apparent in febribus biliosis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores biliosi tenues admodum mordaces extra venas expulsi ab omnibus sensibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quousque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, scilicet per sudorem vacuantur, aut ad stomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores biliosæ vacuationes sequi solent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epidem. Comm.* 1. *in text.* 6. hisce verbis scriptum est: *In sermonibus de rigore ostensum est amaram bilem, quæ cum impetu per sensibilia corpora ad excretionem fertur, consequi rigorem*. Rigor vero hujus est generatio. Acres enim ac infesti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, quum has ipsorum acrimonia infestet, & excitet expultricem, vicissim in alias, hæque in alias, quousque aut, ut nuper dictum est, ad cutim, aut ad stomachum, aut ad ventrem venerint, &

Perfrictio & horror quid.

Rigorum causa.

A biliosis & acribus humoribus.

dum

dum conantur partes læsæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo destitutæ. Finitaque humorum expulsione, quod est ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni possint, deventum sit, rursum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incalescunt, & multoque magis si calor naturalis robustus fuerit. Quo prælanguido existente tarde & parum incalescunt. In hac itaque humorum expulsione fit illa corporis totius inæqualis concussio ac vibratio, quę rigor est. Dunque fit hæc, extrema calore intus recurso frigescunt. Hinc dum rigent corpora, una etiam frigent. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore crasso venis obstruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene observavit, de cujus sane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap. 6.* Gal. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tamquam nec substantia nec robore oblæsus tum expandi, tum in omnes partes corporis distribui. Prohibitus autem & vi in altum repulsus ad proprium principium refugit: Quum autem ibidem manere nequeat (nam substantię semper mobili loco consistere mos est.) sese ligans ac veluti in unum congregans, æqualiter sane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exsiliens nonnumquam insurgit motu adversus ea, quæ transitum ipsius occupant; illa sane impetuosa cohibetur, totum autem corpus quum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporosus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obsistunt, intro rursus resilit, seu ictu repercussus ac iterum ad principium revertitur. Inde rursus erumpens incidit violentius, iterumque resilit etiam in hoc illapsu, idque frequenter per successionem fit, quamdiu noxa perseverat.* Incipiunt vero rigores a dorso & lumbis, quod H.pp. *in sect. 5. Aph. 69.* ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorsum ad caput; sed & viris parte corporis posteriore magis quam anteriore. Velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc satis pro rigorum illustranda notitia, nunc ad ipsorum prædictionem, quam sane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores sunt eorum, qui in febribus observantur, periodici, febriumque propria qui sunt symptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes salubres, febres intermittentes antecedunt, quas omnes periculo vacare Hippoc. *in lib. 4. Aphor. 43.* tradidit, eoque magis, quo major est intermissio, & quo minus est molestiarum tempus. De his enim in *Aph. 63.* ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres solvuntur.* Quum enim ut Gal. docet in Commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo singulis accessionibus expurgetur, atque evacuetur, non absque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermissio. Hoc igitur est, quod nunc dictum est ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres cessant, sic videlicet si & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod scilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres solvuntur, & rursus redeunt, quarum proprium est, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi sunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi sunt, qui febribus superveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum signis concoctionis, a quibus aut sudores optimi copiosi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut sanguinis e naribus eruptiones succedunt, atque ex ipsis febres aut prorsus tolluntur aut maxime minuuntur. De quibus Hippocrat. *in quarto lib. Aphor. 58.* ait: *A febre ardente habito, rigore superveniente, fit solutio.* Duo vero optimi rigoris videntur esse propria, primum, ut corpora a rigore maxime incalescant, idque fieri triplicem ob causam, ut Galen. *in lib. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repressus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores expellere, opem ferat, atque deinde, ut *in sect. 3. lib. de temp.* docuit, humore intus existente enutritus

Ab humore crasso.

Rigorum prædictio.

Rigores boni quinam.

Rigoris optimi quęnam propria.

& auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permansionem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque assiduo motu valde incalescunt. Demum calor dum ex alto redit, ferventis aliquid humoris secum ducit, quo incalescit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robustior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis, eo minus est calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum est, qui naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paullo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocumque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus, a quibus quum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide. De Epicratis uxore *in primo Epidem. Ægrot.* 5. *pag.* 479. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento*. Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus:* & de Virgine Larissæ *Epid.* 3. *Ægr.* 12. *pag.* 1110. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In lib. vero quarto* Epidemior. *text.* 25. *pag.* 1131. meminit sororem, quæ erat apud Timeneum cum rigore judicatam: & *in lib.* 7. *Epidem. text.* 130. *pag.* 1239. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in sect.* 3. *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 150. 151. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistet*. Neque immerito aliquando ex *immodica vacuatione* calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Galen. ait *in Comm. Ubi morbum non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat:* Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *lib. Com.* 1. *tex.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Pror. text.* 65. scriptum est: *A rigore refrigeratio non recalescens, malum*. Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in Com. caloris extinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hippoc. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *p.* 1080. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona; aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Galen. *in sect.* 2. *Pror.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens, si judicationem non intulerint, deterrimum existit*. Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Galen. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De quibus in *sect.* 1. *Prorrheticor. lib.* 1. *text.* 66. *Si ex perfrictione sudantes non recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolore & rigore supervenient*,

Rigores mali.

Deterrimi.

niens, malum. Sudores vero malos esse quum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. Ægr.* 11. *pag.* 987. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urinæ eædem: hypochondrii dolor: fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. Mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo existente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, letalis est, præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippoc. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epidemiorum Ægr.* 12. *pagin.* 988. *Octavo riguit, febris acuta, sudavit multum, febre carere visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit:* Et *in Coac. præsag. text.* 10. legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, letale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Qui ad febrem vero spectant, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hippocr. legitur *in sect.* 4. *Aphor.* 56. hisce verbis: *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Gal. *in quarto lib. Aphor.* 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, propter utrumque dissolvi hominem verisimile est, & quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur.* Quod si vires prę languidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem letalem esse, Hippoc. *in eo lib.* 4. *Aphorism.* 46. ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, letale est.* Omnes enim rigores quicumque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam extinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *in* 1. *Prorrh. text.* 65. quum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum.* Et *in sect.* 2. *lib.* 1. *Epid. pag.* 954. *inter D. & E. post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. quum *in lib.* 7. *Aph.* 7. ait: *Ex multa potatione rigor & despientia, malum.* Rigent enim, auctore Galeno, ubi calor multitudine extinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hippoc. *lib.* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 954. *inter D. & E.* scribit: *At, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet: siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fæces apparent rigores sunt perniciosi, ut *in sect.* 1. *Pror. lib.* 1. *text.* 13. scriptum est. Scribitur etiam *lib.* 1. *Pror. text.* 64. *cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem.* Gal. *in Com.* ex insigni refrigeratione & victum esse calorem judicandum: & postea scribit *lib.* 1. *Prorrhetic.* 67. *Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *ib.* 89. etiam de hujusmodi rigoribus scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus. Comatosi in his male habent.* Et *in primo Coacorum præsagiorum tex.* 7. *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcumque letales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea *text.* 14. *malignos esse rigores* scribit, *torporem inferentes.* Quod extinctionem caloris denotent. Et postea *text.* 22. *E rigore cum capitis dolore exsolutiones, letales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum,*

Cum viribus prælanguentibus letales.

Rigores deterrim unde cognoscuntur.

Rigores exitiales.

text.

text. 20. quum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque affligantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in lib.* 1. *Pror.* 101. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urina præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus non letales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis text.* 9. 10. rigores continui, aut frequentes: qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem extingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Quum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippocr. *in libro tertio Epid. pag.* 1080. *Ægr.* 12. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vesperam comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extrema partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat.* Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

CAP. XI.

De horroribus, & ipsorum prædictione.

Horror quid. Horrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium. Galen. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit: *Hic vero affectus motus inæqualis, sive concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus; vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: Gal. *in lib.* 2. *de diff. feb.* dixit medium esse inter rigorem & frigefactionem. *Unde.* Fiunt horrores ab omnibus causis rigorum, quippe observamus in balneis horrores quum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis, Ex Gal. *in* 7. *Aphor.* Omnes enim mali succi plenos, quum vehementer calefiunt, horrore vexari Gal. *in* 6. *Epid. com.* 3. *text.* 67. tradidit. Calefiunt enim quum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib.* 2.

Pror-

Prorrh. lib. 1. 75. scribit, præsertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi sint: sed nedum a febribus, sed quovis modo humores commotos horrores concitare, Gal. *in sect.* 2. *de caus. sympt. cap.* 5. ita scripsit: *Ac mihi quidem sic videtur. Eumdemque hominem sicuti quiescentem quidem solam inæqualitatem sentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paullo post: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, scimus, quum quievissent, nullo affectos dolore: Quum balneum fuissent ingressi, aut in sole stetissent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in spiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitosa aut biliosa acria sint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri solent, ad cutim mota atque discurrentia horrorum ægrotis sunt in causa. Sed his præmissis ad Prognosticum. Horrores primo statuamus numquam bonos, continuis febribus succedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt; boni enim hi sunt, veluti si etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim sunt, naturam prævalidam esse, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque sunt judicatorii boni, qui concocto quadamtenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio successerit. Quod in Larissæ virgine Hippocrates vidit, de qua *in lib. tertio Epid. pag.* 1110. *Ægr.* 12. ita scripsit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox sudavit in toto corpore multum, & calidum, sine febre est judicata.* Apparentibus itaque coctionis signis, simulque & aliis judicatoriis signis; si horreant ægri, bonum; Criticas enim vacuationes atque purgationes præcedere solent; De quibus *in sect.* 1. *coac. præs. com. text.* 19. *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Non particulatim, ut nos putamus, sangninis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum *lib.* 1. 149. ait: *Qui ab horrore simul critice sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in com.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt, atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui quum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hippoc. *in* 3. *lib. Epid. com.* 3. *pag.* 1089. *G* scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim: *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hippoc. *in* 1. *epid.* 3. *pag.* 984. *Ægr.* 9. *text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, purum calens*: Eodem quoque modo scripsit *in lib.* 7. *Epid. pag.* 1222. *text.* 52. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut letales. Cujusmodi est ut *in sect.* 7. *Aphor.* 4. Hippoc. ait: *a sudore horror, non bonum*: Et auctor Prorrh. *lib.* 1. 83. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in sect.* 1. *coac. præs. com.* 1. *text.* 8. *Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in* 7. *Aph.* 4. aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa letalia; aut letales, ubi unum aliquod letale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta.

Horrorum prognosticum.

Horrores boni.

Optimi.

Mali.

In

In *Coacis vero præsagiis*, loco modo allegato difficiles esse illos horrores, qui sæpius fiunt, idest, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Prorrh. lib.* 1. 75. ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique, urinæ interceptionem cum dolore indicant*. Quod recte magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, quum legatur ibi: *difficiles sunt; etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus*. Sed de letalibus hisce horroribus Hippoc. *in 3. lib. Epid. comm. 3. pag.* 1089. *B.* ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ. Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus*. Quales Hippoc. *lib. 3. Epid. pag.* 1096. *Ægr.* 2. vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis letalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in Coac. præs. com. 1. text.* 36. scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, quum exsudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia*: Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse Hippocr. *in 3. Epid. comm. 3. pag.* 1089. *C. D.* scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant*. Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. *in 2. lib. Prognost. pag. 42. lin. 25. & seq.* purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod in *Coacis præsagiis text.* 17. scriptum videtur, quum legatur: *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt*, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram. In sputis enim sanguinis malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & tusses sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Letales.

Quando suppurationem & tabem denotant.

CAP. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Torpor quid. Unde.

PEr torporem affectum quemdam alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quemdam obtusum sensum & motum partis alicujus. Hujus causa est, ut docuit Galen. *in 1. de caus. sympt. cap.* 5. obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus causis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus aer obscuratur; aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet causas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervi compressi obstruuntur, seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, causæ existunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per extinctionem caloris nativi. Sed torporum causis perspectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in sanis apoplexiam prænuntient: de quibus *in Coacis præsagiis text.* 476. ita scriptum est: *Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denuntiant*. Et paullo post *text.* 478. ait: *Apoplecticis*

In morbis quid portendis.

cticis perfrictiones & torpores, pravum indicare. Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum, omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciales, quum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi extinctione proveniant, utrumque enim perniciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coac. præs. lib. 1. text.* 14. quum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni*. Item *in Coac. præs.* 91. torpores animi seu ignaviam in phreniticis esse exitialem prodidit; neque immerito, quum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut extinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib. 1. text.* 208. & 334. damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib. 3. Coac. præs.* 315. ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre*. Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib. 7. Coac. præs.* 374. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur*. Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo letalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, numquam bonum, nisi critice aliquando appareat, morboq; concocto. Non enim impossibile est, critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, quæ hisce nervis utuntur, veluti & tremorem aliquando videri criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit, & ex signis criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam judicabimus, quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protruso, aut ad spinalem medullam, aut ad partium particularium nervos, quibus obstructis paralysis fit; sed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane est perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hip. paraplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas resolvat paraplectico modo, & has mutet in convulsiones. Quas mutationes auctor Prorrheticum *l. 1 Prorrh.* 118. vidisse his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputq; redundant, resolvuntque paraplectico modo, convulsiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulsione solvantur? Ex his varie ægrotant per ea profecti*. Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum est. Quod & Galen. fatetur se vidisse hisce verbis: *Nempe & semel ego ita affectum quemdam, permutationemque varie sese mutuo excipientium symptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc prægressis lumborum, collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum sentiebatur, tum movebatur, sicuti & in dictione dictum est paraplectico modo, quum non esset exacta paraplegia, mox superveniens convulsio sensiliorem eam, atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulsione sensim rursum deterior reddebatur. Deinde rursus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, universam subitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rursus postea non parum convellebatur*. Quæ etsi verissima sint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulsio paralysi superveniens affectum solvit, neque contra. Quocumque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in sanis timenda erit, de qua Hippoc. *in 6. Aphorismor.* 51. ait: *Quicumque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in*

Mentis torpor quando omnium maxime malus.

Torpor alicujus partis corporis numquam bonus.

Paraplexia quid.

sep-

septem diebus pereunt, nisi febris eos apprehenderit. Sed de his affectibus, quum posterius seorsum acturi fusius simus, sermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ resolutio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

CAP. XIII.

De prædictione ex aphonia, idest, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Linguæ resolutio.

QUum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescentibus, linguę resolutio, quam teste Gal. *in* 1. *Pror. text.* 23. Græci aphoniam appellant, non parvi sit momenti ad assequendam in morbis predictionem, ideo de ipsa in præsentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem seu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangosa, acuta, querula seu plorabunda ejus vitium, idcirco, clarioris hujus symptomatis notitiæ causa, de voce pauca præmittemus: Hæc enim aut prorsus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangosam, acutam, stridulam, interruptam, quam plorabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes sunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obscura, balba seu balbutiens, tarda, imminutæ sunt symptomata. Prorsus vero ubi ægri loqui non possunt, silentium, sed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nomine nedum sublatam vocem, atque ægros voce defectos, seu mutos, intelligimus, sed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde silentium ac taciturnitas, quod quum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis lib.* 1. 54. insaniæ signum in multiloquis habetur, mutos vero ac voce defectos dicimus, qui loqui non possunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli est non cognita. Non usque adeo nobis notum est, quæ clangosa, stridula, interrupta, seu effracta, plorabunda, querula, lugubrisque dicatur. Clangosa enim stridula, querula, plorabunda, ejusdem generis cum acuta esse videntur, quando teste Galen. *in lib.* 2. *Pror. text.* 12. cum siccatione vocificorum organorum, meatu angustiore affecto, in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis siccatis, aut siccatione asperæ arteriæ comunicata, quæ, quum magis acuta fit, clangosa dicitur, & adhuc magis, querula, plorabunda, stridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, siccitate exarescens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in angustum coguntur vocalia instrumenta, hinc si magis adhuc intendatur siccitas, κλαγγώδης clangosa, ac stridula exauditur, qualis est gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam desinit. Alii intercisam, inæqualem & obscuram appellant, eique similem faciunt, quam temulenti edunt: Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac plorabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. *in lib.* 6. *Aphor.* 49. eo modo quo luctuosæ, intercisæ, atque offensantes fiunt respirationes, quas Hipp. *Aph. sect.* 6. 54. luctuosa suspiria vocat; quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duritie instrumentorum, quæ causa est pręcipua, aut ambabus causis concurrentibus, aut propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem. Effractas quoque ejusmodi esse voces dicunt, ubi videntur voces in faucibus confractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in follibus, qui musica organa spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet, sonus interrumpitur. Ceterum jam satis

Vocis viciatæ quales differentiæ.

tis circa hasce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur, quum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut dispositionem convulsioni similemque quum a siccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Prorrh. *lib.* 1. 47. ait: *Vox acuta, clangosa, mala est*. Galenusque *in Com.* tanto pejorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta *l.* 1. 45. dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt*. Gal. ait, *plerisque, qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut quum propter igneam caliditatem arescit, aut quum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur*. Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse perniciosum, quod si cum letali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in lib.* 1. *Prot. tex.* 17. *Ex vomitu gravi, fastidiosoque, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Hermozygæ uxori, quę vehementer furens muta obiit*. Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisve vocalibus musculis. Meritoque hinc Auctor *Coac. præs. tex.* 257. scripsit: *Acuta vox & lugubris, & oculorum obscuratio, convulsiones accersunt*. Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie, prorsus esse pernicialem *in lib.* 3. *Coac. præsagiorum text.* 99. *& lib.* 1. *Pror.* 19. memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 31. *Coac. præs.* 258. scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus, letale*. Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Gal. *in primo Pror. text.* 23. *& in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est, atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso, ut in apoplexia & in comitiali morbo; aut quia venæ crasso sanguine intercipiuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluto. Voci partes servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus musculi, atque thoracis, nec non pulmones nervi recurrentes. Quibus convulsorio modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui resoluto calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hystericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut extinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliquum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando significet? non per se, quum omnis aphonia mala sit, sed aliquando quidem salutem prænuntiat. Critica quæ est, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hipp. *in lib*: 7. *Epid. tex.* 26. in Theoclis cognata, in qua sudor non multo post judicatorius erupit. Auctor vero Coac.. præsag. in 1. *Coac. præs. text.* 27. scribit, quandoque tremores solvere a-

Voces vitiatæ quid in malis præsagiunt.

Aphoniæ causæ.

Aphonia quid in morbis portendit.

re a-

Aphoniæ quænam non ita malæ.

re aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ censeri debent, neque eæ, quas sequantur urinæ copiosæ. De quibus, *in quarto lib. Coac. præs. sect. 2. text. 35. Coac. præs.* 359. scriptum est: *In convulsionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ resolutionem vel brachii, & partium dexterarum significat. Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim.* In iis etiam, qui suffocantur, aphonia, a qua postea recte loquantur, non letalis esse solet. De qua Hippoc. *in quinto Aphor.* 5. ait: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi cum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua solent solvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametsi numquam bonæ, tamen aliquando solam multitudinem humorum testantur. Cujusmodi in muliere, quæ trimestri fetu gravida in littore habitabat, conspecta est *Lib. 1. Epid. p. 990. Ægr.* 13. Nonnumquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore leso, quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hipp. *in lib.* 5. *Epid. p.* 1152. *Text.* 40. scribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jacebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram & clystere immisso, stercus multum subiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observari sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ sunt perniciales, eæque præsertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe restituitur ægrotis, qualem vidit Hipp. (*ut in l.* 5. *Epid. p.* 1155. *tex.* 55. legitur,) in puella, quæ a rupe ceciderat, voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affectis perpetuo aphoniæ malæ existunt, ut auctor *Coacorum præsagioram* docet *Coac. præs.* 77. *in lib. primo sect.* 2. *text.* 27. 28. & 29. Pessimæ vero sunt, quæ sunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialissimæ, quæ cum letalibus signis apparent, juxta illam universalem Epid. Lib. 2. *pag.* 999. *lin.* 1. propositionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam letalia, & quædam difficiliis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes pessimæ sunt de quibus *in septimo Coac. præsag. text.* 51. *Coac. præs.* 247. *Quibus vox in febre intercepta sine judicatione, cum tremore moriuntur. Ibid.* 255. *Subinde rigentibus mutitates letales sunt, iis vero moderatus capitis dolor est*: & in sequenti textu: *Mutitates in febre acuta cum exsolutione non sudanti quidem letales, minus autem exsudanti, diuturnitatem significant*: & in *lib. Pror.* 83. *Ex lumborum dolore ad cor recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur*: hæc est aphonia ex non judicatoriis letalibus, quod vomitiones nigræ & deliria exitium portendentia, simul illuxerint, & postea *lib.* 1. *Pror.* 90. *In febribus ad hypochondrium dolores sine voce, sudore si (Addunt alii* non, *ut sit,* si sudore non solvantur) *solvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & si alvus eruperit, perniciosum*: & postea *text.* 91. *Quibus voces cum febre deficiunt, post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt*: & Gal. *in Com.* clarius ait: *Quibus apparente solum febre aphonia fit, & post judicationem, hi trementes & comatosi pereunt.* Febribus scilicet, non sine signis, sed cum mala judicatione, visis: & *in lib.* 3. *Pror* ex Galeno: (*Textum Hippocratis reperies lib.* 1. *Pror.* 94.) *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum sudore absque arbitrio superflua excernantur, & si repetitio quædam symptomatum pari modo fiat, in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum signis perniciosis prorsus letales. Qualia sunt sudores capitis in febri vehementi, sudores frigidi, extrema livida, quum intus urunt, vehementia deliria, comata, catochi, convulsiones, tremores, difficilis spiritus, frigidus, sublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hipp. *in Philisci historia lib.* 1. *Epid. pag* 966. *Ægr.* 1. ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illa amplius*

Quænam pessimæ.

redi

dibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida sudavit. Extremæ partes livescebant. Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ sunt letales. De quibus in 2. lib. Prorrheticorum (*Verba Hippocratis lege lib.* 1. *Prorrhet.* 94.) ex Gal. legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præsag. text.* 254. *in* 2. *Coac. præs. sec.* 2. *text.* 37. insanias vehementes, cum vocis interceptione, letales esse scribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. *Epid. lib.* 3. *pag.* 1100. *Ægr.* 4. observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis lib.* 7. *pag.* 1225. *num.* 62. legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultate animali provenire mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrheticor. in primo lib. text.* 24. ait: *Quæ cum exolutione fiunt aphoniæ, pessimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis resolutione loqui. Sunt non minus letales, quæ una cum spiritu sublimi phænomeno quoque, idest, apparente, de quo Galen. in *primo Prorrheticor.* (*Huc pertinet lib.* 1. *Prorrhet. text.* 25.) dixit: Videntur autem omnes, qui talem inspirant inspirationem, scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tamquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur. De quo etiam Auctor *Coac. præsag. text.* 252. *in lib.* 2. *sec.* 2. *text.* 25. scripsit: *In vocis interceptione spiritus veluti iis, qui suffocantur, commotis sursum scapulis redditus, malus.* Qui ita respirant, sublimes thoracis partes ad omoplotas usque movere videntur. Nam quum inspirando diaphragma satis esse non potest, thoracis musculi superiores, qui e collo in thoracem protenduntur, una adjuvant. Etiam cum brevi spiritu vocis interceptio est letalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione visa est *Epidem. lib.* 3. *p.* 1098. *Ægr.* 3. Ex convulsionibus etiam, quæ resiccatis nervis fiunt, aphoniæ letales sunt. In quo sensu Auctor Prorrhetic. *lib. primo text.* 23. habet: *aphonias cum singultu esse pessimas.* Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulsiones, si aphoni fiant anginosi, letalissimum est. Cujusmodi fuisse anginosam, de qua Hippocrat. *in quint. Epidem. text.* 104. *pag.* 1162. scriptum reliquit: *Quarta die convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.* Ceterum aphoniæ, quæ una convulsis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo letales non sunt, veluti & tremores, convulsiones, & alia hujusmodi symptomata, a copia humorum in morborum principiis facta: Cujusmodi fuere observata ab Hippocrat. *lib.* 1. *Epidem. pag.* 990. *Ægr.* 13. in muliere trimestri fetu gravida, in litore decumbente, quæ tamen cum signis aliis exitiosis præter artis, ut Gale. visum est, exspectationem evasit. Sed perpetuo in exitiosis morbis virium robur attendere oportet, bonam respirationem & recte ægrotum se habere ad omnia, quæ ei offeruntur. Nam his apparentibus, ut Galen. testatur in Herophyti historiæ commento, vel etiam in moribundis, prorsus non est desperandum, indicant enim robustissimam naturam.

Aphoniæ minus perniciosæ, quomodo a lethalibus dignoscuntur.

Qui vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Philini uxore *lib.* 1. *Epidemiorum pag.* 976. *Ægr.* 4. in phrenitico *lib.* 3. *Epidemiorum pag.* 1100. *Ægr.* 4. in muliere apud frigidam aquam decumbente *lib.* 3. *Epidem. pag.* 1096. *Ægr.* 2. in phrenitica muliere *ibid. pag.* 1114. *Ægr.* 5. ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt perniciosæ, ut docet Auctor *Prorrheticor. lib.* 1. 96. Cum comate non minus frequentes: quæ in unico morbo fiunt, ut *in* 2. *lib. Coac. præsag. sec.* 2. *text.* 33. (*An Coac. præs.* 259. ? *Confer. & lib.* 1. *Prorrhet.* 91.) scriptum est. Ex capitis quoque dolore

lore perniciosæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in lib. 1. Prorrhet.* 55. scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur*: & *in 2. Coac. præsag.* 249. ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur*. Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *lib.* 1. *Epid. pag.* 969. *Ægr.* 2. ita expressit: *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit, tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque sapiebat, non sine tremore*. Chirurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum, observant. Ut vero ex his colligam, aphonia letalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent, aut subsequentur, veluti in Sileno *ibid. pag.* 976. *Ægr.* 4 uxore Philini *lib.* 3. *Epid. pag.* 1100. *Ægr.* 4. phrenitico *ibid. pag.* 1096. *Ægr.* 2. muliere apud frigidam aquam anginosa *ibid. pag.* 1075. *Ægr.* 7. *pagin.* 1098. *Ægr.* 3. atque Pythione ab Hippocrate, fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita *in* 3. *Epid. sect.* 3. *Egr. p.* 1059. *text.* 55. scripsit: *lingua inaruit, sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præcipue circa manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit. Die tertio interdum quievit. Vesperi sub solis occasum aliquantum frixit, turbatio. Nox laboriosa fuit: nihil dormivit, ab alvo pauca compacta stercora descenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine voce, in deterius*, & sic porro. *Octavo frixit, voxque eum defecit, spiritus exilis & imminutus, & decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor. Obiit*. Sed age, finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognosticum conducat?

NEminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipsa cognitione esse opportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem sedem habere in Corde, Medici omnes fatentur, veluti in Cerebro animalem & in Hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Mediocrum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis prædicendam, magni profecto esse momenti. Ex quo merito Gal. *in lib. de Pulsibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est, servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori*. Cognoscitur vero facultatis hujus firmitas, seu robur, a robustis, nulloque modo læsis, actionibus, veluti ab infirmis languor, seu infirmitas, nobis quoque innotescit. Vitales vero actiones & operationes sunt arteriarum pulsationes; quas vulgus pulsus simpliciter vocat, atque respirationes. Ex ipsisque facile vitæ status, qualis sit futurus, intelligitur, præsertimque a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, quam actio quædam ipsius animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instrumento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui quum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic spiritus calidam maxime effervescentemque naturam habuit, ideo, ut conservaretur, aliqua ipse opus habebat refrigeratione, alioquin seipsum ocyus consumsisset, vitaque privasset animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum sine aliqua eventilatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non potest. Itaque & vitalis spiritus a natura, ut diu conservaretur, pluries ventilandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ numquam in necessariis defecit) alia instrumenta animali concessit, quippe asperam arteriam, & pulmones, qui quum dilatarentur, intus aerem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communi-

Vitalis facultatis cognitionis utilitas.

Robur unde noscitur.

Actionis vitalis instrumenta.

municarent, quo cordis caliditas, atque igneus spiritus refrigeretur, compescatur; & quum comprimerentur, ipsum quoque calorem eventarent: expellunt enim compressione vapores, seu fumos fuliginosos a corde, purioremque reddunt vitalem spiritum. Erant igitur necessaria omnia hæc instrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod sane a pulsuum accurata observatione nobis maxime innotescit, non minusque & a respirationibus. Nulla vero operatio spectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifestet, quam pulsus & ipsa respiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis superius illustratis, prognosticum in ægrotis venari possimus, accurate a nobis est agendum.

C A P. II.

Quid sit pulsus, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur.

UT ex pulsibus prognosticum in ægrotis venari possimus, hæc primo nos novisse oportet; scilicet quid pulsus dicatur, atque pulsuum differentias, & causas. Pulsus vero nihil quidem aliud est, quam sensibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & submittuntur. Dividitur pulsus primum in motum dilatationis, quem *Diastolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *Systolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque, nativus calor generatur, ac conservatur. Diastolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde spiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat. Systolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deustione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginosis exuberet, ex motu contractionis nobis innotescit. Comprehenduntur vero omnes pulsus ex Galeni doctrina, *in primo de Pulsuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipsorum alius est magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, sed medio modo se habens. Dividitur vero quilibet ipsorum rursus in latum, longum, profunqum, angustum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitatem atque humilitatem attinet, existit, sed qui medio se habet modo. Secundum genus in motionis tempore, vel ut Galen. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi, & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, quum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocres vero, quum medio modo se hebet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet; scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus, seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus, humilisve, sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur

Pulsus quid.

Pulsuum differentiæ habentur. Ex motus quantitate.

In motionis tempore.

Ex ictus qualitate.

tur, quippe aut prima aut secunda; pima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ab humida, alii sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteriæ duritie, & mollitie temperata: duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum cedentes, molles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digitis pressa arteria valide percutiant, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur; tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum. Sextum genus spectatur penes arteriarum, quæ digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii pleni, alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Galen. *in sect. 1. de differ. puls.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordinem dixerunt, alii convenientiam duorum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatum. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem, temporis proportionem servat; veluti, qui temporis proportioni non respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet, qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, heterorythmus vocatur, veluti Echirythmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales existunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno modo penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero in motu, quum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tradior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut quum motus continuus apparet, vel quum intercidit, vel quum recurrit, atque veluti bis ferit: si itaque manens continuus, & non interpolatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem, fit pulsus a nostris *impar citatus* dictus. Quemadmodum si quiete intercisus, systole ac diastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquam arborem saliunt, inibique morantes, mox cito deorsum præcipitantur, ex qua merito similitudine pulsus *caprizans* a priscis Medicis fuit appellatus. Est & alius hujusce generis pulsus *dicrotus*, atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulset: qui aliquando a robusta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulsuum inæqualitate agamus, quæ etsi in unico pulsu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam spectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo, quum motus manet continuus, & arte-

Ex tunica arteriæ qualitate.

A tempore quietis.

Ex plenitudine, & vacuitate arteriarum.

A rythmi ratione.

Ex pulsuum æqualitate.

Pulsuum inæqualitas duplex.

Prima.

Pulsuum inæqualilium altera species.

& arteria juxta aliquos digitos moveatur celerius, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum sentiant, & aliqui non. Juxta autem diastolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas est manifesta. Ex quo genere plane sunt myuri, sive decurtati, in una diastole, atque illi quoque, qui innuentes, sive circumnuentes, appellantur, veluti ejusdem generis quoque sunt pulsus hi, quippe undosus, vermiculans, formicans, hecticus, convulsivus, vibratus, sive turbulentus & serratus. Sunt vero myuri sive decurtatati hi, qui magnitudine in una diastole diminuuntur, & decurtantur, ut, si primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paullo post angustiorem illum evasisse, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero significant diastolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undosus pulsus, a quibusdam fluctuosus appellatus, fit, quando non simul universa arteria dilatatur, attolliturve, sed per se ejus prima, deinde secunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum sese elevantium, sic quidem, ut altera unda semper priorem excipiat. Undosus vero, si totus in parvitatem desinat, ac minuatur, vermis gressui fit similis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, quum motibus multis amissis in unum prorsus exiguum desierit, estque omnium pulsuum languidissimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam similitudine est appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita & hic pulsus hecticus dicitur, quod perpetuo sibi similis constet, sed duret. Convulsivus, qui convulsionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta sit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quasi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis observatur. Sed his pulsibus cognitis, tempus est, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulsuum fit, sed in multis, quæ æqualitas a nostris collectiva, & a Græcis ὀνικματικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulsus, deficientes, intercidentes, decurtati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulsuum genere fiant, atque isti in multis. Deficientes autem pulsus fiunt, ubi non solum in uno aut etiam in multis magis unus minor apparet, sed aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. puls.* intermitentes appellat. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulsationes arteria maneat immobilis. His contrarii seu oppositi sunt intercidentes, quippe quum exspectata quiete in medio tamquam superflua quæpiam intercidat percussio. Myurus autem, sive mutilus, sive decurtatus pulsus vocetur, ille quidem est, ubi primo secundus pulsus paullo minor fit, & tertius secundo, & tertio quartus, & ita usque ad plures pulsus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipsique myuri deficientes appellantur. Alii post arteriæ immobilitatem denuo pulsare incipiunt, qui ob eam caussam deficientes recurrentes nuncupantur; & alii non ad absolutam immobilitatem veniunt, sed ubi valde imbecilli & obscuri, languidissimique evasere, postea rursum paullulum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad postremum pulsuum genus accedamus, cujus quidem generis sunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulsando aliquem servat, etiamsi fuerit inæqualis. Neque obstat, esse inæqualem pulsum, & ordinem posse servare: contra inordinatus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. *lib.* 1. *de differen. puls.* deprompta.

Ex pulsibus inæqualibus in multis.

Ex pulsibus ordinatio & inordinatio.

deprompta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros *Galeni*, quos *de differ. pulf.* scripsit, accuratius: sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis, ipsorum modo causas consideremus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

CAP. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

PRæcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Galen. *in* 1. *de caus. pulsuum*; existunt, quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insiti tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, &, si quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat; ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod diastole sive dilatatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti quum maxime igneus est spiritus frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsum quum a multis causis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vulgus Medicorum res non naturales & Gal. *in lib. artis medicinalis* conservatrices appellat, a quibus omnibus causæ pulsuum, & pulsus ipsi possunt mutari: & intrinsecus vero sunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate, aut quantitate, aut putredine, viscera gravantes, lædentesquæ, & omnes morbi ac symptomata, quæ pulsus permutant. Sed age singularium pulsuum causas nunc spectemus: quas qui accuratius scire desiderant, legant libros Galeni *de pulsuum causis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem scribemus, eaque solum, quorum cognitio ad prognosin ex pulsibus indagandam nobis visa est opportuna. Sed rem ipsam aggrediamur, a pulsu magno incipientes. Magnus itaque pulsus fit ex vitalis facultatis magno robore seu firmitate, ex multo calore in corde exsuperante, sive ex usu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, seu quæ facile dilatari, & comprimi possit. Veluti parvum contrariis a causis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præsag.* ex *pulsib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaserit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum usum, idest, paucum calorem in corde exsuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia se habet modo, atque ita de aliis omnibus, qui mediocres appellantur, utpote quorum natura, & causæ mediæ sunt inter extremas. Pulsus longus fit ob corporis seu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus* docuit. Ab oppositis vero causis, scilicet a crassitie arteriarum, facultatis imbecillitate, ac a refrigeratione pulsus brevis efficitur. Angustus prodit nobis ex angustia circumpositarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab instrumenti duritie, atque cutis rugositate & crassitie; veluti latus ab oppositis fit, sed potissimum propter exsuperan-

Pulsuum causæ præcipua.

Pulsuum singularium causæ.

perantem humiditatem, & secundum naturam, vel ab externis causis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab instrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter usum multum, idest, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præsertimque ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citato lib. cap.* 2. Celeriorem pulsum calidum ostendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum usum, idest, multam caliditatem, & rari ob paucum usum. Vehemens pulsus a facultatis robore semper, fit, cujus & languidi causas Gal. *in eodem* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus cap.* 7. hisce præsertim verbis expressit, dicens: *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor est *in libello de pulsibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente siccitate, vel ab alicujus visceris scirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulsiva aliqua passione, in nervosa aliqua parte facta. Mollis ab humectato instrumento; quippe arteria: quæ humectatio sæpius fit arteria ab extrinseca aliqua causa humectata, veluti ab usu dulcium balneorum, ab otio & somno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinsecis causis, omnes quum morbi, tum symptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare possunt, qualia sunt comata, lethargi, hydropes aquosæ, ac alii humidi affectus. Pulsus plenus proficiscitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulsus inanis seu vacuus fit. Rythmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adesse temperiem testantur, veluti qui diastolen systole habent celeriorem, calorem ostendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulsus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præsag. ex pulsibus cap.* 4. ab obstructionibus, aut ex compressione instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De causis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: *humorum copia creat impedimenta, quominus motum debito tempore auspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obruat, aut oscilla cordi vicinarum arteriarum, quæ attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadamtenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnumquam instar oneris gravat, interdum etiam spatia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur.* myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de puls. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultati, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurentium causas *in* 2. *de præs. ex pulsibus* prodidit, dicens, *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coacta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnumquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex

qua

qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænuntiare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de pulsib. cap.* 22. ait, vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervorum inflammationem aliquam sustinente, & turbulenti, quum usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti non potest. Vibrosi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleura dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum causis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque, & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus, atque omnium postremo bis feriens, robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in* 1. *lib. de præs. ex puls. c.* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paullo post ait: at robustissima quum vehementissimum, tum etiam majorem, excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *In libello de pulsibus* scribit Gal. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto existunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, hi intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio, gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii quum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Galen. demonstravit *in libello de pulsib. nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo, facile dignoscitur. Horum vero omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes; & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

Pulsus quinam facultatem vitalem robustam, significant.

Quinam prælanguidam.

CAP. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi quinam.

PUlsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto existunt; quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent; veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Gal. *in lib. 3. de crisib. cap. 9.* ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur, ad quamdam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur. Fit vero hoc ex causis maxime contrariis, siquidem naturæ robur maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans fit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accidenti salutem prædicere videntur, sed per se, cujusmodi sunt primo adnumerandi magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem præsagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dicrotus; de Undoso Galen. *in lib. de puls. ad tyr. cap 35.* ita scribit: *Hic enim pulsus undosus*, inquam, *sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat: cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticum sudorum, cum vibroso autem, vel absolute duro, menstruorum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hemmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum quum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi existunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præsagiunt, sermonem habeamus. Sed in memoriæ prius mandandum, ut numquam ex solis pulsibus malis judicium feramus; sed aliis signis una conspectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi judicabuntur. Cauti quoque esse debebimus, ne ii ex aliqua extrinsecarum caussarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulsus ægrotorum tangant, ni prius causas procatarcticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias, vel aliqua jucunda, referant,

Pulsus exitium præsagientes.

rant; ad sedandum alteratum in ægrotis animum. Quique postea pulsus tangunt, neque subito ex eo pulsu judicant, sed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulsationes observarint, quum plerisque ægrotorum principio pulsus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde nonnisi plurimis observatis pulsibus de salute aut de morte erit judicandum. Sed ad propositum redeamus. Pulsus itaque nuper scripti, si una cum signis malis observantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementissimo, qui perpetuo salutarior, letales sunt. Minimi vero languidissimi, tardissimique omnium exitiossimi habentur. De quibus Galen. *in libello de pulsib. cap.* 22. ita scribens, ea, quæ a nobis sunt dicta confirmavit: *Sed omnes pulsus, qui a naturali symmetria multum recedunt, non boni sunt, at certo languidissimus & tardissimus & rarissimus omnium est deterrimus, pulsus autem minimus, & mollissimus, & durissimus postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus, sed hi sunt modice periculosi, solus autem in extremis optimus est omnium vehementissimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitiosi, scilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium sunt exitiosissimi, quoniam, ut Galeno nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. est auctor, ad extremum naturam venisse denotant. Atque si ipsi postea augeantur, in foribus exitium significant. Pulsuum vero intermittentium alii prorsus letales, atque alii ad exitiosos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulsu intermittunt, ac alii in multis, & alii intervallo unius pulsationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulsu intermittunt, maxime timeri debent, præsertimque si subsequens ipsorum motus anteriori sit minor, quemadmodum qui motum subsequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo observantur, eoque etiam minus periculi portendunt, si quies intervallum unius pulsationis non superaverit. Namque Galen. *in 2. de præs. ex pul.* multos cum iis pulsibus evasisse mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulsibus maxime senes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane sunt exitiosi, ut Galen. ibidem tradidit, dicens: *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt, certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius. *Cayri in Ægypto* Dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione quum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio. Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosos esse hos pulsus intermittentes voluit *Gal.* Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, *Bassani* juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis, & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicasset) quum delira prorsus esset, nihil exspueret, difficillima respiratio, inquietissima, & quum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excre-

ta, nulla alia observata vacuatione, aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur nonnisi a fortissima causa in talem affectum incidunt, indicio enim nobis sunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione sanari maxime est difficile, quum fortissima causa morbifica ægerrime tolli possit, veluti levis causa facili negotio tollitur, a qua senes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius levis quam fortis causa adimatur) sanantur. Ex intermittentibus etiam, qui subsequentes motus sive pulsus anteriori habent debiliores, apprime sunt perniciales, tametsi arteria in ipsis minus, quam sit unius pulsus intervallum, conquiescat. Ex ipsis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hisque pulsibus myuri maxime comparantur, quod ipsi semper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipsi creduntur perniciales, ipsorumque maxime myuri deficientes, sive intermittentes, quippe qui eo usque decrescunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulsare incipiunt, minus sunt timendi, modo signa alia meliora una illuceant. Quidam etiam observantur, qui ex natura hos pulsus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitiosissimi quoque sunt, languidissimi, minimi, tardissimi, atque rarissimi, de quibus Gal. *in lib. 2. de præs. ex pulsibus* ita scripsit: *Est autem eorum pulsuum ingens frigiditas causa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel spiritum, vel sanguinem, quem continet ejus sinus, vel partem aliquam vicinam. Atque si corpus ipsum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidissimos reddit pulsus, & tardissimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiscetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus, genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis sunt, quum pulsus habeant non longe minores justo, at tardiores languidioresque, tamen e vestigio pereunt. Mors autem tum minus potest declinari, quum teneat frigiditas corpus ipsum cordis. Repentina porro & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiscantur, alteri hi quum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli eorum, ut imperitis commode videantur habere, subito, ut qui animo deficiuntur, exspirant. Quorum quibusdam simul prorupit sudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulsus, multoque magis rariores, simulque minores, languidioresque, exitiales utique esse. Sed age dicamus, cur pulsus sæpius in moribundis sanis similes appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, necesse est.

CAP. V.

Cur pulsus in quibusdam febribus exitiosi appareant aliquando recte valentium similes?

SÆpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulsus ita sanorum similes observentur, ut non raro vel etiam doctissimi Medici decipiantur; non minusque urinæ, quum boni coloris, tum substantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta resideant, in exitiosis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, seu monstra in natura, videntur, quum tamen hæc docti Medici, quibus rerum causæ non sunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulsibus agemus, & quomodo, etsi bene valentium similes ac opti-

optimi appareant, futurum exitium significent, dicemus. De urinis vero, quum hic de his loquendi non sit locus, postea suis locis agemus. Sed modo rem ipsam de pulsibus dicamus. Hujusmodi pulsuum observatio non in omnibus morbis fieri solet, sed in malignissimis tantum, & præsertim in febribus pestilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib. 3. de præs. ex pulsib. c.* 3. ait, hujusmodi pulsus in pestiferis febribus observari, quas hecticas pestilentes Medici vocant, quod æquales, exterius obscuræ, sine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes se febre vexari neque putent. Distinguuntur etiam pestiferæ febres in ephemeras, putridas, atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis spiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime distinguuntur ex eo, quod putridæ putredinis signis non careant, nam in ipsis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, subjugales, cum contentis aliquando crassis malis apparent: in ipsis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ spatio unius diei interimunt, aut saltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus signum apparet. Gal. itaque vult in hecticis quum pulsus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ sint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde sit pugnantia, de illa ita scribit: *Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida est, sed a corde calefit, nec parvum pulsum, qui frigidus est, edat, nec magnum, qui calidus, sed inter utrumque medium, qui moderatus est, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulsus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata.* Pugnantia vero temperamenta in corde hos facere posse non est mirum, siquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo sit frigidius, & humores, seu substantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in pestiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere extincto redditus corpus cordis frigidius, quum humores tamen contenti inflammati sint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo sint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulsus moderatos & fere naturales. de quibus Gal. ita scripsit: *Qui sane affectus vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima pestilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem usque, alii per totum morbum, probum pulsum habebant, qui perparum deflexisset de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis statim diebus & pestilentia laborare, & pessime affectos esse ex acredine caloris, atque ipsa caloris specie, denique quod pulsus, parum præter naturam immutati, iis in eo statu perpetuo maneant; nam in speciem præcipue hecticarum, quas vocant, febrium incidunt hujusmodi pulsus. Si qui essent inter ægrotos, qui se negarent febricitare, his febris, occupato ipso cordis corpore, plane erat confirmata, & ut ita dicam, in habitu. Demum tertiam causam pulsuum moderatorum in pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit: *Quod vero in sermone præterivimus, ubi aer, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt.* Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos memoravimus, tali affecti peste habeant, ob pestilentem respirationem; nec si omnino morituri sint: atque propter hasce causas in febribus, vel etiam letiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

Pulsus in exitiosis morbis unde aliquando recte valentium similes. Febrium pestiferarum distinctio.

CAP.

CAP. VI.

De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa sit, atque quot ipsius differentiæ observentur?

VAriarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimmo multum necessariam, neminem latere, certe scio; sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiorem, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc Medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hippoc. nulla, vel saltem pauca, de pulsibus scripsisse, non paucis est persuasum. De respiratione vero, quod ab ipsa certiorem ad prognosin notitiam Medici assequi possint, satis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosis judicium adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præsentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, primo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentiæ, atque causæ, cognoscamus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem. Porro hi, cujus tantum gratia respiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus respirationem nihil quidem aliud esse, quam pulmonum pectorisque sensibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet, primo inspiratio quippe & expiratio. Atque his duabus respirationibus duplex quies, sive ut Galeno placuit, duæ cessationes æque respondent, una scilicet, quæ est ante dilatationem, at post ipsam altera, quæ ante quoque compressionem est. Dilatatione enim frigidus aer inspiratur, quo sane innati caloris (si Galeno *de libro causis respirat.* credimus) symmetria conservatur, animalisque spiritus substantia nutritur. Galenus scripsit *in primo libro de respirat. differ. cap. 3.* respirationem calori, qui circa cor est, esse utilem, ac pulsus calori, qui per totum animal est dispersus: hic quidem a pulsibus refrigeratur, veluti cordis calor a respiratione. Exspiratione vero fumosum halituosumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat respiratio, cerebrum recte valere est necesse, utpote, quod septum transversum, thoracem, ac omnes musculos respirationi servientes facultate moveat; itemque cor, pulmonesque. Quibus quidem membris seu partibus læsis, respirationem vitiari, est necesse. Ex quibus medicinæ scriptores triplicem respirationis causam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem musculos, septum transversum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro sedem habet; alteramque instrumenta respirationi servientia, prænarrata; atque tertiam usum, qui est innati caloris refrigeratio, spiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum expurgatio. Sed his præmissis ad respirationis notitiam pertinentibus, respirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per respirationem tum inspirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum exspirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem respirationis duæ in primis apparent differentiæ, quippe quædam motum respicientes, & quædam quietem: ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, spectantur, quatuorque numero existunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem vero.

Respiratio quid.

Respirationis differentiæ.

vero quæ referuntur, sunt frequentia respirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus respirationis differentias esse, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Gal. *in* 1. *different. respir.* complexus est. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti est velox & tarda respiratio, aut in quantitate distentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti est etiam magna, & parva, aut denique in quiete respirationis, quæ est frequentia atque raritas; atque hæ simplices sunt respirationis differentiæ: quibus varie complicatis octo compositæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda: parva velox, parva tarda: frequens magna, frequens parva: rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus respirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exspiramus, sive expellimus; atque e contrario parvam, in qua exiguum aeris inspiratur, & parum fuliginum genitarum expspiratur, seu expellitur. Celer vero est, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam seu densa appellatur, cui breve est tempus quietis, contra cui longum est, rara. Addamus alias respirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout respirationum aliæ servant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida sit, & quædam frigida. Æquales respirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem respirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales existunt. Inæqualesque, ubi inæquales respirationes observamus. Ordinatæ quoque hæ sunt, quæ aliquem ordinem servant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur respirationes, ut posterius accurate intelligemus, in quibus halituosus calidusque spiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, idest, quæ rythmum servant, & quæ non. Eæ proportionatam habent respirationem tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperiei, & ex opposito arythmæ. Ex quibus omnes vidimus respirationis differentias, quas Hippoc. quum *in lib.* 2. *pag.* 1025. tum *in* 6. *Epid. sect.* 2. *text.* 8. *pag.* 1169. ubi quædam addita sunt, *com.* 3. *tex.* 11. ita perstrinxit, dicens: *Densi spiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.*

In tempore motus.

Ex æqualitate & inæqualitate.

In respirationibus ordinatio, & inordinatio.

In Rythmatione.

C A P. VII.

De causis respirationis.

NUnc causas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ; quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares existunt; de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro *de causis respirat.* sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cujus gratiam respiratio fit. Ab his quidem causis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus, vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motivæ facultatis observatione, naturæ quum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utatur, ac ad respirationis utilitatem, Gal. *in* 1. *lib. de differ. respiration. cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, quum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur*

Respirationis causæ communes.

inspiratio, ubi contrahitur, exspiratio. Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem esse insitae caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem. His itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint, juxta naturæ legem animal respirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est: & hæc de causis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularium respirationum causas attingendas declinemus, sine quibus ex respiratione quicquam certi ad prædictionem habere non possumus. Exordiamur vero a simplicissimis respirationum differentiis, & primo a magna parvaque respiratione. Magna vero respiratio, ut Gal. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exsoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum est, ne decipiamur, nimirum ut magnam illam esse respirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, sed in qua plurimus spiritus attrahitur; nam quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore, spiritalibus membris insidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima est, id vero, quod inspiratur, parum est. Aliquando etiam maxime usu urgente, sed facultate extincta fere fit maxime thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur scapulæ, nares, quam spirationem sublimem, & phænomenam, idest apparentem, Medici appellant. Quare prudenter se gerere debent Medici, per magnam quidem respirationem ut non magnam thoracis dilatationem intelligant, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum spiritus suspiratur, tametsi thorax maxime dilatetur ac distendatur. Velox vero respiratio fit & ipsa ab urgente utilitate, seu a magno calore, ac facultate ei servire potente, idest, robusta, atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit causis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero respirationem, aut dolorem, aut inflammationem supra septum transversum, Gal. quum *in* 1. *Epid. com.* 3. *text.* 18. tum *in tertio lib. comm.* 3. *text.* 74. tum alibi testatum reliquit, quod ab Hippoc. accepit, qui *in primo lib. progn. pag.* 38. *lin.* 7. de frequenti respiratione ita habet: *Spiritus autem, qui creber est, signat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ supra præcordia sunt*: quæ fit a dolore frequens seu densa, ex dolore in parte affecta nobis innotescit: ab inflammatione simplici, phlogosi Græcis dicta, perinde si dixerimus a flammeo calore, cognoscitur ex eo, quod spiritus, præterquam quod densus est, etiam calidus appareat. Addamus nos densum seu frequentem reddi spiritum propter vel aliquam phlegmonem, aut humorem, aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stertore observari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarum simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Gal. *in primo de differ. respirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet, judicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compositarum vero respirationum causis ibi ita scripsit: *Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intendere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sint plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugatæ vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant. Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quædam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem vitalitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per se ipsam, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque*

Singularium respirationum causæ.

Respiratio magna unde.

Velox unde.

Tarda unde.

Frequens unde.

Rara unde.

Respirationum compositarum causæ.

neque

neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, facultatis exsolutionem portendit. Quin etiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commovetur, dolorem: ipsa etiam rara, quæ ad deliria & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis, si vero cum parvitate, posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquamque affectionem indicantes. Densitas quidem cum parvitate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium; cum parvitate, facultatis exsolutionem notat. Hactenus Gal. de simplicium compositarumque respirationum causis. Nunc ad æquales, ordinatas, & inæquales, & inordinatas descendamus, ipsarumque causas spectemus. Æquales enim, & ordinatæ respirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque instrumentorum servientium respirationi vitiato, aut quovis modo læso. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a causis efficiuntur. Non secus quam & pulsus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quarum quidem respirationum eadem est generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. respir. c.* 17. hisce verbis tradidit: *Visum est autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, sed ambas totius respirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, quum humorum copia in asperis arteriis coacervata hominem suffocet ex pleuritide perniciosa, aut peripneumonia non expurgata, aut suppuratione istic consistente, ita ut in hac parte respiratio cum pulsibus conveniat. Monstratum est, & in illis propter obturationes organorum, compressionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius scripsit *cap.* 19. ita dicens: *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ secundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine consistunt, aut asperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis musculorum aberrans motus, aut facultatis ipsam efficientis debilitas, causa fiet.* Ab iisdem ipsis causis & inordinatæ respirationes, sed ab aliis etiam quippe convulsis musculis, moventibus thoracem; cujusmodi esse videntur luctuosæ suppurationes appellatæ, Gal. *in 6. Aph.* 54. docente. Rythmum etiam respirationes quæ servant probam, continuitatem naturalis caloris significant, veluti rythmum non servantes fiunt a coloris corrupta seu vitiata symmetria: Calidæ omnes respirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a spiritu frigido exspirato illum admodum defecisse, exilemque effectum esse declarant quippe frigidæ respirationes. De his Hipp. *in Prog. p.* 38. *l.* 10. *tex.* 24. *Qui vero frigidus de naso, & ore exspiratur, admodum exitialis jam est*, quod emortuam facultatem, seu calorem extinctum, denotat. Sed caute est agendum, ne per respirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipsa insiti caloris refrigerationem significet, sed exspirationem frigidam: atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exspiratur, & non, quæ magna & frequens est, tametsi calida & ipsa, quod magnum calorem denotet, dici possit, non tamen actu calida est, de qua Hipp. & Gal. intelligunt. Sed jam satis circa respirationum causas versati sumus, nunc de prædictione ab ipsis petenda scribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male, spirare in morbis significet?

Bene spirare in morbis quid significet.

BEne ac recte secundum naturam ægrotis spirare ad salutem prædicendam perpetuo magni momenti esse, neminem latere, arbitror. Hippoc. *in* 1. *Progn. p.* 38. *lin.* 11. *text.* 25. ita de hoc scripsit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Gal. ita *in com.* docente, *bona respiratio thoracem, cor, pulmones, septum transversum, pleuram menbranam, & denique omnes partes servientes respirationi recte valere demonstret: neque enim fieri potest, aliquo ipsorum membrorum respirationi servientium læso, ut ægroti naturaliter respirent.* Ex quo merito quoque Galen. bonam respirationem *in lib.* 1. *de Crisib.* inter bona signa recensuit. Ceterum, ut a respiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque signa attendere debebimus quippe pulsus prævalidus, atque ægrotos recte se habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria signa, simul observata, quippe ægrotos recte ac secundum naturam respirare, bene se habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulsus satis robusti apparent, magni momenti esse ad salutem prædicendam, Galen. *in* 3. *lib. Epid.* memoriæ prodidit. Hi:que hæc signa, vel etiam in moribundis, salutis spem indicasse, non raro vidimus.

Male spirare in morbis quid significet.

Quare recte spirare in omnibus acutis morbis, bonum est, atque contra, malum; quod necessario significetur, aliquod organum respirationi destinatum non recte valere: non tamen exitium hoc solum signum exprimere potest, sed una cum aliis exitialibus, omniumque certissimum exitium præsagit, si una ægrotus cibum abhorreat, non sitiat, tamesi lingua præarida maximeque exusta sit, cum pessimis excrementis, pulsusque prælanguescant, satis tuto ex his mors præsagiri poterit. Quare respiratio mala, semper mala est, tametsi non semper in acutis morbis letalis; pessima vero, ubi cum pessimo aliquo signo apparet, & plus si cum multis. De quibus Hipp. *in* 4. *lib. Aph.* 50. ait: *In febre non intermittente, si spiritus difficultas acciderit, & desipientia, letale est.*

Respirationes quænam malæ.

Ceterum dicet Lector, quales malæ respirationes existunt? Cui has esse respondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. consuevit dicere brevispiram, spiritum exilem, spiritum imminutum: pessimæ quoque sunt, quæ cum strepitu thoracis spectantur, veluti quomodo hi respirant, qui ex submersione spirant, hæque obscuræ, stertorosæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. Aph.* 68. scribit: *In febribus spiritus offendens, malum; convulsionem enim significat.* Per quem spiritum offendentem, Gal. auctore in ejus Aph. com. intelligit spiritum, qui medio sui interruptus substiterit; luctuosæ itidem respirationes pessimæ haberi debent, quod Hipp. *in* 6. *lib. Aph.* 54. nos docuit. Omnium pessimæ, quæque in moribundis observantur, sunt frigidæ, quippe quum ex naribus ac ore frigidum exspiratur: demum sublimes, obscuræ, urgentes, quem spiritum *in lib.* 2. *coac. præs. text.* 260. ita expressit, dicens: *Pessimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obscurus*: quibus verbis intelligit, primo spiritum sublimem & phænomenon, seu apparentem appellatum, in quo pectus maxime distenditur, atque aliquando scapulæ, & pinnæ narium nasi moventur, quod vero inspiratur, ita parum est, ut vix sensu percipiatur, densissimum tamen est propter urgentissimam caliditatem: atque hæ sunt malæ respirationes, de quarum quidem Prognostico sigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

C A P. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

Magna & velox respiratio, quamquam in corporibus, ut Galen. scribit *in lib. 1. de difficult. respirat. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox fit, si utilitas urget, & organa sint promta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum excrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam inflammatio; ut Hippocrat. 1. *Prognostic. pag. 38. lin. 7. text.* 24. & Galen. *in 3. Epidem. comm. 3. tex.* 74. de Pythione *Lib. 3. Epidem. pag.* 1098. *Ægr.* 3. qui super Herculis fanum, docent, parvam simulque tardam iis fieri, quibus nullum fumosum excrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis, aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere, denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, quum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum allis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, quum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hipp. *in 1. Prognostic. tex.* 24. (*Vide loc. modo allegat.*) quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non, ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit, nobis in acutis morbis delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum pag. 38. lin. 8. text.* 24. ita scripsit: *Qui vero spiratur magnus multoque interposito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum spiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri respirationem observamus, nam, ut umquam dictum est, quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore spiritalibus membris insidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur parum est. Ex quo magnam dicimus respirationem magni inspirati aeris, atque inspiratarum fuliginum multarum, ratione. Quod vel ipse Hipp. expressisse visus est, quum dixerit, qui vero spiratur magnus, quæ de spiritu, qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis respirationum sublimem ac phænomenam vocatam respirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem esse, ex Gal. constare. Quare di-

Respiratio magna velox quid in morbis significat.

Magna & tarda.

Parva & velox.

Parva & tarda.

Magna & frequens.

Magna & rara.

re dicatis spiritum magnum & rarum delirii nobis esse signum? Gal. *in l. 2. de difficult. respir.* uberiori sermone demonstravit hoc verum esse, quippe hujuscemodi respirationem delirium significare. Verum non exinde necessarium, ut omnes, qui delirant, eo modo respirent, fore dicamus; quando hæc fieri simul possint, quippe delirantes ut simul angustiam thoracis, vel dolorem sentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipsis quidem deliris parvum atque rarum spiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit spiritus, delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, atque in aliis ab Hipp. fuit observatum. At quid ad prognosticum hac respiratione? magni semper ad id erit momenti, idque præsagiet, quod delirium perpetuo malum est, non tamen semper exitiale, sed solummodo ubi una alia signa prava & letalia illuxerint, quæ cum respiratione in Philisco, Sileno, uxore Dromeadai, adolescente Mœlibeæ phrenitico, illuxerunt. De Philisco, Hipp. *Epid. lib.* 1. *Ægr.* 1. *p.* 966. *tex.* 18. ita habet: *Spiritus huic erat perpetuo quasi revocatus, rarus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: sudores perpetuo frigidi, accessiones diebus paribus.* In hoc sudores frigidi, ut suis locis demonstrabimus, fuerunt ex signis exitialibus. Et de Sileno *ibid. Ægr.* 2. *p.* 969. *A primo die ad finem usque spiritum magnum habuit & rarum, & hypochondrii perpetuam palpitationem*, quæ in processu fuere letalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro sedimento, delirium, dejectiones pingues, sudor capitis sexto die, extrema frigida lividaque, atque alia, quæ cum illa respiratione magna ac rara, miserum Silenum nedum delirum esse, sed certe moribundum, proculdubio denotabant: & de uxore Dromeadai. *Ibidem Ægr.* 11. *pag.* 987. *Sexto mane riguit, cito percaluit toto corpore, sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus. Paullo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* De adolescente vero Mœlibeæ *Epid. lib.* 3. *Ægr.* 16. *pagan.* 1117. *spiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio submollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio, reddidit urinam oleosam.* Sed age de aliis respirationum differentiis agamus, præsertimque de parvis.

CAP. X.

Quid respiratio parva frequens, parva rara, significet?

Respiratio parva & frequens in morbis quid significat.

PArvum spiritum Gal. *Epid. com.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obscurum, vix enim respirare ægrotos videmus. Hujusmodi respiratio perpetuo mala est, ut quod propter caloris nativi, seu naturæ exsolutionem fiat: quæ si etiam frequens sit, ut Galen. docet eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum præsag. *Text.* 260. ait: spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam, si post magnam quidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam esse, ut dictum est, aut principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque simul vexari: judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qui incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint prava, proculdubio ex ipsa exitium erit timendum, omniumque maxime, si e frequenti parva evaserit, qualis postremo in tabidis solet observari: frequens itaque & parva cum pravis signis, letalis est. Qualis ab Hippoc. *Epidem. lib.* 4. *pag* 131. *text.* 28. in sorore *Temenei* fuit observatus: in qua die decima sexta spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortasse est pessima, quod naturam

Respiratio parva & rara.

viri-

viribus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex quo hunc spiritum Medici frigidum merito appellant, quia summum frigus & naturæ extinctionem ostendit, quod Gal. *in 3. Epid. com. 3. text.* 74. ita meminit: Parvum esse quemdam pariter & rarum spiritum, qui quum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse quoddam admodum letale, hisce verbis expressit: *Hippoc. Prognost. pag. 38. lin.* 10. *Si frigidum e naribus exspiretur, exitiale jam est admodum.* Cujusmodi fuit observatum in *Pythione, lib. 3. Epid. Ægr. 3. pag.* 1098. moribundo, atque in aliis, ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, quæ in moribundis solent observari.

CAP. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in moribundis fiunt.

Respirationes exitiales.

DE respiratione rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquum, ut exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phœnomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ nonnisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib. 6. Epidemiorum, comment. 4. text.* 27. *pag.* 1181. ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor, si prius frigidum spiritum reddunt*: quæ melius Gal. hisce verbis expressit: *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit: *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore; illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur; hinc in *Coacis præsagiis Text.* 160. merito scribitur: *letalis autem est & febrilis & fuliginosus, verum minus quam frigidus*: ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem: frigidam exspirationem cum raritate: atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in febribus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus eam, quæ fit, ubi vix aliquis spiritus ex ore & naribus exspiratur. Nam fieri potest, ut obscurissima sit, & tamen manifestissima omnibus appareat, ubi scapulæ, thorax; nariumque pinnæ ad spirationem moveantur, quam respirationem sublimem & phænomenam, idest, apparentem, Medici merito appellant, tametsi paucissimus spiritus exspiretur, & hac ratione sit obscurissima. De qua *in 2. Coac. præs. Tex.* 260. scriptum est: *Pessima autem & morti propinqua, extendens, urgens, & obscura.* Sed jam de stertoroso, & qui cum strepitu fit: intelligimus autem per stertorosum spiritum, quando inter respirandum sentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut strepitus, nimirum stertor, hoc est, cujusmodi fit in stertentibus. Hic strepitus, seu sonus, seu ebullitio latinis, Hippocrat. vero ῥάγκος atque ῥέγξις & alias κέρχνος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem, & parum plus,

Respiratio frigida.

Obscura.

Stertorosa.

plus, hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem extinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; in aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit stertor ille propter angustiam, aut sputi retentionem, quum & spiratio est parva, & non raro orthopnoica, idest, maxime difficilis. Proprium est fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem, seu stertorem patiantur; sed omnium maxime, pleuriticorum, & peripneumonicorum, suppurationumque. Quibus omnibus fervor, seu stertor ille, antequam moriantur, fit: est itaque unum ex letalibus signis. Sed accurate tamen distinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut postea ingravescente morbo; nam si exitiosum est, numquam apparet priusquam alia illuxerint signa exitialia. Cujusmodi visum fuit in *Antiphonis filio* pleuritico, *Epidem. lib. 7. text. 28. p.* 1217. atque in *Menone* pleuritico. De Menone enim pleuritico Hippocrat. *in lib. 7. Epidem.* text. 47. *pag.* 1220. habet: *Die decimasexta, spiritus jam stertorosus, sudor circa frontem & cervicem, raro ad pectus, extrema & frons moderate perseverabant frigida, saltatio vero venarum circa tempora detinebat, Somni comatosi & nocte & die postremis temporibus.* Quare stertorosus spiritus in morbis acutis plerumque est pernicialis, omniumque certissimum, ubi signa letalia simul, aut antea, illuxerint, cujusmodi ab Hippoc. in *Menone* pleuritico fuit observatum; in quo præter alia signa, sudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. *in Prognost. pag.* 38. *lin.* 21. letalem in acutis morbis esse affirmavit, & extremorum perseverans frigiditas, quo nihil perniciosius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum sequitur, vel una cum ipso fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, seu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non letaliter stertunt; non secus quam asthmatici & orthopnoici multi, qui postea humore aut excreto, aut resoluto, liberantur. Ceterum in his stertorem non letalem a letali distinguemus, quod hic nedum incipiat, sed indies magis morbo quippe augescente augeatur, & magis sentiatur. Hic enim prorsus letalis est, neque aliquo letalium signorum carebit. Ille vero, quum in principio stertere incipiunt, & paullo post augescente morbo, aut humore multo per tussim excreto, aut ab igneo calore febris consumto, stertor amplius non accenditur, & fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus stertor ille est, præsertim ubi ex ratione desierit. Verum ille, qui in principio, licet ex multitudine catarrhi, factus non cessat, sed indies magis augetur, pernicialis utique est, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppressam ita esse, ut nequeat excernere excrementa, & quasi exinde suffocari, nobis certo significet. Cujusmodi in *uxore Polemarchi* Hippoc., ut *ex lib. 5. Epidem. Text. 62. pagin.* 1156. colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor sinistri, & circa cor videbatur aliquid esse collectum, & respirabat, ut qui ex submersione respirant, & ex pectore substrepebat. Quæ obiit die septima. Antiphonis* itidem *filium* suppuratum Hippoc. *in 7. Epidem. text. 28. pag.* 1217. scripsit, cum stertore obiisse. Cui addamus, quod Hippoc. *in 1. Prorrhet.* 25. scripsit: *Spiritusque in aphonia veluti his, qui strangulantur, promtus, perniciosus.* Atque hæc de stertorosa respiratione, quam *regmenon & cerchmon* quoque aliqui appellant. Nunc de sublimi, atque phænomena, seu apparente appellata, quę nonnisi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc spiritum alii sublimem, alii phænomenon, scilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam respirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari, & moveri observemus. De qua Galen. *in 1. Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non fit*; estque ipsi consuetudo, ut talem spiritum Phænomenum, idest, apparentem, dicat. Videntur autem omnes talem inspira-

Sublimis atque phanomena.

ſpirationem habentes ſcapulas movere totas, ita, ut per veſtimenta motio conſpicue appareat, tamquam valide ipſi ſuperioribus thoracis partibus operentur; μετέωρον itaque, apparentem, at ſublimem ſpiritum vocavit, quoniam, qui ita reſpirant, altiores ſublimioreſque thoracis partes movere videantur, addidit hujus reſpirationis cauſſas, ita dicens: *Poteſt ſane reſpiratio hujuſmodi fieri & propter reſpirationi delegatorum inſtrumentorum anguſtiam, & ob affectum nervorum principium. Quod ſi læſum fuerit, magnam efficere reſpirationem, recte Hippocratem exiſtimare, oſtendimus; rectius dixiſſet, non magnam reſpirationem, ſed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falſo magnam reſpirationem appellant, etſi in hac parum exſpiretur*. Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere ſublimem reſpirationem, ſed vel etiam, quando, & pinnæ, ſeu alæ narium muſculique circa ſcapulas manifeſte moventur, quæ reſpiratio fit in acutis morbis propter virium abſolutam infirmitatem, aut proſtrationem. De qua reſpiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum reſpirare puto ſignificare ſummis naribus, qui reſpirando narium pinnas movent, ſiquidem multos nos ægros ſic vidimus ſpirare, ut eas in exſpirando contraherent, inſpirando vero dilatarent*. Quod quidem incidit iis, qui ab angina ſuffocantur, vel a peripneumonia vel ſuppuratione, præterea iis, qui infirma ſunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præcluſum eſſet viæ ſpatium, nec jam ſpiritus attractio poſſet in pulmonem fieri, & propterea compelluntur, ut, qui ita ſuſpirant, continue omnique thorace peragant reſpirationem, contenduntque etiam qui ſuffocantur exſurgere, & toto thorace extremum aerem magna vi attrahere; ex quo forte etiam Hippoc. ſpiritum ſublimem vocavit, quod ſublime ægri velint ſe erigere, atque hæc ſublimis reſpiratio anginoſis, peneumonicis, ſuppuratis; atque has habet cauſſas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non ſuffocantur propter anguſtiam inſtrumentorum, reſpirationi deſtinatorum ſummis naribus reſpirare aliam cauſam habet, quam Galen. *in* 1. *de diffic. reſpir. cap.* 23. ſic habet: *Quod ſi quis ipſius reſpiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis, propria ſigna habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum naſi motum habebit, & omnium muſculorum circa ſcapulas actionem & coacervatam thoracis collapſionem*. Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inſpirationem quidem ſpiritus ductum juvant alæ naſi, externum aerem etiam ipſum ſimul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus; rurſus vero circa exſpirationes coacervata fit thoracis collapſio, non paullatim demiſſio. Quare ex iis ſtatuamus reſpirationem ſublimem, quomodocumque fit, perpetuo letalem eſſe, aut quod ſummam inſtrumentorum reſpiratoriorum anguſtiam, ex qua natura ſuffocetur, aut virium ſeu naturæ abſolutiſſimam infirmitatem ac extinctionem denotet. Ex quo nonniſi in moribundis apparent. Verum exitialia alia ſigna, antea aut ſimul aut poſtea apparentia maxime confirmantur, quum ea reſpiratio numquam ſine aliquo ſignorum exitialium appareat. Hanc intelligens etiam auctor 2. *Coac. præſ. ſect.* 2. *text.* 260. dixit: *Peſſima autem & morti propinqua, extendens, urgens, obſcura*. Diximus tamen, etſi ſolum hoc ſignum mortem certam ſignificet, perpetuo ipſum alia exitialia concomitari. Uti in *uxore Olympiadis* Hippoc. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text.* 49. *pagin.* 1221. ita habet: *Oculi triſtes, ſpiritus ſublimis per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem eſſet*. Non minus & in *Ariſtocrate* moribundo hæc viſa ſunt, de quo Hippoc. 7. *Epid. text.* 52. *pag.* 1222. paullo poſt ſic ſcripſit: *Ad noctem ſpiritus ſublimis eſt factus ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius*. Addamus reſpirationem luctuoſam, ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in* 6. *Aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſioni-*

Luctuoſa.

ſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum: eodem modo & interrupta, exitialis eſt, quæ forte eadem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videtur, quum dicat: *Infantes ſæpe videntur, quo plorant, tempore inſpirantes, inſpiratione interrupta, ſtante interim thorace, deinde rurſus id quod deeſt, adjiciente*: accidit hoc nonnumquam, ut ait Gal:, potentia fatigata, nonnumquam ex duritie inſtrumentorum, nonnumquam vero ambabus cauſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſa ſit, pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat; maxime perniciosum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibuſque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ab ea cauſa, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippocr. *in lib.* 4. *Aphoriſm.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens, malum. Convulſionem enim ſignificat*: quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam letales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna quum antea, tum ſimul poſteaque conſpecta, erunt conſulenda, quorum nulla ſi prava erunt, ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin depromta conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur.

CAP. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præſagii rationem ſit utilitas?

AD naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoſcendam nunc etiam declinemus, quum ipſa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus ſit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere; quum ipſa materiam cordi cerebroque ſubminiſtret, a qua vitales in corde, animales in cerebro, vocati ſpiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præſagii rationem facientium, cauſa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipſa quidem facultate, noſtro quippe ordine ſervato, accuratius in præſentia eſt agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo eſt iſtius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innoteſcat. Scimus vero ipſius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognoſci. Tres ſunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno viſum eſt *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa*, & denique *nutritiva*. De hac magni intereſt, ut ad prædictionem aſſequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, quum ad inſtitutum noſtrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipſarum agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* ſeu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, ſeu iſtarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipſarum operatione apparet, ſeu cognoſcitur, quanta in ipſis ſit vis, aut impotentia, aut extinctio, vel denique vitium.

Naturalis facultatis robur & impotentia unde innoteſcit.

Ex

Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam, aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exstinctam, cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris dicta sunt, liquido cuique nostrum constabit. Sed age, rem ipsam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

C A P. XIII.

De appetentiæ symptomatis ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Galen. *in primo lib. de symptom. caus. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ sensum est impertita, ut ipso ad cibum potumque proritata in tempore expleantur: vocaturque ejusmodi implendi desiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ sensu ortum habet, quum scilicet venæ ab ipso ventriculo veluti emulgentes sugentesque aliud trahunt, non ferens autem eum suctum ventriculus, sed veluti offensæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque post cibi consumtionem, ut venæ simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum est, in seipsum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quę *fames* appellatur, altera potus, *sitis* & ipsa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, sitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ est naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penurię sensu exitatur, innaturalis vero est, quę pręter naturę fit desiderium. Cujus quidem symptomata, auctore *Galeno in libro de different. symptom. Cap.* 4. vel in actionibus non obitis, vel male obitis consistunt; in non obitis aut quum prorsus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis sunt immoderatę appetentię, & ubi quicquam vitiosum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, sed quinimmo, ut quosvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem assumere, quod Galen. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigisse, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipsi non abhorrent. Nihil vero appetentię adesse, vel ex eo scimus, quum ęgri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur: de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior. lib.* 3. *sect.* 2. *Ægr.* 6. *pag.* 1074. de virgine *Euryanactis* filia moribunda scripsit: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat*. Insimilem vero inappetentiam veniunt ęgroti, aut, ut *Galen.* docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram, seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumtio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debebimus veram exstinctionem facultatis, quę sępe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrere videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiunt, nec potum appetunt quidem in morbis, vel propter delirium*

Appetentia duplex.

Appetentia innaturalis Symptomata.

rium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstintionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui. Vitiatur vero appetentia cibi & potus quum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, quum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse Galen. *in lib. artis medicin.* docuit ut plus appetant, quam concoquere possint; idem & de potu, quum immoderatius potui indulgent præ multo febrili incendio, aut ex humore salso, aut bilioso, os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitiatam habere appetentiam dicuntur, qui alienam quum in cibo, tum in potu, qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem, & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent: quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur, alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida, exposcunt. De harum vero vitiatarum appetentiarum causis Gal. *in primo lib. de sympt. caus.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum exsistunt, vel quum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet, vel totum corpus immodico digestu inops alimenti redditur vitiosum; namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis effectus similitudine, alimenti at non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetit*. Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. Com. 4. text. 18. pag.* 1180. dixit: *Aqua edax*, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una caussarum indicarit: Et *in lib. 2. Aphor. Aph* 21. dixit, *Famem thorexis solvit*, hoc, Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, ejusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est causa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. caus.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

Appetentia cibi & potus, quomodo vitiatur.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet.

PRius consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime utile nobis erit supponi, ægrotos rectius agere, quum actiones omnes utriusque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine esse solent, obeant. Scimus enim, urinas, dejectionesque optimas esse, si fuerint similes iis, quæ antea per sanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa quum cibi tum potus appetentia, quæ ad bene valentium appetentiam accidit, eique maxime est similis. Ægrotos vero bene se habere ad ea, quæ ipsis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minusque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam. bonum est, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib. 7. Aphorism.* a quibus qui sunt evasuri, vehementem appetentiam solent habere. Ceterum distincte cognoscenda erit optima appetentia, quum

Appetentia cibi & potus quænam bona.

sæpius

sæpius in ipsa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem est, quæ naturalis est, quæque fit a causa naturali, quippe a penuriæ sensu: quandoque ægroti videntur bene appetere, ipsorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & assumant, quæ tamen in multis moribundis sæpius observatur, aut propter vitiosum humorem, quod minus malum est, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod summe est perniciosum, ubi natura a morbo maxime est resoluta a nimia substantiæ corporis digestione. Hinc plures, priusquam moriantur, cibum avide postulant, ac assumunt. Potus vero appetitus, etsi bonus censetur, qui benevalenti est similis, & moderatus seu temperatus, nihilominus in quibusdam optima erit censenda sitis, nimirum in æstuosis ardentibusque morbis, in quibus non sitire, ut posterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi scilicet linguam ægroti habuerint præaridam, squalidam, & nigram, in his melius est, ut multum sitiant, sicut etiam optimum est, ut febris exterius appareat, in primis quum urinæ coloratiores spectentur. Veluti in iisdem morbis excrementa discoloratiora spectari, & ægros non sitire, summe est exitiosum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exstinguitur. Non sitire vero in iis perpetuo malum, sed hujus signi perniciem alia exitialia signa tunc conspecta declarabunt. Intensissimam tamen sitim numquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viscera interna ardentissimo incendio uri declarat; aut maximam siccitatem; aut ex utraque simul, de qua Gal. *in primo de caus. sympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari siti, ex qua etiam tum eum, qui viperam comederat*, (erat autem fortasse dipsas) *tum messores, qui vetus vinum usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperaverat. Ad hæc alii in navigio, quum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, quum immodice supra ceteros sitirent, & alvi fluxum haberent, nec id sine morsu vehementi & celerius quam alii perierunt.* Sed age agamus de abolita quum cibi tum potus appetentia.

CAP. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet?

Ciborum sublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque pessimam esse, quæ prorsus, periit, ratum est. Hæc in iis, qui recte valent, gravissimum morbum minatur, quod aut ab insigni plethora, aut cacochymia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, letalis primo in morbis longis, quod significet naturam a morbo consumtam iri, priusquam morbum superare queat: de qua inappetentia Galen. *in libro 6. Aphorismorum Aph. 6.* ait: *Fastidium cibi per seipsum pravum est signum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates scripsit *in sexto Aphorismorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre pejus*; in longis difficultatibus intestinorum quum hic casus, ait Galen. evenerit, mortificationem quamdam ipsi jam advenisse ventriculo compatiendi ratione significat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam necessarium. In morbis quoque acutis cibi fastidium, perpetuo malum, omniumque maxime quum prorsus appetentia fuerit exstincta. De qua Hippocr. de *Euryanactis filia in tertio Epidemiorum sect. 2. Ægr. 6. pag.* 1074. ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam.* Hujusmodi fieri inappetentiam, docuit Galen. *in 3. Epidemior. Com. 3. text.* 11. aut ore

Appetentia ciborum sublata perpetuo mala in morbis.

ventri-

ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipsius facultatis exstinctione, cujus erant in secunda valetudine munera indigentiam sentire, & quæ sunt se curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo, text.* 30. *pag.* 940. *lin. ult.* de tabidis in Epidemica constitutione, mortuis ait: *cibos quosvis perpetuo fastidiebant, non sitiebant.*

Inappetentiæ exitialia signa.

Hanc inappetentiam notant alia signa letalia, & quod perpetua sit, quando & si quidam quosvis cibos fastidiant, tamen non semper: addamus inappetentiam summe exitialem, ubi ægroti maxime oderint quosvis cibos. Narrat Galen. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. se quosdam vidisse in quadam pestilenti constitutione, qui mori maluerint, quam cibum aliquem assumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim sibi ipsis afferentes cibum oblatum assumserunt, superstites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum fastidium & odium in acutis morbis perpetuo sit per se solum satis efficax signum ad exitium prædicendum, tamen simul alia signa perniciosa, aut una, ante, aut postea conspecta aderunt. De quibus *in Coacis præsagiis text.* 67. legitur: *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, posteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. sect.* 1. *Ægr.* 2. *pag.* 1063. *Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper, comatosus periit vigesimo septimo.* Idem fere visum est & in *Euryanactis filia* virgine, (*Vide locum supra allegat.*) quæ quicquam gustare non sustinebat, de qua ait: *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam: neque sitiit, etsi acri & calida destillatione vexaretur*; quibus Galen. auctore *in lib.* 1. *de symptom. causis*, siticulosos fieri ægrotos, observatur. Idem in Pario *Lib.* 3. *Epid. Ægr.* 1. *Sect.* 3. *pag.* 1093. observasse scripsit, atque non minus in muliere, que apud frigidam aquam decumbebat *Lib.* 3. *Epid. Sect.* 3. *Ægr.* 2. *pag.* 1096. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta est acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculosa decubuerat, cibumque fastidierat. Quarto cibum fastidiebat*: Et paullo post: *Ceterum ad cibos averso animo se habuit*: Et demum ait: *Hæc perpetuo cibum fastidierat, animo liquebat*, quæ & ipsa obiit. Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quosvis cibos in acutis fastidire & abhorrere, exitiale esse signum, cujus quidem perniciosam naturam confirmare solent prava alia signa, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ postea illuxerant; cujusmodi sunt, alvus fluida, sudores mali, vomitus virulenti, æruginosi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clarescentes, claræ, albæ, perspicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ passiones atque alia hujusmodi omnia, quæ numquam bona sed plerumque letalia existunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognosticum judicabimus. Nunc quid potus quoque sublatum & exstinctum desiderium ægrotis protendat, consideremus, præmisso in primis sermone de intensa siti.

CAP.

C A P. XVI.

Quid sitis intensa in acutis morbis significet?

Quum dixerimus superius, ægrotos in acutis ardentibusque febribus sitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque siccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paullo post dicemus, sit, hos ægrotos siti carere, non secusque esse, quam urinis discoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum est, (quod omnia præstat ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti sitiant. Immoderatius vero eosdem sitire numquam bonum, quod interna viscera incendio intensissimo flagrare denotat, sed plerumque malum est & periculosum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta succumbat. Ex quo tuto proferre istud possumus, quippe immoderatam sitim, quod maximum morbum significat perpetuo esse timendam in acutis morbis, sed pessimam & exitialem illam, quæ aut sequitur signa pessima, aut una cum ipsa appareant, vel denique postea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex sola vero siti nedum in acutis, sed vel etiam in aliis, licebit judicium præsagii desumere, quum ipsa nonnisi morbi maximi sit nota. De qua Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. Com.* 2. *pag.* 954. *lin.* 8. *text.* 75. ita scripsit: *At quum febres inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Siquidem statim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi*. Qualis fuit observata in *Philisco, lib.* 1. *Epid. Ægr.* 1. *pag.* 966. de quo Hippoc. ait: *Tertio mane ad meridiem usque febre visus est liber, sub crepusculum autem acuta febris invasit una cum sudore, sitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit*, quæ sitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quem natura minime posset vincere, denotabat. Similem quoque sitim Hippocr. in *Pythione*, qui supra Herculis fanum decumbebat, observavit, de quo 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 18. *Ægr.* 3. *pag.* 1098. ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, sitibundus erat, & biliosus, non dormivit, urinæ nigræ, suspensio sublimis non subsidebat*, quam sitim usque ad diem quintam habuit, additis aliis signis perniciosis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, seu mutitate. Quare sitim intensam, una cum aliis pravis signis, pessimam esse dicimus. Cujusmodi forte fuit, quam *uxor Ermoptolemi*, passa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 7. *Epid. com.* 3. *pag.* 1212. *Text.* 13. habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & sitis fortis, & quum potasset, rursum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, avellere autem non poterant, lingua sicca & manus ambas in os ferens manducabat, quum esset tremula*. Non dissimilis fuit, quæ in *Aristocrate, eodem lib. pag.* 1222. *text.* 52. qui ex pestifero carbone quatuor diebus obiit siticulosus. Quare colligamus sitim in acutis morbis immoderatam numquam bonam, sæpe malam, & cum signis aliis malis pessimam & exitialem.

Sitis immoderata quid in morbis actis notat.

CAP.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet.

Quid sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes; vel absque siti esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est. Perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi, aut calidioris aut minus calidi postulat. Numquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit, veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum *Lib.* 1. 57. hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est*. Galen. *in comm.* hujus rei rationem docens ita scripsit: *Quum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod & si, & lingua sic manente, urinisque crudis existentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit; quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint: prorsus autem in acutis morbis malum, si suis perfecte tollatur*. Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo existente, tollitur: omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Galen. *in primo lib. Epid. Com.* 2 *text.* 75. hæc addidit: *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod quum antea æstuassent, amplius non sitirent, atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata*. Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. *Aphor. Sect. IV.* 5. dicebat. qui tussiunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum distillans sitim tollat; quæ carentia sitis in nonnullis pleuriticis & perineumonicis observatur: in quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea causa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida, sed humecta; & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Galen. *in 3. Epid. com. 3. text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas stomachi appetitrix exstinguatur, aut propter utramque causam. De phreniticis auctor *prorrhet. in lib.* 1. *Text.* 16. ait: *Phrenitici modico utentes potu, strepitum tentantes, tremorem incurrunt*. Et Galen. de his *in comm. Prorsus item βραχυπόται sunt phrenitici, idest, bibendi desiderium his exiguum est, quamquam affectionem habeant calidam & siccam, ita ut & linguam præ multa siccitate asperam habeant*. Sed docuit nos Hippocr. mentem his ægrotare *in eo Aphorismo, Sect.* 2. *Aphorism.* 6. qui ita habet: *Quicumque parte aliqua corporis dolent atque ut plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat*. Ex quo merito de phreniticis *in* 3 *Epid. sect.* 3. *p.* 1085. dixit: *Sane hi*

Sitis sublata absq; ratione in morbis acutis mala.

Sitis unde tollitur in morbis acutis.

nihil sitiebant. Cujusmodi fuisse ait *Mœlibeæ* adolescentem phreniticum *in eodem lib. pag.* 1117. *Ægrot.* 16. prodidit. In his vero non sitire, grave est, & si cum signis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum signo quicquam certi non haberi potest, nisi alia, ut dixi, adjunxerimus symptomata prava. Nam plures sunt, qui, etsi delirent, potum non petant, tamen sanantur. Hique sunt quorum neque delirium ita magnum est, neque alia exitialia affuerint symptomata, atque multo facilius, si lingua neque arida sit. In quibus vero nedum præarida, sed maxime nigra & squalida, summe exitiosum erit non sitire, maximum enim morbum adesse denotat, quo ægri laborant, naturamque ferme superatam. Quibus vero absque delirio in morbo calidissimo, linguaque præarida & adusta existente, adest hæc carentia sitis, proculdubio exitium portenditur, quum exinde facultatem exstingui, ac esse exstinctam, nobis demonstretur; omniumque maxime, quum prius sitierint, absque ratione siti carere incipiunt, exstingui enim facultatem certo significatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exstingui a morbo fieri non possit, ut plura alia exitialia non etiam spectentur. Uti *Erasino* contigit, de quo Hippocr. *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *pag.* 984. *Ægrot.* 8. hæc habet: *Habebat hic febrem cum perpetuo sudore, hypocondria sublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, suspensiones continebant rotundas, non subsidebant: linguæ præarida, non valde erat sitibundus:* & de Hermocr. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *pag.* 1062. *Ægrot.* 2. *Lingua initio adusta fuit, statim obsurduit, somnum non habuit, sitibundus non admodum:* Et paullo post: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Idemque & in *Euryanactis filia virgine Eodem lib. pag.* 1073. *Ægrot.* 6. observavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non sitire ægrotos in acutis morbis, malum esse, modo sine ratione sitis in ipsis tollatur. Ex ratione vero sitis sublata, minime mala, sed optima est, qualis fuit visa in eo, qui in *Dealcis* horto decumbebat, sanato, qui quum pluries in eo morbo fuerit sitibundus & delirans, postea ex ratione sublato morbo amplius non sitiit, de quo Hippocrat. *in* 3. *Epidemior. comm.* 1. *pag.* 1067. *Ægr.* 3. ita habet: *Vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat.* Hic plures crises habuit, quæ antequam fierent, sitiebat, lingua inarescebat, delirabat, & postea allevabatur, sitisque diminuebatur, & hoc est sitim ex ratione minui, & tolli. Cum signis vero aliis pravis, pessimum & mortiferum est non sitire. Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis.

Sitis quando ex ratione tolli dicitur.

FINIS QUARTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

De partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem.

E partibus corporis, quarum observatio facit ad prædicendi rationem, quum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu sit præsagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum: quam maxime enim istud nobis indicabit quum totius corporis, tum singularum partium accurata inspectio ac observatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male disposita habent. Ex quo, ut dictum est, quum totius, tum partium singularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis observantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipsa aut sana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, sed potissimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipsa denotare possunt. Quapre ab inspectione externarum corporis partium salutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, quarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem quum habitum tum colorem; tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorsum, hypochondria, jecur, lienem, testes, adenes, extrema, atque partes, in quibus tumores ac abscessus fiunt: Caput enim universum in ardentibus febribus, in phthisicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosis, pleuriticis, peripneumonicisque utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed agæ, hæc jam aggrediamur.

Partium corporis observatio quid ad præsagium in morbis facit.

CAP.

C A P. II.

Quid corpus bene valenti simile, & dissimile in morbis prænuntiet?

Corpus ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, quo similius: quod in morbis necesse sit corpora pati, aut quidem extenuari, gracilescere, contabescereque a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Galen. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur. Ex quo tantum sanguinis aut spiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, sed præsertim in acutis, bonum est, corpora habitu, colore, caloreque recte velentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta quum symptomata, tum signa, idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi non magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen numquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præsagiat. Mox ex mutato ipsius quum colore, tum calore, idem perscrutabimur.

Corporis ægroti habitus quinam optimus.

Quinam pessimus.

C A P. III.

Quid in morbis corporis emaciatio, seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri, significet?

In morbis quandoque corpora extenuari, gracilescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescente: corpora vero gracilescere & contabescere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam*, etiam nostri innutritionem, merito appellarunt; in qua, teste Galen. *in libro quarto, cap. 13. de sanit. tuenda* corpora ex alimento fructum non sentiunt. Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretrice immoderatius mota. De hac Hippoc. *in secundo Aphorismorum. Aph. 8.* ait: *Si quis a morbo cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumenti cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione.* Et postea *Aph. 31. Section. 2.* quum dixit: *Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus malum*: atque hæc est *atrophia*, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, at febre leui, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, etsi proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumq; humorum plenitudinem,

Corporis emaciatio quid in morbis significat.

atque exinde recidivam, prædicit. Sed in hecticis, phthisicis, peripneumonicis, corpora numquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, numquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emacianantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem, seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta numquam emendari, letale est, phthisicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esset solet. De qua Hipp. *in 2. lib. Aphorismorum*, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitorum. Hæc enim, test. Galen. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter temperamentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & sicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: non minusque etiam, si præcesserit multum sanguinis profluvium, aut sudores multi, urinæ copiosæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem humorumque tenuitatem, causam esse, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora consumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non ostendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum causarum præcedente in corporibus frigidis, siccis, in hieme, frigidaque cæli constitutione, in ætate vigente, atque in corporibus crassiorum humorum, densioris cutis, pessimum est subito extenuari corpora. Quam rem Galen. *in commento hujus Aphorismi* ita ex Hippocrat. *Lib. 2. Aphor.* 28. expressit, hujus rei causam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel plusquam ratio postulat, contabescere, malum.* Nam permanere ex cutis spissitudine accidit, & crassitudine humorum, & propterea longitudo morbi significatur. Ceterum ex omnibus corporis partibus prima est facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris instar flammæ sursum ascendens, absumit parvas carunculas, cartilaginibus & ossibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipsa minus carnis habeat. Quam Hippocr. *in 4. prognost. pagin. 36. lin. 30.* ita expressit: *Fuerit autem hujusmodi nasus acutus, cavi oculi, tempora adstricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger.* Hæc in hecticis & phthisicis maxime extenuatis apparet. Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita exteextenuatam, quam vulgus medicorom *Hippocraticam* vocare solet, pessimam esse, si nulla extrinseca causa præcesserit, quippe nulla insignis vacuatio aut sanguinis, aut per sudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & senibus decrepitis, qui facile vel etiam levi causa resolvantur, sed in corporibus adultis, spissi habitus, omniumque maxime in frigidis & siccis, in hieme, con-

Facies cur ex omnibus corporis partibus prima extenuatur in morbis acutis.

Facies extenuata quanam pessima in acutis morbis.

me, constitutione frigida & humida, & simili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam spectari, summe est perniciosum. Galen. enim ait *in commento*, fieri hujusmodi affectiones ob aliquam causam consumentem, & corrumpentem partes animalium carnosas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non insuper extendi in extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur, ex quo tantum sanguinis, aut spiritus, ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo, humidum nativum statim, aut calore præintenso resolvente, aut præ malignitate corrumpente; nativoque calore a morbi vi statim languescente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: si itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præcesserit, hujusmodi facies ita conspecta, exitialis erit; quod Hippocrates *Prognostic. pag. 37. lin. 1. & seq.* expressit hisce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, necdum scrutari aliis signis possibile sit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus resoluta admodum fuerit, an fame affectus, & si quid horum comprobet, minori cum periculo est: judicantur vero talia per diem & noctem, si ob has causas talis fuerit vultus, si vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore destiterit, exitiosum est.* Quo pacto vero quis possit cognoscere absque eo, quod interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus sit, aut aliquam immodicam vacuationem purgatinemque passus sit, hisce profecto verbis *in Comm.* docet Galen. dicens: *Quapropter licebit statim aspicienti hominem definire vehementem extitisse insomniam: etenim videbis oculos ejus admodum squalidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter insomniam, tales redduntur; porro videbis palpebras resurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & instabiles haberi, quales per somnum obstupidum, (ita enim *coma* interpretor,) existunt: quin etiam ubi nunc primum tibi appareat æger, tum vero nullo pacto, quum inspexeris, talia signa, atque ea, quæ ex pulsu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudicationem: per immodicas enim excretiones servabit aliquod adhuc (quamquam exiguum sit) indicium formulæ significans eas, per insomniam vero chordulæ extentæ speciem referet. At si propter inopiam dumtaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adsunt, neque insomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus, quam ex propriis signis, in illis præsagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum esse eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris discutientis, exquisita ratione consideranti tibi, nequaquam importet. Ex quibus quisque perdoctus poterit cognoscere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia, absque aliqua causarum extrinsecarum, faciem extenuatam spectari, exitiale est. In Chronicis vero aliquibus, veluti in hecticis, idest, consumtis, phthisicisque, nedum facies ossea fere redditur, sed universum corpus excarne, squalidum & siccum redditur. Sed age etiam, quod corpora tumida in morbis fieri significet, consideremus. Inflari enim ac tumescere corpus, numquam bonum: in morbis enim acutis tumescit facies, aut propter sanguinem in vasis, qui venas distendit, sanguinisque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas existit, ut in synochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus; denique propter cruditatem vaporosam, refrigerato hepate, ac vitiata sanguificatione, ut in pituitosis febribus, & leucophlegmatia, seu anasarca hydrope. Ex primis duabus causis tumefieri non usque adeo malum est, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur; veluti postrema

Facies unde cognoscitur mutata a vigilia, absq; eo, quod interrogetur æger. Ut ab immodicis evacuationibus.

vel ab inedia.

Corpora tumida in morbis quid significant & unde.

ſtrema cauſa, quippe a craſſo vapore, hepate quum refrigerato, tum vitiata ſanguificatione, cutim diſtendente, non raro exitium prænoſcitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præſagiorum *in 4. Coacor. præſ. Text. 139.* lethargicos eſſe ſubtumidos, ipſiſque genas inflari. Non minus etiam, hac eadem cauſa refrigerato hepate in morbo calidiſſimo, ejus viſceris calorem innatum diſſolvente, in acutis morbis hypocondria, venter, pedes, coxendix, facieſque vitiantur non ſine magno ipſorum vitæ diſcrimine. Cujuſmodi ſunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hippocrat. *in 2. Prognoſticorum, pag. 39. lin. 16. Aqua inter cutem omnis, ſi ex acuto morbo exiſtit, malum eſt: non enim ſedat febrem, ſed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis ſeu ſuppuratis, phthiſicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, facieſque tumida, & cadaveroſa ſpectatur? quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata ſanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem acceſſiſſe, quum corporis univerſi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, numquam bonum; in Empyis, ſive ſuppuratis, atque in phthiſicis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes ſpectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longo quippe morbo debilitato calore, pedes intumeſcunt, qui calore poſtea invaleſcente rurſus diſcuſſis vaporibus, vel humoribus ſiccatis, priſtino habitui reſtituuntur. In illis vero ſæpius natura humores decretorie ad crura pedeſque demittere ſolet. Aliquando etiam in iiſdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum eſt, febrili calore concitato, neque diſcuſſo, quo cito poſtea diſcuſſo inflatione liberantur. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & nonniſi ceteris aliis ſignis vultus probe conſpectis, & conſideratis. Atque hæc erant a nobis cognoſcenda ad prædictionem ex corporibus, ipſorumque partibus extenuatis, contabeſcentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perſcrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris uſus ac momenti, ad præſagiendi rationem aſſequendam.

Facies unde tumet aliquando in acutis morbis.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

QUum ex habitu corporis, quomodo ſit prædicendum, dixerimus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præſagit, docebimus, mox ſtabiles ac permanentes colores conſiderabimus. Corpora colore mutari dicimus, quum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut quum color floridus in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ eſt peſſima, numquamque bona, niſi criticum ſignum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata quum in ſuo robore perſiſtunt, morbique pugnæ non ſuccumbunt, nativum ac proprium colorem habent, ſanguineique propterea rubram faciem, bilioſi pallentem: quum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potiſſimum ſinguli ſignificent, poſtea dicemus. Cognoſcitur critica hæc coloris mutatio ex ſignis aliis criticis, ac ſignis coctionis, quando, ſi Galeno credendum ſit, nul-

Corpora quando colore mutari dicuntur.

Corporis coloris mutatio critica.

Unde cognoſcitur.

sit, nulla crisis bona appareat, cruditatis signis conspectis, quod necesse sit crises coctiones præcessisse. Galen. *in lib. de præsag.* ad Posthumum, in *juvene quodam Romano* ex facie prærubra, præsertim erupturum critice sanguinem e naribus præscivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur, variatis quidem morbi accessionum temporibus, ut quum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigescentibus, pallidum, aliquando album ac fuscum colorem contrahunt, ex quo augescente accessione ad pristinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad solitum redeunt colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem sæpius ratione bonæ crisis futuræ, bonum: quæ etiam aliis signis produntur, sed præsertim, ut dictum est, coctionis, ac aliis bonis signis simul, aut antea conspectis. Melior quoque erit coloris mutatio, si ex colore malo in bonum fiat, uti quum partes nigrescentes aut livescentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe restituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut coloris aut crisis factæ, erunt damnandæ omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ ex bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Hic color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Galen *in 4. libro de sanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari ad cutem illatam, aut crisin sanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum in *juvene illo Romano* coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum, crudo morbo existente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phrenitis, quum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare; de quare Auctor Prorrheticor. *Lib. 1. 49. & in 1. de hum.* (*Lib. de Humoribus pag. 47. lin. 1. ubi ait: Calor humorum, nisi hi ad interiora resorpti sint, velut effloreſcit in cute.*) *com.* 1. scripsit, *Faciem rubram cum mæstitia, malum*: propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit: *Quum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque causa bilem atram, ut demonstratum est, gignit*. Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat; neque immerito, quum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet: quod signum erit satis manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in *Coacis præsagiis Text.* 465. ita scriptum est: *Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus, soluta, insaniæ timorem inducunt*. Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in *lib. 3. Coac. præs. Text.* 109. hæc leguntur: *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat*. Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signa coctionis fuerint conspecta, denotare crisin futuram per sanguinem e naribus: aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Galen. *in eodem 2. libro prorrheticorum text.* 14. (*Hippoctatis textus huc spectans legitur 1. Prorrheticorum 165. & Coacis præsagiis 183.*) scripsit: de quo signo in *Coacis præsagiis*, *Text.* 200. *Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui existit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione*. Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in an-

Corporis color quando ex ratione mutatur.

Corporis coloris mutatio quænam bona.

Corporis color ruber unde & quid notat.

Facies rubra quid in acutis notat.

Quænam mala.

Quando Phrenitidem præmonstrat.

Convulsionem.

Crisin futuram per sanguinem e naribus vel per parotidas.

Rubores variarum partium quid notant.

in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat, de quo Hippoc. *in lib. 7. Aph. 49.* habet: *ei qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in lib. 5. Prognostic. pag. 45. lin. 12. Si quibus vero fauces rubent, & cervix simul, hæ anginæ diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervix, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* In anginosa tamen, quæ ab Hippoc. *in lib. 3. Epid. pag. 1075. Ægr. 7.* describitur, etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit versa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius, ad ignobiles scilicet partes, noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis apparentibus. De quo Hippocrat. *in 1. Prognost. pag. 36. lin. ultim. text.* 10. de facie exitiosa loquutus, scripsit: *& color totius vultus viridis aut niger;* & Galen. minus malum esse, vultum chlorum seu viridem videri, quam nigrum. In venenatis solent virides colores spectari, quum a summa humorum fiant corruptione. Ex quo Galen. *in lib. 5. de loc. affect. cap. 7.* quempiam meminit vipera demorsum, cujus corpus peracri colore infectum se vidisse testatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora sanguine frigido & pituitoso abundant, sed in acutis morbis corpora expallescere solent, nedum calore intus recurrente, sanguinisque inopia, aut ipso calore exstincto, qui color propter hanc causam mortuis solet esse familiaris. Auctor Coac. præsag. *Text.* 212. ait, *vultum pallidum esse exitialem.* Sed hoc erit cum aliis signis confirmandum. Pallor vero exstincto calore qui fit, & pauco sanguine, vel ex eo cognoscitur, quod postea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile spectari poterit, quæ primo putrescunt, mox livescunt & nigrescunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epid. Text. 61. pag.* 1156. in eo, cui hepar jaculo percussum est, fuit observatus, de quo ait, *statim color, qualis mortuorum, diffusus est*, qui statim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? pessimos esse colores in morbis acutis, atque exitiales, qui nonnisi a summa humorum putredine nascuntur, aut calore nativo exstincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorso, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas quum lividas tum nigras sævam ac veluti pestilentem putredinem humorum testari; inque peste affectis has esse ita familiares, ut ex ipsis tantum merito pestilens natura comprehendatur, quod inspectis maculis lividis, aut nigris, in iisce partibus corporis, sed potissimum in pudendis, (quod signum ex Hippocrat. *in 1. Coac. præsag. text. 29.* (*An Text. 66. aut* 489.) Thucydide, & Galeno pestis proprium esse, quo inspecto in emortuis corporibus, pestem grassari sit dicendum, Franciscus Stabilis in particulari quodam discursu de hac re habito, doctissime demonstravit) pestiferam denotet corruptionem, summeque venenosam. Hæc eadem signa in venenatis solent spectari quod & Galen. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit, quum scripserit: *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque, infecta spectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum esse fere perpetuo malum;

Corporis color flavus unde, & quid notat.

Viridis

Albus.

Pallidus

Lividus.

lum; etsi quandoque critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque servati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non fidendum prorsus, ni coctionis signa apparuerint, viresque maxime constiterint, in aliis vero morbis, quippe non pestilentibus, colores lividi calorem nativum suffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum præsag. *Text.* 212. *comment.* 10. ait: *Quod si vel labrum, vel palpebra, vel nasus liveat, in propinquo est mors.* Quidam in morituris multis genas lividas observant. Extrema frigida, & livida, in acutis morbis propter eamdem causam esse exitialia, posterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonstrabimus, quod hæ partes nonnisi exstincto calore liveant. Non minoris sed majoris periculi erit color niger conspectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exstinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognost. comm.* 9. ait: *At vero coloris mutatio pessima est, quoties ad nigrum existat, utpote sanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effusus sanguis congelatur.* Demum dicimus, nigrum lividumque colorem non solum a corruptela humorum, aut a caloris nativi exstinctione, (quod omnium est pessimum, quibus ita conspectis mors sit inevitabilis:) sed conspecti hi cocolores a venenosa putredine, aliquando ubi natura critice propellit, spem salutis nobis videntur polliceri; aut humore melancholico atro ad cutem transmisso, quæ transmissio si critica fuerit, bonum prænuntiabit: quo tempore necesse est, coctionis in humoribus signa illuxisse, & quæpiam item bona signa; quod si ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoscere queat, nigrum colorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit, Galen. *in* 2. *Prognost.* ita docuit: *Nam interdum pars nigrescit, quia materia eo decumbit, interdum, quoniam moritur, seu quoniam modo aliquis internoscat, eam rem perspicue judicabit; si enim facile ferre malum appareat, idest, facile se habeat æger, & item aliquod aliud salutare adfuerit signum, materiæ decubitus est; sin contrarium, mortificatio.* Atque hæc sunt de coloribus, deque ipsorum judicio. Nunc unum restat, quod frequentissime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle suffundi in acutis præsagiat.

Niger.

CAP. V.

Quid morbus Regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo sigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum *morbum regium* aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis, lasciviaque, per quæ mens exhilaretur; alii *arcuatum* a colore, teste Celso, arcus cælestis æmulo; *icterumque* a volucri galbula concolore; alii & *auriginem* a colore bilis auro concolore. Symptoma est cutis colore vitiato, quod fit, bile utraque ad cutem effusa, hinc ex colore duplex ictericia spectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis suffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum sanguine non excreto neque purgato accedente, aut sola natura e visceribus ad cutim protruso. Quod Galen. *in* 4. *lib. Aphorism. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus Regius fit aliquando criticos, idest, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem, flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi casus, hepate male se habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus Regius solet advenire tres sunt, tumor durus, inflammatio, & obstructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur, paullo post ita expressit, dicens: *Expurgatio enim in ipso*

Morbi regii variæ denominatio.

Unde producitur.

in ipso sanguine, & bile translata ex ipsius venis ad meatus bilem recipientes a Græcis cholodochos *appellatos, sive obstructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, sive inflammatio aliqua, vel durus tumor, necessarium omnino, non expurgari sanguinem, sed una cum ipso bilem per totum corpus differri, hinc morbum Regium generari.* Ex qua quidem perspecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam esse, atque ex ipso affectu quandoque salutem, quandoque mortem præsciri posse: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo existente, cumque signis aliis malis, salutemque, eodem affectu conspecto, signis coctionis antegressis, atque cum bonis signis. Sed quum isthæc cognitio ad judicium prognostici magni sit momenti, merito accuratius, quando & salutem, & quando exitium prænuntiat, dicendum. Primo bonam esse ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura biliosum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus sit criticus, & ex recte juvantibus, judicantibusque. Hunc motum antecedunt signa coctionis, a ceterisque ictericis, non a natura critice excernente bilem crassiorem, sed aut vesiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejusdem meatuum attrahentium, sive pellentium, obstructione, aut demum hepate læso vel ab obstructione, vel ab inflammatione, vel denique a scirrho, factis, distinguitur. Primo, quod in critica ictericia, urinæ neque sunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minime candidæ apparent, ictericorum signorum alterutro pathognomonico. Secundo, hypochondria, sed potissimum dextrum, prorsus tumore & calore vacant. Tertio, coctionis signa præcessisse. Quarto, ubi auriginosus ille color in aliquo dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum, idest febrem, aut ex toto solverit, aut saltem aliquatenus. Quare criticus motus hic est, qui die critica & antegressis coctionis signis, incidit, sine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis secundum naturam se habentibus, a translatione bilis crassioris in cutem, quæ ad discutiendum contumacior est, siquidem tenuior abit in sudorem, & per insensibilem transpirationem expurgatur: atque hoc est, quod Hipp. *in lib. 4. Aph.* 64. scripsit: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel nono vel undecimo, vel decimoquarto supervenerit, bonum, nisi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui non bonum.* Hipp. itidem superius *Aph.* 62. dixit: *Quibus in febribus morbus regius ante diem septimum accidit, malum.* Quare regulam præscripsit ut bonus sit ictericus color post diem septimam, & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphorismos talem judicii regulam fecit, dicens: *Ante septimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, post septimum vero, optimum, nisi dextrum ilium obduruerit, idest, nisi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, visceri seu hepati acciderit.* Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante septimum, sed post septimum, neque id perpetuo, nisi ilium dextrum tumore prorsus caruerit. Significat enim hujusmodi color ictericus, naturam critice ad cutim crassiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis, vel vesicæ fellis, vel denique meatuum affectum. Diocles non voluit ictericiam a septimo ex toto prodesse. Averrhoes *in lib. 4. collig. cap.* 82. scripsit, se in locis calidioribus vel etiam die quinto criticam bonam ictericiam vidisse. Idem & Celsus: ac vel etiam Plinius, historicus naturalis, ausus est ab Hippocrate dissentire, quum *in lib. 26. hist. natur.* ita scripserit: *Hipp. Icterum ante septimum diem in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac disparatione.* Sed Plin. est falsus; quum Hippocr. non mortiferum esse, sed malum, ante septimum in febre morbum regium conspici, dixerit. Sed ratio quidem videtur Hippocrati non favere, quum idem sit, dicere ictericiam post septimum diem

Prognosticon ex Ictero dubium.

Quando bonum.

Icteri critici nota.

Quo morbi tempore bonus malusve Icterus, & cur?

Auctorum ab Hippocrate dissensus.

Iterum.

diem videri in febribus, bonum; & ante hunc diem, malum; perinde ac si dixerimus, bilem crassiorem in febribus bonum esse post septimum ad cutem critice demandari, & ante huc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc posse ante diem septimum & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Resolvemus conciliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque potest aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem biliosum ante septimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctus solet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per sudorem. Hippocrat. tamen regulam constituit, quod ictericia post septimum, seu septimo, & non ante, optima sit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod biliosus hic humor crassior, qui ad cutem deponitur, raro ante septimum probe coquatur, & cum crudo humore existente non possit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter statuit, bonæ ictericiæ terminum esse a septima die. Neque ignoravit Hippocrat. quosdam auriginosos ante hunc diem conspectos sanitati fuisse restitutos. At non scripsit quosdam sexto die auriginosos, sed tamen alia purgatione adjutos, evasisse. De quibus *in primo Epidemior. com. 2. pag. 951. text. 65.* ita habet: *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus; vigesimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon servus, qui, quum ipsi horum eveniret nihil, periit:* quod *in quarto de ration. vict. in acutis pag. 402. lin. 49. text. 8.* confirmavit quum dixerit: *Cum rigore, in biliosa febre, ante septimum, morbus regius febrem solvit.* Forte & ii, quos Averrhoes, Celsus, Plinius & alii ante septimum sanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illisque adjutos evasisse credendum est; Galen. vero regulam non in die constituit, sed in concoctione humorum, siquidem ait, regulam bonarum excretionum cognoscendarum, ut dictum est, esse concoctionem; quæ si citius appareat, etiam ante septimam diem si conspiciatur in regio morbo, bonum erit: sed quia crassior bilis, cujusmodi est, quæ icterum facit, raro aut numquam in nostro hoc cælo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri posse) minus quam septem dierum spatio excoquitur; quare criticus morbus regius salutem ostendit, si diebus septimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypocondrio minime indurato. Hippocr. etiam (ut nuper meminimus) *in lib. 7. de vict. ratione in acut. loco modo allegato text. 8.* hæc habet: *In biliosa febre, morbus regius cum rigore ante septimum diem enatus, morbum solvit, si vero absque rigore præter temporis occasionem supervenerit, perniciosum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, ostenditur, quando in febribus biliosis, ut alias a nobis demonstratum est, rigores judicatorii appareant, testantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulsionem, aut depositionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito, *in Aphor. 58.* scripsit: *si febre ardente laboranti rigor superveniat, febris solvitur.* Bona quandoque est etiam sexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones biliosæ apparuerit. Cujusmodi Hippocrat. *in 1. libro Epidem. comm. 2. pag. 951. text. 65.* ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmari. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. *Lib. 4. Aphorism. 62. & lib. de Crisibus pag. 53. & lib. de vict. rat. in acut. pag. 402. lin. 49.* ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam, ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis, nullaque alia copiosa vacuatione, exitialis

Conciliatio.

Galeni sententia.

Icterus quinam malus.

exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in *Bali filio* teste Hippocrat. *in lib. 7. Epidem. text.* 19. & *in Marito Lechus*, qui prope *Sitodochi* ædes habitabat *Lib. IV. Epidem. text.* 25. *pag.* 1130. non parum damnanda. Quod Galen. *in lib. 3. Epidem. com.* 1. *text.* 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem; morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, quum quorumdam aliorum humorum, tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo existente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam, & cum malis signis inspectam, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quam *Hermocrates* habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hippocr. *in 3. Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 1062. *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente nono constabat.* Addidit Hippocr. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsum etiam, ubi dextrum ilium obduruerit, ictericias, statuit *lib. 4. Aph.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo, vel non, vel undecimo, vel decimoquarto, supervenerit, bonum: nisi dextrum alium obduruerit, alioqui non bonum.* Quum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem scirrhosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac causa sine febre quoque pericolosa admodum est, ex Hippoc. *in 6. Aph.* 52. ita scribente: *Morbo regio laborantibus, si fiat hepar durum malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & discutiat plurimum illius humoris cutem defœdantis, qui quum perseveret, causam sane, a natura minime vincibilem, adesse denotat. Cujusmodi Hippocr. observavit in *Marito Lechus*, de quo *in lib. 4. Epidem. text.* 25. *pag.* 1130. ita scripsit: *Maritus Lechus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem septimo die veni, octavo moriebatur, neque urinam, neque dejectionem dimittens, hypochondria magna & dura & spiritus densus.* Verum in omnibus auriginosis attendendum erit, num præcesserint signa coctionis, an quæpiam signa mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo existente, si aurigo fiat, exitiale est; veluti cum antegressis coctionis signis, atque cum bonis signis, nullo timore in iis conspecto, perpetuo, quovis etiam die ictericia apparuerit, saltem prænuntiat: sed hisce notis, quod ante septimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante septimum regium morbum malum esse. Superesset, absoluto sermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejusdem corporis calore quoque mutato, de quo quum accuratius *in lib. 2. text.* 63. scripserimus, nihil sane aliud dicemus. Ex quo ad singulas partes corporis spectandas descendamus, quum satis, quum a toto corpore, tum a tota facie, præsagium perscrutati fuerimus.

Quo tempore apparens.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

UT e singulis quoque partibus præsagium venemur, a facie exordimur, da qua etsi nuper plura scripserimus, nunc pauca quoque, quasi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippo-

Hippocrates *in libro primo Prognosticorum pag. 36. lin. 26. &c. textu octavo* scribit : *Considerari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, sit ne similis bene valentium, potissimum sui: Ita enim optimus erit: si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est*. Galen. *in commen.* ait : *Conferendas esse partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur*. At breviter dicamus: Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse. Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat extenuata in morborum non principiis, sed ubi in dies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam ut Hippoc. in eodem libro *Prog. pag. 37. lin. 1. &c.* meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam causa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi dejectione, aut fame, sive inedia, aut animi passione, qua antea fuerit usus; a quibus sane causis sæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis causis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero, facies coloratior quandoque bona erit, utpote quum nobis criticam sanguinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus in *quarto libro Coac. præsag. text.* 142. scriptum est : *Quibus febricitantibus rubores in facie; & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

Facies sanæ similis bona. Dissimilis incerti prognostici.

Coloratior quando bona.

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque, oculis obversari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypocondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præsagium olim Galen. in *juvene Romano* coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præsag. text. 13. ad Posthumum* hæc habet: *Dum Medicis hæc admiranda videntur, æger lecto se sustulit tamquam prosilíturus, interrogatusque, cur exsilire voluisset, quum nihil adesset ob quod id facere debuisset; rubri coloris serpentem, per laquearia repentem, a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur, atque idcirco e lectulo aufugere velle: reliquis nihil ad futurum sanguinis fluxum conferre visum est : mihi vero quum alia singula perpendenti tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malam usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paullo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium*. Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides, significare, de quibus Hippoc. intellexisse *in 6. Epid. sect. 2. text. 11. p. 1169.* Gal. voluit quum dixerit : *ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & natura albidioris modi, neque de naribus sanguis erumpit, aut paucus erumpit*, & Galen. in *com.* ait : *Istis valde rubentem faciem habentibus, quum salubris ægritudo perdurat, per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus sanguinis profluvium redundantem sanguinem evacuatione prævertat, qui in aliquem articulum impetum facturus erat*. De hac itidem Auctor *Prorrh. lib. 1. text. 165.* hæc habet : *Quibus comatosa, fastidiosa, hypochondria dolentia, & vomentia exigua, in iis parotides excitantur; antea autem faciei signa:* & Galen. *in comment.* ait : *Ante parotidum generationem faciei signa considerare oportet; sunt hæc rubor, tumor præter naturam, oculorum humiditas, caliginosa visio, & quæcumque talia*. Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti esse, criticumque signum dici, ubi nimirum e naribus sanguis est

Nonnunquam hæmorrhagiam narium notat & quando.

Aliquando parotides.

guis est fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in accessionum vigore, præsertimque in synocho, & ardenti febre, aut ubi pulmonum adest inflammatio, in qua maxillæ (teste Hipp. *in 2. lib. Prognost. p. 42. lin. 31.*) ruborem contrahunt. At ab hac sola facie nihil certi ad prædictionem habetur, nisi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis, signis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie: nunc de mala, quod ex eadem mutata præsagiri potest.

Primo ait Hipp. *in primo Prognosticorum pag. 36. & 37.* eam, quæ nulla externa causa concurrente, principio morbi, dissimilis a recte valenti evasit, mali esse indicii, atque maxime contrariam esse perniciosam, in acutisque morbis exitium protendere. Cujusmodi est, in qua (ait Hipp. *Prognost. pag. 36. lin. 30.*) *nasus est acutus, cavi oculi, adstricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger, aut lividus, aut plumbeus*. Hanc enim faciem cadaverosam merito Medici appellant, quæ si in principio morborum acutorum, quippe intra triduum, appareat, pernicialis erit.

Tumidam quoque eamdem visam in morbis quibusdam longis, hepate refrigerato, vitiataque sanguificatione, observamus, non minusque in phthisicis, & suppuratis, quando in ipsis fere moribundis conspici soleat. De rubra vero facie, quæ mala est, Auctor *Prorrhet. lib. 1. 49. Facies bona cum mestitia multa malum*: & Galen. ait in *commento*, significare calidam affectionem, exurentem sanguinem, ex quo facies illa florida quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia signa, quæ si mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis signis rubra facies aliquando phrenitidem ostendit, & exitiosam, quæ in convulsiones desinit. Nam si una cum rubore faciei adsit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum signum, letale est. De qua *in Coacis præsagiis text. 162. Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur*. Sed alias *text. 7.* demonstratum est, has convulsiones esse letales. Quum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis signis. De his enim Auctor *Coac. Præsag. text. 7.* scribit: *Rigores, quibus multa in somnum inclinatio juncta est, utcumque letales sunt, quod si in iis facies in flammæ modo exardescit cum sudore malignum est*. Sed melius hoc expressum est *in 2. lib. Prorrhet. lib. 1. text. 67.* hisce verbis: *Æstuosi rigores quadamtenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala*: & Gal. *in com. text. 60.* ait: *Neque ignoramus flammantem, sine rigore, & cum sudore, faciem malum esse signum, quoniam & unum ex judicatoriis sudor sit, quum igitur non judicaverit, malignitatem morbi ostendit*. Quare cum signo aliquo judicatorio, veluti cum sudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut sanguinis vacuatione, facies flammea, signum erit malignitatis, & plerumque letale: sed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis; sed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus signo merito suspicamur, aut peripneumonicos fieri, aut supurari. Hippocr. enim *in secundo Prognost. pag. 41. lin. 31.* ait: purulentos habere maxillas rubras; idemque & in pulmonia spectari, docuit Galen. *in 1. lib. prognost. com. 3. Indicat enim fulginem sanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conscendit propter rectum situm, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuissima maxillarum cute, ceu per vitrum oculis repræsentante ruborem*. Qui quidem color in iis, si una cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, idest, non judicantibus, appareat, mortem præsagit. De quo auctor *Coac. præsag. text. 67.* scripsit: *Quibus vero fastidia cibi accedunt, & sudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, postquam longius ægrotaverint*; veluti uxori Policratis evenit de qua *in lib. 7. Epidem. text. 9. pag. 1211.* scriptum est: *Tussis, & excre-*

& excretio statim ab initio similis purulentis, intus circa arteriam, & fauces sibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, sed moderate floridus. Hæc fuit prior peripneumonica, post suppurata, atque demum obiit tabida. Maxillarum itaque rubor assiduus in longis lentisque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut suppurationis, ac demum ad tabem proficiscentium erit signum, modo tussis vel etiam levissima & inanis adfuerit: adde, modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes, numquam tamen immunes.

Maxillarum rubor in longis morbis quid notat.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

EX oculis quoque judicium prognostici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter partes corporis primatum obtineant. Juxta illud divini Hippocr. præceptum *Lib. VI. Epidem. Sect.* 4. *text.* 26. *pag.* 1181. *oculi ut valent, ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur*. Si quidem oculi recte valentes, & robusti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam, teste Galeno *in commento*, si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum, quicquid ad morborum, salutis & mortis, prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium, accurate considerabimus.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & spem salutis non exiguam polliceri, qui recte valentium maguitudine, figura, situ, colore, motu, visione, & splendore sunt similes; siquidem optimi & robusti perpetuo boni sunt indicii, hique sunt, qui florido colore (teste Galeno in *nuper citato comm.*) spectantur, pleniori mole, & splendidum humorem habent. Hos robustos ac optimos vocat Gal. propterea, quod istud fiat ex plurimo animali spiritu luminoso, qui e cerebro in oculos proficiscitur, ac e contrario infirma ex morbis corpora non sic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonstrari. Quare boni sunt similes recte valentibus, & floridi coloris, pleni, splendidi, eminus, & ante, & in aere sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes, nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, sine lacrymis, atque sine excrementis, qnæ *lemas* appellant, ipsorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni existunt, quum caput speciatim, tum reliquum corpus recte se habere indicantes: sed ut securius ex ipsis judicetur, alia signa conspecta simul erunt consulenda, quæ si bona sint, proculdubio salutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonstrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognosticum sit fidendum, habent. Quum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, quum tamen febris ad exitium inclinet, hoc tamen raro accidit, quippe oculos recte se habere, ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ salutis spes habetur. At non modo hi boni crediti, sed etiam aliquando mali, possunt ex accidenti tamen salutis nobis argumento esse futuræ: utique lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lacrymantes, intense rubri, splendidi, caliginosi, obtusi, hebetes, distorti, tumidi, cavi, clausi, si ita ex crisi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, sed extrinsecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoscimus ita esse mutatos, quia tales statim in principio mutati appareant, qui per id temporis minime possunt critice mutari, ex

Oculi quinam boni, & spem salutis polliceantur.

quo

quo Hippocrat. *pag.* 37. *lin.* 10. ait, triduo aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conspici. Externæ quoque causæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Galen. *in* 1. *Prognost. comm.* 2. *text.* 80. ita habet: *Igitur ex multa vini potione, nonnumquam, & vomitione vehementi, inter initia morbi, lucem refugiunt, itidem lacrymant, & pervertuntur oculi, aut sublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero crisis est futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus, in oculis mala isthæc concitantur symptomata; lacrymantur enim exempli gratia ipsorum alii aliquando, sanguine critice e naribus fluxuro; de quo Hippocrat. *in lib.* 1. *Epidemior. Sect.* 2. *pag.* 956. ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his* (siquidem reliqua non sint exitialia) *e naribus sanguinis eruptio exspectanda, si etiam alia perniciose non habeant: nam his, qui incommode habent, non sanguinis eruptionem: verum portendunt mortem.* Sed distinguamus lacrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & spontaneas vocant; hæ cum signis criticis criticam sanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ numquam quicquam certi ad Prognosticum præmonstrant, quod Hippocr. nobis expressit *in* 4. *libro Aphorismor.* 52. ita scribens: *Quicumque in febribus, vel in aliis morbis, sponte lacrymantur, nihil absurdum: quod vero non sponte, absurdius, aut absurdum*, uti Galeno in *commento* visum fuit. Sed ne Hippocr. sententia obscuretur, quod in hoc Aphorismo dixerit, sponte lacrymantes nihil absurdum, quod vero non sponte absurdius: & superius in loco citato, spontaneas effluentes lacrymas, ubi non crisin, mortem significare: & *in* 6. *Epidem. Sect.* 1. *text.* 16. *pag.* 116. *lacrymæ in acutis male habentibus spontaneæ, quidem bonæ, involuntarie defluentes, malæ*; difficultati occurremus, dicentes spontaneas bifariam lacrymas intelligi: uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium desiderio defluunt, & hoc est, quod Hippocr. sponte & spontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt sponte, idest, absque ægroti voluntate; altero modo sponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epid. com.* 1. *text.* 131. Hippocr. lib. comm. non dixit spontaneas, sed involuntarias, quo clarius & verius sententia & veritas explicatur. Sed *sponte* aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed uno verbo, distinguamus lacrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque spontaneas dixit Hippocr. *Lib.* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 956. *comm.* 2. *in text.* 80. quod sponte, ut dictum est, nullo ægroti intercedente desiderio, effluant; & alias non spontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his satis. Ad propositum reversi dicamus, voluntarias lacrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognosticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lacrymare, ait *in* 4. *Aphoris. text.* 52. Hippoc. nihil absurdum, nullumque malum significare, & merito quidem, cum non ex morbo, sed ita volentibus ægrotis, effluant.

Lacrymarum distinctio, & quid in acutis morbis, notent.

Lacrymæ voluntariæ.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, nisi crisin portendant ac antecedant. Atque hoc est, quod Hippoc. *in* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 956. *text.* 85. de his ita scripsit, Gal. sic *in commentario* scribente: *Quibuscumque in acutis febribus, magis autem ardentibus involuntariæ lacrymæ cadunt, his de naribus sanguinis profluvium exspectandum est, nisi alia perniciose habeant: in male autem habentibus non sanguinis profluvium, sed mortem significant.* Sed ut lacrymæ criticæ judicentur, necesse erit, ad hoc, ut optima sit crisis, coctionis signa fuisse antegressa: atque hæ sunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Lacrymæ involuntariæ.

Lacrymæ criticæ.

Idem sæpius demonstrant fulgoris motus oculis apparentes, obtusiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum signa, itemque lacrymas, Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 11. inter notas sanguinis fluxuri recensuit, ita dicens: *Propria vero signa profluvii sanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes,* quo-

Sanguinis fluxuri signa ex oculis

quoniam humor est flavus; obtusiones autem, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat, ita ut & oculi lacrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum. Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnumquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippoc. *in* 1. *Progn. pag.* 38. *l.* 46. *tex.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an habetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo tendet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate, capitis gravitate, atque hypochondrii tensione, profluvium sanguinis significari, in *Coacis praesagiis Text.* 195. habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo Auctor Prorrhet. *Lib.* 1. *text.* 137. dicens: *Cervicis dolores, impense rubri oculi, sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coacor. praesag. *Tex.* 166. ita scriptum est: *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, praerubro oculo, sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem existente morbo, oculi rubri numquam bonum praenuntiant: sed de hoc paullo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in *Dealcis horto* decumbebat, de quo Hippocr. *Lib.* 6. *Epid. Aegr.* 3. *pag.* 1066. *Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, sitibundus erat, insomnis,* & Galen. *in com. Nam quod deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quae solent in judiciis evenire.* Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare *in lib.* 3. *Coacorum praesag. Text.* 77. in hunc modum legitur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenerit, in difficilem spiritum redacti, brevi moriuntur.* Siquidem haec plurimum humorem in caput sublatum demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretione copiosa ab ea humorum multitudine sublevatur. Quare oculi non raro vel etiam motus eorum mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea haec oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa: quae omnia ni una fuerint visa, nedum mala, sed plerumque perniciem significantia signa ostendunt. Tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, aegros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos; & hoc est, quod Hippoc. *in* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 956 *text.* 85. de lacrymarum praesagio locutus: dixit: *lacrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habentibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium praesagiamus, quum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus. Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis, malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lacrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulae intensae rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes, palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, numquam per se bonos esse, ex

Oculi ante crisin non raro solent mutari.

Oculi quomodo exitium praesagiunt in morbis.

ex infra allegandis locis patebit, ni aliquando, quatenus accidit, critice natura & morbo colluctantibus, hos ita fieri, crisin prænuntient, inter criticaque signa recenseantur, quæ quomodo distincte cognoscantur, nuper a nobis monstratum est.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægrotos non videre & non audire, oculos omni splendore esse destitutos, & omnia nuper dicta cum exitiali aliquo signo, omniumque maxime in die judicatoria conspecta, cum signis judicatoriis non judicantibus. Sed præstabit, ut de singulis oculorum hisce signis agamus, & primo prodamus signa oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in primo libro Prognosticorum pag. 37. lin. 15. text. 35.* Hippocrat. ita est complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut sublimes tumide oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus squalidus, & sine splendore, vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala esse & exitiosa, censendum est.* Addamus si non ab aliqua causa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia simili causa. Sed ut dictum est, singula propriis capitibus contenta accuratius consideremus, a visione ac visu ipso incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aerem lucidum oculi intueri possint, quod signum olim in *peste Patavina* multis fuit familiare, paucique peste infectorum, in quibus hoc signum fuerit observatum, fuerunt, qui superstites evaserint. Quod signum Hippocratis inter exitiosa recensuisse nuper vidimus. Neque immerito: quum ex Galeno oculi lucem refugiant propter debilitatem visoriæ facultatis, quæ nonnumquam affectione laborat orificiorum, veluti per lippitudines; & interdum ipsa facultas visoria affecta est, quod exitiale quoque est: hæc vero ab illa causa ex eo distinguitur, quod oculorum orificia minime affecta conspiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitiosum est: omniumque maxime, si debili jam existente corpore id eveniat, ut Hipp. *in l. 4. Aph. 49.* hisce verbis expressit: *In febre non intermittente, si vel non audiat, vel non videat, jam debili existente corpore, mors proxima est.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod *Amaurosis* dicitur, signum imbecillæ facultatis esse, in *tertio Prorrhet.* scriptum reliquit. Obscurationes quoque oculorum malas esse, ex eod. Hippocr. *in lib. 6. Epidem. sect. 1. text. 16. pag. 1165.* constat; in acutis enim morbis ait Galen. *in commentar.* obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriæ potentiæ significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa, ceteraque alia signa, crisin significantia. Ubi vero mala alia signa illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est: de qua forte Auctor *Coac. præsagiorum text.* 105. ita habet, *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, si inde fluor sanguinis, e naribus & tenebræ ab oculos effusæ moveantur, letale.* Ipsos vero oculos hebetes videri, extrinsecus quippe spectantibus oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, letalissimum esse, Galen. in 2. Prorrheticor. *com. 2. text. 16.* tradidit: & hoc forte est, quod Hippocrat. *in 2. Epid. sect. 6 p. 1051. E. F.* dicit: *Quorum oculi non sunt robusti, mors in proximo.* Veluti *uxori Theodori* contigit, teste Hippocr. *in lib. 7. Epidem. pag. 1216. text. 27.* Eodem quoque modo carentes splendore, perniciales esse in *primo Prognosticor. pagin. 37. lin. 21.* docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, *Antiphonis filii suppurati* exemplum

Si non videant.

Si oculi obscurentur.

Si hebetes conspiciantur.

Si splendore careant.

plum docet, de quo *in lib. 7. Epidemior. pagin.* 1217. *text.* 28. scriptum est: *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valde albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cæcitatem.* Moribundis adstantes morituros cito ægrotos, ex oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit; & hoc est quod Hippocrat. *in* 1. *Prognosticorum* (*Vide sub lit. e*,) dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur oculi feroces, horridi, audaces, Hippocrates *in 6. Epidem. sect.* 1. *text.* 19. *pagin.* 1165. *text.* 15. Hosque proprios esse delirantium ac phreneticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mortem, cum aliis malis signis, Hipp. in loco citato expressit, dicens: *Oculi audacia, delirii signum est: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in* 2. *Prorrh. text.* 88. Hos in phreniticis conspectos oculos convulsionem denotare scriptum est, atque exinde mortem; quum phreniticis convulsiones succedere, esse perniciosum, alias demonstraverimus, atque exitiales phrenitides in hasce finiri convulsiones. Propterea hos ægrotos Auctor Prorrh. *Lib.* 1. *Prorrhetic. text* 72. magis natura quam medicamentis, si Gal. credendum est, esse tractandos, statuit, quum dicat: *Nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox, claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti sibi proposuerunt, ut in moribundis prorsus a similibus medicamentis abstinerent, ne ars Medica ab ipsis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quo in morbis quandoque alter altero aut minor aut major appareat, exitium prænoscitur. Inter perniciosa signa Hippocrat. *Progn. pag.* 37. *lin.* 17. notat, oculorum alterum fieri minorem, & Galen. *in comment.* indicare nobis, exstingui facultatem regentem, statuit. Non minus malum est, si majores appareant, in morbo pernicioso, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem extinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, indicat; quod signum in *puero Nicolai*, Hippocrat. *in* 7. *Epidemior. pag.* 1234. *text.* 100. moribundo vidit, cujus sexta die dexter oculus major dum conspiceretur, septima mortuus est, quodque etiam in *Ermoptolemi uxore, libr.* 7. *Epidem. text.* 13. *pag.* 1213. *sub finem historiæ*, moribunda notavit. Sed prominentes seu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippocr. *Progn. pag.* 37. *lin.* 20. inter signa oculorum letalia statuit: cujusmodi apparere solent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo spiritu, & calore, ex inflammatione repleti intumescunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui, nisi ab externa causa, per triduum, aut quatriduum, si in acutis appareant, perniciem notare Hipp. est Auctor *in* 1. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 20. *tex.* 15. Quos ita cavos fieri Gal. *in com.* docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere potest, quod explicat morbum usque adeo sævum, cui naturam succumbere sit necesse: quum oculi vero emarcescant prorsus, quasi alimento destituti, caloris nativi imbecillitate, qui in solis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi possit, ut possit aliquid ad alimentum oculorum concoquere, quo ipsi nutriantur; addo & spiritus eadem ratione, qui paucissimi quum sint in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipsos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabescere, siccari, cavosque conspici est necessarium: ex eo enim, quod hepar percussum sit, statim oculos cavos evasisse Hippocrat. *Lib.* 7. *Epidemiorum text.* 33. *pag.* 1217. vidit: & observatum est in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque sinistrum oculum emarcescere.

Oculi delirantium proprii.

Oculorum inæqualis magnitudo mala.

Oculi prominentes seu tumidi.

Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis signa letalia: oculos enim sublimes ex signis perniciosis Hippocrat. esse statuit *in eodem primo*

Signa letalia ex oculorum motu.

mo prognost. pagin. 37. *lin.* 20. *text.* 15. qui sunt, teste Galeno, *in comm.* instabiles, & subinde commoti delirium aut tremorem portendentes; alterutrumque est exitiosum: sed perpetuo, ut Medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque signa, quæ illuxerunt, attentius cognoscere, quando oculis instabilibus exitiose conspectis, necesse sit, aliquod aliud letale signum una illuxisse. Clarius vero Galen. *in* 2. *Prorrh. comment.* 11. explicat oculos instabiles, dicens, esse non secus, quam, qui equum instabilem habent, numquam conquiescentes, contraque concretos & stabiles numquam moveri, & esse immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præsag. text.* 227. legitur, oculos assidue nictare, esse perniciosum; non minus quam fixos, quos concretos, firmos, stabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo esse malos, Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 46. hisce verbis: *Hebetatus oculus, vitiatusque, & concretus, immolibisque, & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, *exitiosum*, quod perpetuo fere letales sint in morbis acutis, ni ex critica aliqua causa tales evaserint. Galen. *in comm.* scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum vel resolutionem in neutram partem, vel aliquam, quę in neutram partem vergit, tensionem proficisci, vel propter exactam moventis musculi potentię imbecillitatem: quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis lęso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est: Galen. *in* 6. *Epidem. comment.* 2. *text.* 2. scribit concretos oculos, quos Hippocr. *Lib.* 6. *Epidem Sect.* 1. *text.* 16. *pag.* 1165. maxime damnavit, hoc est immobiles, perfectissimam ejus potentię extinctionem significare, a qua musculi, quum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippocr. *in* 5. *Epidem. Tex.* 50. *pag.* 1154. de *Virgine illa pulchra Nerei*, quę a muliercula lata manu percussa obiit, scripsit, ante mortem oculum stupidum habuisse. Ex situ quoque oculorum, perversiones admodum sunt letales, ni critice appareant, cujusmodi fuit oculus nono die in eo, *Lib.* 3. *Epid. p.* 1066. *Ægr.* 3 qui *in Dealcis horto jacebat*, strabo & distortus. Hippoc. (1. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 17 & 29. *text.* 15.) enim inter perniciosa oculorum signa perversionem recensuit. Sed tamen hoc distinctione opus habet, quod aliquando oculi (teste Galeno, *in* 1. *Prognost.*) pervertantur, musculi ipsos moventibus convulsis, & sępius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam quum hęc perversio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perversione simili non poterit assequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac causa, sed affecto principio nervorum, quippe cerebro, estque summe exitiosum. In febribus itaque acutis oculorum perversiones perpetuo malę sunt, cum aut humorum plenitudine seu multitudine, quod minus malum est, aut siccatis musculis, oculos moventibus, quod si ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorsus exitiosum est; omnium vero erit exitialissimum, has ita perversiones videri cum facultatis extinctionis signis, quę languorem virium nobis fieri innotescent, aut aliquem sensum diminutum aut sublatum.

Ex situ oculorum.

De quibus Hippocrat. perbelle *in libro quarto Aphorismorum* 49. dixit: *In febre non intermittente, si labrum, vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili existente, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quæ clarius *in* 1. *prognostic. pag.* 37. *lin.* 29. *text.* 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo signo, mortem prope esse, sciendum est.* Quare perpetuo malum, ni critice, ut dictum est, appareant oculorum perversiones, significat, non tamen necessario letale; quod videns divinus Hippocrat. *in* 6. *Epidemior. Sect.* 1. *text.* 16. ita scribit: *Quibus palpebra circumtenditur,* ma-

malum est. Fiet vero certum judicium ex signis antegressis, & una conspectis, & longe melius ex iis, quæ postea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perversiones, si morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte Auctor *Prorrhetic. Libr.* 1. *text.* 69. ita expressit: *Ex lumborum reversione oculi perversio, mala*. Cum malis vero signis, letales judicabuntur. De quibus *in eodem libro Text.* 81. *Prorrhetic.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiant*. Sed rectius exitiosum dixisset; cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, sed lædentibus, sive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quę profecto sunt signa judicatoria non judicantia, letalia, juxta illud Hippocrat. (*Sparsim in singulis fere Hippocratis libris, quum in genere, tum in specie, hoc pronuntiatum reperitur.*) & Galen. *si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, letale est*: suntque ex judicatoriis non judicantibus letalibus. Quare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciale erit dicendum. De iisdem paullo post *Prorrhetic. Lib.* 1. *text.* 89. Auctor ita quoque habet: *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine rigor perniciosus, Comatosique in his male habent*. Quare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis, letales merito judicantur: cum letalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in *altera ex abortu defuncta* ab Hippocrat. observatus; de quo *in lib.* 3. *Epidemior. pag.* 1079. *Ægr.* 11. *text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœstitia, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis letalia sunt signa*. Sed ex clausione quoque oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Quum enim oculi in acutis clausi maneant, neque aperiri queant, aut propter quamdam humorum multitudinem; convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum perpetuo in acuto morbo letalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam sequatur insignis aliqua vacuatio & bona; quod ni fiat, plane exitialis. Quod *in* 3. *libro Coacor. præsag. Text.* 77. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur; quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur*. Raro vero fit, ut, cum illis signis, clausi oculi critice appareant, & nonnisi in robustissima facultate; proinde majori ex parte letale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo letale, ut Auctor *prorrhetic. Lib.* 1. *text.* 71. meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere*, idest, medicamentis opus non habere, & prognostico soli propterea esse relinquendos. In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. *in comment.* expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem: utrumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque, oculorum suspectiones: pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hippocrat. *in* 1. *Prognosticorum pag.* 37. *lin.* 24. *&c. text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet non commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in causa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est*. Hoc signum visum fuit in *Guadagnina olim carissima mea uxore*, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire,

Ex oculorum clausione.

Ex oculorum suspectionibus.

sed una alia signa exitialia fuere, quippe comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timendum, quod & Auctor *Coac. præsag. Text.* 218. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est*. Ex colore quoque oculorum mala signa erunt. Album oculi rubrum spectari, ni critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur dictum est exitiale, est. Ubi itaque minime criticum est signum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod signum Hippocrat. *in Prognosticis pagin.* 37. *lin.* 18. recensuit inter signa perniciosa, quoniam vel ex copia sanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis stagnet, ut Galen. *in comment.* docet, aut inflammationem insignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo sunt perniciosa, non minusque, si una cum malis signis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis sævis. De quo signo Auctor *Coacorum præsagiorum, Text.* 163. ita habet: *Qui morbi succussionem aut pulsationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifestum, perniciosi*. A singultu quoque, & vomitu, timendum esse hoc signum *in libro* 7. *Aphorismorum* 3. statuit; quod, teste Galeno, rubor oculorum, vel cerebrum, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitiosum apertissime Galen. *in* 3. *libro Prorrheticorum* scribit: *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam sanguinis ostendere in capite, ex qua oculi rubescunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo discernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi sunt, rubræ apparent, & ventriculo una quoque singultus aut vomitus appareat*. Ex quo merito Hippocrat. *in primo Prognostic. pagin.* 37. *lin* 18. *text.* 15. non dixit simpliciter ruborem oculorum, sed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonstrare. Omnium vero maxime erit perniciosum signum, ut scribit Hippocrat. in loco citato *ibidem lin.* 19. venulas has aut lividas aut nigras spectari: nam, Galen. ita interpretante, lividæ apparent, & nigrescunt venulæ oculorum refrigeratæ; refrigerantur extincto calore nativo. Addamus, ut finem præsenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent, excrementis, posse exitium judicari. In acutis lacrymas involuntarias inter exitiosa signa recenset Hipp. *Prognost. pag.* 37. *lin.* 16. & *Epidem. lib.* 1. *sect.* 2. *pagin.* 956. quarum quidem causam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem, aut fluxionem ex capite in oculos; sed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod summe est perniciosum. Ubi itaque involuntarie profluunt lacrymæ in acutis morbis, neque signa crisis futuræ per sanguinem, præsertim excretionem, e naribus, mortem certo exspectandam, Hipp. *in* 1. *Epid. sect.* 2. *pagin.* 956. tradidit. Pituitam quoque in oculis conspectam notat inter signa perniciosa *lib. Progn. p.* 37. *lin.* 19. Gal. vero *in com. tex.* 2. 80. tametsi aliquando hic humor, seu excrementum, in oculis spectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam simile excrementum siccum arefactumque, quod Auctor *Prorrhetic. in* 1. *Prorrhetic. text.* 17. scripsit, signum esse phrenitidis; Galenusque *in comm.* docet, conspici quandoque in tabescentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnosum, quod quum in facie, tum in temporibus, factis una, & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujusmodi resiccatum, & pulvisculosum absque cavitate videri. Ex qua re merito Hippoc. *in* 6. *Epidem. sect.* 1. *text.* 16. *pag.* 1165. mala oculorum signa recensens, ait:

Ex oculorum colore.

Ex lacrymis involuntariis.

Ex pituita in oculis conspecta.

Malum est autem, & increscens veluti spuma, quod, Gal. *in com.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, quum summe aridi sunt, & vires imbecillæ, præexiguis lacrymulis ab oculis excidentibus; deinde ubi in arescentibus imbecillitate retentricis lacrymulæ in oculos excidentes, ab intenso calore cerebri inflammati resiccatæ, in pulvisculosa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hisce de causis signa exitialia, mutantur. Sed tempus est, ut relictis oculis ad alias partes spectandas declinemus.

C A P. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naso, labiis, atque dentibus.

QUum genarum, aurium, nasi, labiorum, atque dentium observatio quandoque non parum in ægrotis præsagium illustret, merito paucis quoque de ipsis agendum duxi. At quoniam hæ partes, non, nisi a suo statu naturali mutatæ, nobis ad prædictionem usuveniunt, idcirco has mutatas considerabimus. Quamquam non negandum sit, has nullo modo a suo statu mutatas, bonum quippiam significare; tamen numquam certi quicquam ad præsagium habebunt: multi enim moriuntur, hisce partibus parum mutatis a naturali suo statu. Mutatæ vero multum faciunt ad illustrandum præsagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, aut nigræ apparent; rubras videri quandoque capitis inflammationem, quandoque criticam fluxionem denotat, quod judicium distinguent propria utriusque signa. Livescere partes has, atque nigrescere, perpetuo malum, quod caloris aut extinctionem, aut suffocationem, aut summam putredinem nobis denotent, Mutatæ vero figura, magnitudine quippe quum maxime aut extenuantur, aut convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de singulis nunc accuratius agamus, a maxillis exordientes. Diximus maxillas, seu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigrescentes. Rubræ significant aut inflammationem internam vel capitis, vel pulmonum, vel pleuræ, costas cingentis membranæ; aut crisin futuram; aut pus fieri in pulmonibus: quæ capitis inflammationem ostendunt (quarum judicium cetera alia signa pathognomonica aperient.) solæ non sunt, ita ut non solum genæ rubræ, sed aliæ faciei partes una rubore suffundantur: addatis propria capitis inflammati signa adesse, quippe dolorem, calorem, & reliqua, uti *in anginosa, quæ apud Metonem*. De qua *in* 7. *Epidemior. pag.* 1215. *text.* 20. scripsit. *Quarta convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die*. Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium esse signum, ex Galeno colligitur, qui *in libr.* 2. *prognosticorum text.* 11. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tussim acrem rubescere, hæc enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipsum ferantur*. Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre possunt: non minusque & quæ in suppuratis apparent; plerumque enim fit, ut in pulmonis suppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis signis: sed quoniam pauci sunt suppuratorum, qui serventur, plures enim phthisici pereunt, ideo maxillæ hac de causa minantur suppurationem, phthisin, & exitium. Sed ipsarum colorem exinde fieri distinguent suppuratorum propria signa, quæ, ut Hipp. docet *in* 2. *Prognost. pag.* 42. *lin.* 25. *& seq. tex.* 61. sunt, *si in principio febris non demittat, sed interdiu tenuior, noctu vehementior fit; si copia sudoris eliciatur, ac tussiendi adsit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuant; si oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahant, ungues ma-*

Quomodo hæ partes mutatur.

Maxillarum seu genarum mutatio quid in morbis notat.

Ruber color.

Quomodo in suppuratis cognoscitur.

manuum curvantur, digiti vero potissimum summi incalescunt, atque in pedibus tumores consistunt, neque cibum appetunt, & pustulæ circa corpus erumpunt. Cujusmodi fuisse *uxorem Polycratis* primum peripneumonicam, *Epid. lib. 7. pag. 1211. text. 9.* & *Metonem* pleuriticum, scripsit Hippoc. *in lib. 7. Epidem. pag. 1234. text.* 101. de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues, exiguum tempus, sudores exigui fiebant ad noctem, spiritus in febre densus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & sub axillam & ad humeros, tusses tenebant*. Eos vero suppuratorum, qui servantur, ait Hippocrat. *in 2. Prognosticorum pag. 42. lin. 45. & seq. a febre subito liberari, puris optimi, non bile permisti, multam copiam neque difficulter exspuere, cibumque appetere & rectius spirare*; & reliqua: postremo diximus maxillas rubras reddi, non raro sanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, sed totam fere faciem, nasumque præsertim, occupabit; cujusmodi colorem Galen. vidit in *juvene Romano*, febricitante paullulum, antequam sanguis e naribus erumperet, ut ex libro de *Præs. ad Posthum.* constat. Ubi vero futura sit crisis vel per sanguinem, vel per sudorem, alia quoque critica signa apparebunt, quorum præcipua signa sunt in excrementis concoctio apparens, morbi tempus, quod statum & vigorem vocant febris, aucta graviaque symptomata vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujusmodi fuerunt observata in *Teoclis cognata*, de qua Hippoc. *in eodem lib. 7. Epidem. text. 26. pagin.* 1216. ita habet: *Teoclis cognata, quæ superius habitabat, sub Plejades febris acuta: sexta videbatur cessasse: lavit veluti sedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Vesperi febris venit multa: Lypotymia & aphonia erat: non longe vero postea sudor, & quies cessante morbo septima die*.

Quando crisin notat.

Maxillæ itidem apparent aliquando lividæ & nonnumquam nigrescentes, quæ si cum malis signis illuxerint morbo, mortem prænuntiant; nam hæ caloris extinctionem denotant. Sed de his coloribus superius satis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipsæ aut colore livido in morbis exitiosis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ spectantur in acutis morbis, calore nativo extincto aut suffocato: frigidæ & contractæ in acutis sunt letales, *Hippoc. in primo progn. pag. 36. lin. 32. text. 7.* scribente. Dolores quoque in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognosticorum pag. 44. lin. 45.* dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet*. Sed tametsi hujusmodi dolores non perpetuo observatum sit difficillimos morbos præmonstrasse, ut pauci sint, qui ab ipsis evadunt, perpetuo tamen cum febre continua & acuta perniciosi esse solent, ob inflammationem ratione visceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periisse, & speciatim *Guadagninam meam dilectissimam uxorem*; in ipsa enim, ardenti febre maligna vexata principio hujusmodi dolor acutissimus apparuit: sed ad rem nostram. Dolor itaque, *ait Hipp.* aurium acutus in acuto morbo perpetuo difficilem morbum ostendet. Sed tamen non raro fit, ut aures suppurentur, ab ipsisque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujusmodi fuit *Emyris filius*, ut scribit Hippocr. *in 4. libro Epidemiorum pag.* 1138. *text.* 40. qui critice pure erumpente septima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iisdem morbis magni momenti esse solet ad præsagium indagandum, sed quum de hoc symptomate alias scripserimus, pauca attingemus: hocque præsertim, scilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos sentire, pravum signum esse, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium ostendat, vel bilem, quæ per venas fertur, in ipsis exæstuare, ex qua concitati spiritus ad caput transmittuntur. In statu vero, conspectis signis coctionis, critice sæpe hujusmodi symptomata apparere solent.

Lividus vel niger.

Aures quid ad præsagium in morbis faciunt.

Lividæ & nigræ.

Aurium dolores acuti quid.

lent. De quo signo legitur in *libro 4. Coac. præsag. Text. 131. In ardentibus supervenien sonus aurium cum alucinatione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit.* De palpebris, naso, labiis, Hippocr. in 1. *Prognostic. pag. 37. lin. 29. & seq. text. 15.* ita habet: *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labium, aut nasus cum aliquo alio signo, mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit: *cum aliquo alio signo*, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hippocr. *in 4. Aphoris. 49.* ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat, jam debili existente corpore, quicquid eorum fiat, mors proxima est.* Quandoque labium tremulum criticum præcedere crisin per vomitum, Galen. *in 3. Crisib. cap. 1.* docuit. Veluti *in Chærione Epidem. libr. 3. pag. 1072. Ægr. 5.* fuit observatum, & Hippocr. *in 6. Epidemior. comm. 8. Text. 41. pag. 1201.* ex Valesii divisione scripsit: *labia in tertianis febribus critice ulcerari*, quod signum criticum omnibus, vel etiam ignaris mulierculis, notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse quum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis Lib. 1. Text. 48.* tum ego sæpius in praxi vidi: Hipp. *in 1. Prognost. pag. 37. lin. 52. & seq. text. 21.* de his ita habet. *Si quis stridat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est. Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est:* & Galenus in comment. *Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare.* Idem fere *Prorrheticorum Lib. 1. text. 48.* ait: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, perniciosum*, Cujusmodi vidit in *anginosa, quæ apud Metronem habitabat*, quæ per diem antequam moreretur, (ut refert Hippocr. *Lib. VII. Epidemior. text. 20. pag. 1215.*) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiunt læso nervorum principio, aut temporum, maxillarumque musculis ab igneo calore immoderate siccatis, exinde convulsis, quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum; sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare, *in 2. Coac. præsag. Text. 240.* legitur, & *Gal. in tertio, de crisibus*, labium tremulum inferius crisin per vomitum. Sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

Labium tremulum quid notat.

Dentium convulsio vel stridor exitialis.

CAP. IX.

De prædictione ex linguæ observatione.

Lingua quantum ad præsagium facit.

Linguæ inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidemior. comment. 5. Text.* 13. & 15. *pag.* 1185. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere: Quod hisce verbis explicavit: *lingua lotium signat. Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, quum ipsa totis iis caussis immutatur: idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum causarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, & arteriis, in linguam sublatis; facilius enim ipsa iis tingitur, quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Etenim grandioribus venis prædita lingua, & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed, his præmissis, linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, optima est, dummodo non ex aliqua externarum causarum, quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore subrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, ad gustum, & ad loquelam, vitio teneatur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & synochis, linguam ita videri, est bonum; color enim ipsius subruber si apparet, significat humorem noxium ac morbificum neque plurimum esse, neque admodum putridum ac accensum, quo ita affecto, lingua necessario fiat aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum est, necesse sit, humorum in corpore exsuperantium biliosorum, aut adustorum, aut pituitosorum, linguam ipsorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut destillatione capitis conspecta, interius viscera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti, propter hanc causam, neque multum sitiant. Ex pituitosa vero e capite ad fauces destillatione cognoscitur ac distinguitur propriis signis, quorum est præcipuum, si ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius sentiant calorem. Hæc enim destillatio, irrigans fauces & linguam, facit, ut nedum lingua minime exarescat, sed vel etiam sitim ipsius demulceat. Hinc Hippocr. *sect. 4. Aph.* 54. dicebat, tussientes non valde sitire, ac propter hanc causam expedite quoque ęgroti loquuntur. Atque hęc est lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a suo statu naturali solet etiam boni judicii esse indicium, nimirum critice, ubi in periculosis anginis, humore ad fauces & ad ipsam linguam transmisso, admodum inflammata, & mole aucta apparet; itidem quandoque convulsa & tremula hoc modo apparet; sed ea est propriis signis criticis judicanda, quę pręcessisse est necesse: atque hęc de bona lingua, nunc de mala. Hæc est, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut substantia: colore quidem mala, in acutis morbis, est alba, crassa, cœnosa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum, olim *Genuæ in Liguria* grassatarum, constitutione, quæ nobis fuerat argumen-

Lingua mollis quid notat.

Lingua quenam mala. Cœnosa.

mento, in his corporibus multitudinem pituitosorum crassorumque humorum prævaluisse, atque magnum quoque viscerum calorem adfuisse. Sed tamen hæc in iis quicquam certi de salute & interitu non denotabat. Quare hæc tametsi bona non sit, quod morbos ex multa copia pituitosorum & crassorum humorum, biliosis mistorum, & putridorum, tantum foveri explicet: tamen ex hac ipsa, nisi conjunxerimus alia prava symptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hipp. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipso humore putrefacto morbum profectum significat, illumque periculosiorem. Hac nigra est periculosior, quæ adusti sanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem, præmonstret. Hæc ignearum seu ardentium febrium cum summo squalore est propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, si una adfuerint signa alia perniciosa. Solet itidem ardentes pestilentes detegere. Ex quo, ut dictum est, propria acutorum morborum esse merito videtur, quod perbelle *in Coacis præsagiis text.* 229. ita habetur: *Quæ vero valde nigrescit, judicium fieri in quatuordecim diebus indicat*. Subdidit *periculosissimam esse nigram & pallidam*; forte eam, quæ ex pallida nigrescat; & merito sane, quum in jecore incendium augeri nobis sit indicium, quippe, quum prius bilis, sanguinis loco, progenita esset, ex qua ad flavum lingua tingebatur, postea aucta inflammatione, aduri sanguinem, atrumque evadere, qui est omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore, seu tremulam, ut postea quoque docebimus, damnat Auctor *Coac. Præsag. text.* 233. ita dicens: *Tremulæ linguæ quibusdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denuntiat*. Lividi coloris lingua omnium maxime est letalis, quod fiat in ipsa lividus color, vel ex mutatione a flavo aut rubro in nigrum, propter ingentem visceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam, cum defectu innati vel exstinctione caloris nativi. Hanc declarant reliqua signa, facultatem exstingui demonstrantia, quæ alias scripsimus. Rubram quoque sæpius in anginosis affectibus & peripneumonicis pessimam esse, Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius *anginosæ*, quæ apud *Aristionem* agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in lib.* 3. *Epid. pag.* 1075. *Ægr.* 7. *text.* 18. *& filii Balis* de quo itidem ipse *in lib.* 7. *text.* 19. *pag.* 1215. scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore passi contineri; sed plures, recte curati, sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ, præ nimio calore, humido omni fere exhausto, (quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi:) apparent; sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda. Sed magna & nigra letalis est: quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit *juvenis*, quę vigesimum ætatis annum agebat, & a pharmaco corruptorio, ut refert Hipp. *in lib.* 7. *Epid. text.* 83. *p.* 1229. quarto die periit (*quamquam hoc loco de* Tesmi conjuge *isthæc prædicentur, haud tamen alium casum hic ab Auctore nostro innui patebit legenti subnexas Foesy Adnotat. & Epid. lib.* 5. *text.* 53. *p.* 1155.) Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate: quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridę, scissæ, ulceratæ; quædam cum parvis tumoribus; quędam harum calidæ; quædam frigidę tactui apparent; quædam cum proportione siti respondente; quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguę in omnibus febribus, sed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis: propria videtur sicca & aspera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit, quæ fit calore febris vehementer sicca, immoderatique caloris est nota: hæ linguæ primum siccę, & aridę fiunt, mox inęquales, durę & horridæ; & demum immoderata siccitate scinduntur & ulcerantur, non

Flava vel viridis.

Nigra.

Nigra & pallida.

Nigra cum tremore.

Livida.

Rubra.

Mole aucta.

Imminuta.

Magna & nigra letalis.

Sicca & arida.

Inæqualis.

dura & horrida.

non secus quam terra, nimis siccata a sole, rimis ac fissuris sæpius scindatur immoderata siccitate: duræ & horridæ pessimæ sunt, phreniticorumque propriæ, quum propter proximam inflammationem lingua maxime siccetur. Hinc Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 3.* linguas densas, seu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præsagiis text.* 229. ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progressu autem temporis exasperatur, livescit & rumpitur, letalis est.* Ceterum ex aridis linguis quicquam recte, nisi aliorum quoque signorum judicium adjunxerimus, de præsagio non habetur, quum eæ non sint sufficiens signum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etsi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in *muliere trimestri fetu gravida Epidem. lib. 1. Ægr. 13. pag.* 990. in *litore habitante*, & in *virgine Larissæ, Epidem. lib. 3. Ægr. 12. pag.* 1110. & in aliis Hipp. vidit. Hæ si nigræ quoque sint, perniciales magis; sed ut dictum est, debemus quoque, ex iis ut exitium prænoscatur, alia pernicialia signa una observare, quæ in *uxore Dromedai, Epidem. lib. 1. Ægr. 11. pag.* 987. & in illo, *qui calescens cœnavit & potavit largius, ibid. Ægr. 12. pag. 988. Hermocrate Epidem. lib. 3, Ægr. 2. pag.* 1062. & in aliis multis Hippocr. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præsiccatæ, pessimæ sunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes suffocantur: qualem vidit Hpp. in illa *anginosa ibid. Ægr. 7. pag.* 1075. *quæ apud Aristionem* agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fissæ atque ulceratæ apparentes argumento sunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis, malignis febribus vexatis, squalore obsitas, scissasque, ac pustulis refertas vidi linguas, qui non omnes perierunt. Rhasis *in lib. decimo cap.* 31. ad *Regem Almans* scribit nihilominus: *Quum linguæ apparuerint pustulæ ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio sequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigræ, si quum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi, linguis ita arescentibus, asperisque existentibus, ægroti non sitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perniciosissimum, in superiori libro satis a nobis est explicatum: hoc quidem apparens signum, nota est aut delirii, aut exstinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua adusta & sicca sine siti apparuerit, proculdubio aut delirium, aut mortem prædicemus: mortem, si una alia fuerint pernicialia signa, qualia in eo, *qui calescens cœnavit*, & in *Hermocrate* muribundis Hipp. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com. 3. Ægr. 12. pag. 988. text. 29.* ita habet: *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta nocte, febris acuta. Hypochondrii dextri dolor, submollis in partibus internis inflammatio: noctem moleste transegit, urinæ ab initio rubræ, crassæ, depositæ non subsidebant, lingua præarida: non valde erat sitibundus.* Et de *Hermocrate, lib. 3. Epidem. Ægrot. 2. pag.* 1062. quum primum dixisset, habuisse initio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit: *Die 20. est judicatus a febre liber, non sudavit; perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat, aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris lingua combusta est, vigesimo septimo defunctus.* Hujus ægroti linguam adustam sine siti, unum fuisse ex iis, quæ exstingui facultatem indicant, multa una visa symptomata certo affirmarunt, quippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse, & reliqua. Quare lingua adusta, absq; siti, in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute tamen ex his duobus signis erit presagiendum, quando, ut in principio hujus capitis docuimus, sępe lingua exarescat, ac

Nigra.

Præsiccata.

Fissa & ulcerata.

Adusta & sicca sine siti.

cat, ac adusta videatur, ægrotique non sitiunt, atque neque hos delirare, neque exstingui facultatem observemus. Hoc fit ex humoris pituitosi e capite distillatione, irrigante fauces, sitimque compescente. At hoc cognoscimus ex hac causa fieri, vel eo quod tota lingua in his non arescat, nam ubi in ardente febre destillat humor pituitosus, linguæ non tota substantia arescit, sed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emollescit. Addatis hos non vigiles esse, sed somno uti convenienti, quod partes corporis superiores plurimum humiditatis habeant. In quibusdam vero apertissime destillatio ad fauces dignoscitur ex crebra, qua coguntur uti, exscreatione, humore multo descendente e capite. Quare ubi, non destillante e capite humore, lingua in ardente febre, sicca, aspera, atque adusta sine siti appareat, aut delirium, aut exstingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere; hanc exitialem esse, quod nonnisi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido, propter penuriam & exstinctionem nativi: calida tactui asperaque apparens, non ita est periculosa, sed in principio periculosior, qualis in *Ermocrate Epidem. lib. 3. Ægr. 2. pag.* 1062. in principio fuit ab Hipp. observata. Tremulæ, seu trementes, quoque in acutis morbis apparent, quę, si intensissimam siccitatem secutæ sunt, prorsus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter siccam ex igneo affectu intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Gelen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisque exitiosis hoc symptoma apparere solet. Hinc Auctor *Prorrheticorum in* 1. *lib. text.* 20. dixit: *linguas obtremescentes, signum esse non constantis mentis*. Ex phrenitide quippe cerebro patiente, calidaque existente affectione, lingua quiescere non potest. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui possunt sæpe ante mortem: & hæc duo symptomata, linguam scilicet tremulam & convulsam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen. *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter siccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate*. Convulsiones vero siccitatem musculorum ipsius, una cum capite affectorum, consequuntur; sicut & vox obtremiscit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta est intemperie: prædicta autem hæc omnia symptomata, quæ ob siccitatis capitis intensionem fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Universis autem musculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, est perniciosius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta est siccitatem. At ne nostrum nos fallat præsagium, distinguendæ sunt causæ linguæ trementis & convulsæ; siquidem veluti dictum est, si fiant immoderate siccatis musculis, ipsorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit; & si in iisdem nervosis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur, non exitiosum: ex qua causa tremunt, & convelluntur non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem; ut *Pythioni* contigisse scripsit Hipp. *Epidem. lib.* 3. *Ægr.* 1. *pag.* 1059. & quando crisis aliqua sit futura. Qui tremores & convulsiones inter judicatoria signa merito recenseri debebunt. Sed de his alias, quum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus. Distinguamus itaque de iis ad presagium linguarum symptomata a siccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum signis decretoriis aliis, illa vero nonnisi calidissimum siccissimumque morbum consequuntur.

Arida quandoque calida quandoque tactui frigida apparet.

Tremula.

Convulsa.

Tremula & convulsa quando non exitialis.

CAP.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorso.

Fauces quid ad præsagium faciunt in morbis.

FAuces in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *Anginas* appellant, solent non raro magni momenti esse ad præsagium, quum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas & inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib. 3. Prognosticorum, pag. 45. lin. 20. 21.* ait: *Securissimam vero est, si tumor & rubor quam maxime foras vertatur*. At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, quum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione, nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces, opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervicem, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. pag. 45. lin. 12. & seq. text.* 20. ita expressit: *Quibuscumque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat. Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime intermitentes*, ait, (*Paullo ante, lin. 4.*) *quæcumque nec in cervice, nec in faucibus, conspicuum aliquid efficiunt, plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt*. De his doloribus Auctor Coac. præsag. *text.* 262. ait: *Faucium dolores sine tumore, suffocantes*: & Hippoc. *in 4. Aphor. 34. Si a febre detento, tumore non existente in faucibus, strangulatio repente supervenerit, letale*. Sed de his satis. Nunc ad dorsum descendamus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Dorsum quid ad præsagium in morbis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos, quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, quum pustulæ, tum maculæ ipse, si una cum signis coctionis appareant, quas omnino sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime juvantur. Ex colore, rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copia, neque ipsum igneo calore exustum, denotent. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, quum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præsagiis text.* 114. *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, letale, nisi superveniat purulentus abscessus*. Gal. scripsit *in lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerint. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam ex his habetur; ubi plerumque exitialia signa sunt. Sunt vero perpetuo mala, quum malignissimam naturam morbi significent; pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & *Thucydides* non ignoravit, quum in ea sævissima pestilentia, quæ *Athenas* devastaverat, observaverit, corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt lividæ & nigræ. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus. Quum ad copiam, parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora existant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in 1. Epidem. sect. 2. pag. 946. sub finem*, dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescen-*

nescentia, *mala*. Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit Hipp. *in Epidem. lib.* 1. *Ægr.* 2. *pag.* 969. & 970. de *Sileno*, dicens: *Frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant*. Demum perniciosa sunt, quæ una cum perniciosis signis erumpunt. Qualia in *Sileno* atque in *Critone ibid. ægrot.* 9. *pag.* 985. moribundis apparuerunt.

C A P. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ salutem significant.

Hypocondrium quid vocetur.

EX hypochondriis præsagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum sit, dicamus. Siquidem Galen. *in* 2. *lib. Aphoris.* 35. scribit: epigastrium, idest, abdomen dividi in hypochondrium, precordium, atque ventrem inferiorem, ἦτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a costis spuriis ad umbilicum usque pervenit; & clarius *in lib.* 2. *Prorrhetic.* scripsit, partes supra umbilicum utrimque ad latera, spuriis dictis costis subjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria, sive præcordia, ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis costis & iliis; (hæc vero in imo ventre inter costam & pubem (*Capari* Galen. vocat) posita sunt:) continentur, supra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas supra loca inania sitas, quæ occupantur ab hepate dextra, a splene vero sinistra. Latius vero sumpta voce, interiora omnia sub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, lien, septum transversum, quæ nomine hypochondrii intellexit Auctor *Prorr.* quum in loco nuperrime citato *p.* 38. *lin.* 30. scripserit: *Febres ex hypocondriorum doloribus malignæ*. Et hec, quod ad hypochondrii cognitionem spectat. Itaque per hypochondria dextram sinistramque abdominis partem, supra umbilicum, costæ spatiis subjacentem, intelligamus. Hec primo sunt recte valentium similia, queque optima existunt; secundo etiam, que non bona & dissimilia, quippe ipsorum tensiones, dolores, tumores, atque suppurationes. De iis Hipp. *in* 1. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 30. ita habet: *Hypochondria autem optima sunt, si dolore vacant, si mollia & æqualia sunt dextra ac sinistra parte*. Et merito sane, quum, ipsis ita se habentibus, nullam partem in ipsorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque septum transversum, que hypochondriis continentur, lesam esse cognoscimus; quum in febribus acutis has partes recte se habere, non leve est optimi presagii argumentum, impossibileque est aliquam partium illarum læsam esse, & hypochondria mollia esse, & absque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad salutem predicendam, hypochondria, ut dictum est, optima observari, quippe mollia, æqualia, dextra sinistraque parte esse, & dolore vacare. Ex crassis vero, & gracilibus Hipp. *in* 2. *lib. Aphorism.* 35. crassitudinem habentia commendavit, ita dicens: *in quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, crassitudinem habere, melius est: valde vero extenuari, ac contabescere, pravum*. Quare & hæc hypochondria crassitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perspecta habuisse hypochondria, qualiacumque sint; siquidem sæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia observentur. Quare nedum ea, quæ optima sunt, salutem præsagient, sed quandoque inæqualia, tensa (modo recte valentium sint similia) idem ostendent: attamen non æque bonum erit tensa, & inæqualia (etsi recte valentium similia sint) spectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tensa, inæ-

Hypocondria optima quænam.

sa, inęqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala sunt, ni talia critice apparuerint; sæpius enim fit, ut, priusquam aliqua crisis, fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tensionibus hypochondriorum Auctor Prorrheticorum *Lib.* 1. *text.* 144. ita scripsit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga, & tumente, sanguinis indicant eruptionem.* Et paullo post *Text.* 147. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem. In tertio vero de crisibus cap.* 2. Gal. ait: proprium signum fluxuri sanguinis e naribus esse pręcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari.

Hypocondriorum criticæ tensiones.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam, præ multa tensione ex copia sanguinis dolores, vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Gal. *in tertio de Crisibus text.* 20. & *in lib. de præsag. ad Posthumum* scripsit; & Auctor Prorrhetic. *Lib.* 1. *text.* 144. 146. 147. *confer & Prorrhet. lib.* 2. *p.* 110. & 111. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem hypocondriorum, cum æstu anxioso atque capitis dolore, significare, notavit Auctor *Coacorum Præsagiorum text.* 289. Hipp. vero *in lib.* 1. *Prognost. p.* 41. *lin.* 14. de futuris criticis abscessibus ab hypocondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus fiunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypocondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum; quamquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hipp. *in* 1. *Prognost. p.* 38. *lin.* 50. 51. ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & prorsus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius, *paullo post, lin. ult. Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant:* & Hipp. *in* 1. *Prognostic. p.* 39. *lin.* 1. *Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis. Sanguinis vero fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet:* & rursus *in Coacis Præsagiis Text.* 290. ait: *Ab hypocondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emovet,* quod in iis biliosi humores ferantur sursum. Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum non malos esse, si postea febris supervenerit. De quo dolore *in lib.* 6. *Aphoris.* 40. Hipp. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, absque inflammatione, his febris superveniens dolorem solvit.* Et in *Coacis præsagiis Text.* 281. ita habet: *Ceterum præcordiorum dolores ac tumores, si fuerint recentes, & non cum inflammatione, solvit murmur in præcordio obortum, & maxime si pertransierit cum stercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abscessibus suppuratis boni sunt, *qui foras erumpunt, & quam minimum* (ut placuit *Coac. præsag.* Auctori *in eodem lib. Eod. text.*) *loci occupent, & si in acutissimum conum colliguntur:* qui de iisdem suppurationibus postea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

Hypocondriorum dolores non mali.

CAP.

C A P. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonstrant.

HYpocondria in acutis morbis tensa, dura, dolentia, inæqualiaque, mala esse, tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro Prognosticorum pagin.* 38. *lin.* 32. *text.* 30. non minus & ipsa extenuari, malam esse, & contabescere pravum, *in lib.* 3. *Aphorism.* 35. Ceterum, ut clarius rationis tensorum hypochondriorum, durorum, & ipsorum dolorum, abscesuum, suppurationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia signa conjungantur) notitiam assequamur, de his omnibus sigillatim, deque causis ipsorum agendum, antequam præsagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum siquidem assecutis, tum causis ignoratis, utique de præsagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tensionibus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant; aliquando citra tumorem, ita ut, etsi tensa videantur, tamen vacua existant, quas tensiones Galen. vacuas, submolles, citra tumorem vocat. Hippocrat. vero de his tensionibus aliquando ait, veluti in *Hermocrate lib.* 3. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1062. *hypocondria molliter contendebantur*: aliquando *tensiones submolles* vocat, & nonnumquam hæc *hypochondria sublimia* appellat, uti in *Erasino ibid. lib.* 1. *Ægr.* 8. *pag.* 984. fecit, Hæc hypochondria habent quidem tensiones, sed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tensiones aliquando oblonquales musculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundę ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræsentant. Cum duritie vero, seu tumore duro, hypochondria tenduntur, ab inflammatis, aut musculis, aut hepatis convexa seu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipso, a flatulento autem spiritu, vel a copioso sanguine musculis repletis. Hæc sine duritie etiam tensio sine dolore est, uti in multis, quibus per nares sanguis copiosius erupit, observatur: a flatu tensio est sine duritie, & sine gravitate: a copioso vero sanguine neque sine duritie, neque sine gravitate est: ab inflammatione demum, ut dictum est, tensio est cum tumore, modo inflammatio musculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem, aut lienem, aut denique ventriculum: atque hæc est tensionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum est ab inflammatis his visceribus tendi hypocondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur, hanc tensionem ab ea causa proficisci. Hoc etsi verum sit, quippe per omnem tensionem cum tumore, seu duritie, atque dolore, indicari viscerum inflammationem; tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tensiones non duras, sed molles, idest, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, sublimesque, citra viscerum inflammationes fieri: de quibus quidem tensionibus utile erit paullisper accuratius agere. Tensiones itaque molles, seu vacuas, seu inanes, seu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viscerum internorum inflammatione, aut siccitate principii nervorum, ad septum tran versum venientem: hoc modo hypochondria sursum trahuntur, meritoque Hipp. aliquando hæc sublimia vocat: illo modo tenduntur quidem, sed quum intus visceris inflammatio nos lateat, nullus tumor vel durities existit. Galen. *in* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 1. scribit: *hypochondriorum mollem renitentiam significare aliquod viscus esse inflammatum, quippe aut jecur, aut septum transversum, aut lienem*. Et *in primo Epidemiorum*, de *Sileni* tensione in hypochondriis agens, scribit: *septi transversi inflammatione hypochondrium per continuitatem sursum trahi, contendique absque tumore*. De hac tensione *in*

Hypocondriorum tensiones malæ.

Hypochondria sublimia quænam dicta.

lib. 3. Epidemiorum, ita habet: *Ac si ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, sed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus dumtaxat, quibus ventrem complectitur, quum gibba nondum una cum infimis in tumorem essent elata.* Quod *Hermocrati lib. 3. Epid. Ægrot. 2. pag.* 1062. contigit. Ex quibus constat fieri in hypocondriis tensionem mollem, idest citra tumorem ex inflammatione septi transversi, jecoris atque lienis, sed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, sed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tactu primo occurrens gibba nondum inflammata, apparet tensio citra tumorem & mollis. Sed hæc tensio numquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna aff cto inflammatione. Diximus hanc ipsam tensionem fieri quoque non solum ab inflammatis visceribus, sed & a magna quidem exsiccatione. Quas causas Galen. in *primo Prognost. text.* 30. ita complexus est: *Quandoque enim intenduntur ilia sine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem siccitatem non solum in illa parte, sed etiam in septo transverso, costis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem, cum tumore, ipsorum in iliis musculorum consistentem sine inflammatione proprie vocata quæ quidem tumor dolens est.* Sed has tensionis mollis causas, vel etiam clarius *in lib. 3. Epidemmiorum comm. 3. text.* 1. Galen. ita expressit: *Hypochondrium tenditur, ubi a septo transverso vicinæ partes trahuntur.* At ipsum tenditur septum transversum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem succingentis membranæ costas; interim ob originem nervorum, ad se nervos, qui ad septum transversum pertinent, attrahentem; interim vero per suam ipsius inflammationem. Atque hæc erant de tensorum hypochondriorum causis præmittenda, quibus perspectis nunc ad prædictionem descendimus. Hipp. itaque *in lib. Prognost. pag. 38. lin. 38. text. 39.* ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro, esse pessimum. Talem quoque significare*, affirmavit, *ab initio mortem brevi fore*. Galen. vero *in comm.* intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obsidentem, ex qua plures quum cito intereunt, præsertim ubi magna est; sed præsagii judicium alia signa perniciosa confirmabunt. Sed ubi tumor ex musculis inflammatis fit, raro mortalis æstimatur. Sed Hippocrates priorem sententiam, in qua ait, *ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prænuntiare*, paullo post ita limitasse visus est, quod nonnisi magnus, & non quivis mortem præsagiat, neque semper. Quod ita habet *Ibidem lin. 54. text. 40. Quicumque ergo tumor dolens, durus & magnus est, periculum mortis brevi fore significat.* Quasi dixerit, hujusmodi tumores, idest viscerum inflammationes, si interimere ægrotos debeant, cito id facere; nam diu quum durant, suppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paullo antea Hippocrates tradiderat, hisce verbis *Ibidem lin. 44. si febris vigesimum transcendit diem, & febris detinet, & tumor non desistit, in suppurationem verti contingit.* Quare tumores cum dolore in hypochondriis, qni non ex inflammatis musculis, sed aut jecore aut ventriculo, sunt periculosi, præsertim si magna inflammatio.

Hypocondriorum tensiones dura perniciosæ.

At hujusce præsagii judicium confirmabunt signa illarum inflammationum pathognomonica, tum morem significantia, quæ postea apparent; perniciose enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in *Apollonio*: De quo in libro tertio *Epidemiorum*, *Comm. 3. Ægr. 13. pag.* 1111. ita habet: *Somni non aderant, inflatio mala, magna sitis, comatosus erat, hypochondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantulum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus est: mente movebatur.* Non minus perniciosæ sunt hypochondriorum tensiones submolles citra quippe tumorem; quum ostenderimus aut nobilium viscerum inflammationem, aut maximam

siccitatem principii, vel nervorum ad septum transversum descendentium, aut membranæ costas succingentis, pleuræ vocatæ, significare. Ceterum hæ tensiones per se solum, tametsi perpetuo malæ sint, numquam exitium prædicunt, nisi alia prava una illuxerint signa. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut septo transverso, moriantur. Quare necesse erit, ut reliqua signa consulamus; quæ si mala fuerint, ac ex letalibus, proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tensiones fuere observatæ in *Sileno lib. 1. epid. ægr. 2. pag. 969. Hermocrate epid. lib. 3. ægr. 2. pag. 1062. Philista ibid. ægr. 4. pag. 1070. adolescente Melibeæ ibid. ægr. 16. pag. 1117. & adolescentulo, qui in mendacium foro decumbebat, ibid. ægr. 8. pag. 1076.* quibus quum submolliter hypochondria tensa essent, una quoque signa mala & letalia affuerunt.

Non minus & submolles citra tumorem.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tensione prædicta, & malis signis, letales esse solent, veluti *Uxori Dromeadai epid. lib. 1. ægr. 11. pagi. 987.* contigit, in qua tertia die hypochondrium quum doluerit, habebat urinas crassas, turbidas non residentes, & sudores frigidos, quæ omnia letalia existunt. De eo vero, *qui calescens cœnavit*, ita habet Hippocr. *ibid. ægr. 12. p. 988. Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, submollis in partibus externis inflammatio, noctem molestam duxit. Urinæ primo rubræ, crassæ, quę depositæ non residebant, lingua præarida, non admodum sitibundus.* Quæ in ipso signa fuerunt perniciosissimæ ac letalissimæ inflammationis, qua cito exstinctus est. Auctor vero *Prorrheticorum lib. 1. text. 56.* scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignę*: sed Gal. ait: non omnes, sed eæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt. Addamus hujusmodi quum tensiones, tum dolores, esse pravos ac letales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in *Coac. præs. text. 284.* legitur: *Dolores qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi sunt, tum si inde alvus perfluit.* Quod in nuper citatis ægrotis videre est, namque in *Sileno lib. 1. epid. Ægr. 2. pag. 969.* cum tensione hypocondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & *Erasinus lib. 1. epid. ægrot. 8. p. 984.* cum sudore habuit tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi ex tensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt suppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copiosæ dejectiones, cum magnis fastidiis, syncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores suppurari, qui diutius duraverint cum febre, ex Hipp. qui *in 1. Prognost. pag. 38. lin. 44. text. 35.* ita habet: *Si vero viginti dies transgrediatur tum febris detinens, tum tumor non considens, ad suppurationem convertitur.* Et paullo post *Ibidem lin. 44.* ait: *Si vero transgrediatur sexaginta dies febris & tumor non considat, suppuratum fore significat & hunc, & eum, qui in reliquo ventre est eodem modo.* De eorum prognostico agit Auctor *Coac. Præsag. Text. 281.* ita dicens: *Inter abscessus letales sunt, e quibus introrsum erumpunt; reliquorum vero suppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, si quam minimum loci occupent, & si in acutissimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ sunt, siquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in superficiem. Quæ vero suppurationes his contrariæ sunt, pessimæ.* Quare ex his adde, ad cognoscendas malas suppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem sentire, indicium esse latentis, non sublatæ, inflammationis. Si itaque a suppuratione tensa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, si doleant etiam & caleant, pravum est, ac letale: omniumque maxime exitium prędicendum erit, si nedum copiosa puris excreti

Hypocondriorum dolores quinam letales.

Hypocondriorum suppurationes quænam malæ.

 vacua-

vacuatio ægrum juverit; atque exitiosissimum, si ipsi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, letalis, eoque magis, si virium languor, aut aliud signum pravum una illuxerit: & hoc est præsagium suppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hipp. *in primo libro Prognosticorum pag. 38. lin. 34. text. 31. & 32.* scripsisse: *Si vero pulsus in hypochondriis insit, perturbationem significat, aut delirium*. Verum oculos talium conspicari oportet; si enim crebro obtutus movetur, exspectanda insania est. Quod *in Coacis præsagiis text.* 282. ita confirmatur: *Pulsus in hypochondriis, cum perturbatione, delirium portendit, & magis, si oculi crebrius moveantur*. Atque hoc fit verisimile, aut propter septum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes, ac membranas cerebri calefacientes, & mordentes, delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Quum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id, affirmandum, de quo in 3. *Coacor. præsag. text.* 283. *Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur sudor*. Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

CAP. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

PArtium corporis, quum nobilium tum ignobilium observatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat; & merito sane, ut Galen. placet, quum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipsis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique nostrum est manifestum. In acutis morbis, humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipsa obsidentibus, mors sequi solet, iisdemque a nobilibus ad ignobilia compulsis, salus. Hinc Hippoc. dixit acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones salutis & mortis, quod incerti simus, ad quam partem corporis, vel nobilem, vel ignobilem, præ summa putredine quum tenuissimi, tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum est, si transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem; & si ad ignobilem, a principibusque remotam, salutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis observatio Medicis ad præsagium faciendum, nedum utilis, sed quinimmo necessaria erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, asperam arteriam, pulmones, sceptum transversum, intestina tenuia, pleuram, membranam costas pectoris succingentem. Has postremas principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime serviant, aut quod sint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes, sed ignobiles sunt cutis partes extimæ, extremæque, post aures, sub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile est, in acutis morbis quicquam videri, quod ad ipsas morbum decubuisse nobis significet. Hujusmodi denotant, dolores, diu durantes, critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus salutem critice demonstrent, tumores itidem, in cute oborti, diu persistentes, & in cruribus, pedibus, ac in aliis partibus, a princi-

Partes principes quænam.

Ignobiles quænam.

principibus remotis, optimi sunt; modo critice apparuerint, quippe conspectis coctionis signis. De quibus Hipp. *in 2. lib. Prognost. pag. 43. lin. 18. tex. 67.* ait: *Abscessus si in cruribus erumpit in pulmonia vehementi, ac periculosa, omnis utilis est*: & Galen. In Pulmonia vehementi abscessum erumpere in cruribus, prorsus bonum censetur, siquidem maxime vera sententia Hippoc. est 2. *lib. de morbis vulgaribus* inscripta; *Sect.* 1. *pag.* 1002. de bonis abscessibus, ut optimi sint, si deorsum quam longissime a morbo absistant, sed potissimum, si cum coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, testibus, sub axillis, atque post aures critice apparentes, de quibus nos posterius singulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum est, pustulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus scabiesque, si modo, ut dictum est, signa coctionis in excrementis præcesserint. Veluti hæc non critice, sed symptomatice conspecta, in quibusvis partibus ignobilibus mala sunt, quod vi morbi, non naturæ, prodeant. Sed de iis singulis accurate agemus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus sermonem instituerimus. Nunc sufficiat dixisse in acutis morbis sæpius glandulas post aures inflammari, & intumescere, quas *parotides* Medici appellant, aliquando sub axillis, & non raro in inguinibus, atque etiam testes exinde intumescere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipsos si febris sequatur pravum est, morbumque malignum ostendunt; si vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque salutare significant: nimirum quod naturam nobilia viscera exonerasse, protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, sint indicio. Optimi vero sunt, qui diu durant, rectitudinem servant, augentur, sed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores sint, quam debeant. Hi enim pessimi existunt, non minus & qui paullo post intus recurrerint, atque evanuerint: sed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad prædictionem consideremus.

C A P. XIV.

De prædictione in acutis morbis ab extremis partibus.

Partes extremas vocat, Galen. *in Comment.* 4. *lib.* 2. *Prognost.* Hippocr. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem præsagii habere. Quando numquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis: necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant; atque etiam in multis manus pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis numquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque, ubi interiora calent, & maxime sitiant. Quod Celsus ab Hippocrate depromtum ita expressit: *Cui, febre æque non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, letale*. Hoc signum cum aliis malis esse letale, *in 2. libro*, in quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus. Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix recalescens, aut numquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

Extremorum caliditas in acutis morbis numquam mala, contra frigiditas.

De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. Comment.* 1. *pag.* 940. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paullo post *pag.* 945. *in medio*: *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat*. Quod in *Philisco* moribundo fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. Ægr.* 1. *p.* 966. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius* redi-

Extremorum color quinam optimus.

redibant. Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum; qui hanc rem perfecte habere cupiunt, videant *cap.* 15. *lib.* 2. in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore dicendum; optimus enim color recte valentium similis erit; nonnumquam rubeus ac inflammatus, si critice sanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium pessimus ac exitialis est lividus atque niger, de quibus quoque superius in hoc libro abunde dictum est. In acutis itaque morbis, extremas partes nigras aut lividas spectari, exitiale est; quum aut caloris exstinctionem, aut summam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonstratum. Hos colores in extremis vidit Hipp. in *Philisco*, *Epidem. lib.* 1. *pag.* 966. *Ægr.* 1. *Sileno Ibidem pag.* 969. *Ægrot.* 2. moribundis. De illo dixit: *Frigida sudavit, extremitates lividæ*; & de Sileno: *Sexto circa caput parum sudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio*.

Manus & pedes indecore moti & agitati mali.

Pedes frigidos nudos habere, malum.

Inverecundia in acutis morbis, mala.

Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hippocr. de illis *in lib. Prognostic. pag.* 38. *lin.* 1. *& seq.* scripsit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus subinde ob os fert, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est*. Non minusque pedes, non calidos, nudos habere, de quo signo *in eodem lib. pag.* 37. *lin.* 43. dixerat: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem*. Quando etiam homines modesti, ac præsertim mulieres, pudenda coram adstantibus denudant, pessimum est, aut enim delirium, aut exstinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in secundo libro nos accuratius egimus.

FINIS QUINTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

Uum potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice; quia ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici *crises* appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit: itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis quum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium salute vel morte assequi. Quod, ut probe cognoscatur, in primis quid coctio sit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum est. Galen. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet: *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam sunt, est ipsa maturatio morbi. At ipsa coctio in coquentis substantiam deductio quædam est ejus, quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. *in* 3. *de natura hum. in text.* 4. *& in lib. de sympt. diff. cap.* 4. expressit, quid sit; nimirum dicens; *esse ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci* πέψιν *vocant.* Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non considerant, veluti alteram, quæ penes excrementa biliosa, & summe putrida attenditur, quæ est alteratio non ciborum, sed noxiorum humorum, in qua paucum est, quod in alimentum mutetur, vel nihil, quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem spectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De qua Galen. *in* 2. *de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe biliosa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat; quamquam

Coctio quid & quotuplex.

quam mutata nutrire non possunt, ut bilis utraque, & qui Græcis ἰχῶρες dicuntur. Verumtamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare consuevit Hipp. excrementa hujusmodi, quæ a natura ipsa evicta sunt, cruda vero, quæ non sunt evicta. Galen. *In 6. Epidem. comm. 2. text. 9.* concoctionem biliosorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in 2. de vict. rat. in acutis text.* 14. scribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel si non nutriat, quod a natura devictum sit mutatumque in suum naturalem statum; ut bilis, quæ in homine sano erat pallida, parumque acris, flava & summe acris facta & multum fœtida, concocta dicitur, ubi minus acris minus colorata & fœtida reddita est. Fiunt vero eæ concoctiones biliosorum putridorumque humorum natura, atque cruditates, morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in lib. de constit. art. med.* docuit. Sed nunc ex ipsis præsagium in morbis perscrutemur. Quum itaque dictum sit, coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in lib. art. medicinalis, cap.* 83. coctionem esse ex salubribus signis statuit: propterea etiam *in primo lib. Aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & numquam mala*, & Hippoc. *in Epidem. lib. 1. sect. 2. pag. 948. text. 43.* ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ*, & postea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem* & Gal. *in lib. de Crisib. cap.* 18. dixit coctionis signa numquam male apparere: tantique hoc signum est ad prædicendam salutem momenti, ut Galen. *in lib. de constit. art. med.* nuper citato, affirmaverit, hoc omnibus commune esse, numquam morbum solvi posse, nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. In morbis, ventrem occupantibus, oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hipp. *in 2. Prognos. p. 39. lin. 54. Alvi excrementum optimum est, quod molle atque conjunctum est, quodque ea hora exierit, qua tempore sanitatis consueverat, quantitate vero, quæ sit pro ratione cibi assumti; tali enim existente dejectione, inferior venter sanus est.* Galen. addidit, subrufumque debere spectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ spectabuntur, si ad salutem tendat morbus, de qua etiam in *Prognosticis pag. 41. lin. 13. Urina optima est, si candidum sedimentum fuerit, læve & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat.* In morbis vero pectoris & pulmonum sputa concocta excerni debent, de quibus Hipp. *in eodem 2. Progn. p. 41. lin. 13. text. 43.* ita habet: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito prompteque exspui convenit, & flavum sputo valde permixtum apparere*, & Gal. *in 1. lib. Aphoris.* dixit, sputum concoctum esse album, læve, æquale, non admodum vel tenue, vel crassum, quodque facile exspuitur. Atque hę notæ sufficerent pro cognoscenda coctione in urinis, dejectionibus, atque sputis. De his posterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum numquam malas, sed perpetuo bonas esse. Addimus concoctionem usque adeo ad salutem prædicendam facere, ut omnia, nedum bona signa, una cum ipsa coctione conspecta, salutarem morbum demonstrent, at quinimmo etiam mala cum signis coctionis non sint timenda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulsiones, tremores, anxietudines, respirationes difficiles, atque alia, quæ per se mala existunt, cum signis coctionis, salutaris futuræ crisis solent non raro esse indicia. Omnes itidem excretiones, post coctionem apparentes, salutares existunt, a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in 1. Epid. comment. 2. text.* 45. docet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor*

Concoctiones biliosorum & putridorum humorum semper bonæ.

vitiosus

vitiosus exernitur, tunc corpus a natura expurgatur. Et paullo post: *Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuscemodi humor, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem*. Ex quo merito Hipp. *in quarto, de Vict. rat. in acut. p. 396. lin. 21. & seq. text. 10.* dixit: *Et si e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis*. Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conspiciuntur coctionis signa? Non principio; quum hoc tempore morbi plane crudi existant: non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conspiciantur coctiones: restat, ut in statu, quo tempore natura humores coxit, ex Gal. *in primo Aphoris. 22.* scribente: *coctionis signa numquam in morbi principio conspici*. Hæc vero, ut Gal. *in lib. de Constit. art. med. cap. 18.* scripsit: *agnoscentur ex propriis excrementis: eos enim morbos, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, mesenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones salutares denotant; & urinæ illæ illos, qui in toto venoso genere, in renibus atque vesica, fundantur; atque excrementa tussi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt; non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris superioris ac stomachi; & excrementorum, quæ per palatum, aures, atque nares descendunt, cerebri affectus*. Atque hæc sint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem persequemur. Ex qua numquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum; adeo ut, etsi aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prędictionem assequendam. De quo signo Hipp. *in 1. Epid. sect. 2. p. 948. Cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acrisias*, (idest judicationis carentias) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem, aut morbi recidivam significant*. Tantum ad malum præsagium possunt signa cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipsis quicquam boni umquam elucere nequeat. Mala enim signa, cujusmodi sunt vigilię, deliria, anxietudines, respirationes, pulsus mali, & alia multa, durante cruditate, in acutis morbis mortem significant: bonaque visa signa, cujusmodi est morbi allevatio, sudores vel etiam boni, eruptiones sanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copiosę, nihil boni significant, neque his esse fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis persuadetur, juxta illud Hipp. *Aph. sect. 2. text. 27. His, quæ sine ratione fiunt, parum est credendum*. Cum cruditate itaque neque bonis signis fidere debebimus; quoniam ex ipsis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit Galen. *in lib. 1. de Crisib.* Decretoria sive judicatoria signa non statim apparere, quod tunc omnia sint crudissima, & *in 4 lib. Aphor. 22.* quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem esse, & *in 1. Aphor.* judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum significat. Idque fit, quod numquam principio morbi resolvantur, sed iisdem declinantibus, aut in vigore cum aliqua crisi, quia omnia inquam cruda sint. In acutis itaque morbis, pręsertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quę in urinis, & alvi dejectionibus, &, si una pulmonis vel thoracis pars lædatur, etiam in sputis. Urinæ crudæ variis modis cognoscuntur, quippe ipsarum substantia, contentisque mutatis; eodem modo dejectiones mutatæ, item & sputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoscenda posterius sigillatim scribetur. Nunc sufficiet hæc dixisse, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & substantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore sanitatis fiebant, observantur, atque quæ notis coctionis, quas antea recensuimus, careant: sed non in urinis tantum, sed in omnibus aliis excrementis hoc erit sedulo cognoscendum. Sed jam tempus est, ut de prædictione, ab excretionibus secundum communem viam, quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

Coctiones quo morbi tempore fiunt.

Cruditas quid in morbis.

Cruditas quid dicatur.

CAP. II.

De prædictione ab excretionibus.

Excretiones quænam bonæ.

DE prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis salutem præsagiunt, & postea de malis exitialibusque. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, quæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, *coctiones quippe*, quod in *primo Epidem. sect.* 2. *pag.* 948. statuit, *celerem morbum atque salutarem denotare*. Atque hujusmodi excretio naturæ lege fit, Auctore Galen. *in lib.* 4. *Aphorism. & in* 2. *de præsag. ex Pulsib.* quoniam natura prius concoquit postea separat, atque mox excernit, proinde his prægressis optimæ sunt excretiones, non minusque abscessus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *Aph.* 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est*. Et in primo *Aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denuntiant*. Quod de *Melidia* Hippocrates, *lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 14. *pag.* 991. ita habuit; *In urinis subsedit album, læve, sudavit, judicata est absolute undecimo*. Ex quibus colligamus, excretiones omnes, una cum signis coctionis conspectas, esse bonas, optimasque, si plene concoctus fuerit morbus. In fedribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, quum eæ statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc Hippoc. merito *in lib.* 4. *de Vict. rat. in acut. pag.* 396. *lin.* 21. *& seq. text.* 10. scripsit: *Etsi e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis crassisque & levibus subsidentiis*. At ne nos turbet, quod nonnumquam intereant aliqui cum urinis salutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant signa coctionis, veluti in *Philisco, lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 1. *pag.* 966. morti proximo, urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonstrare, postea, ubi de urinis agemus, demonstrabimus. Sed nunc nobis sufficiet, urinas colore ac substantia, contentisque recte valentium similes, in perniciosissimis morbis aliquando conspici; in quibus præsertim natura prorsus morbo succubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipsam & morbum, fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobisque obiicient hunc textum *Prorrheticorum, lib.* 1. *text.* 102. qui ita legitur: *Qui principio sudant, urinis coctis, æstuantque, & absque judicatione refrigerantur*, & *celeriter peruruntur, torpidi item comatosique & convulsi, perniciose habent*. Quasi ex hoc perniciosa symptomata cum urinis coctis stare possint: aut enim legendum erit, *non urinis coctis*, sed *laboriosis*, ut Galen. in comment. placuit, aut forsan Auctor *Prorrhet.* coctas urinas albas, & crassas vocavit, quoniam subsidentiam hujusmodi & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obstantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omnesque excretiones, cum urinis coctis, erunt optimæ. Gal. *in lib.* 4. *Aph.* 37. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recensuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hipp. 2. *Aph. lib.* 1. accepit, in quo scriptum est: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualiter oportet purgetur. confert, & facile ferunt*.

Cum signis coctionis.

In urinis.

Quæque conferunt ægrotis.

Ex quo aphorismo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ est, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud medicum præceptum, quod est, *si ea, quæ juvare debent, juvant, bonum*: atque hæ sunt bonarum, & salutarium excretionum præcipue notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant, & loci rectitudinem servent; ita ut læso hepate sanguis e dextra nare, ac ex sinistra, liene; demum quod nullum signum pernicio-

sum

sum simul illuxerit, una cum quibus esse non posset, ut dictum est, urinarum coctio vera: aliquando vero in perniciosis morbis, ut nuper dictum est, urinæ, etsi appareant sanorum similes, concoctæ non sunt. Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis: nunc ad malas, quas *symptomaticas* Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis cæterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto Aphorism.* 22. ait: *Quamdiu enim a causis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile*. Pravarum enim excretionum cruditatem esse causam, Galenus etiam *in Epidem Epist. 2. text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, immo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur*; & propterea Hippoc. *in primo Epidem. comm. 2. pagin. 948. text. 36.* scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem, vel recidivas*. Et Galen. in comm. *in 1. Epidem. comm. 2. text. 37.* de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum*. Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires; verum tales nihil juvant. Quæ quum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam; quandoquidem, etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctione eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur, in eo interstingui Gal. *in lib. 1. de Crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit *Gal. in com. Aphoris. 22. & 29. lib.* 4. non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata dispositionum præternaturalium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ib. scripsit, atque *in 1. lib. de Cris. c.* 8. Hinc etiam *in lib. Epid. lib. 2. p. 998. Hipp. & in eodem* 1. *de Cris.* Gal. *Judicatoria non statim, idest, in morborum principiis apparere*. Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Gal. affirmavit: quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt: sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt, quoniam eæ, quæ (ut sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione facta apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimmo lædunt. De quibus Gal. *in 3. Prorrh. com.* 35. & *Hipp. lib. 2. Epid. pag.* 999. ait: *Quæcumque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium repunt, sunt letalia*. De quibus Hipp. *in 1. Epid. 2. p. 945. in medio. Sudores multi his, tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*, & postea *p. 948. sub fin. Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur*. Pessimæ item sunt, immodicæ & maximæ, itemque paucæ; quod de abscessibus Hipp. *in eodem primo Epid. com. 2. p. 946. tex.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt*. Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quamdam

Excretiones symptomaticæ sive malæ.

Quæ ante coctionem malæ.

Quid notant.

Pessimæ quænam.

dam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

CAP. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

AT summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones, ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt quorum auctor fuit *Victor Trincavellius*, Medicus sua tempestate admirandu qui in *Tractatu de pestilenti febre*, atque *in 1. & lib. Epist.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. Pro qua re distinxit excretiones in criticas, symptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui abscessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura, morbum evincente fiunt, quo tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent. Has plane symptomaticas vocat, quod symptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis sudores frigidi circa frontem & collum, immoderate, vires dissolventes, qui plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse, affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus, ex Gal. *in lib. de dif. feb. cap. 6 & 4. Aphorism.* Hic enim Gal. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacuationes sunt pravarum signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores saniosi, desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnumquam vero ita sicut pus, ex abscessu disrupto bene expurgans partem patientem.* Clarius *in primo illo de dif. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, sanum, leve & æquale, citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile potest comparare: nam quemadmodum excretio critica & proba sanitatem statim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipsum sanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo colore infestum, naturali partis ulceratæ calore, ex toto ab extraneo extincto, ut in gangrenis, quod plane symptomaticam excretionem demonstrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo se habens, non ex alterius absoluta victoria, sed ex utriusque veluti pugna, & neutro alterum plane superante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris ostendunt. Nam hujusmodi pus, si album erit, nou erit leve, & si leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane symptomaticæ sunt, perniciales esse; & prorsus criticas, plane laudabiles; medias vero laudabiles quidem, atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipsis non raro Medicos salutem præsagire posse. Quod eæ mediæ excretiones bonę sint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etsi ante coctionem fiant; quod erit demonstrare, excretiones & abscessus ante coctionem, & in principiis morborum

Excretionum differentiæ tres.

Quomodo dari probantur.

Excretiones mediæ licet ante coctionem fiant, bonæ.

borum conspectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos esse atque utiles: quæ veritas hisce argumentis nobis demonstrari est visa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi sunt, ex Hippocrat. constat, nimirum dicente in 1. Aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, nisi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque si tales humores in principio crudi existentes possint educi, ergo etiam ipsorum spontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non icommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles, quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones, Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Galen. *in primo lib. de succorum bonit. & vitio. capit.* 1. ita scripsit: *Atque hæc quidem facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum sucum e visceribus profundoque corporis evacuarent.* Quis in peste, vel in pestiferis febribus umquam ausus fuit, parotides, tumores, in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galenus *in libro tertio, de diebus decretoriis, cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia naturam ea, quæ molestant, etiam ante tempus propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 3. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere. Cœteras omnes excretiones, quæ, antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia depravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri: haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus.* Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abscessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi, ni turgeant admodum, facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in lib. 3. Prognosticorum comm.* 23. humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos ut purgentur, coctione non egere, visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait Galen. *abscessibus retrocedentibus motionem quamdam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, *Sileni* (*Vide ejus historiam lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 2. *pagin.* 969.) exemplo de quo Galen. ait: *Quum igitur virium robore septimum diem, ut dixi, potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, rotundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit causa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo.* Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in *Epidemiis* nobis ab *Hippocr.* memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim *Herophontis lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 974. *Metonis ibidem Ægr.* 7. *pag.* 983. *Sileni ibidem, Ægr.* 2. *pag.* 969. *uxoris Epicratis ib.*

Ægr.

Ægr. 5. *pagin.* 979. *Clazomenii ibidem*, *Ægrot.* 10. *pagin.* 985. *Melidiæ ibidem*; *Ægr.* 14. *pag.* 991. *Chærionis lib* 3. *Epidem. Ægrot. pagin.* 1072. atque aliorum multorum. De *Herophonte* scribit Hippocrates, Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum, secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paullulum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor, nona die secutus, inter symptomaticos erat ponendus, quum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de *Metone*? an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocrat. eo tempore, quo crudus erat morbus, lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem? Quod commendavit Galen. etiam *in* 1. *Epidem. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit*, *capitis lotionem*: *dixit enim in* libro de ratione victus in morbis acutis *pagin.* 395. *lin.* 44. *& seq. caput non lavandum esse iis*, *quibus de naribus erumpit sanguis*, *nisi minus justo fluat*; *nunc vero erat justo minus*, *siquidem perpetuabat vigilias & deliria*. Eodem itidem modo *Uxor Epicratis* sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam, crudo adhuc morbo existente, fuit judicata. Idem in *Clazomenio*, de quo Hippo. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris*, *urinæ perpetuo tenues*, *ceterum boni coloris*, *& multum habebant suspensionum diversarum*, Idem quoque in *Melidia*, quæ die septimo critice sudavit, & febris intermisit, & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ essent. Hoc & in *Chærione* est visum, quum urinis tenuibus, licet boni coloris, die secunda sudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit observatum, quippe ante coctionem excretiones multas conspectas fuisse judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum? an non Hippocrates artis medicæ dogmata verissima ac certissima scripsit? an non hæc ipsa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demostrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obscurare poterunt, si, ut Alexander Massaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnasio concessus, ut Hippocrat. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis, variis temporibus, obscuratam, ac maxime vitiatam, pristino candori restituat, ac illustret; quem Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ studiosi, summis laudibus merito perpetuo extollunt, ipsiusque de hac ipsa medendi arte clara, posteris ab ipso relicta, monumenta maxime suspiciunt, admirantur, non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim supra omnes claruerunt, scriptis comparentur; in disputatione *de purgatione*, *morborum principio instituenda*, respondebimus: *Tametsi excretiones sine coctione*, *vel sua sponte*, *vel ex arte factę*, *videantur nonnumquam utiles esse*, *illas tamen non esse dignas imitatione*, *quum maxima ex parte noxiæ & periculosæ esse soleant*. *Nam etsi quis contendat*, *ægros interdum istiusmodi importunis vacuationibus liberari*, *non propterea statuendum eas commodas fuisse*, *& quas Medicus debet imitari*: *licet enim mortem non afferant*, *alia incommoda invehunt*, *quæ profecto non inveherent*, *si cum signis bonæ concoctionis factæ fuissent*. *Hujusmodi autem incommoda pręclare describuntur ab* Hippocrat. *lib.* 1. *Epidemior. com.* 2. *pag.* 948. *quippe* excretiones ante coctionem vel nullam afferunt crisin, vel malam, vel dolores & labores (*quorum nomine mala omnia symptomata comprehendi possunt*) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. *Istud facile demonstrant ægri*, *quorum superius facta est mentio*: *in* Metone *lib.* 1. *Epidemiorum Ægrot.* 7. *pagin.* 983. *Crisis intempestiva*, *etiamsi non fuerit perniciosa*, *gravia tamen symptomata intulit*, *vigilias ac delirium*, *intulissetque adhuc recidivam*,

Excretiones sine coctione factæ non imitandæ.

vam, testimonio Hippoc & Gal. nisi crebro sanguis post judicium profluxisset. Herophon. *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 974. *in tot periculosa incurrit symptomata, ut* Galen. *scribat præter exspectationem eum superstitem fuisse, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in* Dealcis horto decumbebat *lib.* 3. *epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. *omnia subiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evasit, teste* Galeno, *propterea quia maximas habuit, vires, quæ tot & tanta mala sustinere potuerunt.* Hactenus *Massaria.* Hac hora ejus mors audita est magno cum omnium medicinæ studiosorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit; quod hæc omnia nostram de hac difficultate sententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta respondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas esse. Proinde & exanthematum, pustularum, abscessuumque omnium ad ignobiles partes talium humorum, quales sunt calidissimi, tenuissimi, summe putridi & venenosi, ad turgentium naturam accedentium, vacuationes esse potius fovendas, & adjuvandas, quam cohibendas; nihilominus bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo existente, quum plures his conspectis interiisse, & Hippocr. *in Epidemiis* & Gal. itidem *in commentariis* & præsertim *in libro de succorum bonitate & vitio, cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum malignum foras effluere, fidere poterit? Quum & causas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & nonnisi robustissimi servari solent.

Excretiones turgentium humorum fovenda.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum, comm.* 2. *pag.* 951. se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in *Cleonactide, lib.* 1. *epidem. Ægrot.* 6. *pagin.* 982. *Metone, ibidem, Ægr.* 7. *pag.* 983. *in eo qui in Dealcis horto decumbebat, libr.* 3. *epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. *Pericle, ibidem, Ægrot.* 6. *pag.* 1102. *Abderæ virgine, ibidem Ægrot.* 7. *pag.* 1103. *& Larissæ virgine, ibidem Ægrot.* 12. *pag.* 1110. atque in aliis *Hippoc.* observavit Galen. de *Metone* ait: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere, sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet.* Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint; neque mirum, quum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statim secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si eæ excretiones, seu eruptiones morbo concocto fiant, fidelius salutem prænuntiant; infidelius vero, quæ cum cruditatis signis conspiciuntur, quod etiam Gal. *in primo libro de Crisibus* visus est voluisse, quum ibi, si vel etiam sanguis e naribus profluit, crudo morbo, non judicare affirmarit, & Hippocrat. *in quarto, de victus rat. in acutis, pagin.* 396. *lin.* 21. *& seq.* dixerit: *si e naribus fluxerit sanguis cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis, solvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de Crisibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia, & sudores, & tumores, qui juxta aures fiunt, & reliqui decubitus, si in tempore quidem fiant, opportune prodesse possunt; intempestiva autem nihil juvant.* Hippocrat. scribit: *in* 3. *Epidemiorum Ægrot.* 12. *pagina* 1080. *cap.* 7. *Mulierem, in mendacium foro decumbentem,* habuisse de nari-

Excretiones quando fidelius salutem præsagiunt.

naribus ſanguinis eruptionem, quæ tamen poſtea interiit. Quod *Lariſſæ Hypoſteni* eveniſſe etiam Hippocr. *in lib.* 5. *Epidem. text.* 14 *pag.* 1145. tradidit. Quod certe ego in multis vidi, ſed proxima æſtate in quadam juvene, quę, quum ex abortu febre ardenti duobus menſibus laboraſſet, eoque tempore habuerit crebras, largas, de naribus eruptiones ſanguinis, ipſiſque aliquantiſper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque paſſa eſt, ac denique mortem obiit. Non tacebo me *Venetiis* quemdam *Bononienſem* vidiſſe ardente febre conflictatum, in quo a prima die uſque ad decimum quartum, qua die perfecte eſt judicatus, ſanguis e naribus, die nocteque, una cum copioſo & aſſiduo profluvio ventris bilioſo virulento, effluxit, qui tamen, etſi dolores, deliria, vigilias & fere mortem ſuſtulerit, quia maximas vires habuerit, pręter exſpectationem ſervatus eſt. Quibus tamen ſymptomaticis excretionibus non eſt fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ abſque ſignis coctionis in *Epicratis uxore*, *Clazomenio*, *Melidia*, *Chærione* & in eo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, & in aliis ſervatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuiſſe ex iis, quas Galen. cum Hippocr. ſymptomaticas vocat, ſed potius criticas; quum non abſque aliqua coctione, tametſi non perfecta, illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, ſymptomaticas eſſe, quæ, nullis coctionis ſignis viſis, ſed omnino crudo morbo exiſtente, apparent: propterea dixiſſe has morborum in principio eſſe malas, neque in principio poſſe quicquam bene evacuari, ut Galen. docuit *libro* 4. *Aphoriſmorum* 22. hiſce verbis: *Quare quum morbi in initio ſint ſemper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non ſit hujuſmodi humorum vacuatio, fieri prorſus non poteſt.* Et Hippocrates *in ſecundo Epidemiorum ſect.* 1. *pagin.* 998. dixit: *Judicatoria ſigna non ſtatim apparere.* In principio vero morborum omnia eſſe cruda, vel ex eo cognoſcimus, quod Galen. *primo de Criſibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exiſtit, habereque terminum ad principium coctionis, quæ ubi incipit apparere, augmentum dicitur, eaque perfecta & abſoluta, ſtatus, quibus duobus temporibus fieri criſes omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique ſententia ſymptomaticæ, ſed criticæ, quum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in *Herophonte* die octava urinæ fuerunt melioris coloris, & reſidebant in iis pauca, a quibus die nono ſudore fuit judicatus; quod vero urinæ non omnino eſſent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur, quando bonarum criſium, ut poſtea dicemus, duplex ſit differentia; quædam enim perfectæ ſunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo ſigno coctionis conſpecto, ideſt in augmento, fiunt, illæ omnino coctione perfecta, in ſtatu. In *Epicratis uxore* die undecimo urinæ coloratiores cum multo ſedimento fuerunt: & de *Metone* Hippocrat. *die quinto e dextra nare affatim profluxit ſanguis merus, ſudavit, judicatus eſt; a judicio, urinæ tenues, ſubnigræ, meliores erant*, quum antea nigræ eſſent cum nigro ſedimento, quæ ſolent eſſe omnino letales. In *Clazomenio* item *urinæ perpetuo*, ut ſcripſit Hippocr. *tenues fuerunt, ſed boni tamen coloris & multum habebant ſuſpenſionum diſperſarum.* Atque itidem in *Melidia* & *Chærione* tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuiſſe, notavit Galen. Ex hiſque eſto nobis demonſtratum, poſſe quidem naturam excernere humores, vel etiam crudos, ſed hæ excretiones raro bonæ, numquamque per ſe, quæ aliquando ſalutem, quum exitiales plerumque ſint, nonniſi magnis incommodis, pollicentur; numquamque ita bonas eſſe, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una ſi ſignum aliquod illuxerit pernicioſum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus naturam ante coctionem ſanguinem ſæpius critice, ideſt, utiliter excernere, ſed neque huic

ex-

excretioni perpetuo esse fidendum: atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis, descendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

QUum ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de *diebus decretoriis*, & *judicatoriis* vocatis, atque *de crisibus*, non minus accurate scripserimus; horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam: idcirco in primis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque, diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias; nam quidam sunt, in quibus observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. *in 3. libr. Prognost. pagin. 43. in fine, & 44. initio*, ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus supersunt homines, & ex quibus intereunt, simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen. in *Com.* ait: *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hę vero mutationes, (quas *judicationes* etiam vocant) fiunt cum quadam evidenti vacuatione, excretioneve, aut abscessu. Itaque ex iis dicimus, dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet; aut in quibus morbos solutos iri, quovismodo nobis indicatur; aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hippocrat. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur; ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici Hippocrat. *in 1. Epidemiorum, comm. 4. pag. 956. text.* 14. hoc expressit: *Est autem primus decretorius circuitum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in lib. quarto Aph.* 36. eosdem expressit dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimoseptimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto; qui vero non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque decretorios fecerint. *Diocles*, ut Gal. *in 1. lib. de diebus decret. cap. 9.* scribit, primum & secundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie resolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib. 1. de Crisib. cap.* 17. aliquis morbus ad statum pervenire etiam prima die possit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti sunt Apoplectici, & qui repente suffocantur: sed tamen raro crises atque judicia prima & secunda die fieri possunt, quando humores longiori spatio ad maturitatem perveniunt. Tamen non negandum erit, non raro spectari excretiones prima & secunda die, sed has omnes pravæ existunt, ut superiori

Dies decretorii quinam dicuntur.

riori capite satis est demonstratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hosque dies esse, in quibus non raro judicia animadvertantur. Sextum quoque esse decretorium, *Galen. in 3 de dieb. decret.* concessit, sed plerumque in ipso difficile ac incertum fieri judicium. In quo die *Larissam virginem* fuisse integre judicatum Hippocrat. *Epidem.* 1. *Ægr.* 12. *pag.* 1110. *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata.* Septimum non solum esse decretorium, sed omnium validissimum esse, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis fecisse Hippocr. nuper vidimus. *Et in lib.* 4. *Epidem. pag.* 1121. *in fine text.* 3. plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium fecisse aliquando visum est Hippocr. *lib.* 3 *Epidem. pagin.* 1059. *Ægr.* 1. *in historia Pythionis.* quum dixerit: *Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est*; & in 6. *Epidem. sect.* 3. *text.* 5. *pag.* 1174. *mulierem*, quam in *Cranone* curavit, decima die sudores, ut Galeno placuit, bonos habuisse, scriptum reliquerit. Galen. *in Comment. Historiæ Pythionis* non plane e numero decretoriorum dierum detrahendum decimum diem affirmavit: idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, quum tamen raro aut numquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum post septimum præcipuum obtinere locum Galen. docuit. Decimo quinto, & decimo octavo, qui inter decretorios vere recenseri non debent, dicunt, quod in ipsis & in singulis aliis aliquando morbi resolvuntur. Cæterum etsi aliquando in iis omnibus morbus aliquis possit judicari, tamen non hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ Auctores fecerunt, sed eos tantum, in quibus frequentes & multæ judicationes morborumque mutationes spectantur. At ut vere judicatorii cognoscantur, Hippocratis regulæ erunt observandæ. Quando non omnes dies, sed eos tantum, qui quaternis septenisque circuitibus dierum fiunt, esse decretorios Galen. *in primo Epidemiorum*, hisce verbis expressit: *Ostendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium esse decretoriorum validissimos, qui quaterno, val septeno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoscendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in lib.* 3. *Prognosticorum pag.* 44. *lin.* 2. ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, secundus vero ad septimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum septimum, sextus ad vigesimum. Hi ergo ex morbis acutissimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur.* Et *in secundo libro Aphorismorum* 24. *Septenorum quartus est index, alterius septimanæ octavus principium. Est autem & undecimus contemplabilis, ipse enim quartus est secundæ septimanæ. Rursus vero & decimus septimus contemplabilis, ipse siquidem quartus est a decimo quarto, septimus vero ab undecimo.* Ex quibus supra viginti si addamus quatuor, vigesimum quartum decretorium faciemus, & ab ipso addentes secundum quaternarium, cujus principium est vigesimus quartus, faciemus vigesimum septimum, & hoc ordine, trigesimum primum, trigesimum quartum, trigesimum septimum, quadragesimum, quadragesimum quartum, quadragesimum septimum, quinquagesimum primum, quinquagesimum quartum, quinquagesimum septimum, sexagesimum, sexagesimum quartum, sexagesimum septimum, septuagesimum primum, septuagesimum quartum, septuagesimum septimum, octuagesimum, octuagesimum quartum, octuagesimum septimum, nonagesimum primum, nonagesimum quartum, nonagesimum septimum atque centesimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus sæpissime morborum fiunt mutationes & judicia, & solutiones; addunt quoque Hippocrat. & Galen. tertium, quintum & nonum, ut ex *libro quarto Aphorismorum, Aphorismorum* 36. apparet. Non minus & sextum. Hippocrat. vero hos omnes divisit in *decretorios* atque in *indicatorios*. Hos esse quartum septimi-

unde,

undecimum decimi quarti, & decimum septimum vigesimi, & vigesimum quartum vigesimi septimi, & trigesimum primum trigesimi quarti, & trigesimum septimum quadragesimi, & sic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero est futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in sexto & ita de aliis. Et hoc est, quod Hippocr. in Aphorismis *Sect.* 2 24. *septenorum quartus est index*.

De quo Hippocrat. *in* 4. *Aphorismor.* 71. ita habet: *Quibus septima judicatur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione*, & Galen. *in comment.* ait: *Nam quum quarta dies sit index, quemadmodum ipse edocuit, & qualis sit futura septima præmonstret, omne quod ipsa dignum effatu signum coctionis apparuerit, futuram septima die judicationem ostendit, adeo quod non solum rubra aliqua nubes in urina apparens, antea non visa, judicationem significat; sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis enæorema, (latine crassamentum quoddam suspensum, & velut conglobata nubecula, media in urina pensilis, dici potest) æquale atque consistens, sibique ipsi cohærens, crisin fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & consistentiæ, sunt sufficientia signa futuræ judicationis, tenuis itaque urina, si mediocriter crassa efficiatur, & si alba rubra fiat, in tali morbo judicationem significat*. Ex quibus apparet, quod coctionis signis non tantum in urinis, sed in aliis quoque excrementis, quarto die, vel aliquo alio die, contemplabili, vel indice apparentibus, septimo futura bona judicatio nobis indicabitur; & sic mala, eodem die cruditatis & malignitatis signis conspectis. Quam rem maxime a Galeno in *Commento* illustratam habemus. *Cherion* (*Ejus vide historiam libro 3. Epidemiorum Ægrot. 5. pagin.* 1072.) vigesimo judicatus, decimoseptimo, qui est vigesimi index, habuit urinas melioris coloris cum subsidentia. Quare contemplabiles indicesque dies ideo sunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quod ipsi judicent: sed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco est circuitus accessionum numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocrat. *Aphorismorum Sect.* 4. 59. habet *tertiana febris septenis circuitibus terminatur*; atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. *in libro tertio Prognosticorum* ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis; ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat: ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem; judicari natura solet; quinetiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta cuircuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui, ut dixi, sunt partim *judicatorii*, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim *indicatorii*, quod indicent, in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur *intercalares* atque *intercidentes*, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt, quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam *provocatorii* fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur, *non decretorii*, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios, indices, atque intercidentes

Dies Judices quare ita vocati.

Dies intercalares atque intercidentes quinam.

O sunt;

sunt; atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipuæ differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. *de Diebus Decretoriis*, & quorumdam recentiorum Medicorum, qui de iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de prædictione ab ipsis diebus agamus, superfluisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius desideratur, quippe de causis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere. Jam sciunt omnes, plures causas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat: Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Galen. ad lunæ aspectus; alii ad solis lunæque speciatim aspectus, eo modo, quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum, & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari. *Amatus Lusitanus*, Medicus Hebræus, ad harmonicam consonantiam: *Ludovicus Lemosius*, qui de prædictione doctissime scripsit, naturam fecit crisium, criticorumque dierum, auctorem, præsertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam: *Hieronymus Fracastorius*, Philosophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum causam retulit: Nos vero non ad hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitæ; ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternis crassos melancholicos, atque ustos, quotidie pituitosos. Hinc Hippocrat. *in 4. lib. Aphorism. 61.* scripsit: *Febricitanti, nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura, apta moveri de tertio in tertium, judicari optimum sit. Quod Galen. in libello Dogmatum Hippocrat. confirmat, dicens; *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari*. Qui etiam in *3. Epidem.* scriptum reliquit; easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocrat. *in illo Lib. 3. Epidem. pag.* 1085. dixerat, quippe plerosque ægrotos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocrat. *in 1. Epidem. sect. 3. pagin.* 964. ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur*. Ex quo Hippocr. dies criticos coincidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in comm.* perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus judicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hæmorrhoidibus, vel menstruo in mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fusis & discretio noxiorum humorum promtior & judicium fiat proclivius*. Quare ab una eademque caussa & accessiones & dies judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, idest, ab ipsis paribus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus. Quos ipse *in 1. Epidemiorum comm. 3. pag. 965. text.* 14. ita expressit dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus*. Quoniam vero fit, quod raro exsuperent humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum ustorum portio aliqua permiscetur,

Dierum criticorum caussa.

& non

& non raro pituitosorum; ideo non simplices biliosorum, aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent: quare ab eadem caussa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibusnam fiunt accessiones? a motu proprio humorum; & si rursus proprii humorum motus a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humorum itaque motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem; hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in *decretorios*, *indices*, atque *intercidentes* seu *provocatorios*, in quibus & in aliis quoque, quos *non decretorios* vocavimus, aliquando natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenosa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta sufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis seu decretoriis & salutem & mortem Medici prænoscunt, quatenus in ipsis signa coctionis & alia bona apparent, ex quibus, quarta die observatis, aut crisin futuram septima, aut morbi quovismodo solutionem merito omnes sperant. In morbis spirituosarum partium sputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent observare. Quæ omnia in die aliquo decretorio, aut indice, bona conspecta, sanitatem futuram denotant; & quæ cruda, ut dictum est, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipsam: una vero cum signis exitiosis crudæ urinæ in febribus, aut sputa in morbis spirituosis, & in ventris affectibus dejectiones, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod *uxori Dromeadæ*, *lib.* I. *Epidemiorum Ægr.* II. *pag.* 987. contigit, quum quarta die (quæ obiit sexta) comatosa, stillas sanguinis ex naribus habuerit, cum urinis paucis oleosis, quæ sunt perniciosa signa in quarta die, quippe signa decretoria. Signa vero coctionis & bona, etsi conspiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non significant, sed potius mala esse suspicandum erit; tametsi non negandum quoque sit, quosdam servatos sexta die, sed rarissime & non sine recidivis. Observant quoque optimum esse, si imparibus diebus morbi acuti, febresque præsertim ardentes, signa bona habuerint, certumque præsagium facere dicunt; incertum, non bonum, & cui non sit fidendum, si paribus diebus, in prædictis acutis morbis, vel signa coctionis vel mutationes conspiciantur, ex quo Hippoc. ut dictum est *in* 4. *libro Aphorismorum* 61. dixit: *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris reliquerit, solet reverti*: quod tamen falsum esse Galen. *in Comment.* clare demonstravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidemior. pag.* 1085. confirmavit, quum dixerit: *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri, Gal. *in Comment.* docuit; quum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus diebus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidemior.* ita docuit: *Si accessiones diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænuntiant. Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vita decedere.* At hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit *virgo Larissæ*, de qua Hippocr. lib.

Salus aut mors quomodo ex diebus decretoriis cognoscitur.

Judicationes bonæ vel malæ quibus diebus fiunt.

lib. 3. Epidem. Ægr. 12. *pag.* 1110. ita habet: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre, est judicata*, & Gal. *in 6. Epidem.* mulierem, quam Hippocrat. (*Vide lib. 6 Epidem. Sect. 3. text. 5. pag.* 1174.) in *Cranone* curavit, decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligimus itaque, quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longos, ut Galen. *in lib. 3. de dieb. Decret.* tradidit, morbos judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus scilicet moveri & judicari; judiciumque neque bonum majori ex parte fiet. Atque hæc sunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & resolutionum prænoscitur, quam vere quicquam certi ad salutem haberi queat. Nam signa coctionis, etsi in diebus decretoriis bona esse constat, tamen eadem erunt, & idem significabunt, in omnibus diebus conspecta; etsi negandum tamen non sit, salutis signa, in diebus decretoriis conspecta, longe certius & fidelius salutem prædicere, & mortem cruditatis signa, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippoc. in *lib. 3. Prognost. pag. 46. lin. 5. & seq.* ita expressit: *Si quibus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, septimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quinto conflictantur magis, deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur.* Sed his præmissis potius in gratiam crisium cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

CAP. VI.

Quid Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

Præmisimus accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium quoque cognoscendarum cognitio illustraretur; quum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum causas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur quotque habeat differentias atque causas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu melius judicium, unde dies critici, idest, judiciales, dicti sunt a κρίνω, quod est judico, aut a κρίσι, idest judicio, quod in ipsis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quod judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Gal. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, idest, judicium rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τοῦ κρίνειν, idest, secerno, quod in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Galen. *in lib. 2. Aphorism.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Galen. *in primo libro de crisibus cap.* 1. & 2. aut subitam in morbo mutationem, aut ad meliorem statum inclinationem, sive solam agitationem, quæ antecessit, vel omnem morbi solutionem, aut illam tantum, quæ bona sit. Ceterum Gal. *in libro tertio de crisibus, cap.* 1. & 2. dixit.

Crisis quid.

2. dixit: Crisin esse subitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad sanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in lib. 2. Aphorism. 13.* ita expressit: *Crisis, (idest judicatio) est subita in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit autem natura separante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuscemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hippocrat. crises, judicationes vocare solet, in quibus nonnumquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger; nonnumquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. *in eodem libro Aphorism.* affirmavit. De qua etiam *in lib. 3. de Crisibus*, dixit: *Sola igitur subita ad sanitatem conversio simpliciter crisis nominatur, & quidem omnino fit per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt:* antecedit autem hujusmodi excretiones & abscessus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Gal. Crisis, uti dictum est, subita præcepsque in morbo mutatio est, vel ad sanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & istam bonam Crisin vocat Galenus *in libro tertio, de Crisibus*. Verum Galen. tametsi, ut dictum est, *in primo libro, de Crisibus capite primo*, scripserit subitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem statum, solam agitationem, quæ bona tantum est, crisin appellari posse, tamen *in libro 3. de Crisibus cap. 1. & in 2. Aphorismorum* apertius Crisin distinxit a morbi solutione, quæ fit aut morbo emarcescente, aut ægroti viribus paullatim dissolutis; mutationemque subitam in morbo, vel ad sanitatem, vel ad mortem, Crisin esse voluit, propterea-que hujusmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnumquam integra sanitas restituitur, aut moritur æger, nonnumquam vero magna fit ad salutem, vel ad mortem permutatio, Crises, seu judicationes Hippocratem vocasse, dixit. Quas Criseos in morbis mutationes Hippocrat. breviter sane, sed divine hisce verbis *in primo Epidemiorum sect. 3. pagin. 965.* est complexus: *Ad salutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus*: quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes sint vel statim ad salutem, ut optimæ crises; aut ad mortem, ut pessimæ; aut ad melius inclinare aut ad pejus; has imperfectas & malas crises vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. *in lib. 3. de Crisibus cap. 1.* sex ait esse omnes numero mutationes, quæ in morbis observantur; primas duas esse ad salutem atque interitum subitas mutationes, quas bonas & malas crises vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & subito fiunt, aut morbo quidem marcescente, aut viribus ægroti dissolutis; alias duas mistas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt; quando nimirum subita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps usque ad omnimodam solutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit: ita ut exempli gratia, si quis septima die aut excretione, aut abscessu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, postea nulla amplius facta mutatione, sensim ac sensim reliquum morbi consumatur, aut sensim viribus dissolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non dixerim mutationes, sed potius solutiones morborum ad sanitatem, aut virium ad exitium. Atque tot sunt in morbis mutationes, quas, etsi non proprie, dici crises posse asserimus. Ceterum veræ crises quatuor tantum sunt, quippe subitæ mutationes ad sanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus esse Crisium primas differentias, quippe primam subitam mutationem ad sanitatem, quæ est perfecta optima Crisis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & pessima, quum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ est bona sed imperfecta, propterea, quod non prorsus hominem sanet; atque quartam ad pejus, quæ & ipsa pessima est ac im-

Crisium differentiæ.

imperfecta, quod & ipsa non continuo hominem perdat, sed paullo post. Longe plures differentias alii fecerunt Crisium, quippe quod ipsarum quædam bonæ, quædam malæ sint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifestæ, quædam obscuræ, quædam periculosæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios significatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ sunt certe fideles, perfectæ aut imperfectæ manifestæ, aut obscuræ, diebusque indicibus significatæ, citraque periculum existunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio significatæ, obscuræ, imperfectæ, periculosæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua caussa crises fiant, quam rem Galen. *in libro secundo Aphorism. de veris crisibus*, ita expressit: *Fit autem natura separante a bonis mala & ad excernendum præparante. Non temere igitur in tali turbatione graviter se habent.* Ex quibus patet naturam ipsam esse, quæ, humores dum studet bonos a malis segregare, malosque excernere, crises faciat. At alias a nobis demonstratum est, naturam ipsam ad crises faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane secretis a bonis, aut ab iisdem etiam nondum separatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum viscerum molestantibus. Ex quo & naturam & humores crisium caussas esse, liquido constabit. At has crises ab aliis in morbo factis mutationibus distinguent excretiones aut abscessus subsecuti. Propterea crises perfectas optimasque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, posteaquam ipsos a bonis natura separaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius solutiones appellant, alię quidem causę existunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, crassi ac lenti, ad motum difficiles, sed coctione primo extenuandi, & absumendi, quo morbus paulatim marcescit, usque ad omnimodam sanitatem; aut morbo ipso vincente, eique natura succumbente, virium prostratio, qua natura paulatim a morbo consumitur; atque hoc est, quod Galen. *in tertio libro de crisibus, cap.* 10. ita habet: *Est autem primum & maximum in morbis mortalibus signum, quod sine crisi mors sit subsecuta, virium imbecillitas*. Nam virtus ita prostrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de crisium causis in communi, quas accuratius etiam postea de singulis crisium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi crisibus terminentur, seu judicentur, & qui non.

Crisium causa.

CAP. VII.

De morbis, qui per Crisim terminantur, & de iis, qui absque Crisi finiuntur.

Acutos tantum magnosque sive vehementes morbos crisibus terminari, vel ex eo cognoscetur, quod numquam in parvis crises fieri observentur. De veris autem loquimur, quæ teste Gal. *in libro tertio, de crisibus, c.* 4. omnino fiunt per manifestas quasdam excretiones, aut effatu dignos abscessus. Demonstratum quidem est has crises naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine seu vehementia morbi, quod idem est, ac si dixerimus, a quantitate accidentium, quibus magnitudo sive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de crisibus*, dignoscitur. Necessarium enim est, ut ipse quoque *in secundo libro Aphorism:* ait: *ob morborum magnitudinem, ac casuum vehementiam vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitari, si modo, quos invaserint, exsuperent,*

perent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Ex quibus constat magnum vehementemve, quod idem esse ex Galeno in nuper citato *lib. 3. de Crisibus*, constat, morbum crisi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hipp. *in libro secundo Aphor.* 13. ait: *Quibuscumque judicatio sit, his nox gravis ante accessionem est*. Natura enim, ut in *com.* docet Gal. separante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti se habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem inspicientibus, ut ait Gal. *in tertio de Crisibus, cap.* 2. inducant; licet deceat Medicum generosum neque turbari, neque futurum eventum ex ipsis symptomatis ignorare. Quam rem probe expressit Gal. *in tertio de Crisibus, cap.* 10. hisce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex subita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando crisis futura est, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel visum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ sæpe diximus, quæ uno nomine summatim judiciaria accidentia, & signa appellamus. Quare etiam, quod ab Hippocrate* in Aphorismis, *sect. 2. Aphor.* 13. *dicitur*, quibuscumque crisis fit, his nox molesta, quæ antecedit accessionem, *est ipsum, quod nunc nos dicimus*. Addimus quod crises, quum fiunt in morborum accessionibus, (concurrere enim in idem tempus crises, cum morbi accessione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus accessiones, manifestius fient, qui omnes magni vehementesque sunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per crises terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in 3. de Crisib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magnisque symptomatibus carent) natura ad excretionem irritari nequit. Hinc Galen. *in secundo libro Aphorism.* dixit, acutos magnosque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, crises Hippocratem appellare. Magni itaque morbi sunt, qui per crises judicantur, & parvi citra crises, quod, ut dictum est, ab ipsis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoscendum; quum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ sint. Sæpe enim Medici decipiuntur, quum febres exterius debiles & parvas observent, putantes vere parvas & debiles esse, quum tamen valde magnas esse reipsa comprehendatur, quum præsertim (etsi calore vehementi carere exterius videantur,) multa sævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ sunt, veluti sunt vigiliæ, deliria, difficiles respirationes, inquietudines & alia hujusmodi, quæ magnum esse morbum testantur. Hinc Hipp. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obscuras vocavit in *Prorrheticis, lib. 1. text.* 34. valde phreniticas. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) crisibus solent terminari, quod & ipsi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum potest irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus signis futuræ crises possint prænosci.

Morbi quinam per crisin terminantur, quinam vero non.

CAP. VIII.

De signis crises futuras significantibus.

QUum cognitum a nobis sit, morbos magnos vehementesque tantum per crisin terminari seu judicari; nunc videndum est, quibusnam signis crises futuræ prænoscantur: sed de perfectis cognoscendis sermonem faciemus, quum eæ certa ratione, teste Galeno, *in tertio de Crisibus, capite quarto*, præsciri possint; veluti imperfectæ non certa ratione, sed conjectura potius possunt prænosci: qua notitia Medici (quod maximum in medicina est) possunt præcognoscere, & prædicere futuras crises, & quo tempore fient, & etiam, ut paullo post docebimus, qualibusnam crisibus seu excretionibus, sive abscessibus, sint futuræ. Itaque vere quidem a nobis scriptum est, nonnisi morbos magnos vehementesque per crisin terminari, atque hos etiam non terminari per crisin, ni virtus satis in corporibus robusta & firma fuerit: si modo verum est, crisin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus; quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo gravissimo? Ob morborum enim magnitudinem ac casuum vehementiam Gal. dixit, vires vel cito prosterni & nullam fieri crisin, vel ad noxiorum humorum excretiones excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robustis certo poterimus crises prædicere, & quo majores, & una robustiores erunt, eo certius & citius poterit crisis prædici. Ceterum quum nobis non satis sit, hoc cognovisse, quippe in magnis morbis, viribus existentibus firmis, futuras crises certo prædicere nos posse, sed opus esse, ut etiam instantes crises animadvertamus & possimus assidentibus, ac etiam ægrotis, si salutares futuræ sint, eas præsagire; ideo omnia illa signa, quibus crises instantes innotescunt, nunc describemus. Quę ex Hipp. atque Galeno, sunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præsens constitutio, ægrotantis natura, ætas anteacta, victus, & alia hujusmodi similia. Ex his enim Gal. *libro primo, de Crisibus, cap.* 8. & *in secundo libro Aphoris.* instantes, & futuras crises prænosci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad crises has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoscendas, & quædam ad tempus, quo sint exspectandæ, quod interstinguendum. Hoc enim denotare videntur dies indicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hipp. *in libro quarto, Aph.* 71. ait: *Quibus die septimo futura est crisis, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque pro ratione.* Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo, itidem cognosci Hipp. *in lib.* 1. *Aph.* 12. sic indicavit: *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive eæ quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur; veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denuntiat, si vero posterius conspiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas crises denotandas, coctiones, & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione respondeat, & an sit bona: mos morbi itidem ad bonam vel malam crisin agnoscendam facit, qui a signis supervenientibus, teste Galeno, aut bonis aut malis denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises simpliciter futuras, quippe quæ sunt

Crises unde futura prænoscuntur.

ſunt, turbationes ante criſin, & ſimul omnia ſigna, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minuſque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni tempus, regio, ſtatus præſens, atque ſimilia. Ex his tamen omnibus tria videntur ſufficere ad prænoſcendam criſin, quippe acutos magnoſque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem viſis neceſſario fiet criſis. Etenim virtus, a vehementi acutoque morbo maxime turbata, neceſſario aut exſtinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata, ad excretiones noxiorum humorum inclinabit. Si enim prælanguida citra criſin ſuccumberet morbo, ac exſtinguereturur, robuſta vero non poterit, niſi facto conflictu ſuperetur: ſed in eo conflictu neceſſe eſt aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum ſuperante; malam a morbo natura ſuperata. Alia vero, etſi non præcipue criſin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum criſium cognitionem, quæ inquam ſunt, morbi idea ſeu ſpecies ea ratione, qua ſigna appareant proportionatæ excretionis futuræ ad eam ſpeciem morbi, ut ſigna ſanguinis erupturi in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus; quando tardi motus morbi raro aut numquam criſi judicentur: morborum item naturæ; ætas, natura, victus ratio anteacta ægrotantis; tempus anni, præſens conſtitutio, & regio quę omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum criſium judicium. Sed age ſingula hæc ſigna conſideremus accuratius; & primo ex Hippocr. qui *in lib. 2. Aphoriſm. 13.* ita ſcripſit: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur, magna ex parte levior exiſtit.* De ſignis iis, ægrotos ante criſin turbantibus, Hippocr. *in 1. Epidem. comm. 1. pag.* 948. *in fine, & initio* 949. ait: *capitis, colli dolores & gravitates cum febribus, & ſine febribus, phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur. In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, biliosa poſt aut pituitoſa vomunt.* De quibus clarius Galen. *in lib.* 2. *Epid.* & *in lib. 3. de Criſibus cap.* ita ſcripſit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem mutatio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicumque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ, & vigiliæ, & deliria, & graves ſomni, & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricoſæ, & difficiles ſenſus, dolores capitis, colli, & ſtomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium ſonitus, & vani ante oculos apparent ſplendores, & lacrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid alind tremulum fit, oblivio, & præſentium ignorantia, & vehemens accidit rigor, & plurimum acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus, ſitiſque intolerabilis ſequitur, clamant & ſaliunt ſicut furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes.* Addamus ex Galeno in 3. *de Criſib. cap.* 80. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri, & præcipue, quum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis, quum biliosi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hippoc. deſcripſit. Sed Hippoc. ſigna ex pulſibus ſumta, vel quia non noverit, vel quia non magni momenti exiſtimaverit, idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt

Ex naturæ viribus.

Ex morbi idea.

Ex ſigni criticis.

ſigna

ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoque morbo, viribuſque robuſtis, aut non languentibus, criſin bonam, ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo; malam in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliiſque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hipp. *in lib. 4. Aphor. 29.* habet: *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii*. Et *Epid. libri Aphor. 46. ſi rigor incidit, febre non deficiente, jam imbecillo, letale*. Et poſtea *Aph. 58. Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio*. Et poſtea *Aph. 63. Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur*. Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi celer maxime facit, cum critico aliquo conſpecto ſigno, ad prænuntiandum criſin: namque celer motus criſin futuram, & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora; ſiquidem, qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, ſtatum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de Criſib. cap. 3.* dixit, febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & idem *in primo libro Epidem.* ita habet: *Quare ſic memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat ſymptomata & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum eſſe judicium*. Ex ſpecie vero ſeu idea morbi, quod morborum ſingulis ſpeciebus conſtitutæ quædam proprietates ſint, ut ad criſes veniant; cujuſmodi, teſte Galeno *in 3. lib de Criſib.* ardentium febrium proprium eſſe videtur, ut ſanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut poſt vehementem rigorem ſudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum bilioſorum humorum excretione judicentur. Proinde in his ſigna omnia, quæ aliquam prædictarum excretionum prænuntiant, & ſignificant, conſpecta, criſin nedum futuram, ſed quoque ſpeciem criſis, ac vel etiam aut bonam aut malam oſtendent. De quibus Hippocr. *in Aphoriſm. 58. lib. 4.* ait: *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio*. Ubi præſertim poſt ipſum aut ſanguinis eruptio, aut ſudor, aut bilioſorum humorum ſequatur excretio. De iis ait Hippoc. *Prorrhetic. lib. 1. text. 132. Morbi qui ſtatim turbulenti ſunt, inſomnes, ſanguinem de naribus ſtillantes, ſexto die levantur, noctu laborant, poſtridie ſudant, in ſomnum feruntur, delirantque, abunde ſanguinem profundunt*. Et in Epidem. *lib. 1. comment. 2. pag. 948. ſub finem*: *In ardentibus autem febribus, ceteriſque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore, corripit, his e naribus ſanguis erumpit*. Atque ita de iis, qui ſudores, vel alvi dejectiones, aut vomitus bilioſos habent. De quibus *in 2. Prognoſtic. pag. 45. ſub finem*: *Qui vero totius capitis gravitates & oris ventriculi morſus, ac ſtomachum anxium habent, iſti bilioſa & pituitoſa evomunt*; uti *Chærioni* contigit, de quo Hippocrat. in 3. Epidemiorum *Ægrot. 5. pag. 1072. Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem moleſtam habuit, non dormivit, ſexto nihil eſt immutatum, ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, per totum corpus ſudavit, judicatus eſt*. Et de *Virgine* quadam Lariſſæ, *lib. 3. Epidem. Ægrot. 12. pag. 1110. Quarta ſub noctem deliravit, ſexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum, ſine febre, eſt judicata*. Ita ex aliis ſignis, in aliis etiam morbis denotantibus vacuationes, formis ipſorum proportione reſpondentes ſeu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum bilioſarum, aut ſudorum ſigna, criſin oſtendunt; & in quartanis ſudorum multorum & pituitoſarum excretionum; & in phreniticis ſudorum præcipue futurorum

Ex rigore.

Ex motu morbi celeri.

Ex ſignis excretionum futurarum.

ex capite

ex capite copiosiorum, eruptionis sanguinis e naribus: non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, signa, vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore, aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis, crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hipp. dixit *in 1. Epid. sect. 2. pag. 948. Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere*. Ex diebus quoque judicantibus crisis præsagitur; Galen. enim *in 3. de Crisibus* scribit: *Ubi in 4. die aderit magnitudo morbi ejusque morbi celer motus, atque signum coctionis, in septimo judicium sequetur, & si hæc septimo tantum fient, judicium undecimo, aut decimo quarto erit*. Crisium vero futurarum judicium augere naturam morbi calidam, calidosque humores & summe putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, biliosorum ciborum, calidam cęli regionem, anni tempus æstivum, non opus est, ut ad hoc demonstrandum diu laboremus; quum omnes sciant, proprium esse calidorum humorum, ut facillimi sint ad excretionem, atque etiam sua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipsorum; temperamentumque calidum aptissimum esse ad crises; veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cęlum frigidum atque hiemale tempus, & alia ejusdem generis, quum crises retardare, tum, ut ne fiant, facere, Galen. in loco citato, atque alibi in multis locis, nobis demonstratum reliquit. Atque satis de signis criticis, quorum, ut diximus, tria tantum nobis poterunt crises prænuntiare, quippe morbi magnitudo, corporis turbationes, uti sunt dolores, inquietationes, deliria, & alia hujus generis critica, que superius ex Galeno omnia adnumeravimus: atque virium robur. His tribus conspectis signis, non dubium erit, quin crisis sit futura: alia vero signa, quæ, etsi non per se denotent crisin, tamen aliquo modo possunt crises prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam est demonstratum.

Crisium futurarum quænam augent.

C A P. IX.

De Crisibus salutaribus, quæ certam salutem significant, cognoscendis.

PRæmissis, quæ ad prænoscendas crises faciunt, nunc superest, ut bonas, salutares, atque malas, exitiales, cognoscamus, ut ex ipsis, salutem & mortem ægrotantium assidentibus præsagire sciamus: atque hoc est unum pręcipuum, propter quod nos crisium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed esto, principium faciamus a bonis salutaribusque cognoscendis, quę omnes in morbis salutem proxime futuram significant. Hæ vero duplices existunt, quædam optimæ, fideliter salutem ægrotis indicantes, quædam non certam, sed plerumque cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac saluberrimæ existunt, a quibus certa salus perpetuo prædicitur. Hanc vero certo indicabunt signa perfectæ coctionis in excrementis, status morbi, in diebus indicatoriis fuisse indicatas, in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones subsecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipsis resolvi, ægrotos coloratiores ac robustiores, ac, quam antea, quietiores videri, pulsus meliores evasisse, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ signa, quæ penes excrementa nostri corporis considerantur, pręcipuum optimarum crisium certissimumque esse argu-

Crises duplices.

Optimæ unde noscuntur. Ex coctione.

argumentum colligitur, ex Hipp. qui *in primo Epidem. Sect. 2. pag. 948.* ita habet: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salutarem.* Et Galen. *in 3. lib. de Crisibus cap. 4.* ita ad salutem in ægrotis præsagiendam coctiones facere novit, ut affirmaverit, conspectis coctionibus, neminem morientem vidisse. Quod ipse ita scripsit: *Primum quidem & maximum inter omnia est considerare coctiones ex urinis, alvi excrementis, & sputaminibus. Siquidem ego millies, quum, dum crises fierent, interessem, neminem umquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus crisin habuisset.* Perfectæ seu exquisitæ itaque coctiones in excrementis conspectæ, sunt certissima præsagia optimarum crisium. In omnibus itaque febribus vel sine passione alicujus visceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel vesicæ, vel splenis, ac, ut uno verbo dicam, semper ubi febris affuerit, vel ex sola humorum putredine accensa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam securissimamque crisin, teste Galeno, pollicentur; veluti in morbis thoracis, & pulmonis primo sputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum sunt indicia, atque una cum ipsis urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta si spectentur, certissimum optimæ crisis nobis erit indicium. Non secus in affectibus ventris primo ad optimam crisin prænoscendam, alvi excrementa concocta, & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crisium erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem lib. 3. de Crisibus cap. 5.* ita scripsit: *Quum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis mala sequatur.* Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri, Galen. *in 3. de Crisib. cap. 6.* docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, ut Galen. *in eodem lib. cap. 4.* docuit, perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis fiunt; in augmentisque, si salus sit subsecutura, imperfectas esse, vel non securas. At distinguendus hic status, quem naturæ statum in primo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod numquam cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status non raro celebratur; quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri: de hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur; in hoc enim optimæ, salutares, securissimæ, ac perfectæ crises apparent. Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die indicatorio aliquo fuerit indicata, veluti exempli gratia, die quarta, si septima futura sit crisis, de qua Hipp. *in 4. Aph. 71. Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque esse potissimam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro Aphorism. 36.* Hipp. *si sudores febricitanti inceperint, boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant; qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem, aut ejusdem reditum significant.* His etiam addimus cognosci optimam crisin, primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem, morbi naturæ seu ideæ convenientem, cujusmodi, exempli causa, in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus, sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones, multæ, biliosæ, quæ excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque

A die qua crisin antecedit.

Vel qua fit.

Ex qualitate humoris excreti.

sisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ratione anteacta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione, atque in tali cœli statu. Hæc enim biliosa excretio, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo bilioso; veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancolicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, effervescentes inflammationes; eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut biliosus vomitus, vel alvi excretio biliosa appareat; itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione seu eruptione ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides, etsi eæ non frequenter, pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres, aliquando etiam perineumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant; sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & evacuationes servare debent. Omnes item pręcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari, & convexæ alvi excrementis biliosis, atque sudoribus, nonnumquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copiosioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hęc pauca addere ex Gal. *in lib. 3. de Crisib. cap. 2.* volui; ut lector possit ex ipsis pernoscere, quęnam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio: & malam, quum nullo pacto congruat. De quibus forte Hipp. *in 1. Aphoris. 2.* dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit postea, *Epidem. libri Aphorism.* 23. dicens: *Quæ vacuantur: non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia purgari oportet, purgantur, confert, & ægri facile ferent.* Quod repetit postea *Epid. libri Aphor. 23.* dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimanda, sed, si qualia oportet evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem, ut dictum est, fit excretio, erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hipp. *in Aphor. 21. lib. 2.* ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commentario*, loca convenientia, per quę excretio bona fit, intellexit, si, κατιξὺ, idest directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optimæ salutaresque crises fiunt. Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt; atque hoc est, quod Hipp. per hunc *Aphoris. 13. sect. 2.* docuit, qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est.* Hocque fieri, Galen. *in comment.* ait, quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cœli status. Optimæ quoque excretionis certiora signa notat Hipp. *in 1. Aph. 11. & 23.* ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo signo Gal. *in comment.* ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, est necessarium.* Addit *in tertio de Crisibus cap. 2.* Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robustiorem, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum

Ex loco, per quem fit excretio.

Ex levamine morbi.

Ex pulsibus.

marum crisium signa confirmabunt quoque pulsus; meliores quippe, vehementiores, æqualiores, ac ordinatiores, de quibus Galen. scripsit: *Vehementior igitur fit continue magis pulsus, & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione: expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem, debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus.* Atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, quibus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hipp. *3. Epidem. comm.* 1. *Ægr. 3. pag.* 1066. in illo, qui *in Dealcis horto* decumbebat, & in aliis fuere conspectæ; de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra, dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus.* Et de *Nicodemo ibidem, pag.* 1108. *Ægr.* 10. *Vigesimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est.* Et de *Pericle lib. 3. Epid. pag.* 1102. *Ægr. 6.* etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio: *Febris emollita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit.* Et de *Anaxione pleuritico, ibid. pag.* 1104. *Ægr.* 8. *Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus.* Atque de *Heropytho, ibidem, pag.* 1104. *Ægr. 9. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum relinquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus.* In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa perviderі, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præindicarique ab indicibus vocatis diebus, in criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspectis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in *Nicodemo* fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant; & in *Pericle*, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia; & in *Anaxione*, multa quæ tussi excrevit concocta cum urina optimam subsidentiam habente, & in *Heropytho*, urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus quum crises in criticis diebus apparuerunt: tum videntur quoque antea ab indicatoriis præindicatæ. Fuereque excretiones morbum illorum naturis convenientes. In eo etiam, qui *in Dealcis horto*, quod febris ejus fuerit ex mistione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa, & sudore copioso tenues biliosi humores fuere excreti, & *Pericles* quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis; quas omnes & allevatio, quum febris, tum symptomatum, fuit subsecuta: & hæc de optimis fidelibusque crisibus, salutem certam ægrotis significantibus.

CAP.

C A P. X.

De Crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.

Crises imperfectæ & non certæ, quando.

APparent vero Crises non raro bonæ sane, sed temen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distinguuntur, quippe, quod non cum exquisitæ coctionis signis; neque in statu morbi, sed in augmento; atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ; neque in diebus decretoriis apparuerint, sed in intercidentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, quod natura, non perfecta coctione, in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi, ex qua raro optime morbus judicatur, sed plerumque imperfecte & non tuto; & quemadmodum etiam (etsi appareant quædam coctionis signa,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteacto, neque anni tempori, neque cęli statui aut loco congruentes: demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, si ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum; & multo minus, quum ægroti pulsus meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectę non plane certæ dicuntur, etsi pleræque salutem ostendant; at cum laboribus, recidivis, & mala ægrorum tolerantia, morbos judicant. Sed singula hæc signa diligenter consideremus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum: quo tempore natura non plane morbum concoxit, sed cæpit concoquere, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hęc sane inceptæ coctionis, nondum absolutæ, signa, in morbis non exitialibus, bonam crisin pollicentur; sed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque sanantur, at non absque recidivis, aut molestiis seu laboribus, ac longitudine. Quæ vero sanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris existunt; quum vel etiam in principio, nullis quidem conspectis signis coctionis, non incertam salutis spem aliquando sanguinis larga eruptio soleat polliceri. Cujusmodi fuerunt, quæ in *Pericle lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 6. *pag.* 1102. in quo lienoso sanguis prima die e sinistra nare profluxit: & in *Virgine Abderæ, ibidem, Ægr.* 7. *pag.* 1103. quę in vestibulo templi habitabat, prima die menses fluxerunt, & rursus decima septima e naribus erupit, & ipsa vigesimo, etiam plurimo erumpente cum sudore sanguine, fuit judicata: eodem modo in *Metone, lib.* 1. *Epid. Ægrot.* 7. *pag.* 983. quarta die cępit crisis per sanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum sudore ipsum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam sanguis etiam post judicium erupit.

Per sanguinis excretionem.

Quæ imperfecta crisis sanguinis eruptione clarius in *Heropytho* visa est de quo Hippocrat. *in* 3. *Epid. Ægrot.* 9. *pag.* 1106. ita habet: *Vigesimo multum deliravit, itemque sequentibus diebus. Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit magis, surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ. Proximis diebus ex naribus sanguis, & paullatim erupit. Circa diem sexagesimam e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt: at ille die centesimo tantum fuit perfecte judicatus.* Ex qua historia colligimus. Crises vel etiam per sanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus sunt fideliores & salubriores, nondum cum perfecta coctione, scilicet ante statum, apparentes, bonas quidem esse, sed infideles ac incertas, quibus non sit fidendum: verum ex his recidivas, longitudinemque morborum, laboresque Medici prænuntiare

nuntiare debent; plerumque tamen salutares existunt. At hæ in principio morborum, aut cum exitiali signo, si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus, in robustis ac prævalidis, veluti contigit *mulieri*, quæ *in mendacium foro decumbebat, lib. 3. Epid. Ægr. 12. pag.* 1080. quę plures crises ente mortem habuit in principio morbi, idest, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate quum de exitialibus agemus. Colligamus crises ante statum non esse omnino bonas & certas; quod Gal. hisce verbis expressit: *Esto igitur, ut in die decimaquarta spes sit fore statum, & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam*: & postea dixit, *siquidem morbus salubris sic inveniatur, ut neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectat: & hæc quidem optima crisis est; fit enim morbo jam cocto: si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit quantum statum anticipaverit*. Quod autem natura, etiam ante statum, ac vel etiam in principio aliquando, excernat, alias a nobis demonstratum, est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta, quidem, & demum ipsa perfecta: hoc tempore crises sunt optimæ: illæ sunt omnino perniciosæ; & in augmento, quo tempore, teste Galeno in 1. *lib. de crisibus cap.* 8. & in *primo de toto morb. temp. cap.* 3. incepta est concoctio, in morbo non mortali, bonæ, sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocr. & Galen. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc existente morbo, letales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Gal. *in libro tertio de Crisibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non & *in lib.* 4. *de præsag. ex pulsib.* in hunc modum expressit, dicens: *Nam ea expellere, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus, ante demostratum est. Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est*: tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, quum illa ab actione destiterit: verum ante perfectam coctionem interim, quæ obstant, amoliri cogitur: ut interdum, coctione jam absoluta, moratur adhuc, & lente, propter imbecillitatem, munus subit. Vtramque autem in ventriculo clare licet contemplari. Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat, excernit, & ubi satis jam coxerit, interdum lente ac cunctanter superfluum, imbecillitatis vitio, expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus, signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ existunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero intercidentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hipp. *in lib.* 4. *Aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii*. In hac die *virginem Larissæ* sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam, alias meminimus: & Gal. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1110. ait *in* 6. *Epid. comm.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hipp. dixit *in* 4. *lib. Aphor.* 61. *Febricitanti, nisi in diebus imparibus febris desierit, reverti solet*. Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, numquam perfectæ, nec certæ esse poterunt. Exempli gratia, in adolescente biliosę naturæ, morbo itidem bilioso laborante, anni tempore æstivo, per alvum, aut

Ante statum.

Quæ non in diebus decretoriis fiunt.

Quæ non vesse ideæ morbi conveniunt.

per

per vomitum, si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit, idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis, hepate affecto, e nare sinistra, & liene, ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt; propterea merito, quum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paullo post recidunt, symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectę, neque perpetuo salutem prædicentes; quum aliquando ab ipsis ęgrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis, mortem significantibus, quæ si bona erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum, & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, quum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

Nec morbum tollunt.

CAP. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

PERNICIOSÆ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi, apparent, quo tempore natura quicquam boni numquam excernit; certioresque erunt, si in diebus decretoriis apparent; tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra, liene affecto, atque itidem utero affecto a naribus, & non per uterum perfluat. Addimus, si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hipp. in 1. *Epid. sect. 2. pag. 945. lit. E.* ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Et paullo post: *Ibidem, p. 954.* inter *E. & F. Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Et de iisdem in *3. Epid. pag. 1089. lit. E. Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ.* Et in 1. *lib. Epid. sect. 2. p. 948. ante lit. H.* de vomitibus: *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane existente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, qua, si virtus debilis sit, subito exstinguitur. Cognoscitur quoque hęc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & quum excretio per se sit prava, uti dictum est, aut una signa letalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti. & colliquationes alvi, quibus in peste, Romæ olim grassata, multos fuisse interemtos, Gal. *in 3. Epid.* scripsit; pręterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus Hipp. *Epidem. lib. 1. sect. 2. pag. 940. litter. G. sudabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent.* Frigidum per os expirare, respirare itidem per nares. Addamus quoque perniciosas has crises sæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipsis crisibus natura exstincta, ægroti melius quiescere videantur, & melius se habere, quum tamen ex pulsibus languescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cogno-

Crises perniciosæ unde cognoscuntur.

Ab excretionibus malis.

Ex pulsibus.

gnoscunt. De iis pulsibus Galen. *in 3. de Crisibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis tunc calor febrilis exspirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paullo post, vel, quum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore effuso moriuntur, vel etiam sine surrectione?* Propterea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem; nam vere quidem quietiores evadunt, quum symptomata morbi vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur: ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sæve augentur, ni statim exitium subsequatur; aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum, & hoc est, quod Hippocr. *in Aphor. sect. 2. Aphor. 27.* dixit. *His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocrat. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, egri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaserint; unde perfectas crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas mutatio in pejus. De iis Hipp. *in Epidem. lib. 1. Epid. Ægr. 9. pag.* 985. de *Critone* ita habet: *Secundo tumor toto pede & ad talum subrubeus cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insanivit; dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie quam ægrotare cæperat.* Et de *muliere Dromedai, ibidem, Ægr. 11. pag. 987. Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paullo post: *Convulsiones a capite cæperunt. Subito obiit.* Et *in tertio Epidem. Ægr. tertio, p.* 1098. de *Pythone*, qui supra Herculis fanum decumbebat: *Decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.*

Ex falsa allevatione.

Vel a Morbi in pejus mutatione.

Nunc etiam de crisibus malis & perniciosis, quæ imperfecte ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura, præ imbecillitate, morbo succumbat, ita robustam cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando superare. Propterea virium magnum robur facit crises exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas: quo natura subito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur signum erit in exitialibus morbis crisium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfectæ fiant plerumque cum incepta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fiant, quam in principiis, & non absque aliquo signo coctionis; veluti si alvi excrementa fuerint liquida, & postea parum incrassentur, sed tamen inæqualiter, ita ut si hac die crassiuscula apparuerint, altera rursum liquida; & quod ad urinas, quum aliqua sit in sedimento bona mutatio, vel in colore; vel in contentis, quæ tamen non sit stabilis, sed statim redeat ad solitam cruditatem. In perniciosis itaque morbis; vires robustę & validæ hujusmodi imperfectas crises multas futuras præindicare solent, antequam moriantur ægroti, & præsertim, ubi quędam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri potest, ut natura robusta, in morbum agens, aliqua levi coctione ipsum non mutet? necesse est enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis letalibus non raro in excrementis, præsertimque in urinis, solent videri quædam signa coctionis. Nosque sæpius in pestiferis, aliisque febribus perniciosis, urinas vel tenuissimas, rufas, melioris coloris, & crassiores factas, & crassas turbidasque

Ex virium magno robore.

Ex coctione incepta & non perfecta.

ante

ante exitium claruisse, sedimentumque aliquando habuisse, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque stabilia sunt, statim enim mutantur in pejus: & hoc est, quod nos monuit *Hipp. Aphor.* 27. *sect.* 2. ut dictum est; his urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere, hæcque cognosci ait *Hipp.* quod stabilia non sint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent crises cum iis præludiis coctionis, vel etiam absque letali aliquo signo, & febris perseverat, præludiaque coctionis non augentur, signa letalia esse exspectanda; quando illud nobis argumento sit, naturam propter magnas vires se diu sustentare, & servare, tamen quicquam morborum causarumque non posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque exstingui, est necesse. Quod proxime *Patavii*, una cum *Alexand. Massaria, & Hieronymo Aquapendente*, Medicis celeberrimis, in *Marina Teupola* Serenissimi Ducis *Grimani* nepote, juvene quidem sanguinea, & moribus vere clarissima, *Matthæo Mauroceno*, juveni clarissimo nupta, observavi. Hęc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum gravissimis symptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis; vertiginoso affectu, siti intensa, & perpetua jactatione corporis, summaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem subito minabantur; tamen ipsa morbo magnis viribus reluctata, etsi natura numquam quicquam morbi superare potuit, primo sanguine tum urinis crassis, obscuris, rubris, habentibus sedimenta crassa, e nare sinistra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis, itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam umquam coctionem fuere assecutæ; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata, tamen numquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem, nec plus, perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum, quo factum est, ut dixi, clarissimam juvenem, propter maximas vires, diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac letales prædixeram; quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ numquam a natura augerentur, atque quod numquam immunis febre remanserit. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisibus nobis fuere adnotata, ut clarius studiosi assequantur, quomodo debeamus crises magis imperfectas letalesque præcognoscere, quibusque signis nobis innotescant; quæ sunt: quod morbo vel omnino existente crudo fiant, vel cum principio quodam concoctionis; tertium, quod illa præludia concoctionis numquam augeantur, & non durent, inæqualiterque etiam appareant; quartum quod numquam febre ægroti prorsus liberentur: atque hoc est, quod Hippor. *in secundo Epidemior. sect.* 1. *pag.* 999. *sub lit. E.* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *est difficilis judicii, quippe nullo prælucente signo letali; aut letale, ubi una cum aliquo exitiali signo appareat.* Quintum addimus, has quoque crises ab excretionibus, judicari seu cognosci, quę aut sunt immoderatæ & nihil juvant, aut sunt paucæ, non respondentes noxiorum humorum quantitati exernendæ, de quibus Hippocrat. *in lin.* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 946. *lit. G.* ita habet: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferre possent, aut minores, quam ut prodesse*

quicquam, *sed statim redierunt*, *& deteriores evaserunt*. Et ab excretionibus sudores, aut multi, aut pauciores, de quibus itidem Hippocr. *ibidem*, *pag.* 945. *lit. E. Sudores multi*, *his tantum aberat*, *ut recrearent*, *ut etiam contra læderent*. *Et Ibidem*, *sect.* 1. *pag.* 940. *lit. G. sudabant semper quidem*, *sed non toto corpore*. Et postea, *ibidem*, *Sect.* 2. *pag.* 934. *inter E. & F. Paululum in fronte & claviculis exsudabant*, *sed nemo per totum corpus*. Itidem malæ sanguinis excretiones, de quibus Hippocr. *ibid. pag.* 944. *ante lit. F.* etiam dixit: *Hic sanguis de naribus*, *nisi paucis*, *& admodum paucus erupit*. Et postea: *ibid. pag.* 951. *lit. E. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, *&* Silenus, *quibus parum quarto die*, *& quinto*, *ex naribus stillavit*, *mortem obierunt*. Et de dejectionibus malis: *& ibidem sect.* 1. *pag.* 940. *lit. G. Alvi turbatæ erant*, *biliosis paucis*, *meris tenuibus mordacibusque*, *& frequenter desidebant*. Quales vidi in *Guadagnina mea uxore dilectissima*, cum febre ardente, quæ tunc exstincta est. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in* 3. *Epid. p.* 1086. *inter B. & C. Unoque verbo*, *quot longis morbis*, *vel acutis tenebantur*, *ventris vitio omnes præcipue mortui sunt*; & sic de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus, aut locis affectis non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, & si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, quum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel, neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & nonnisi spatio temporis superantur, quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia, ipsa paululum alterant; hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant. A salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctionum augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestigium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam in dies magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutantur, febre aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur. Sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quod non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accomodatissimum, illius *mulieris* historiam, quæ in *mendacium foro* decumbebat, quę juvenis & robustissima, ante exitium, plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in lib. tertio Epidem. pag.* 1080. *Æ r.* 12. Hipp. ita habet: *Mulierem*, *quæ decumbebat in mendacium foro*, *primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis*. *Initio statim sitibunda*, *cor illi dolebat*, *fastidiosa*, *lingua arida*, *venter turbatus tenuibus*, *paucisque*, *non dormiv t*. *Altero die aliquantulum riguit*, *modicus secundum caput*, *& frigidus sudor*. *Tertio cum dolore dejecit alvus cruda*, *multa*, *tenuia*. *Quarto subriguit*, *omnia irritata sunt*, *insomnis*. *Quintum diem laboriose transegit*. *Sexto eadem erant*, *alvus reddidit humida*, *copiosa*. *Septimo superriguit*, *febris acuta*, *sitis ingens*, *se jactavit*, *sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum*, *frigus partium extremarum*, *nec redibat illi calor*. *Iterumque nocte superriguit*, *extremitates calorem non recipiebant*, *non dormivit*, *nonnihil deliravit*, *statimque ad mentem rediit*. *Octavo circa meridiem rediit calor*, *sitibunda*, *comatosa*, *vomuit biliosa*, *pauca*, *subflava*. *Nocte graviter se habuit*, *nihil quievit*, *multum affatim minxit inscia*. *Nono omnia fuerunt remissa*, *sub vesperum*

Ex vacuationibus morbi ideæ non respondentibus Crises imperfectæ quomodo a perfectis distinguuntur.

rum comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta, biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperum rigor, sudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fætida, singultus multus, sitis laboriosa. Tertio decimo nigra, virulenta, multa vomuit, rigor circa meridiem. Quarto decimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Annum ætatis agebat circiter septimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris casus, ut ad cognoscendas crises letales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia signa exitialium imperfectarumque crisium, quæ nuper a nobis producta sunt, in hoc casu facile recognoscentur. Atque hæc de cognoscendis exitialibus: superest, ut ad crisium species, aut modos etiam exacte cognoscendos descendamus, quod scitu certe est dignissimum.

CAP. XII.

De cognoscendis crisibus, quæ per abscessus, & quæ per excretionem sunt futuræ.

PLURIMUM facit ad præsagium salutis vel mortis specialem crisium cognitio, nimirum, an eæ fient per aliquem abscessum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas crises indicabimus, quæ per abscessum fiunt, & deinceps illas, quæ per humorum excretionem. At quum nomen abscessus sit æquivocum multis diversis competens, hoc ipsoque nomine multa diversa intelligat Hippocr. propterea hæc omnia distincte sunt cognoscenda. Abscessus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris translationem de una parte corporis in aliam. Hosque abscessus vocat per effluxionem, de quibus *in 2. Epidemiorum*, *Sect.* 1. *pag.* 1002. *inter B. & C.* ait, *optimos esse, qui per effluxionem fiunt, cujusmodi est sanguis e naribus, pus ex aure, sputum, & urina.* Quomodo dysenterias, lienterias, tenesmodes, sudoresque, abscessus dixit. Aliquando per abscessum intelligit suppurationem, de qua *in Prognosticis pag.* 39. *lin.* 1. dixit, *tumores in ventre minus faciunt abscessus, quam in præcordiis*, teste enim Galeno ibi suppurationem intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abscessus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præsertim, quicquid sub cute a caussa interna humoris erumpit, quales sunt omnes tumores. De crisibus itaque per abscessus, seu per cutem, seu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abscedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc sermo a nobis instituitur.

Abscessus quid.

Pro qua re assequenda in primis videndum erit, quænam crises per abscessus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoscemus, quum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, utrum inquam humores transmittantur tantum de parte ad partem, an præterquam quod trasmittuntur; etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus destinatos. Hoc modo crises per excretiones; & illo per abscessus fieri dicimus. De quo modo crisium Galen. *in lib.* 3. *de Crisibus* ita scripsit: *Summatim enim nihil aliud oportet considerare in modo crisis, præter naturæ inclinationem, quam manifeste ostendit* Hipp. *in Prognosticis, pag.* 45. *&* 46. *partim quidem oris ventriculi morsum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus subsecuturus est; partim spirandi, difficultatem, & oculorum alucinationes, in quibus profluvium sanguinis e naribus exspectatur; ac præter ista distinguens de urinis, & alvi excrementis, in*

Crise quæ per Abscessus fiunt quomodo cognoscuntur.

tis in quibus inquit Prognost. pag. 43. lin. 9. & seq. Si neque biliosa fuerint alvi excrementa, neque facile solubilia, & impermista, neque urina multa valde, & multam habens subsidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifestum est, quod huc repit ægritudo, & per ista expurgatur; quum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum signis tamen salubribus, futurum abscessum exspectare oportet. In tertio vero *Prognost.* Galen. scribit, morbosa calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari; atque his contrarias esse affectiones, in quibus facultas debilis est; & humor frigidus, quæ nec excretione nec abscessu desistunt; sed hæc aut corrumpere ęgrum, aut perquam longo temporis spatio vix coqui observamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abscesus fiant, veluti frigidi, qui nonnisi a robusta vi moventur ad abscessum. Ex quibus pręter crisis modum ex humorum inclinatione cognoscendum, quippe ad abscessum inclinatum iri morbos, ubi neque signa vomituum, neque hæmorrhagiæ, idest, sanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque sudorum, neque urinarum copiosarum apparuerint; etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit: ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones, abscessus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus, quum suapte natura facile parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac crassi plerumque in corporibus robustis, si longius morbus protrahatur, absque signis exitialibus in abscessum aliquem decumbent. De his Galen. *in 3. Prognost. comm.* ita habet: *Hos igitur assolet natura in partem quamdam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sępe enim definitum jam est, ut humores calidiores tenuioresque paratissimi sint ad excretionem, crudis vero & crassis aut per abscessum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age signa modo dicamus, quibus futuros abscessus in morbis pręscimus. Galen. *in lib. 3. de Crisi. cap. ult.* scribit in morbis acutis & calidis, si crisis fiat primis periodis, excretionem sperandam esse; ac si morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinę fuerint longo tempore tenues & crudę, abscessum futurum. At hęc non satis sunt ad abscessus pręnoscendos; plura enim addi est opus: & primo, quod morbus habeat signa salutaria, corporaque viribus satis constent. Quum dictum sit, debilem facultatem non posse crudos crassosque humores amovere ex visceribus ad partes ignobiles, ad quas decumbentes humores abscessus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus crassis & crudis foveantur, satis liquido constat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robusta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum est, quapropter necesse est, ut aut ægrotum corrumpant; aut, si convaliturus sit, ut excretis ad aliquam partem ignobilem abscessus fiant, vel paullatim concoquantur; tametsi hoc ipsum, ut per concoctionem medeatur, teste Galeno, excretio quædam est, quę per urinam magna ex parte lapsam fit, raro per alvum.

Abscessus quibus signis in morbis prævidentur.

Signa vero futuri abscessus Galen. hisce verbis complexus est, dicens: *Si vero ad abscessus convertuntur, communia quidem omnium indicia sunt, salutariter se habente ægro, quod neque morbus solvatur, neque urina multa, & multam habens subsidentiam, sed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hipp. accepit, *in secundo libro Prognost. pag. 43. lin. 7. & seq. text. 26.* ita habente: *Considerandum est in hunc modum: si febris detinet, & dolor non desinit, & puris excreatio non excernitur ex ratione, neque biliosæ fuerint alvi dejectiones, neque solutiores, at sinceræ, nec urina admodum multa crassa, ac plenius obtineat sedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis signis salutare, his tales fore abscessus sperandum est.* De urinis abscessus significantibus *in secundo Prognost. p. 40. lin. 48 & seq. textu trigesimoquarto* ait: *Quicumque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, si quidem alia ipsis signa salubria affuerint, his abscef-*

abscessum exspectare oportet, ad loca, quæ sub septo transverso sunt. Idem fere & *in libro tertio, pag.* 45. *lin.* 38. *& seq.* ita legitur: *Si qua febris prorogatur, salvo affecto homine, nec dolore detinente aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam causam evidentem, exspectari oportet abscessum cum tumore aut dolore, qui in articulos maxime inferiores decumbat*. Galenus ait, spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur; necesse enim est ex crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib.* 4. *Aphor.* 44. dixit: *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiunt*. Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hipp. *in tertio Prognost. pag.* 45. *lin.* 46. *text.* 25. quum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda, longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur; solvitur enim morbus. De quo nos Hipp. *in* 4. *Aphor.* 74 commonuit, ita dicens: *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quarta die, quibusdam fieri incipit*. Unum videtur necessario cognoscendum, quippe, quibus signis morbum esse salutarem cognoscamus. Quod Hipp. *in lib.* 3. *Prognost. pag.* 44. *lin.* 25. *& seq. text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet*. Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri; propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hipp. *in* 2. *Prognost. p g.* 43. *lin.* 14. *& seq. text.* 62. ita est complexus: *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatigat, illi in supernis, in quibus ilia molliora, & sine dolore persistunt. Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet*. *Quæ* Galenus *in tertio de Crisibus cap. ult.* etiam docuit dicens, *abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circum præcordia, aliquid inflammationis atque caloris affuerit; & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & æger ad aliquod tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & postea cessabit*.

Loca ad quæ Abscessus futuri quomodo cognoscuntur.

Sed particulatim locorum, ad quæ futuri abscessus fiant, signa paullo post hisce verbis expressit Galen. dicens: *Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jamdiu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit, huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus*. Auctor vero Prorrheticorum *in lib. Prorrhet. text.* 168. de parotidibus ita habet: *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum*. Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens ludens omitto; atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur. Atque hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

CAP. XIII.

De prædicenda crisi per sanguinis eruptionem, seu fluxum.

Crisium species unde cognoscuntur.

JAM descendimus ad cognoscendas crisium species, quæ humorum excretione observantur, quæ quidem cognoscentur a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, sciri posse crises, quæ per excretiones, & quæ per abscessus futuræ sunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. *in lib. de Crisib. cap. ult.* Duplex vero quum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora; ad exteriora ubi inclinaverint humores, crises aut per sudorem, aut per hæmorrhagiam, idest, sanguinis fluxum fient, quæ nobis innotescent ex pulsuum & hypochondriorum observatione. Ad interiora vero humoribus natura habentibus inclinationem, crises fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menses. Sed age, agamus primo de his crisibus, quæ per hæmorrhagiam seu sanguinis fluxum, seu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod sæpius morbos acutos judicent, tum fidelius, ac certius perfectiusque. Plures etenim fuerunt, qui sanguinis hæmmorragia seu eruptione larga e naribus fere liberati, etiamsi tuta signa non haberent, quod Hipp. in *Metone lib. 1. Epid. Ægr. 7. pag. 943.* vidit de quo Galen. *Epidem. 3. text. 24.* ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant fere; sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus, & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberent.* Quare ab ipsis exordiamur, venemurque signa, quibus futuræ sanguinis excretiones, seu eruptiones e naribus innotescant: statuamus itaque febrem ardentem, vel synocham, aut simplicem, aut cum alicujus visceris inflammatione, in qua, propter ipsius magnitudinem, & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiore ægroti natura, victus & ætatis temperamento, annique constitutione calida, æstivo anni tempore, itemque, loco calido, crisis per excretionem est speranda, si per sanguinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt symptomata, quæ sanguinis copia concitabit, a venis ipsis, e quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit: hinc fit, quod si per naturalia membra ad caput feratur, ægroti in primis repente in tensionem hypochondriorum incidant, & aliquando in difficilem, propter ipsorum distensionem, respirationem: sed hæc sequitur tensa hypochondria; veluti si per membra spiritalia vocata, seu respirationi destinata, sanguis transeat repente, in inspirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote sanguine ad caput perveniente, in ipsoque symptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur; itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi sentitur, aut in sincipite aurium tinnitus aliquando sentiunt, & aliquando surditatem; oculorum visio hebetatur, obscuratur, aut splendores oculis obversantur, facies rubescit, scilicet oculi, genæ, atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica signa, quibus præcognoscimus & prædicemus crises per sanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quasi divina mens loquens, hisce verbis *in primo Epidem. sect. 2. pag. 948. sub finem*, est complexus: *In ardentibus autem ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et in *libro tertio Prognosticorum, pagin. 44. lin. 34. & seq.* ex Galeni sententia dixit: *Capitis dolores vehementes, & continui, cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, integre letales sunt. Si vero ex iis, quae didicisti, de ægro*

Crises quales futuræ unde noscuntur.

Crises quænam per hæmorrhagiam.

Hæmorrhagiæ futuræ signa.

de ægro tamquam convaliturо quicquam speres, a principio quidem ad septimum diem sanguinis e naribus fluorem exspectato; procedente vero tempore id quidem etiam; pus vero erumpet e naribus aut auribus in salutem ægri. Si vero ad vigesimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam sanguinis fluorem exspectabis rarius, magis vero suppurationem, aut abscessum ad inferas sedes exspectato. Sed per illud tempus, quo sanguinis fluorem exspectabis, augebit tibi exspectationem, si in temporibus ac fronte dolor vehemens perseveret. Magis autem exspectari sanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in senioribus suppurationem.

Quæ hæmorrhagiæ futuræ signa clarius postea expressit, *in 3. Prognost. pag. 46. lin. 15. & seq. text. 33.* dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effusis hebetudines subeunt oculorum, ac splendor obvertitur, & pro oris ventriculi morsu, circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione; sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exspectandum est. Magis vero & hic in juvenibus sanguinis fluorem exspectare oportet. Agentibus vero trigesimum annum, aut etiam senioribus, minus; sed vomitionem in talibus exspectari oportet.* His signis alia adduntur scripta quum in Prorrheticis, tum in Coac. præs. *in lib.* enim 1. *Prorr. tex.* 135. ita habet: *Capitis affecti gravitate & sincipite dolentes, pervigilesque, sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam in cervice tendat. Ibid. tex.* 136. *Qui pervigilaverint repente, cum inquietatione quadam, sanguinem profundunt tum alias, tum si quippiam* (ut melius *in Coacis præs. Coac.* 111. *tex.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores. Lib.* 1. *Prorr. tex.* 137. Nec non *impense rubri oculi sauguinis eruptionem ostendunt*. Et postea *ibid. tex.* 143. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ sonitum faciunt, sanguinem per nares profundere sperandum est. Ibid. tex.* 144. *Ventris quoquæ palpitationes* (idest ex Galen. pulsus arteriæ spinam perreptantis) *cum hypochondrii tensione sublonga & tumente, sanguinis indicant eruptionem. Ibid. tex.* 147. Et *hypochondrii tensio cum capitis gravitate & surditate, & quæ splendores perturbant, sanguinis denuntiant profusionem.* Et in *Coac. præs. Tex.* 142. hæc etiam leguntur: *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Et *in 3. lib. Coac.* 111. *sect.* 1. *tex.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus, tum alias tum si quid antea effluxerit.* Et *in lib.* 4. *Ib.* 131. *tex.* 26. 27. *In febre ardente aurium sonitus superveniens cum obscuratione visus, & gravitate in nares incumbente, vehementem insaniam firmamque denuntiant, nisi largiter perfluat sanguis e naribus.* Et *Coac.* 167. lib. 5. *Pulsationes in capite, sonitus aurium, profluvium sanguinis signant. Ib.* 168. Et *qui gravitate capitis laborant, dolentque sincipite, vigiles, sanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum si quid tendi in collo sentiant. Ibid.* 195. *Et quibus surditas, cum capitis gravitate & hypochondrii tensione, & ad splendorem oculi perturbatione, profluvium sanguinis significatur.* Atque hæc sunt, quæ de signis hæmorrhagicis quum *in libris Epidemiis* Hipp. tum *in Prognosticis*, & *in Prorrheticis*, atque *in Coac. præs.* nos colligere potuimus, a quibus nobis innotescent crises per fluorem sanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceterisque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis: hos enim affectus præsertim sanguinis eruptiones judicant: vigiliæ repentinæ, & inquietudines sunt signa hæmorrhagica, sed tamen plerumque communia crisium futurarum; quibus quidem conspectis signis, crisis speretur, sed an per hæmorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, sit futura, ex propriis signis distinguetur: quod si, his conspectis, cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel sudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis signis con-

spectis

ſpectis ſimilem excretionem prædicere. De quo *in 3. Coac. Text* 111. *præſag.* 40. legitur : *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur , ſanguinem fundunt e naribus , tum alias , tum ſi quid antea effluxerit* . Galen. his duobus ſignis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ atque inquietudines ſanguinem fluxurum ſignificent, eoque magis , ſi antea fluere cœperit. Ex propriis vero ſignis eſt dolor capitis , ſine quo raro ſoleat ſuccedere hæmorrhagia. Ex quo merito , Hippocrat. *in* 1. *Prognoſt. Pag.* 38. *lin.* 45. *& ſeq. tex.* 22. ait : *Accidit in prima circuitione jam ſanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat ; ſed requirendum eſt , num doleat caput , an hebetudines habeant oculorum, ſi quid enim horum fuerit, eo tendet.* In Epidemiis Lib. 1. *ſect.* 2. *pag* 948. *ſub finem* , expreſſit *temporum gravitatem* , & *in Prognoſticis* , *Pag.* 44. *lin.* 34. *& ſeq. capitis dolorem vehementem*; in *Prorrheticis Lib.* 1. *tex.* 135. *&* 137. *ſincipitis dolorem*, aliquando *cervicis dolorem*, & *capitis gravitatem*, & in *Coacis præſagiis Text.* 142. 168. 195. *vehementem capitis dolorem*, & *capitis* etiam *gravitatem* nominat, & *dolorem ſincipitis*: addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere eſſe calidum, diſtendentem, ac pulſantem. Hocque eſt unum ex præcipuis ſignis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In *Metone*, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit ſanguis, in die tertia capitis gravitatem fuiſſe, Hippocrat. *in Epidem. Lib.* 1. *Ægr.* 7. *pag.* 983. *text.* 77. notavit, poſteaque auctam: & in *Pericle*, *Lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 6. *pagin.* 1102. dolorem primo, & poſtea caput gravatum, præceſſiſſe ſanguinis eruptionem . Hoc ſignum vero , non proprium , ſed commune ad ſanguinis fluxum , & ad vomitum eſſe , Galen. *in libro* 3. *de criſibus cap. ult.* ſtatuit. Ceterum, qui vomitus præſagiunt, dolores mordaces eſſe, docuit. Addamus, neque perpetuo antecedere capitis dolores ; ſed ſine aliquo gravitatis ſenſu, videtur impoſſibile fieri poſſe hæmorrhagiam , quum non poſſit multus ſanguis in capite aliquam moram facere , abſque quo caput gravetur : ſed tamen aliquando copioſiſſimus ſanguis repente aſcendens, & erumpens, nullam aut obſcuriſſimam gravitatem capiti infert . Hoc in febribus non acutis ſepe obſervatur. Quod mihi contigit, qui poſt quartanam febrem , quæ nondum fuerat reſoluta, repente exſpui, & per nares rejeci ad minus ſanguinem ſex librarum ponderis, quo quartana febris (quod eſt rariſſimum) prorſus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit , ut erumpat ſanguis , non prægreſſo in capite aliquo vel gravitatis vel doloris ſenſu. Poſt dolorem capitis ſequitur ſurditas , atque aurium tinnitus, quæ ſolent eſſe ſigna quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copioſam ſanguinis excretionem tinnitus faſtidioſus in dextra aure præceſſit . Quod ſignum notavit Hippocrat. in *Prorrhet. Libr.* 1. *text.* 143. & auctor *Coacorum præſagiorum*, *Text.* 194. Surditatem etiam ante hæmorrhagiam obſervari , quum in *Prorrheticis* , *Libr.* 1. *text.* 147. tum in *Coac. præſ. Text.* 195. habetur. Quod ſignum vidit in *Virgine Abderæ* , *Libr.* 3. *Epidem. Ægr.* 7. *pag.* 1103. atque in *Heropyto* , *Ibidem Ægr.* 9. *pag.* 1106. antequam erumperet ſanguis . His quoque addimus pulſus venarum in capite, de quo in 5. *Coac. præſ. Text.* 142. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis* . Micatio enim venarum & agitatio ferventis , & concitati ad exitum ſanguinis indicium eſt. Addimus cervicis , & colli tenſionem , de quibus ad hæmorrhagiam , auctorem *Coacorum præſagiorum Text.* 168. meminiſſe ſuperius vidimus; adduntur *in* 3. *Prorrh. Lib.* 1. *text.* 144. ventris quoque palpitationes, forte pulſus arteriæ ſpinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria ſolius hæmorrhagiæ ſigna, ſed quæ ad alias excretiones ſunt communia . Nam dolores capitis , vigiliæ, deliria , capitis partium tenſiones, ſurditates, tinnitus aurium, venarumque pulſus, ſunt ſigna

ſane

sane critica non uni, sed multis crisium speciebus communia. Sequuntur signa magis propria, quæ sunt hypochondrii vel dextri vel sinistri tensio, sublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrh.* Lib. 1. tex. 144.) quod tamen non perpetuo fit, sed aliquando mediis musculis, teste Galeno, a thorace ad pubis ossa pertinentibus, tensis: sed neque hæc hypochondriorum tensio perpetuo est hæmorrhagica, sed & quæ fit aut in dextro, aut in sinistro; quod signum Hippocr. in *Epidem. Lib.* 1. *sect.* 2. *pag.* 948. tum in *Prognosticis*, *Pag.* 46. *lin.* 15. *& seq.* hæmorrhagicum fecit. Plurimum enim facit, ad hæmorrhagiam prædicendam, respirandi difficultas repente si apparuerit. Quod Gal. *in lib. 3. de Cris. cap. ult.* ita expressit: *Est etiam præcordiorum tensio sine dolore; nam & hoc non parvum indicium est sanguinis ad superiora tendentis, sicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc sanguine transeunte in thoracem fit.* Quum itaque (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut læva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his e naribus profluvium exspectandum; est enim impetus humorum in caput, hypochondrii sine dolore contentio, signum. Quod quidem si ei accidat, dolor inflammationem sequitur viscerum. Quando vero calore capitis, sursum sanguinem trahente, & jecore impellente, contentio fiat, sanguinis est exspectanda eruptio. Non raro etiam fit, etsi sanguis per thoracem haud transeat, ex magna ejusdem sanguinis copia, tumescentibus hypochondriis, ut etiam ægrotus spiritu difficili laboret. Feminam quondam Ægyptiam *Cayri* novi, quæ singulis mensibus sanguine menstruo, interceptis ad uterum viis, in caput sublato, per nares erumpente vacuabatur; quo tempore ascendebant, cum magna utriusque hypochondrii tensione, absque dolore, & cum difficillima respiratione, vexabatur. Addo, quod quum tensio hypochondriorum tum respirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paullo post cessant, de qua Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 43. *lin.* 17. ait: *Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia causa desinet.*

Hæmorrhagia futuræ signa magis propria.

Post hypochondriorum tensionem, aliud signum est ex visu spectandum; namque Hippocr. in *Epidemiis Libr.* 1. *Sect.* 2. *pag.* 984. *sub finem*, scripsit, in iis, quibus per nares fluxurus est sanguis, caliginem oculorum fieri, & *in Prognosticis*, *Pag.* 46. *lin.* 15. visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in lib.* 3. *de Cris.* & *de præs. ad Posthumum*, ait: *fulgoris motus oculis observari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat.* Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de quo Galen. *in libro ad Posthum.* meminit, contingit, cui antequam sanguis eruperit, ei rubri coloris serpentem per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, proptereaque ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi involuntarie lacrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Gal. de quo signo Hippocrat. *in* 1. *Epid. Sect.* 2. *pag.* 956. *lit. F.* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluant lacrymæ, his est (si quidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis signis in acutis febribus, si reliqua salutaria sint, involuntariæ lacrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib.* 3. *Prognost. com.* 33. docuit, atque in *sexto* etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur; quod sane signum est necessarium, numquam enim absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præsertim

Hæmorrhagiæ futuræ signæ propria.

prope

prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis, *in Prorrh. Lib. 1. tex. 137.* legitur, *oculos impense rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam*, & Gal. ait: *In re ejusmodi magna præstant virtute impense rubri oculi.* Auctor de *Coac. præs. Tex.* 142. rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Gal. vero quum *in 3. de Cris. cap. ultim.* tum omnium maxime *in lib. ad Posthum. capit.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, quum sanguinis copia cutis, repletis ipsius venis, coloretur; hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *Coac. præs. Tex.* 131. Ceterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in Coac. præs. Text.* 7. ait: *Facies flammans cum sudore, malignum. Et in Prorrheticis, Lib. 1. tex. 49. Faciei color bonus, & mæstitia multa, malum.* Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri. Aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo, cujusmodi fieri in peripneumonicis & asthmaticis, superiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica est, in statu apparet, in morbo salutari, una cum aliquo, vel multis signorum nuper dictorum. Atque tot sunt omnia signa, quibus sanguinem erupturum e naribus quisque nostrum poterit præsagire. At quoniam omnia perpetuo simul non apparent, proinde si duo vel tria ex præcipuis illuxerint, sufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero sunt, ex Hippoc. & Gal. capitis dolor; quod signum inseparabile esse Galen. *in 1. ad Glauc.* sæpius statuit; aut sincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli; vel gravitas; ipsa hebetudo visus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obversari; tensio hypochondrii sine dolore, aut difficilis respiratio, quæ paullo post cessant. Rubor item in facie jamjam fluxuro sanguine; in febre ardente, causove vehementi, aut aliqua magna internorum viscerum inflammatione; atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus solitum sit alias sanguinem erumpere. Atque hæc de crisi, quæ per eruptionem sanguinis e naribus, dicta sint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ signis satis accurate agit, pulsus subito in tumorem elatos, non recidentes in parvitatem, neque si debiles facti fuerint, multo plus, si in altum attollantur, & vehementiam sumserint: jam faciem ægrotantis inspice. Nam si aliqua ex iis, quæ in ipsa sunt, partibus palpitet, aut una, quæ sunt in temporibus, pulsant, aut gena, vel nasus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam crisis exspectanda est: si vero & inviti lacrymentur, aut marmarigas, idest, splendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti scalpentes, admoveant, tunc non jam fluxurum, sed jam fluentem sanguinem inspicies; nam ubi semel aut bis scalpserint, statim erumpit: neque vero ex his perturberis, si hominem desipientem aut salientem inspexeris; nam & hæc humorum repentium ad partes superiores indicia sunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum simul cum capite aggravatum.

Hæmorrhagiæ futuræ signa præcipua.

Hæmorrhagiæ jamjam futuræ signa.

CAP. XIV.

De crisi, quæ fit per sanguinis fluxum, quum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

Crisis per menses quando sit exspectanda.

SÆPIUS etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum, mensium modo erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet: primo enim ubi conceperimus, crisin esse futuram, videndum erit mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus ratio anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmor-

rhagiæ,

rhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum. Quum nulla quidem illuxerit, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse: quod si, ut Gal. *in lib. 3. de Cris. cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatis fluentibus mensibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda eadem erunt accurate spectanda; quum quibusdam, fluxuris mensibus, lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis, quum crisis futura sit, videndum erit, an alterius evacuationis futuræ signa adsint; quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant, sine manifesta causa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galen. *in lib. 3. de Cris.* Addidit Auctor *Prorrh. lib. 1. text.* 142. febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis: *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt*. Plures mulieres, vel etiam sine febre; ante menstruorum eruptionem sentiunt quamdam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione, menstrua futura prædicunt. Addunt & oris ventriculi dolorem, seu cardialgiam, ut Galen. notavit *in 3. Prorrhet. Copia enim sanguinis, in venis acervata, tenue quoddam serum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipsius ascendens, quod omnium fere partium maxime sentiendi facultate præstat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in quem & primum deferri consueverat, lumborum dolores efficiet*. Quibus additur etiam in 5. *Coac. præs. text.* 167. *Sensio æstus ardorisque circa spinam*; signum quippe recurrentis sanguinis per magnam venam, quæ spinam perreptat, quæ ad lumbos, maxime fervida motione sanguinis, æstuat. Atque hæc sunt signa fluxuri sanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum, si menses suppressi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo soliti fuerant menses per valetudinem fluere. Quæ omnia signa in homine quidem melancholico, cui per hæmorrhoidas fluere sanguis fuerit solitus, atque fuerit suppressus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant: primum dolent lumbi sine causa, & diu; os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis lib. 1. tex.* 130. legitur: *Lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes sanguinis per hæmorrhoidas erupturi signa sunt: arbitror autem & hos prægressæ hæmorrhoidum eruptionis signum esse*. Præsentis autem affectionis (ait Galen.) perspicua symptomata, nempe copia in venis acervata, serum tenue quoddam; in ventrem confluens, cardialgias parit, in os ipsius ascendens, & multa sanguinis portio deorsum tendens lumborum dolores facit.

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

Sanguinis per hæmorrhoides fluxuri signa.

Quare dolor lumborum, tensio, lassitudinis sensus, dolor ventriculi oris, atque æstus & ardoris sensus circa spinam dorsi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, sanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præsertimque si alias fluxerit, & modo fuerit interceptus: *in 3. Coac. præs. text.* 306. *Dolores in lumbis eruptiones sanguinis significant*, quæ sine manifesta causa in melancholicis, & quibus consuetæ sunt hæmorrhoides, magis accidunt. Sed satis de cognoscenda crisi, quæ fit per sanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innotescit, descendamus.

CAP.

CAP. XV.

De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit.

Sanguinis per uterum fluxuri signa.

QUUM non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Galen. *in lib. 3. de Crisibus* hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, seu acutum, oculis tenebrosum, seu caliginem obversari, morsus oris ventriculi, fastidium ac nauseam, seu subversionem, ubi præsertim est futurus pituitosus, sputum tenue abundanter ex ore affluere, labiumque inferius agitare, seu tremere, pulsusque inæquales altos atque duros; alii addunt jactationem seu inquietationem, linguæ amaritudinem, rigores, spirandi difficultatem. Ceterum, ut futuri vomitus rationem habeamus, primum sciamus, ex motu humorum ad stomachum, futurum vomitum facile cognosci; quoniam natura a venis ad ipsum ventriculum humores noxios transmittens, & expultricis stomachi irritationem ad excernendum seu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque quum humor per venas æstuat, agitatur, moveturque ad stomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen signum in omnibus fere crisibus observari solet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipso ventriculo, quæ meningas seu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, sunt mordaces ac acuti; veluti in futura hæmorrhagia tensivi, minimeque acuti, qui non a bilioso acrique humore fiant. Ob eamdem quoque fumidam exhalationem, quippe ipsius diffusione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricosa, tentantur, aut ut ait Hippocrat. *in 1. Prorrhet. Text. 46. com. 30. caliginosum seu tenebrosum* oculis ipsorum observatur. Quum movetur vero humor biliosus a venis ad externas venas, ęgri rigent aut horrent; dumque stomachum invasit, fastidium, oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morsum facit, nimirum vellicans os ipsum maxime sensile. Quumque etiam humor has partes superas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidores redduntur, tum, quod calidi humores ad superiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Quumque, ut dictum est, os stomachi molestat, vellicando, mordendo, ac æstuando, fiunt fastidia, jactationes, cardiogmos cordis; atque jam vomituris os sputo tenui plenum esse videtur, ut Galen. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una est ori toti interno continua, faucibusque, & stomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labium inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato; nempe labii concussio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti ostendit. Neque mirum est, ad humorem acrem, mordicantem, æstuantem, ventriculi os exæstuare, vellicari, & excitare expultricem ad vomendum. Hinc divine sane noster Hippocrat. *in lib. 4. Aphorism. 17.* dixit: *Non febricitanti cibi fastidium, cordis dolor, vertigo tenebricosa, & oris amaritudo, purgatione per superna, opus esse significat.* Quasi innuere velet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni succedat, hebetem naturam medicamentis esse excitandam. Quare prædictis signis seu symptomatis conspectis in febre salutari, ex ardentium genere, utique vomitus præsagire poterimus. Quæ signa ita Hippocr. *in 3. Prognost. Pag. 45. sub finem, & 46. init. text. 30.* habet: *Si quis per febrem non exitiosam dixerit caput dolere, aut etiam tenebricosum aliquid ad oculos observari, si ventriculi dolor in eo extiterit, biliosa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in illis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore,*

pore, perquam cito vomet. Paullo post: Hæc accidunt viris & mulieribus potissimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potissimum febribus, continuis, & in veris tertianis. Et *in 1. Epidem. Sect. 2. pagin.* 984. & 949. *text.* 44. præcipua signa ita expressit: *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Gal. *in 1. ad Glauc.* dixit, dolorem capitis esse futuri vomitus signum inseparabile, non minus & cardialgiam, idest, oris ventriculi morsum necessario præcedere vomitionem, & idem *in 3. de Cris.* addit, labrum inferius agitatum, cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis. Text.* 566. *Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in 1. Prorrhet. text. 3. Si in phreniticis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputationem frequentem, in qua ex Galen. nihil excernitur delirium phreniticum significare Auctor *Prorrhet. Lib. 1. text. 6.* scripsit, malumque esse in phreniticis signum; & eam, in qua multum effluit sputum, &, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo, *Lib. 1. Epidem. Ægr.* 12. *pag.* 988. qui *calescens cœnavit & potavit largius.* Vomitu fuere judicati, teste Hippocrat. *uxor Epicratis, ibid. Ægrot. 5. pag.* 979. de qua Hippocrat. ait: *Quinto decimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre.* Et *mulier, ibid. Ægr.* 13. *pag.* 990. quæ decumbebat in litore, etiam *decimo quarto vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, febre liberata est.* In quibus ante vomitus, quum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores extiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus. Atque hæc de vomituum signis.

CAP. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

Sudores quosnam morbos judicant.

FREQUENTISSIME morbi acuti sudoribus judicantur: sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii existunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes internorum viscerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas, & semitertianas, sudores judicant; sed plerumque non solum has febres, sed cum biliosa pituitosaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, si simul atra & varia excernantur; atque quotidianas simul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitosis. Sed de his non agimus; quum nostrum sit institutum de his affectibus agere, qui acuti sunt, quique vel ad salutem, vel ad mortem, judicari solent. Cujusmodi sunt febres continuæ, acutæ omnes, præsertimque ardentes, quarum sudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus sane, ubi præcesserint signa coctionis, atque critica signa illuxerint & perstiterint, quibus omnino futura crisis præmonstratur, per sudorem eam expellendam scribit Galen. *in lib. 3. de Crisibus cap. ult.* si hæc signa ad unguem fuerint observata: quippe, si urina & alvus supprimatur, & febris fuerit ardens, necessario sequitur sudor multus a rigore. Hinc *in lib. 6. Epidm. com. 1. text. 9. pag.* 1164. Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ suppressiones.* Quare alvi præter rationem suppressa excrementa, aut pauciora, quam antea reddita, urinæ item suppressæ, absque signis hæmorrhagiæ, vomitus, mensium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, sunt indicia satis certa sudoris, multoque magis, si æger increscente accessione deliraverit. At hæc necessario etiam

Crisis quomodo per sudores futura cognoscitur.

specta-

ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies, coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalans, atque pulſus undoſus, inſigniter mollis. De quo Galen. *in lib. ſynopſ. de Pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic tamen pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nuntiat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus; ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro, criticorum ſudorum.* Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello dæ præſagio, experientia confirmato*; ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocrat. *in 5. Aphoriſmorum* ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Quidam duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita ut ſudoris ſigna duo ſint, & urinæ ſuppreſſio & rigor: atque hinc forte dixit Hippocrat. *in 4. Aphoriſm. 58. Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Gal. *in 6. Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor; aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi una alvuſque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri, non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita, pulſuſque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, *undoſus* ideo vocatus, nullaque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvii, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus *Cleonactides lib. 1. Epidem. Ægrot. 6. pag.* 982. *Melidia, ibid. Ægr. 14. pag.* 991. & alii, quorum caſus Hippocr. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quas plures acutorum morborum fuiſſe judicatos, & nos vidimus, & Hippocrat. *in Epidemiis* ſe vidiſſe ſcripſit. Cujuſmodi fuerunt *Chærion lib. 3. Epid. Ægr. 5. pag.* 1072. vigeſimo urinis multis billioſis perfecte judicatus. *Nicodemus ibid. Ægr. 10. pag.* 1108. cum urinis multis, albis, in quibus multa craſſa ſubſidebant. Et *Pythion, ibid. Ægr. 1. pag.* 1059. de quo Hippocr. ait: *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus.* Eſt ſcilicet probabile, multitudine urinarum quadrageſima ſanatum. De his etiam *in primo lib. Epid. ſect. 2. pag. 955. lit. E. At vero hoc ſtatu quatuor præcipue ſignis ſervabantur; quibus ſanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per veſicam urinas multas, cum multo bonoque ſedimento reddidiſſent.* Nihilominus, quod fortaſſe difficile eſſet invenire certa ſigna, quibus præmonſtrarentur criſes per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo poſſimus præcognoſcere urinas critice profluxuras; quippe, ubi abſint ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, menſium, & ſudoris, ſpes erit, ut criſis per multitudinem urinarum fiat, multo magis, ſi alvus, quum copioſiora excrementa antea excreverit, nunc ſiccior evaſerit, aut ſuppreſſa; neque immerito, quod, ut ait Galen. diſtributo & in venas exhauſto humore, qui in ventre continetur, alvi neceſſario minuatur dejectio. Hinc Hippoc. *in quarto Aphoriſ.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem ſignificat.* Sed tamen neceſſe eſt haberi quædam ſigna certiora. Quæ, ut nos obſervavimus, hæc erunt. Nulla primo aliarum excretionum ſigna adeſſe, ſed præ-ſertim

Sudoris critici futuri ſigna certiora.

ſertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel ſtomachi, aut inteſtinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictam dolorem ſentire. Plerumque hypogaſtrium ſenſum gravitatis & aliquando dolores ſentire, veſicamque inflationis ſenſus habere. Paullatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile obſervetur ſolito copioſior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem ſeu ardorem urinæ, quo ſæpius mingunt. Nam neceſſe eſt, ut partes, quum per quas ad veſicam ſeroſa illa humiditas, ſeu humor, qui excernitur, pertranſit, tum renes, veſica, collum, & meatus urinarius, plus ceteris partibus ſenſum aliquem moleſtum habeant. Et hæc de criſibus quum per ſudorem, tum per urinam, quæ ejuſdem materiæ ſymptomata exiſtunt: nunc demum de ſignis alvi fluxus.

CAP. XVII.

De ſignis Criſium per alvi fluxionem.

QUOD per alvi fluxum criſes ſæpius fiant, ipſiſque morbi complures acutorum judicentur, neminem Medicorum latet, ideo de futurę per alvum criſis quoque ſignis accuratius nunc eſt agendum. Miror tamen, quod neque Gal. neque Hipp. ſigna propria hujus excretionis futurę præmonſtrarint. Gal. enim *in lib. 3. de Criſib. cap. ult.* de hac excretione ita habet: *Si vero per excretionem alvi criſis ſit ſubſecutura, manifeſtum quidem nullum eſt ſignum, nec proprium; ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet.* Ex quibus patet, cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futurę ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujuſmodi eſſe videntur, quę Hipp. *in lib. 4. Aphor. 20.* ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. quum dixit: *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore superveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in *Coacis præſagiis, tex.* 142. *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hęc ſigna quoque eſſe attendenda; quippe inteſtinorum tormina, ipſorum morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, precordia ſuſpenſa; murmurantia, ructus, flatus ſtrepitus ventris, ipſiuſque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum pręmoſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi per alvum humores vel bilioſi vel pituitoſi ſint fluxuri, ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur; neque enim, docet Galen. *in libro 5. de uſu partium*, quis unquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit, qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit; veluti bilioſo vomitu cardialgiam, ob ejuſdem humoris morſum, ſentiri, nuper demonſtratum eſt: quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet. Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus, ac frigidus, flatus, ructus, precordia tenſa, ac murmurantia, alvique perturbatio, fient. Quæ, ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu, aut diſtributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut inteſtinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica ſigna, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus; non ſunt tamen propria ſigna alvi fluxuræ; ſed ubi tenſio & dolor ſatis vehemens, circaque ſpinam caloris æſtus ſenti-

Alvi dejectio futura quibus ſignis cognoſcitur.

sentitur, in mulieribus menses, atque in viris hæmorrhoidas præsagimus; aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad crassa intestina, & mesocolon, quod crassis intestinis continuum existens, in unam quamdam earum, quæ in lumbis sunt pertingit vertebrarum. Qua ratione Auctor *Coac. præsagiorum text. 19.* dixit: *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt*. Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, distinguemus ab ipso, qui vel hæmorrhoidas, vel menses, prænuntiat: præter signa enim fluxuræ alvi prænarrata, alia existunt, scil: intestinorum morsus ac tormina, murmur, strepitus, flatus, ructus, & tensa præcordia itidem murmurantia; quæ ubi critica signa in vehementi morbo subsequentur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonstrabunt. Atque hæc de singulis crisium speciebus cognoscendis, nunc breviter de multis simul complicatis futuris crisium speciebus etiam agamus.

C A P. XVIII.

De signis compositarum, sive multarum simul, Crisium futurarum, quibus morbi judicantur.

Crises compositæ quænam.

PLERUMQUE fit, ut non unica crisi, sed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compositas crises dicimus, siquidem aliquando homines hæmorrhagia ac sudore copioso judicantur, de quibus Hipp. *lib. 4. pag. 396. lin. 21. de Vict. rat. in acut.* ait: Et *si e naribus sanguis fluxerit, solvitur ægritudo, nec non si sudores supervenerint judicatorii, cum urinis albis crassis, & levibus subsidentiis*. Quibus *Metonem* fuisse judicatum Hippoc. *lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.* tradidit, & Galen. *in lib. 2. de motu muscul.* quemdam tredecim diebus acuta febre delirantem, sanguine & sudore prorsus judicatum, vidisse ait: *mulieremque ibid. Ægr. 13 pag. 990. trimestri fetu gravidam, quæ in litore habitabat*, vomitu & sudore: & illum, *qui in Dealcis horto decumbebat, lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066.* alvi pituitosa fluxione, copiosoque sudore: *Anaxionem lib. 3. Epidem. Ægr. 8. pag. 1104.* sputis multis, ac sudore: *Nicodemum, ibid. Ægr. 10. pag. 1108.* urina multa alba, in qua multa subsidebant, sudoreque copioso; atque *mulierem morosam*, quæ in *Thaso, ibid. Ægr. 11. pag. 1108.* sudore, atque mensibus erumpentibus. Quare operam navare quam sedulo debemus, ut nedum species simplices crisium, verum quoque plures simul complicatas, cognoscamus. Quam rem studiosi facile etiam assequentur, si notas signave, a nobis nuper ad cognoscendas simplices tradita, memoria tenuerint, siquidem ubi duæ vel plures futuræ sunt crises, plurium, aut quidem duarum prælucebant signa.

Quomodo cognoscuntur.

Ceterum, ut hæc clarius cognoscantur, exempla aliqua considerabimus, præsertim excretionum, seu crisium illarum, quæ per sudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plerumque enim, aut paucissimæ sunt febres, vel acutæ biliosę, vel sanguineæ, & inflammationes internæ, phlegmonesque, quæ absque sudore judicentur, etsi sæpe non solo, sed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus mensibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut sputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui sunt hemmorrahagia atque sudore judicandi, utriusque signa præcipua aderunt; cujusmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulsantes, aut calidi, lacrymæ involuntariæ, aut surditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypocondria tensa absque dolore, aliquando respiratio difficilis repente excitata, & paullo post quæ prorsus tollatur, pulsus quoque alti & magni, a suppressis tum alvi excrementis,

mentis, cum urinis, aut paucioribus factis, rigores vehementes, absentia signorum aliarum excretionum, quippe mensium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus, delirium increscente accessione, partes externæ, & presertim facies, calidiores, coloratiores, molliores seu humidiores, & ab ipsis vaporem, seu fumum calidum non antea solitum exhalare, atque pulsus mollis & undosus. Et si cum sudore menses erunt erupturi in mulieribus, deerunt signa hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria mensium aderunt, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tensio, totius corporis & presertim lumborum lassitudo; (hinc Auctor in *Coacis præsagiis text.* 36. lassitudinarias has febres judicatorias vocavit) aderit itidem cardialgia, idest, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam tensio, æstus, atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas prænunciant. Et cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore oculis caliginem, seu atrum quoddam, obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, idest cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum, atque jam jam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem. Et si urina copiosa una futura sit cum sudore, aderunt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod absint aliarum excretionum signa, alvus quum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor preter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis, aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines, urina plerumque non confertim, sed paullatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum, & voluntatem crebram mingendi. Et si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe precordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor, & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio, ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent: maximeque in pleuritide, & peripneumonia, sputorum excretiones observari debent, ut in *Anaxione* pleuritico fuit ab Hipp. *lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 8. *pag.* 1104. observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ cœperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educuntur. Et hæc sunt, quę de cognoscendis crisibus fuerant a nobis dicenda. Nunc de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

C A P. XIX.

De tempore Crisium, idest, quo nobis sint futuræ.

POSTEAQUAM scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutaresque judicentur, & quę malæ, letales; atque demum, quum etiam ex signis quaslibet crisium species cognocere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius assequamur. Atque hic sermo esto finis hujus libri, ad prognosin sane perquam utilissimi, quem si studiosi Medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in Medicina assequentur. Sed ad institutum redeamus, quod est noscere tempus

Tempus quo crises futuræ sunt, quomodo cognoscetur.

particulatim, in quo crises fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur; & quamquam sit admodum difficilis, propterea que requirat maximam diligentiam, studium, & laborem; tamen si accurate omnia signa prænarrata ipsorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem assequemur. Perscrutabitur itaque hæc cognitio quippe temporis, in quo crises sunt futuræ, ab his, scilicet a signis criticis seu decretoriis vocatis; atque a tempore, in quo hæc observantur, quippe in quo incipiunt, augentur; (non enim critica signa prius tolluntur, quam crisis erumpat,) a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipsorum, a coctione & cruditate. A criticis enim signis, quippe quæ crisin antecedunt, antequam fiat, ut Hipp. docet *in 2. Aphor. 13.* nox molesta apparet: *Antecedit enim*, ut Gal. etiam *in 2. lib. de Crisib. cap. 2.* scripsit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves somni fiunt, difficilis anhelitus, vertigines tenebricosæ, & difficilis sensus, dolores capitis, colli & stomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium sonitus, & ante oculos vani splendores apparent, & lacrymæ involuntariæ effluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præsentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueta anticipans, multus æstus, sitis intolerabilis, ægroti clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt.* Hæc enim alias demostravimus cum signis coctionis crisin præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus: non enim a die, in quo hæc videri cæperunt, crisis aberit ultra quaternarium, si enim exempli gratia 4. die incipient, cospectis urinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cæperint manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer, usque ad septimum, idest, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib. 3. Prognost. p. 46. lin. 5. & seq. text.* 33. ita scribens: *Ex iis vero, qui primo die dolore cœperint, 4. die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolore incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur aut nono aut undecimo die: quicumque vero quinto dolere cœperint, & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici: sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternario crisis fiet, quum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit: *Quum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi, sit necessarium. At, si, iis signis decretoriis apparentibus, simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decretorio crisin fieri erit necessarium.* Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura quoque morborum, quum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronicos* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: *acutus*, ait Hippocr. *in 2. Aphorism. 23. quatuordecim diebus terminatur*; etsi Galen. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat *acutos ex delapsu*, seu ex *conversione*, de quibus

A Criticis signis.

Ex natura morborum.

bus Hippocrat. meminit, quum *in primo Prognost. pag. 38. lin. 12. text. 21.* ita scripserit: *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis; quicumque febres habent adjunctas, in quadraginta diebus judicantur*: & ultra hos dies, qui judicantur, diutinos & longos vocat. Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distinguere oportet acutos morbos in acutissimos, sive maxime acutos, peracutos, atque simpliciter acutos. Horum ait Hippocrat. *Aphorism. sect. 2. 23.* longiorem terminum esse, ut Galen. *in lib. 3. de Crisib. cap. 13.* scribit, quatuordecim dierum; & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatitis, diaphragmatis uterique & stomachi inflammatio, febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur; numquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, ephemera pestilens, letalissima phrenitis, & quæ *in Ægypto* sæpius epidemice grassatur, quem affectum *Demelmuia* Ægyptii appellant, estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt. Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea non raro, propter morborum vehementiam, habeant judicium, uti ex Galen. phrenitis acutissima, qua Hippocrat. *in libro 3. Epidemiorum comm. 3. Ægrot. 4. pag.* 1100. quemdam quarto die fuisse extinctum, meminit; synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici, præ inflammationis magnitudine, sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo, aut nono, aut undecimo, habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisibus, quæ natura, propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem, aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata, ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione, quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Galen. *in primo Epidemiorum* necessarium est, ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo, quos invaserit, humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium, vel mors, producetur. De qua re Galen. *in primo Epidem.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus, perinde ut tertius, gravia habeat symptomata, & signa, in morbo acuto, brevi exspectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat, in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis, & mors in morbis exitialibus*, De *Philisco*, *libro primo Epidemior. Ægrot. 1. pag. 966.* qui obiit sexta die, ait, *quarta die omnia fuisse exacerbata*, ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam extinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex morborum quoque motu celeri, aut tardo, accuratius & distincte magis crisium futurarum tempus poterit cognosci: namque ubi morbum judicabimus solutum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi; veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a coctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in sta-

Ex Morborum magnitudine.

Ex horum motu celeri aut tardo.

Ab horum temporibus.

in sta-

in statu fiant, aut in augmento; intelligimus vero statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum: exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Gal. *in lib. 3. de Cris. cap.* 10. tradidit. Quare, morbo salutari, crisin perfectam nonnisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguantur, quemadmodum alias ex Galen. *In 1. de Cris.* docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia; namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit: imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod quum cœperit, augmentum esse, & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in 1. de Cris. cap. 8. & in 1. de totius morb. temp. cap. 3.* scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus, vel principium vel augmentum esse attendendum: in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus, crisis non superabit principium, neque primum quaternarium; cum robustis vero augmentum attingit. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo, non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus, futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio in salutaribus morbis utens natura solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem extinguere, ex quo merito Hippocrat. *in 3. Prognost. pag. 43. lin. 54. text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres, ac signis firmatæ securissimis, quarto die aut citius desinunt. Pag.* 44. *lin.* 1. *text.* 4. *Teterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt*: aitque *primum impetum hunc in modum finiri, ibid. lin.* 2. *text.* 4. Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum, maximo morbo in principio succumbet. Galen. vero *in lib. 1. de Diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos posse cognoscere, eamque ex accessionis temporum accurata observatione, scripsit. Namque si statim morbo invadente, idest, in principio accessionis, æger vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutissime absit, pulsus sit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia, vel somnus veternosus, aut aliud quippiam observetur; vel si principium accessionis fuerit moderatum, & in statu postea deliret, vel cum impetu exiliat, vel resolvatur, vel comatosus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non toleret, sed vehementer inardescat, vertiginosus, aut capite doleat, cordisque morsus, aut si moderate in principio & in statu se habuerit, necesse erit ipsum mori in declinatione, quæ cognoscetur, si aderit animi deliquium, sudores inæquales, frigidi, vel circa caput solum, vel cervicem, vel pectus, pulsus, obscurus exiguus, & his similia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet accessionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus crisium poterimus conjicere, atque ex signis indicatoriis; siquidem in salutari morbo numquam fiet crisis, nisi signa, in aliquo dierum decretoriorum, coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conspecta in proximo decretorio die judicium ostenderunt: in morbis quidem salutaribus, magnis, inceptam coctionem tempore unius quaternarii solet natura absolvere. Quod si in die indicante signum coctionis conspectum fuerit, in proximo decretorio erit crisis. Quod Hippocrat. *in lib. 4. Aphorismor.* 71. ita docuit: *Quibus in febribus die septimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia secundum rationem.*

Ex coctione & cruditate & signis indicatoriis.

Quod

Quod præceptum Gal. secutus *in lib. 3. de Cris. cap.* 4. ait: *Quum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod in primo quaternario morbi solutionem subsequi sit necessarium*. Ex quo colligimus, ubi manifestum apparuerit coctionis signum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo succedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis absolvat, quodque non minori tempore facere potest, proinde si, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque secundo die manifestum coctionis signum habuerit, neque tamen perniciosum signum adfuerit, sed omnia sint absque periculo, servabitur sane, sed non in primo quaternario integre, at in secundo, quippe primo secundi quaternarii die critico, qui erit vel sextus vel septimus. Eodem modo, si septimo appareat manifestum signum coctionis, ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet crisis. Quod judicium perpetuo fiet, siquidem morbus sit salubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo festinet, atque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectabit, idest perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante statum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, si in uno dierum decretoriorum, præsertim indicium, vel salutare signum vel exitiale apparuerit, post quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum, ut dictum est, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commissi, sunt maxime attendendi; quum horum causa sæpius crisis indicio non respondeat. Quorum exempla plura posuit Gal. *in lib. nuper citato*. Atque hæc erant in hoc libro scribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI MAROSTICENSIS

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

ACTENUS in præcedenti libro Dierum Decretoriorum, atque Crisium cognoscendarum rationem tradidimus, ad illustrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis status observatione depromendam. Quum ex omnibus, ut dictum est, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoscendam versamur, quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat, merito ad harum præsertim notitiam, crisium, & dierum criticorum cognitionem præmisimus, atque nunc omnium Excrementorum particulares Excretiones, & Abscessus accurate considerabimus. Tum quod ex ipsis rursum, concoctio, cruditas, ac malignitas morborum nobis innotescat, tum etiam, quod ab ipsorum excretionis modo, natura quando bene ac salubriter humores moveat, & transmittat, atque excernat, & quando male infausteque id agat, cognoscimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc nostram prędicendi rationem illustremus, de præsagio a Sanguinis Excretione agemus, & postea, a Sudoribus, Vomitionibus, Dejectionibus alvi, Urinis, Sputis, atque Abscessibus.

CAP. II.

De prædictione a salubri sanguinis excretione.

QUOD in morbis acutis vehementibusve sæpissime observatum sit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos; ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hippocrat. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque, sive magnis, febribus, aut viscerum inflammationibus, *in lib. 4. de vict. rat. in acut. pag. 396. lin. 33. tex. 19.* (de quibus

quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur*. Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque *hyppopotami*, equi marini, ut Plinius est Auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quamdam vulnerando, copiosius sanguinem effundit, atque ita fuit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento cœperunt Medici humores, aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis copiosiorem urinam moventes per vesicam, purgare.

Quare quum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere; proinde in primis de his sanguinis spontaneis seu spontefactis evacuationibus, seu excretionibus, agendum duximus: quoniam non eæ omnes bonæ sunt, minimeque ægrotos liberant a morbis, veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam; neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quidam tantum, qui merito a nobis primum cognoscendi erunt, ac ab aliis non salutaribus distinguendi. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ existunt, salutemque perpetuo ægrotis futuram pollicentur, & postea de malis, quæ plerumque exitium præmonstrant.

Sanguinis excretio per nares.

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus: atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Gal. enim in *3. lib. Prorrhet. com.* 75. ait, succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues, desipientias & sanguinis eruptiones facere: at *in 1. Epidem. comm. 1. text. 9.* sanguinem ipsum sursum, incitatum calore, efferri in caput, a quo necesse est inflari, ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque *in eod. lib.* scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ sanguini permista, postquam sanguinem deusserit, cum eo multum ad caput calorem subvehens, venis narium disruptis, sanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus constat nonnisi ex calidiori sanguine, vel bile ei admista, fieri, atque nonnisi in corporibus calidioris temperamenti, atque in calidioribus morbis, atque acutis fieri, cujusmodi sunt febres synochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem lib. com. 2. text. 66.* affirmavit, dicens, eruptiones sanguinis in ardentibus febribus, ob caloris copiam, humoribus ad caput sublatis, fieri. Hinc Hippocrat. *in 6. Epidem. com. 3. text. 17. pagin.* 1175. ait, *sanguinis de naribus profusio, aut iis, qui subvirides, nigrique sunt, aut iis, qui rubri & virides, aut subviridibus*; quod propter calidiores humores sint his eruptionibus obnoxii: propter quam etiam causam Hippoc. postea *text.* 18. dixit: *Quum venere uti incipiunt, aut hircire, sanguinis profluvio laborare*; quippe pueros, quum propter multum, tum calidiorem sanguinem, quo exsuperant. Ab hisce causis ægroti solent in hæmorrhagiam incidere, iique præsertim, qui ob calidius temperamentum plurimo sanguine, & calidiori abundant, & nonnisi in morbis, ab iisdem humoribus affectis, quales sunt, ex Galeno, febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at numquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præsertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac stomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rarissime aut numquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujusmodi hæmorrhagiæ, seu sanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmissis ad prognosin decli-

declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt, excretiones sanguinis; (scilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per stomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hippocr. *in lib. 7. Aphorism. 37.* ita scribente: *Quicumque evomuit sanguinem, si sine febre quidem, salutare, si vero cum febre, malum*, nihilominus sunt aliqui sanguinis etiam vomitu excretione a multis morbis judicati:) in duas differentias distinguuntur, quippe in *bonas criticas* & nostris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque sunt differentiæ, nimirum sunt quædam perfectæ, quod perfectę judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfecte judicent, & in *malas symptomaticas* dictas: quidam addunt medias, quę medium locum habere videntur inter criticas & symptomaticas: quas contineri sub criticis imperfectis alias demonstravimus. Nunc de criticis; quum hę perpetuo salutem præmonstrent, perfectæ subito, & imperfectæ temporis spatio. Criticæ itaque eruptiones sanguinis & optimæ, quæ salutem certam ægrotis pręmonstrant, hisce notis nobis innotescent. Primo quod numquam crudo morbo appareant, sed perpetuo cum signis coctionis; atque ob id perfectę in statu morbi, imperfecteque in augmento, ubi quædam manifesta non omniaque coctionis signa illuxerint. Itaque necessario ad salutarem hęmorrhagiam, & ad quamcumque aliam bonam sanguinis excretionem, debent primum signa coctionis animadverti, quibus una si sanguis excernatur, utile erit, teste Galeno *in lib. de Crisibus cap. 7.* de qua Hipp. *in quarto, de vict. rat. in acutis, pag. 396. lin. 21. text. 10.* habet: *Et si ex naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, atque si sudores supervenerint judicatorii, legitimi, cum urinis albis, crassis, & levibus subsidentiis*. Sed aliquis forte objiciet *Metonem lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.* nobis, & illum, *lib. 3. Epidem. Ægr. 3. p. 1066.* qui *in Dealcis horto* decumbebat, alios, qui, cum excrementorum cruditate, sanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In *Metone* urinę fuere nigrę, & cum nigris sedimentis, & in altero, tenues, cum crassioribus sedimentis, nedum crudissimum morbum, sed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus, tantum posse copiosam sanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio, nullis signis coctionis conspectis, apparens, sępius liberet ęgrotos. Quod Gal. de *Metone* expressit, dicens: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet*. Excretio itaque sanguinis, tametsi optima sit, ac certissime salutem nuntiet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in statu apparet, etiam cum signis cruditatis in principio morbi, non est spernenda. Quod etiam in *muliere morosa lib. 3. Epid. Ægr. 11. pag. 1108.* visum est, quæ, cum urinis nigris, mensium profluvio fuit sanata, etsi Gal. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attulisse periculi, quod a retentis mensibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarentur urinæ: quod si verum etiam de *Metone*, qui, iisdem nigris existentibus, eruptione sanguinis fuit judicatus. Quam rem Hipp. nobis expressisse visus est in *1. Epid. Comm. 2. pag. 951. lit. F. text. 56.* quum ibi scripserit: *Ictericis factis in febribus, sexta die, erutionem sanguinis profuisse*; eo die vero visam ictericiam malam docet Hipp. *in 4. Aphor. 62.* qualis fuit in *Hermocrate: lib. 3. Epidem. Ægr. 2. pag. 1062.* & *in text. 67. lib. 1. Epidem. sect. 2. pag. 953. lit. A. B.* dixit: *quum urinæ tenues essent in Antiphonte Critobuli filio, erupisse sanguinem & postea sanatum fuisse*. Quod vero sanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo salutem præmonstrare soleant, quum ceteræ aliæ per vomitum, vel sudorem, vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes, symptomaticæ sint: hoc propterea fieri crediderim, quod sanguis per venas apertas possit commode quocumque tempore vacuari, nullaque egeat sanguis

Sanguinis criticę eruptiones quomodo innotescunt. Cum signis coctionis.

guis præparatione, qua egent ceteri humores, si debeant per alvum subduci, vel per vomitum, quę in his tam facile non fit, propter ipsorum crassitiem, aut lentorem, aut venarum angustiam & obstructionem; atque hanc esse causam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. scripserit *in Aphorism. sect.* 1. *Aphor.* 22. *Concocta medicari oportere neque cruda, nisi materia turgeat*. In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito exspectamus concoctionem, & hinc Medici, secta vena in morbis acutis, in principio, mittunt sanguinem; hinc & spontaneę sanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, sanguinis eruptiones copiosas nedum utiles fieri, propterea quod sanguis malus una excernatur, sed etiam quoniam ejusdem sanguis vacuatio universum corpus refrigerat, caloremque transpirabilem, & corpus difflabile facit. Quare hac ratione excretiones sanguinis optimæ erunt, quę in statu apparent, plane cocto existente morbo; sed neque eæ, quæ cum cruditatis signis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præsertim, quę copiose & large fluunt, quæ erit secunda conditio, optimam sanguinis eruptionem indicans. De quibus Hippocr. *in lib.* 2. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 1005. *sub lit. A.* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere*. De quibus Galen. de *Metone* locutus ait: *Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tuta signa haberet*. Rursum Hippocr. *in* 1. *lib. Epidem. Comm.* 2. *pag.* 951. *lit. E. text.* 63. dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter sanguis per nares erupit, ea de causa maxime servabantur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, quemquam mortuum. Nam* Philiscus *quidem* Epamenon, & Silenus, *quibus parum quarta die & quinta e naribus stillavit, mortem obierunt*. Et postea: *ibidem sub lit. F. Erant qui sexta die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: ut* Heraclides; *qui apud Aristocydem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgatus.* Et *ibidem sub lit. G. sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit*. Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita *lib.* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 953. *sub lit. B. Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est largeque ex naribus sanguis profluxit*. Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hipp. *pag.* 1005. *lit. A.* ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ*. Quomodo *in lib.* 4. *Epidem. pag.* 1131. *text.* 27. *mulierem*, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut, inquam, large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius, larga ipsarum copia, eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, quum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc existente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in lib. de præsag. ad Posthumum* memoriæ prodidit; propterea sæpius cogi medicos, eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in *juvene Romano*, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

Largæ sanguinis eruptiones quando bonæ.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos; DEO volente; accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus: quæ hæc erunt: præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi

Sanguinis largæ excretiones bonæ, quomodo a malis distinguantur.

levio,

leviores, quod si siticulosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini proximo anno elapso, in quo me a febre quartana sanguinis copiosa excretio, in qua ad minus sex libræ sanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia signa post illam copiosam excretionem, omnibus fere immoderatam visam, observata, me nihil prorsus sitiisse, quum antea perpetuo, vehementerque, sitirem, nullumque languorem virium sensisse, levioremque ac viribus firmiorem evasisse, quæ, contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi spem certam salutis videbantur polliceri, speravique exinde, eam sanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etsi majori ex parte, tussi repente oborta, sanguinis profluxerit. Quare iis notis copiosam criticam sanguinis eruptionem distingui a symptomatica mala sciemus.

Bona si diebus criticis appareant.

Tertia conditio criticarum salubriumque sanguinis eruptionum est, quod diebus criticis appareant. Hisce enim diebus, a nobis alias dictum est, conspectas excretiones, vel bonas vel malas, firmius judicium habere, & ad salutem, & ad mortem præsagiendum. Ex quo merito Auctor *Coac. præsagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. Coac. præsag.* ait: *Acuti morbi judicantur sanguine fluente e naribus, & sudore multo.* Et *text.* 152. *die septimo, nono, & quartodecimo, sanguinem e naribus ut plurimum febres resolvere.* Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præindicata. Solet enim natura in die indice modicum aliquando sanguinem excernere, quod est indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copiosioris futuræ. In *Metone lib. 1. Epidem. Ægr. 7. pag. 983.* quarto die bis de nare dextra paullatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio quum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteacti, temporum, præsentis constitutionis anni temporum, atque cęli naturæ respondeat. Dictum alias a nobis est, quod sanguinis excretiones sint aptissimæ vacuationes in omnibus morbis acutis, cum febribus, omniumque maxime in synochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis: Quare in hisce morbis probe & utiliter spectantur sanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter: quæ itidem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo sanguine eoque calidiori exsuperant; & propterea, si præcesserit victus biliosorum ciborum, plurimaque calidioris sanguinis signa, aut æstus sit, vel calida constitutio, vel in cælo calidiori & alia adsint, & quæ generationem biliosioris sanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere sanguinem in prænarratis morbis. At quinimmo in ipsis sanguinem non erumpere, non leve esse malum, Hippocrates, *in primo Epid. Comm. 2. pag. 951. sub lit. G. text.* 17 ita docet: *Sanguis autem plurimis erupit, precipue adolescentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.*

Si morbi idea & natura ægrotantis conveniant.

Si locis affectis congruant.

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita ut aut e directo, ut divertant, probeque a parte affecta vacuent, aut ex opposito, ut revellant. De his Hippocrat. *in Aphorismis lib. 6. Aphor.* 21. *Insanientibus si varices, vel hæmorrhoides supervenerint, insaniæ solutio.* Et in libro quarto *Aph* 25. *Inferne vero niger si deiiciatur, bonum:* & Galen. in comm. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum est remedium sanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium.* Et in libro quinto *Aphor.* 32. *Mulieres sanguinem evomentes, si menstrua eruperint, morbi fit solutio.* Hinc Medicis usus est familiaris ad insanientes, sanguinis vacuationes, per hirudines, appositas venis hæmorroidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime, si per ipsas alias fluxerit sanguis,

guis, est utilissimum; si modo plurem neque paucum sanguinem, ut plerique Medicorum faciunt, quibus raro hujusmodi vacuatio propter hanc caussam utilis succedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque simul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, quum natura tum arte facta, e directo lateris affecti; quam Galen. *in libro de curat. per sang. missionem*, vacuationem maxime commendat, & κατ' ἴξιν vocat, idest directe factam, ut hepate læso sanguis e dextra, & liene, ex sinistra effluat. De qua Hippocrates, *in libro secundo Epidemiorum*, *Commen. 3. pag. 1027. lit. D. text. 13. secundum rectum, & laterum tensio dolorosa, & tensiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones*: & in libro quarto *Epidem. pag. 1129. lit. A. Horridi, anxii, cibum aversantes, biliosi, sanguinem fundentes, splenici doloroso modo ex sinistra parte plurimi*. Hinc eruditiores Medici in pleuriticis sanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex opposito.

Septimo optima hæmorrhagia vel sanguinis excretio erit, a qua morbus aut omnino tollitur, aut saltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem symptomata; cujusmodi excretio visa est, quam Hipp. quum in *Heropytho*, tum in *Larissæ Virgine* observavit. De *Heropytho lib. 3. Epid. Ægr. 9. pag. 1106.* ita habet: *Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit, magis surdus quidem, sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ*. Et de *Larissæ virgine ibid. Ægr. 12. pag. 1110. Sexto naribus largiter multum fluxit, inhorruit, at mox sudavit toto corpore multum & calidum sine febre, est judicata*. Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & symptomata solvit, vel diminuit. Gal. scribit *2. lib. de motu musculorum c. 6.* se vidisse hominem una cum febre, tredecim dies delirum, per nares plurimo sanguine vacuato, statim convaluisse, ad mentemque subito rediisse. Hipp. optimam esse, quæ surditatem solvit, *in Aphorismis sect. 4. Aph. 60.* docet, & Auctor *Prorrheticorum lib. 1. text. 152.* ait. *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt. Ceterum & tempore ista solvuntur*. His addo ægrotantes, qui plurimum ante sitiebant, siti liberari, quod ad criticam sanguinis excretionem maximum est; quoniam optimus sanguis multis, non critice erumpens, nimirum siccando, sitim inferre solet: contra criticus refrigerando febrilemque calorem compescendo, & difflando corpus, sitim tollere, ac forte etiam, quod viscera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in lib. 4. Aphorismorum 27.* ita habet: *Quibus per febres sanguinis quacumque ex parte copia eruperit, quum reficiuntur, alvi his humectantur*. Demum ab optima sanguinis vacuatione, ut dictum est, ægroti robustiores, faciliusque resurgentes, & pulsus meliores evadunt. Atque hæ notę erunt optimæ cujusvis sanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

Si juvent

C A P. III.

De malis exitialibusque sanguinis eruptionibus.

CONTRARIIS notis nobis sanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innotescent. Quę perfecto hæ erunt, quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones sanguinis, nullis conspectis signis coctionis; (etsi nuper fuerit demonstratum, largas eruptiones sanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo existente, bonas esse:) attamen, ni bona illuxerint signa, judicium faciunt difficile: quæ excretiones, si una cum perniciosis signis apparuerint, aut ipsas sequantur, exitium portendent.

Sanguinis excretiones judicantur malæ, ex nullis signis coctionis apparentibus.

Ante

Ex perniciosis signis aut antegressis, aut concomitantibus aut subsecutis.

Ante itaque eruptionem sanguinis præcessisse, aut perniciosa in excrementis signa, uti nigredinem in urinis, cum sedimento nigro, turbidas easdem urinas, subjugales, non clarescentes, vel tenues aquosas; vel vomitus fętidos, virulentos, versicolores, nigros; aut nigras itidem dejectiones, ac colliquationes, pessimum est; aut perniciosa aliqua symptomata, de quibus nos superioribus libris satis accurate egimus, aut antegressa sint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipsam consequatur, exitium præmonstrabunt. De his *in libro 3. Prorrhet. lib. 1. text.* 126. legitur: *Si ex naribus sanguis erumpat, quum sudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, sed indicat malum esse morbum*: ac quum perfrictio tum in extremis fiat, tum per totum corpus, *gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus est*. Et *ibid. text.* 127 *post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ, & si quarto die talis eruptio fiat*. Et Galen. *in Comment. sequentis textus* dixit, omnes sanguinis eruptiones cum desudatione malignas esse. Et *lib. 1. Prorrhet. text.* 129. *post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis, surditas, malum est: sanguinis dejectio in his perniciosa, surditatem vero solvit*. Nos tamen vidimus in homine robustissimo Bononiensi, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quartum decimum usque, qua die fuit sanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus singulis diebus sanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia quum usque ad septimum perseverasset, nosque ab ea timuissemus, ad cohibendam quibusdam medicamentis usi, non amplius e naribus fluxit, sed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copiosa diarrhea biliosa, quam itidem a primo die usque ad decimum quartum copiosam, & fortem assiduam habuit, quæ excretiones usque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perseverarunt. Atque hic nonnisi ob maximas vires fuit servatus. Et rursus Auctor *Prorrhetic. lib. 1. text.* 41. dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta, ad necessitatem dimiserit, & per nares eruptio fiat malum*. Galen. in commento ait, hoc modo, qui sunt siccati atque arefacti a calore febrili, vacuationes ferre non posse: & *in 2. lib. Coac. præsag. text.* 40. & 342. *Profluvium sanguinis e naribus, & paucus sudor cum refrigeratione, malum*: & *text.* 326. *Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a sanguinis profluvio, pessimæ*. Ex his itaque apparet eruptiones sanguinis, cum malis signis, malas esse ac perniciosas. De quibus Hipp. *in lib. 3. Epidem. pag.* 1085. *lit. F.* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullum apparebat, neque sanguis rite perfluit, neque alius consuetus abscessus fiebat decretorius*. Quare sanguinis eruptiones cum malis signis sunt perniciosæ. Non minus, quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cęli constitutionis, temporis anni, ætatis, victus anteacti, temperamento respondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitosis, numquam eruptio sanguinis bona erit, sed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expressit auctor *Prorrheticorum lib. 1. text* 125. dicens: *sanguinis ad latus diversum eruptiones malæ, ut, si quum lien magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypocondriis ita habet*. Qua ratione damnatur etiam sanguis, per vomitum excretus, in febribus ab Hippocrate *in Aphorismis*, sed præsertim nigri sanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in lib. 4. Aphorism.* 23. ita habet: *Quibuscumque ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, desuper exierit, postridie moriuntur*. Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus, letalis judicii. Ait enim Galen. in 1. *prorrhet.* (*Vide & Hipp. lib. 2. Epidem.*

Si neque morbi idea neque natura ægrotantis respondeant.

Neque locis affectis congruant.

A quibus ægri nihil juvantur.

2. *Epidem. sect.* 1. *p.* 999.) judicatoriorum non judicantium alia quidem esse letalia, & alia judicatu difficilia; quæ vero in contrarium repunt, sunt letalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum exeretionum malignitatem, quum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eamdem malam excretionem cognoscemus; quippe qui aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis. Immoderatius effluere, numquam bonum, sepæ malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 133. scripsit, *a multa sanguinis eruptione alvos male affici*, quod nimis refrigerentur: & postea *ibid. text.* 134. *In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ*. Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse perniciosos, Hipp. *ibid. text.* 65. statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, *sanguine fluente*, vacuantur, *alii in letalem desipientiam, alii in convulsiones perniciosas* delabuntur, ut Hipp. in 7. *Aphorismorum Aphor.* 9. docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant; plures enim observati sunt ea de causa hydropici. Quam rem Galen. *in lib.* 2. *Aphor.* 72. hisce verbis nos docuit, dicens: *Sanguis enim quum supra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti sunt, offensas habent. Nonnulli vero ipsorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur*. Non minus vero paucæ, quæ stillatim fiunt, atque incipientes, statim desinentes, de quibus in sequenti capite agemus, perniciales existunt.

Ex pulsibus.

Ex sanguinis excreti quantitate.

CAP. IV.

De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus, atque de stillis sanguinis e naribus, quidque in morbis acutis præsagiant.

Sanguis e naribus, aut ex aliqua alia parte, paucus erumpens, aliquando bonus, ubi principium crisis in aliquo die judicatorio significat; veluti in *Metone lib.* 1. *Epid. Ægr.* 7. *p.* 983. visum est, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo signo pernicioso.

Sanguinis excretiones pauciores quanam malæ.

Hoc modo enim modicus sanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique signum erit certissimum, ubi ab ipso morbus postea minime concoquatur, nihiloque allevetur. Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque signa fuerint salutaria, atque si postea, proximo decretorio die, largiter erumpat. Quæ si vel non in die indice apparuerint, ac non sequatur larga postea de judicatorio eruptio, symptomaticum signum, malumque erit, mortaleque, si signa alia perniciosa apparuerint, atque si postea ægroti in pejus mutentur. Rarissime itaque, ut potuimus observare, contingit, sanguinis paucam excretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem, & non raro exitium præmonstrantem futurum; & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit; veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus

uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatis allevantur. Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur; cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Quum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut si statim, quum cœperit, desistat, nihil perniciosius erit; quum summam virium imbecillitatem, teste Galeno *in primo Prorrheticorum Commentar.* 1. denotet. Sed age de stillis quoque sanguinis agamus, quum eæ sæpissime in acutis febribus, maximeque in ardentibus spectentur: nam hæ excretiones pejores sunt, teste Galeno, si statim, quum cœperint, desistant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate sanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones; una quantitas, multa, continua, confertim erumpens, quæ in perfecta crisi apparet; altera discreta, quæ quum perseverat, aliquando crisin postea futuram indicat; tertia est, quum paucæ tantum stillæ e naribus exeunt, quales a causa externa aliquando fiunt, veluti ab insolatione, quippe capite a sole calefacto, ex vino meraciore & similibus. Hæ, ubi fiant vi febris, crisin frustra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut sanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujusmodi stillæ in mitioribus morbis, in quibus cetera signa sunt salutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certissimam mortem; nam indicant naturam, ut Galen. *in 4. de Vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam esse, quod superfluum est, sive, ut *in primo* quoque *Prorrhet. Com.* 1. expressit, abundantiam, in cerebro collectam, excernere, minimeque potuisse, vel ob propriam imbecillitatem, vel sanguinis crassitiem, vel partium densitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concursum. Quo apparet stillas omnes sanguinis in acutis morbis pessimas esse, pravumque & malignarum febrium signum, ut Galen. *in 3. Epidem. Comm. 3. text.* 35. scripsit: de qua sane constitutione Epidemica Hippocr. *Lib. 3. Epidem. pag.* 1085. *lit. D.* dixit: *Nares pauca stillarunt, signumque perniciosum fuisse*; quod etiam in prima constitutione fuit observatum, de quo signo Hippoc. *in 1. Epidem. Sect. 2. pag.* 954. *inter lit. D. & E.* ait: *At quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet*; & quum multa signa enumerasset perniciosa, quæ in principio febrium ardentium fuere observata, addidit, *ibidem inter lit. F. & G. Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt*. Quare merito stillæ in morbis acutis omnes sunt ex signis perniciosis, de quibus Hippocr. *in eodem lib. Sect. 2. pag.* 951. *inter lit. E. & F.* ait: *Nam Philiscus quidem, Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit mortem obierunt*. Certissimamque mortem stillæ sanguinis in morbis acutis præmonstrabunt, omniumque maxime, si sanguis crassus, atque niger stillaverit, de quo Auctor *Prorrhet. in 4 Prorrhetic. text.* 54. (*An Libr. 1. text.* 79. *& Coac. præsag.* 57?) ait: *E naribus stillicidium, malum: si nigrum & atrum, letale*. Et Galen. *in Comm.* dixit, nigrum & merum sanguinem, destillatum, non modo in caput materiam motam esse, sed etiam a calore acutissimo, qui totam consumsit humiditatem, sanguinem perassatum, ejusque omnem Ichorem consumtum indicare: & supra dixit, quum omnes e naribus stillationes difficiles sint, quoties crassæ & nigræ destillationes fuerint, maxime perniciosas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, absolutissimam perniciem ostendunt, quod in iis diebus signa omnia, quum bona tum mala, magnam vim habere ad præsagium, superius ostenderimus, de quo *in Prorrheticis Libr. 1. text. 1. Stillatio e naribus bis perniciosa, tum alias, tum si quarto cœperit die*: & Galenum *in Comm.* ait: *Quum stillatio e naribus semper malum signum sit, absolutissima morbi ma-*

Qui ad præsagium faciunt.

Sanguinis stillæ quid præsagiunt.

In acutis morbis omnes pessimæ sunt.

Quando mortem in acutis morbis præmonstrant.

malitia significatur, si quarto fiat die. Videtur siquidem natura collectam cerebro abundantiam conata esse ut expelleret, sed nequivisse. Perniciosissimæ non minus sunt cum malis quoque signis conspectæ, inevitabileque exitium significantes. De quibus *in 3. Prorrhet. lib. 1. text.* 141 *Quæ ex naribus cum surditate, & ignavitate parva est stillatio, difficile quippiam habet*. Galen. vero hunc Auctorem reprehendit, quod dixerit stillas has difficile quippiam habere, quum omnes sint letales. Et *in 1. lib. text.* 126. *Ex naribus si stillicidium sanguinis fuerit, cum sudore frigido & refrigeratione extremorum, letale*: Pessime itaque cum surditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque similibus signis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnino fuere visa in *Philisco, lib. 1. Epidem. Ægr. 1. pag. 966. Sileno, ibid. Ægr. 2. pag. 969. Uxore Dromedai, ibid. Ægr. 11. pag. 987. & in Pario lib. 3. Epidem. Ægr. 1. pag. 1093.* in quibus stillicidium sanguinis letale fuit observatum. Atque hæc de prædictione ab excretionibus sanguinis in morbis acutis.

CAP. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius causis.

QUum non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam, quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum exstent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum causis; ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis, actu humidum, excernunt; ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pateant. Ex quibus sudor erit particularis evacuatio sensibilis, per poros cutis meatusve facta. Plures vero sudorum observantur differentiæ. Quæ desumuntur ab ipsorum *substantia*, ex qua alii crassi viscidique exeunt, alii tenues sine ullo lentore. Ex *figura*, quando, alii teste Hippocr. *prognost. pag.* 28. *lin.* 26. milii formis spectentur, alii perinde guttæ fiant. *Colore*, quum alii flavi, alii virides; necesse erit sudores eo colore spectari, quo humores, qui per cutim vacuantur, infecti sunt. *Sapore*, siquidem omnes, teste Galen. *in libr.* 10. *simpl. cap. de Sudore*, salsi, & subamari sint, quibus quidem saporibus humores, qui vacuantur, referti sunt. *Odore*, quum quidam fœtidi, quidam sine fœtore exeant: & *copia*, nam quidam multi, alii pauci apparent, aliique statim, quum inceperint, desinunt. Ex *qualitatibus* item *activis*, quum omnes aut calidi sint, aut frigidi, aut medii. *A tempore* etiam, in quo apparent, suas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in statu, & alii in declinatione prodeunt: & a *tempore*, quo durant, sunt alii assidui sive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum signis coctionis, quidam cum signis cruditatis; & quidam sunt decretorii sive judicatorii, quod judicent ægros; quidam symptomatici, quippe quod per modum symptomatum fiunt, & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ sudorum differentiæ nobis sufficiunt. Nunc de ipsorum generatione agamus, quam quum duo præsertim absolvant, quippe materia ex qua, & efficiens: de his duobus itaque nunc agamus. Materiam sudorum, & urinarum eamdem esse scribit Galen. *in libr.* 10. *simpl. cap. de Sudore*: in sanisque esse humorem ebibitum, sed magis elaboratum, utpote qui ad cutem usque, per meatus omnes, qui intersunt partibus, per-

Sudor quid.

Sudorum differentia.

Materia.

perveniat. Ex quo constat esse tenuiorem hujusmodi alimenti partem, quam serum humorum appellant, seu ichorem, sed nonnihil biliosæ substantiæ adeptum, qui sua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore potest; veluti crassus humor ineptus ad sudoris generationem videtur: atque hæc est sudoris materia in sanis. Hinc multos sudores habent, qui copiosiori quum potu tum cibo utuntur, & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent, non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent. Hinc Hipocrates dicit in 4. *Aphorism.* 41. *Sudor multus ex somno factus absque causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, scire opportet, quod evacuatione corpus indiget*. Ex quo in sanis materia sudoris erit, aut, ut dictum est, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando est humiditas alimenti humidioris, quæ sane in iis observabitur, qui minime recta vivendi ratione usi sunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe sanguine, bile flava, ac pituitoso quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in lib. 3. de crisibus cap. 3.* scripsit, sudores omnium febrium esse proprios, & pręcipue ardentium, semitertianasque, quotidianas, & quartanas judicare non parumque juvare efferventes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus; quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen sunt tenues, sudores concitare possunt, seu per sudorem propelli, ipsorumque omnium maxime putres, quum tenuiores sint, & facilius fluant. Demum aliquando (quod nonnisi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque hęc est sudorum omnis materia.

Causa. Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel præter naturam in corpore existens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpora, ubi incalescunt, in sudorem incidunt, atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit, diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutim ducens, sudorem facit. Hippocrates *in primo Prognosticorum pag. 38. lin. 28. & seq. text. 26.* ait: *aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem, atque alios ob inflammationis vehementiam*. Ob corporum exsolutionem non simpliciter sudorem, sed paucum sudorem, seu madorem potius quemdam, quem ἐφίδρωσιν Græci vocant (desudationem Galen. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet Gal. *in lib. 3. Prorrheticorum, Comm. 33.* aut in capite, atque thorace, facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam, in sudantibus partibus præmonstrare: ob vehementiam itidem inflammationis fieri desudationes, aut naturam opprimentem, aut resolventem, aut, quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars residet ad cutem. Quare sudorum generationem fieri ex calore, humorem tenuem, qui serum seu ichor est sanguinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut sanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græci *Elodes*, nostri sudorificas vocant, sudor proprium est symptoma, in quibus suppressa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & sudorem resolvitur. Desudationes vero, quæ sunt, teste Galeno, pauci sudores seu madores, nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in superis partibus apparentes, aliam causam habent, uti dictum est, quippe ut ait Hipp. *Prognost. pag. 28. lin. 28.* ob corporum exsolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis resolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementi-

Desudationes quid.

mentitium, sed vel etiam alimentarium ex solidis partibus, foras resudare sinit. Sed age his præmissis, ad prædictionem e sudoribus cognoscendam, descendamus, quam primum a bonis salutaribus perscrutabimur.

CAP. VI.

De bonis salutaribusque sudoribus, salutem in ægrotis prænuntiantibus.

SÆPIUS fit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis sudoribus, large & critice erumpentibus, liberentur, & merito; quum per sudorem, teste Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. universum corpus evacuetur. Hujusmodi vero sudores his notis; ab his, qui salutares non sunt, distinguentur; quippe primo, quod hi, morbo concocto, cumque signis coctionis, manifeste appareant, ut docuit Galen. *in* 1. *libr. de Crisibus cap.* 7. quod decernentia in melius non statim, sed vel in augmento, vel in statu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel quum partim concoxerit, reliquum pergit alterare. Atque hæc est bonorum sudorum non spernenda nota, sine qua sudores, nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipsos morbos crisi neutiquam solutum iri, aut exitium, teste Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag*, 945. *lit. E.* prænuntiant: qui vero post coctionem apparent, crisis celeritatem, salutisque securitatem significant: crudi vero & incocti, & in malos abscessus conversi vel judicii frustrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorumdem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut salutares sint, necessario debebunt post signa coctionis conspici.

Sudores boni quomodo a malis distinguuntur.

Optimi si cum signis coctionis appareant.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocrat. *in lib.* 4. *Aphorism.* 36. ita scripsit: *Sudores febricitantibus si inceperint, boni sunt tertio die & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas significant.* Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriisse, quoniam plures morbi peracuti, quod accessiones habeant diebus imparibus, & crises una in accessionum tempus incidant; vel ab aliquo quartum diem omissum negligenter fuisse. Nos vero divinum Hippoc. sępe sumus admirati, quum quarta die optimos sudores non sæpius observaverimus.

Si in die aliquo decretorio erumpant.

Tertia nota erit, quod sudores criticum aliquem rigorem sequantur: natura siquidem, quum e venis tenues acutosque humores detrudit, rigorem vehementem, iisdem humoribus, extra venas in ambitum corporis propulsis, per carneas sensiles partes discurrentibus, ac ipsas vellicantibus, ut docet Gal. *in lib. de rig. convulf. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione; quæ natura ubi fortis seu robusta est, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in sudorem copiosum resolvuntur: & propterea Hipp. *in Epidem. lib.* 1. *Epidem. pag.* 982. *Ægr.* 6. *in historia Cleonactidis*, optimos sudores a rigoribus subsecutos notans, dicebat: *rigor, acuta febris, sudavit.* Uti in *muliere decumbente in litore*, de qua *ibidem Ægr.* 13. *pag.* 990. *Undecimo superriguit, igni est correpta, sudavit, febre est liberata*: & de *Charione: lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072. *Decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hipp. *in libr.*

Si criticum aliquem rigorem sequatur.

in lib. 4. *Aphorism.* 58. dixit: *Si ardente febre laboranti rigor superveniat, morbi fit solutio*: quod ab his rigoribus subsequantur, (ut docet Galen.) boni sudores, aut aliæ vacuationes. Quare sudores sequi rigores, optimum est: & propterea Galen. *in lib.* 9. *de Crisib. cap.* 3. dixit: *eos, qui rigent, optime sudare*; & Idem *in* 1. *Prorrhet. com.* 13. ait: *sudores, qui rigores consequuntur, boni existunt, si una cum coctionis signis appareant*. De quibus Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. *pag.* 951. *inter lit. E. & F. text.* 64. ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potissimum ii, quibus sanguis non erupisset. Qui quidem postea subriguerunt, ac exsudarunt.*

Si copiosi ex toto corpore erumpant.

Quarta conditio est, ut copiosi sint, & calidi, atque ex toto corpore erumpant; quippe qui facultatem robustam denotant, quum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipsosque supervacuos humores in sudorem digerat, ac æque per omnes partes resolvat: quod ei quidem prælanguidæ non succedit, aut quum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur, in quibusdam partibus plus, in quibusdam parum, vel nihil. Quare copiosi sunt optimi sudores, si ex toto corpore erumpant, calidi, veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, pessimi & perniciosi existunt, ut sequenti capite demonstrabimus, quod Hipp. *in* 3. *Epidem. Ægr.* 6. *pag.* 1102. *text.* 77. sæpius annotavit, particulatimque *in Plericle*, de quo scribit: *Quarto circa meridiem sudor prorupit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit*: & de Nicodemo, *ibid. Ægr.* 10. *pag.* 1108. *Sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est*: & de *muliere morosa, ibid. Ægr.* 11. *pag.* 1108. *Sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit*: & *de virgine Larissæ, ibidem Ægr.* 12. *pag.* 1110. *Inhorruit ac mox sudavit toto corpore multum, & calidum, sine febre judicata.*

Si cum guttis evaporant, ex toto corpore calidi & multi.

Quinta conditio optima quoque est, ut ait Hipp. *in Prognost. pag.* 38. *lin.* 17. & 28. quod *cum guttis evaporat*, ut dictum est, ex toto corpore calidus, & multus.

Si febrem integre solvant.

Demum sudorum optimorum notam esse singularem, docet Hippocr. *Prognost. pag.* 38. *lin.* 15. loco citato, ut *per sudorem integre febris solvatur*: propterea *in Epidem.* Hippocrat. notans criticos optimosque sudores perpetuo dixit *febre liber*, aut *sine febre judicatus*, aut *febris cessavit*; quod febrem tolli integre sit certissimum indicium sudoris optimi, & saluberrimi. Ceterum boni quoque sunt, teste Hipp. *Prog. pag.* 38. *lin.* 17. sudores, qui, ut diximus, *copiosi ex toto corpore prodeuntes*, ni febrem integre tollunt, *faciunt*, ut *ægri facilius morbum ferant*, quoniam morbum allevant, symptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etsi salutem prenuntient, nonnisi longo tempore futuram. Quos Hipp. in multis observavit, sed præsertim in illo, *qui in Dealcis horto decumbebat*, de quo ait: *libro* 3. *Epid. Ægr.* 3. *pag.* 1066. *Decimo septimo extrema frigida, cooperiebatur, acuta febris, toto corpore sudavit, allevatus est, melius sapiebat, non tamen febre liber, & vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat, quæ postea rediit, qui nonnisi die quadragesimo, cum alvi subcrebra pituitosa dejectione, cum multo sudore ex toto corpore, absolute est judicatus.* Atque hæ notæ sunt optimorum sudorum criticorum, quas his tantum Hipp. *Prognost. pag.* 38 *lin.* 15. & *seq.* verbis est complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi sunt per omnes acutos morbos, si per diem eveniunt decretorium, & integre sedant febrem. Boni etiam sunt, si ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum; si vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles sunt.* Neque hisce notis optimos sudores cognoscemus solum, sed non minus etiam, si una signa optima alia illuxerint, veluti bona hemorrhagia, aut alia evacuatio, & uti dictum est, si ægri ab ipsis melius se habuerint. Cujusmodi

Sudores quinam etiam boni.

modi

modi sudores Hipp. *in Epidemiis* in multis vidisse scripsit, sed præsertim in *Cleonatide, lib. 1. Epidem. Ægr. 6. pag. 982. Metone, ibidem Ægr. 7. pag. 983. muliere quæ in litore habitabat, ibid. Ægr. 13. pag. 990. Melidia, ibid. Ægr. 14. pag. 991. in eo, qui in Dealcis horto, lib. 3. Epidem. Ægr. 3. pag. 1066. Charione, ibid. Ægr. 5. pag. 1072. Pericle, ibid. Ægr. 6. pag. 1102. Virgine Abderæ, ibidem Ægr. 7. pag. 1103. Anaxione, ibid. Ægr. 8. pag. 1104. Nicodemo, ibidem Ægr. 10. pag. 1108. muliere morosa, ibidem Ægr. 11. pagin. 1108. virgine Larissæ, ibidem Ægr. 12. pag. 1110.* & in aliis multis, in quibus studiosus lector poterit prædictas optimorum notas recognoscere, & in cognoscendis sudoribus salutaribus seipsum exercere.

CAP. VII.

De malis pernicialibusque sudoribus exitium portendentibus.

Sudores quinam modice mali.

MALOS sudores in morbis acutis, at modice quidem malos esse, Hippocrat. *in lib. Prognostic. pagin. 38. lin. 20. & seq.* docet, qui neque integre febrem adimunt, sed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, idest, nihil allevant ægrotos, etsi ex toto corpore prodeant: his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, idest nihil ipsos allevantes: graviores, qui graviorem exhibent morbum, pessimosque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniant, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore, longitudinem indicare tradidit. Sed omnes sudores malos diversis capitibus complectamur, eosque accuratius ad accuratiorem præsagiendi notitiam assequendam consideremus. Primo itaque considerabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque signis coctionis manifestis apparentibus, erumpunt; secundo de malis ex ipsorum quantitate multa vel pauca agamus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læsione; atque demum ex malis signis una observatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoscamus, distinguimus sudorem, in periodicum, criticum, atque symptomaticum. Periodicum esse dicimus, qui in febrium intermitentium periodis fit, cujusmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujusmodi fuisse narrat Hippocr. *in lib. 7. Epidem. pag. 1207. text. 4. in Pythodoro*. Criticus, de quo superiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotosque allevat. Cujus effectum crisin appellamus, seu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum sudorum notas superius diximus esse, quod antegressis coctionis manifestæ signis appareant, in die critico, vigere natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires resolventes, atque febrem & symptomata resolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum symptomatis fiat, numquamque utilis, plerumque cum exitialibus signis, mortem præmonstrans, aut saltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non absque labore, & molestia. Hos itaque symptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, scilicet in tempore, quo nulla signa coctionis manifestæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fiat, quod omnis excretio in continuis febribus sit mala, satis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione scripserimus, demonstravimus. Quamobrem mali omnes sudores apparent, morbo crudo existente, nulloque manifesto signo co-

Quinam pessimi.

Sudorum distinctio. In periodicum. Criticum.

Symptomaticum.

Sudores omnes mali quando apparent.

ctionis antegresso: in principio ideo sudores apparentes scripsit Hippocr. *in 2. Epidem. sect. prima pag. 994. prope lit. E. text.* 2. morbum judicatu difficilem significare; quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace spectentur, eo pejores; aut si frigidi sunt, aut exigui, aut statim cessantes, aut multi, assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi & copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Galen. *in 3. de sympt. caussis cap.* 2. dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quod vacuatur, tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue affluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter tenuitatem, neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Galen. *in 4. Aphor.* 41. non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant, uti docuit Galen. *in libr.* 4. *Aphorism.* 42. Atque hinc est quod Hippocrat. *in eodem libr. Aphorism.* 42. ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia caussa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumque sudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti, non judicantes, mali perpetuo propter eam causam erunt, quippe quod multitudinem humorum superandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare queat; quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi exstinguitur, mortem præsagiant. Hinc Hippocrat. ait *in eodem libr. Aphorism.* 42. *Sudor multus, frigidus, calidusve, semper fluens, frigidus graviorem; calidus minorem morbum significat.* Quod ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum significet, quippe frigidus frigidorum, qui est pejor, calidus calidorum, qui priore minus est periculosus. Hi enim neque febrem solvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum est, morbo erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas, atque laborem significant: Auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 58. hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 2. *p.* 945. *lit. E.* scripsit. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Qui vero non copiosi; sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam existunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis meatuum raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe soluto corporis habitu, quales in syncope exeunt, fiant, ut Galen. quum *in lib.* 3. *sympt. cap.* 1. *comm.* 41. tum in 41. *lib.* 4. *Aphor.* docuit: *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales existunt, quum naturæ languorem denotent: pessimi vero, qui una etiam copiosi sunt, quum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostentant. Quibus inevitabile facum prædicendum: Quales in *Erasino*, *l.* 1. *Epid. p.* 984. *Ægr.* 8. & in *phrenitico l.* 3. *Epid. Ægr.* 4. *p.* 1100. Hipp. vidit de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de *phrenitico* ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli, per totum scilicet diem*, quum ii, qui animo linquuntur, sudent capite, & cervice, sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto copore* non debeamus legere; quum cuique Medico notum sit, phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare: atque ex his colligimus, sudores copiosos in acutis morbis, non judicatorios, non solum inutiles esse, sed plerumque letales, omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci quoque sudores non minus,

Sudores perniciales unde cognoscuntur.

A copia multa non judicante morbum.

Si non copiosi sed assidui.

Si assidui, aut simul copiosi aut non copiosi.

nus, quam multi, malum prænuntiare solent Galen. *in lib. 3. de symptom. causs. cap.* 2. scribit, paucos sudores fieri, quum, quod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut denique propter meatuum angustiam, qui aut conniventiæ aut obstructionis ergo angustiores redduntur, obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi sudores quippe pauci, si in die decretorio eruperint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, cumque humores non posse expellere, aut crassitie seu lentore, aut meatibus angustioribus redditis: at udi meatus adstricti non sunt (quod cognoscitur, neque atrophia cutim contractam esse, neque multum fuisse refrigeratam, neque admodum mollem, vel obstructos esse meatus) atque illa adfuerint multitudinis humorum signa, pauci sudores copiam crassorum lentorumque humorum denotabunt; quod si tunc vires perdebiles fuerint, sudores erunt exitiales, quippe exitium demonstrantes, eoque magis, ut dictum est, si nullis conspectis signis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem esse symptomaticam, atque humorum multitudinem denotare, alias a nobis est demonstratum. Hujusmodi enim sudores significant naturam cœpisse expellere per cutim humores, at nisi tenuiorem ipsorum portionem potuisse; quæ solvendo morbo satis esse nequit. Hujusmodi esse solent, quod, quum cœperint, erumpere statim desinunt. Quos merito Galeno *in* 1. *Prorrhetic. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt.* Quare paucus sudor perpetuo malus. Omnium vero pessimum, ac maxime exitialem, paucum illum sudorem, quem Græci ἐφίδρωσιν appellant, nostri desudationem seu madorem, affirmamus; in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore; plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Galeno *in* 3. *Prorrhetic. comm.* 33. ita habet: ἐφίδρωσις, *idest desudationem, jam sæpius quidem in hoc scripsit libro, sed nusquam ita lucide cognoscimus, numquid sudores, circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes sint:* pravum autem utrumque horum est; deterius autem, quod in superis fit partibus: nempe quum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem; utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius est signum; quam si in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum ostendunt, judicio satis nuper diximus. Nos vero perniciales esse affirmamus, quum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium solidarum partium, oppressione, aut resolutione discussum, retinere nequeunt. Distinguunt has desudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus, aut circa extrema effluant, exiguusque sit mador, non augescens, raro calidus, plerumque subfrigidus, pulsus prælanguidi, & alia signa, naturam prælanguentem denotantia, una adsint; hujusmodi sunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 126. legitur: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid? an *non sudare* in quibusdam etiam morbis malum est? certe quidem in omnibus morbis, quos judicare sudores Galeno *in libro tertio de Crisibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari absque sudore, aut absque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipsas cum symptomate diminui, ægrotosque in melius mutari, infidam esse morbi remissionem, Galen. *in* 3. *Epidemior. comm.* 1. *text.* ostendit, Hippocrate *in Aphorism. sect.* 2. *Aphorism.* 27. scribente: *Iis, quæ non secundum rationem rele-*

Pauci quinam mali. Si in die decretorio erumpant.

Sudor ille omnium pessimus desudatio vocatur.

Desudatio quid notat.

Quæ ab imbecillitate oritur quando distinguitur ab ea quæ a multitudine humorum.

Sudores nulli in morbis apparentes quando malum.

relevant, *non esse habendam fidem*. Quod in *Hermocrate*, *lib. 3. Epidemior. Ægr. 2. pag.* 1062. in *filia Euryanactis Virgine*, *ibidem Ægr. 6. pag.* 1073. moribundis vidit; de illo ita habet: *Quartodecimo die a febre erat liber, non sudavit, dormivit omnino, mente constabat. Urinæ eædem, circa diem septimum decimum rediit, in sequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Hujusmodi vero infidas morborum remissiones, sine sudore, aut alia proba vacuatione factas, signa, quæ subsequentur, mala a fidelibus distinguent, quando fideles optima, & infidas prava sequuntur, cujusmodi fuerunt, quę in *Hermocrate* post judicium subsecuta sunt. Nam dixit: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo horrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Atque ita quandoque ex *non sudore* in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur, quum sæpius in acutis morbis exitiales observentur. Sed ipsorum in primis generationem atque caussas perspectas habere debemus: quod plurimum claritatis ab hisce sudoribus ratio prædicendi habere possit. Primum sudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem ostendunt, ut Gal. *in lib. 4. Aboris.* 42. demonstravit, præsertim ubi copiosius erumpunt. Hos Galen. *in 4. Aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vasis humores putrescant, & natura, solidas partes moderans, & regens (quæ secundum Hipp. est nativus calor) vel prorsus exstinguatur, vel propius ad exstinctionem accedat: quæ quidem ex iis evacuantur, frigida sentiuntur; eam vero, quæ fit ex putredine, caliditatem nihil prohibet vehementissimam esse, atque ideo signum est exitiale. ostendens in animali corpore humorum multitudinem superabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex quibus sudores frigidos primum multitudinem humorum frigidissimorum ostendere, atque naturam vel exstingui, vel propius accedere, ut exstinguatur. At quando istuc, quippe in vasis vehementissimum calorem ex putredine, tum nativum intus retractum; sunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidissimo, absque quod in se mutuo agant; quod si agant, necesse erit, aut frigidum sudorem calefieri, aut ab ipso calorem prorsus exstingui, quod certe observatur, quando uti habet Galen. *in 4. Aphorism. 37. si morbis non acutis, sed mitioribus longo tempore calor naturalis non exstinctus ipsum calefaciat, & in vehementi, cito viribus resolutis, prorsus exstinguatur.* Hinc merito Hipp. *in eod. lib. Aphoris.* 37. dixit: *Frigidi sudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem significant;* quippe quod, ut ait Gal. *si febris fuerit remissior, poterit homo servari, concocta scilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & causa est, & signum perniciosissimum: ac causa quidem, quando suapte natura resolvat corpora: signum vero, quia humorum multitudinem ostendit, quæ frigidissima est, quum nec a febrili calore mutetur.* Sed forte humores ii frigidi & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & propius ad exstinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione: humor enim a calore febrili aliquatenus calefactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore suscepto resoluto, rursus frigescit, atque ita frigidus exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in *Philisco*, *lib. 1. Epid. Ægr. 1. pag.* 966. in *uxore Dromedai*, *ibid. Ægr. 11. pag.* 987. in *muliere*, *lib. 3. Epidem. Ægr. 12. pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, in *Pythione*, *ibi. Ægr. 3. p.* 1098. in quibus moribundis ex toto corpore

Sudores frigidi quid notant & unde.

In morbis acutis perpetuo exitium.

sudores

sudores frigidi profluxerunt. Exitialiores etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate extinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocr. *in Prognost. pag.* 38. *lin.* 21. merito dixit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi sudores mali existunt. Quales Hippocr. in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus *in libr.* 3. *Epidem. pag.* 1089. *litt. E.* dixit: *Sudores intempestivi, frigidi, multi, perpetuo.* Ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequentur, erunt pernicialia. Cujusmodi fuere quæ in *Philisco* & in aliis ægrotis, nuper ex Hippocr. propositis, visa sunt. De *Philisco Vide sub lit. A.* ait: *Quintum sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescebant, die sexta ad meridiem est defunctus*: atque de hoc in fine dixit etiam: *Sudores perpetuo frigidi.* Et de uxore *Dromedai. Vide sub lit. B. Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida, deliravit, spiritus magnus, rarus, paullo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit.* Et de muliere *libr.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit, sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare; eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod ex perniciosis letalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere; ita e contrario, viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine, oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis, pag.* 38. *lin.* 21. *& seq.* pessimi existunt, in acutisque morbis, vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *lit. G.* ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et paullo post *sect.* 2. *pag.* 954. *lit. E.* recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio letales dignoscebantur, quum dixit: *Paullulum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor Prorrheticorum *lib.* 1. *tex.* 39. ait: *Si qui sudantes, & præsertim capite, in acutis paullulum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocrat. merito scripsit *prognost. pag.* 38. *lin.* 21. *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.* Verissimum hoc judicium est, quod Galen. *in lib.* 2. *Prorrhet. com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis desudatio, idest, sudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum significat.* Et Gal. *in* 1. *Pror. com.* 1. ait: *ob id boni non sunt, quod quum superioribus oriuntur partibus, tum geminam ob caussam fiunt; nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem.* Pessimi etiam, qui in capite & superius fiunt in interna suppuratione atque in phtisi; de quibus auctor *Coac. præs. in* 5. *l. s.* 2. *tex.* 402. *Qui suppurati fiunt maxime ex pleuritide vel peripneumonia, eos calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exspuunt, sudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur,* maxil-

Sudores qui non ex toto corpore mali.

Quinam pessimi.

maxillæ vero rubent: meritoque in acuta febre mortem significant, quum facultas extinguatur, priusquam concoquere copiam queat humorum. Exsudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus solidis, cito a febre plane exitiosi, propiusque exitium esse demonstrant in morbo hujusmodi; si vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujusmodi fuere, qui in *Pythione*, *libr. 3. Epidem. Ægrot. 3. pag.* 1098. & in *muliere*, *ibidem Ægrot.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, die secunda, *Metone*, *lib. 7. Epidemior. text.* 47. *pag.* 1220. *Aristocrate*, *ibidem text.* 57. *pag.* 1222. *Phærecide ibidem text.* 91. *pag.* 1230. moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis existentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujusmodi fuere in eo, qui in *Dealcis horto libr. 3. Epidem. pag.* 1066. *Ægr.* 3. decumbebat, de quo Hippocrates: *Die quarta de sinistra aliquantum fluxit meri sanguinis. Exsudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit*. Ex ægrotantium vero nulla alia vacuatione sudores mali cognoscuntur, atque etiam plus a læsione, quam a sudoribus ægroti sentiunt. Qui enim a sudoribus nedum nihil juvantur, sed vel etiam læduntur, hoc esse verum ex judicatoriis non judicantibus letale, scripsit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocratesque *in primo Prognosticorum pagin.* 38. *lin.* 20. statuit, eos sudores, qui neque febrem solvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, esse inutiles, atque malos, qui aut longum morbum ostendunt, aut exitialem: & Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 58. dixit: *Sudor multus, si in febribus acutis fiat, inutilis*: quippe quod non solvat febrem. *Et in primo Prorrheticor. text.* 7. *Qui in hypochondrio febre refrigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus mali sunt*: & Galen. in *Commento*: *Nempe non qui per totum corpus ita fiunt sudores, sed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, solvunt caliditatem, ob id boni non sunt*. Idem & postea *in Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 68. *Si in sudoribus vigiles recalescunt, malum*: & rursus *ibidem text.* 67. *Flammans quoque cum sudore facies in his mala*. Quum sudor si bonus esset, calor faciei deberet resolvi; propterea, quum non resolvatur, sudor malignitatem ostendit. Idemque & clarius Hippocrat. *in libro quarto Aphorismorum. Aphorism.* 56. *Febricanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum; prorogatur enim morbus, & plus humiditatis inesse significat*. Qui sudores in febre acuta mortem, & in mitiori longitudinem significant. Mali omnes denique existunt, qui aut post signa mala, aut una cum malis apparent, aut quos perniciosa sequuntur. Ex quibus præcognoscitur certum exitium, quum sudor, quem mala signa sequantur, sit ex judicatoriis non judicantibus letalibus, quum nedum non juvent, sed in pejus ægrotos deducant. De his vero signis perniciosis, quæ post sudores malos, Hippocr. *in* 1. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *lit. G.* ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent*: & auctor Prorrhetic. *lib.* 1. *text.* 126. *ex naribus profluvium sanguinis, cum sudore, perfrigescentia, maligna pravaque*: & paullo post: *ibidem* text. 102. *Qui principio sudant urinis coctis, deuruntur que, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter peruruntur, torpidi item comatosique, perniciose habent*: & in *Coacis præsagiis text.* 40. *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum*. Qui sudores fuere ab Hippocrat. observati in *Dromedai uxore*, *lib.* 1. *Epidemiorum Ægrot.* 11. *pag.* 987. *Euryanactis filia virgine*, *lib.* 3. *Epidemiorum Ægrot.* 6. *pag.* 1073. in *adolescentulo* qui decumbebat *in foro mendacium*, *ibidem Ægrot.* 8. *pag.* 1076. *in uxore Theodori*, *lib.* 7. *Epidemior. text.* 27. *pag.* 1216. *Aristocrate*, *ibidem text.* 52. *pagin.* 1222. atque in *uxore Euxenii*, *ibidem text.* 58. *pag.* 1224. De *Dromedai uxore*, *in* primo Epidem. text. 28. *Sexto superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, delira-*

Sudores illi mali qui nihil juvant.

Perniciosi quos mala signa sequuntur.

deliravit, spiritus magnus & rarus, paullo post convulsiones a capite cœperunt. Et de *filia Euryanactis in* 3. Epidemiorum 1. text. 3. ita habet: *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit.* Et de *adolescentulo*, qui in *foro mendacium* decumbebat: *Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ.* Et de uxore *Theodori*: *Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde multus per totum corpus, & pedes; posthac videbatur ipsi febris remissa, erat autem ad manus frigidius corpus arteriis, quæ vero in temporibus etiam magis saliebant, & spiritus densior, & delirabat alias; & omnia in deterius.* Et de uxore Euxenii, *in* 7. *Epidemiorum tex.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore, & refrigerata est, anhelatio erat varia, mortua est.* Perniciosos itaque esse omnes sudores, quos sequuntur signa perniciosa, ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi, qui una cum pravis symptomatis, & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis, text.* 10. *Qui subinde sudant & rigent, letales.* & postea, *text.* 13. *Qui sæpius inhorrescunt, multumque sudant, ægre sanescunt; & text.* 53. *Inquietatio cum sudore, mala.* Et *text.* 327. *collat. Prorrheticorum libro primo text.* 125. *sanguinis ad diversum latus eruptiones, malæ, ut si, quum lien magnus fuerit, dextra e nare fluat. Cum sudore deterius.* Et *text.* 35. *collat. Prorrheticorum libro primo tex.* 74. *febres cum comate, labore, lucis turbulentia, vigiliis & sudoribus, malignæ.* Quæ mala signa habuit una cum sudore *Aristocrates*, teste Hippocrat. *in libro* 7. *Epidemiorum text.* 52. *pag.* 1222. Eodem modo ii sudores mali existunt, qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus Auctor *Prorrheticorum, libro primo text.* 126. ait: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor, cum refrigeratione, malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione, veluti exempli gratia, ab immoderato sanguinis profluvio, aut a stillis sanguinis in febribus ardentibus, aut ab alvi mala fluxione, ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa, pessimus est, & præsertim, si ea non tollat, vel allevet. Cujusmodi fuit in *uxore Olympiadæ*, de qua Hippocr. *in* 7. *itidem Epidem. text.* 49. *pag.* 1221. ita habet: *Vox non solvebatur, neque ipsa quicquam allevabatur, oculi tristes, spiritus sublimis, qui per nares trahebatur, color pravus, sudor circa pedes & crura, quum jam circa mortem esset.* Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.

Qui cum pravis signis apparent.

Vel post pessima symptomata erumpunt.

C A P. VIII.

De prædictione a vomitibus, & primum de salutaribus.

QUOD per vomitus humores expurgentur quandoque bene, & quandoque male, idcirco ab ipsis itidem futuros morborum eventus prænosci, constat; a malis quidem, symptomaticis vocatis, morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis salutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitiosi contenti, irritato; aut humore quidem ex partibus circumpositis inflammatis, uti hepar est, exsudante, atque ad excretionem id ipsum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venosi generis cacochymia, morbo ineunte, aut per incrementa, propter copiam, aut malignitatem humorum exclusо. Quas excretiones *Symptomaticas*, & malas Medici vocant, quod has raro, aut nunquam salus sequatur, atque nonnisi multo tempore, multis labo-

Vomitus in morbis acutis unde.

laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente; in statu, aut paullo ante statum, scilicet, signis concocti morbi prægressis, copiosius evomunt, atque hanc vomitionem *criticam* vocant, quod ex natura ipsa, morbum superante, atque corpus expurgante, fiat, atque propterea saluberrima sit, tutoque ac cito morbos judicet, atque solvat. Vomitus vero futuri signa Hippocr. *in tertio Prognosticorum pag.* 45. *lin.* 54. *tex.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitiosa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor accesserit, biliosa vomitio imminet; sin rigor præterea apprehenderit, & partes subter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; si vero bibat, edat hoc tempore, perquam cito vomet.* Et *in* 1. lib. Epidem. *sect.* 2. *pag.* 948. *sub finem. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Galen. vero *in lib. de Crisibus* ait, vomituum signa esse oris ventriculi morsum, simul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricosas cum agitatione labii inferioris, & multo, tenui, sputo ex ore defluente, & non adesse signa hæmorrhagiæ, vel sudoris, aut alvi fluxus, aut copiosioris urinæ, mensium, vel hæmorrhoidarum. Sed Auctor *Coac. præsagiorum text.* 142. tribus tantum signis vomitus nobis innotescere, statuit hisce verbis: *Quibus autem cibi fastidia sunt, & oris ventriculi morsus, & multum salivæ, his vomitus fit.* In phreniticis solam crebram exspuitionem vomitum præmonstrare Galen. voluit. At hæc signa nobis ad prænoscendum vomitum sufficiunt, quum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos, utiles, salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promtis, & in æstate, recte corpora per vomitus purgari Hippocrat. *libr.* 4. *Aphorism.* 4. & 6. docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in lib. 4. *Aphorism.* 18. ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur; Hippocrat. speciatim *in libro secundo Prognosticorum pag.* 41. *lin.* 3. *text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Galen. *in libro* 4. *Aphorismorum* ait, biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris caussa expurgata fiat solutio: ex quo non omnes perpetuo boni erunt, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi etiam, si critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippoc. *in* 6. *Epidem. com.* 1. *text.* 5. *pag.* 1164. in renum doloribus, quum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *Aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet: *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo; protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt:* & Hippocrat. *in l. de veteri Medicina pag.* 16. *lin.* 16. *& seq.* perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque quum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste & a doloribus & a calore liberamur:* & paullo post, *ibidem lin.* 24. *Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bonas esse, si per has humores, morborum caussæ, probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo

Vomitus futuri signa.

Vomitus boni, utiles, & salutares quinam.

Critici.

morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit Hippoc. *in* 1. *Aph*. 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus, contra fit*. De quibus criticarum excretionum notis Auctor Coac. *præsagiorum text*. 77. ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur*. Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent, cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in *muliere e trimestri fetu gravida lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 13 *pag* 990. quæ in litore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in *Epicratis uxore* quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid. Æg.* 5. *pag.* 979. *text.* 26. dixit: *Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso*. Atque vomitus perniciosi, cujusmodi sunt nigri, sinceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrota die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit: *Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superriguit, comatosa, quiete dormivit, vomuit biliosa, pauca, nigra*, quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioso, fuit judicata. Eodem modo & *Cleonactides*, die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 6. *pag.* 982. *text.* 23. ait: *Circa diem vigesimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, biliosa, subcrebra: & paullo post virulenta. Cuncta remissa sunt*. Hi vomitus, quum urinæ aliqualem coctionem ostenderent (quod tenues essent, sed non decolores, quippe boni coloris; quod maximum esse signum in iis, qui humorum copia laborant, ad salutem, docuit Galen. *in* 3. *Epid. com.* 3. *in text.* 5. quum *virginis Abderæ* casum commentaretur) atque quum morbum & symptomata allevarint, merito salutares fuerant judicandi, atque fecisse quidem crisin salutarem, sed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore salutem futuram prænuntiarent. Quare in acutis morbis vomitus omnes, morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, salutares erunt. Sed non boni suapte natura, quales sunt sinceri, æruginosi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, versicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum sane longum esse, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *Aphor.* 15. ait: *A longo alvi profluvio spontaneus vomitus superveniens morbum solvit*. Et *in* 1. *Epid.* (*An sect.* 2. *pag.* 949. *lib.* 3.) Vomitum biliosum in muliere biliosa, cui menses minore quam par est copia fiant, bonum esse statuit. Atque hi vomitus boni, salutaresque, existunt.

Qui cum bonis evacuationibus apparent.

Qui morbum allevant.

CAP. IX.

De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus.

Vomitus pravi in principio morborum & a signis cruditatis innotescunt. Ex immodica ipsorum copia prava & nihil juvante.

VOMITUS mali, exitium præsagientes, apparent in principio morbi; aut paullo post principium, quippe aut nullis signis coctionis, aut obscuris sane observatis. Tunc enim, ut dictum est, natura nihil recte excernit, juxta illud *lib. 2. Epid. sect. 1. pag. 998. sub lit. D. decernentia in melius non statim apparent.* Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a signis cruditatis, nobis innotescet.

Secundo immodica ipsorum copia, vires resolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta, si non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent; & certius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint; omniumque certissime, si suapte natura exitialia sint, cujusmodi porracea, livida, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocr. ea descripsit, qualia in *Phrenitica lib. 3. Epidem. Ægr. 4. pag. 1100. muliere, quæ in foro mendacium ibid. ægr. 12. pag. 1080. & in filio Hegotedidæ lib. 7. Epidem. text. 61. pag. 1225.* ante mortem fuere observata. Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Galen. docet *in 2. Prorrhet. text. 47.* quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit; sed quæ ita vacuantur, omnia, duorum alterum subeunt: nam vel, quod non queant tolerari ob copiam, ab affectis effunduntur partibus; vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus paucos vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque letalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimmo magis lædant, ab ipsisque ægri in deterius abeant.

Vomitus pauci in morbis acutis pravi.

Quando letales

Sinceri quoque, seu meri, seu impermisti, in acutis morbis pessimi existunt, quod humor sincerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis, tum potestatem: Hipp. *Prognost. pag. 41. lin. 6.* ἄκρητον vocat humorem omnem mistionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *lib. 1. text. 62.* ait: *Vomitus sinceri, anxiosi, mali.* Et Hippocrat. ait: *Prognostic. pag 41. lin. 6. Sinceriores deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem, *loco lit. f. citato: Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicumque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si grave olet.* Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima existunt; licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida; quandoque critice excerni possint: sed hæc nonnisi morbo concocto, scilicet in statu aut decremento redduntur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsam & symptomata allievabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt.

Quinam letales

runt. Sed diversi coloris vomitiones esse suapte natura pejores constat; quod ut Galenus docet, plures diversosque pravos affectus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet. *lib.* 1. *text.* 60. ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant*. Idest, sicuti Galenus habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales existunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta, nempe mortifera, laborare. De iis Hippocrat. merito *primo Epidem. sect.* 2. *pag.* 948. *lit. H.* dixit: *phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur*. Quæ in *phrenitico* prima die fuisse reddita, *in lib.* 3. *Epidemiorum pag.* 1100. *commentar.* 3. *text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus primo die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida*. A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus; quando ubi signa letalia prodant se & alia letalia, omnino desperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementem insaniam significare, ita auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 10. expressit. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt*. Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria ostendere, primo morbi exitiosi celeritatem, insaniam, melancholiam cum ferocitate, quum ex hoc humore ferinæ desipientiæ concitentur; atque demum mortem cum convulsione. Quum ut alias docuimus, harum desipientiarum, propter insignem siccitatem, ab insigni calore, proprium sit, ut in tremores & convulsiones desinant. His non videntur fœtidæ vomitiones minus periculum significare, mortemque certissimam, suapte natura pessimæ, si grave oleant. Hippocr. propterea dixit *Prognostic. pag.* 41. *lin.* 10. *Ocyssimam abolitionem seu mortem indicare vomitionem lividam, si grave oleat. Atque omnes subputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali sunt. Mulier libro* 3. *Epidemior. Ægrot.* 12. *pag.* 1080. quæ in *foro mendacium* decumbebat, ante mortem vomuit nigra, graveolentia. Biliosæ vero scilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis signis, aut quæ mala sequuntur, pessimæ sunt, exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt; eæ judicatorium non judicans, judicii difficilis, atque hæ letale judicium ostendunt, eoque certius exitium ostendent, si suapte natura malignæ sint. De iis auctor *Prorrheticorum libr.* 1 *text.* 62. ita habet: *Vomitiones sinceræ, implacidæ, malæ &c. ibidem text.* 71. *Nigra revomentes, cibos fastidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportet, perniciosum enim*. Et paullo post, *ibidem text.* 79. *text.* 36. *Si vomitus exigui biliosique fuerint, malum, tum alias, tum si ægroti supervigilaverint; narisque in iis stillans, malum*. Cujusmodi vidit Hippocrates *in muliere*, quæ in *foro mendacium* decumbebat. De qua *lib.* 3. *Epidemiorum, Ægrot.* 12. *pag.* 1080. *text.* 47. dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: & decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta*. Demum vomitiones omnes non juvantes malæ sunt, pessimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata *muliere* ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim inscia minxit*. Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere; veluti etiam a vomitu noni diei; decimo febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioso, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frixerant & postea sudavit frigidum, atque quum tunc multum

Virulenti sive æruginosi.

Quid in phreniticis significant.

Vomitiones fœtidæ graveolentes pessimæ.

Biliosæ flavæ, croceæ porraceæ cum malis signis exitiales.

etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit. Qui omnes vomitus letales fuerant; tum quod in vehementi morbo apparuerint; tum quod signa alia mala una illuxerint; tum etiam quod ipsa ægrota mulier in deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali existunt, ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Aph. text.* 50. ita habet: *Quibuscumque præciditur cerebrum, his necesse est febrem, & bilis vomitum supervenire*. Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib. 7. Aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum*. Galen. vero *in Commentar.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis adscendit, atque singultiunt*. Et *in libro 6. de loc. Affect. cap.* 2. Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, sinceræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis, apparent, & plerumque exitiales; quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, procul dubio interitum præmonstrabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimmo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Biliosæ in capitis vulneribus malæ.

CAP. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.

DE alvi itidem dejectionibus, quum bonis tum malis, quippe ægrotis salutem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici salutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura, vel bona vel mala sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet; secundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipsarum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili tolerantia; demum a signis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam salutem indicare possunt, uno modo coctionis ratione, quatenus indicant sanitatem quum ventris inferioris, quo Galen. *in 2. Prognost. com.* 13. stomachum intestinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ est, ex Hippocrate *in 1. Prognost. pag. 39. lin. 34. mollis, constansque, eoque tempore secreta, quo secundum valetudinem assuevit, atque copia ex ratione ingesti cibi*, Hippocr. *significare ventrem inferiorem recte valere*, statuit. Altero modo humorum ex visceribus, in ipsum ventrem decumbentium, ratione; quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, sed nihil ex hepate aut liene in ipsum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ quum color, tum substantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perscrutantur: primo in morbis ventriculi, intestinorum: quorum statum primario fæces, seu dejectiones, significare, Galenus *in 1. libro, de Crisib. cap.* 7. tradidit: ex optima dejectione, quæ, uti dictum est, & mollis excernitur, constans, eo tempore, quo secunda valetudine assuevit, ea copia, quæ cibis ingestis respondet, atque, ut addidit Galen. colore subrufa sit, neque admodum graveoleat. Quæ vero vel hisce omnibus, aut aliquibus, notis caret, mala

Alvi dejectiones quænam bonæ.

Bifariam salutem indicare possunt.

mala erit; quippe quæ aut dura, aspera, liquida, coloratior, copiosior, aut paucior, quam ex ingestis cibis par est, inæqualis, graveolens, aut spumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo secunda valetudine assuevit. Ceterum si ægroti ad salutem tendant, ab eo statu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippocr. *in eodem libr. Progn. pag.* 40. *lin.* 8. *text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in libr.* 2. *Aphoris.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, nisi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero, ad ventrem decumbentium, excretione longe certius eventus morborum perscrutamur. Quos affectus Hippocr. vocat, abscessus, dysenterias, tenesmodes, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in* 1. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *lin.* 4. *Plurimis erat alvus turbata, sine molestia tamen, & prope nihil offendebat.* Et postea. *sect.* 2. *pag.* 951. *lit.* F. *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus.* De dysenteriis etiam *ibid. sub lit.* G. *Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dysenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. ibid. pag.* 953. *lit.* D. *At multi alii, qui judicati erant, ad dysenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias.* Et in eo statu pestilenti quosdam servatos, ita dixit: *ib. pag.* 955 *lit.* E. *At vero in hoc statu; quatuor his præcipue signis, servabantur. Quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset; aut qui per vesicam urinas multas, & multo bonoque præditas sedimento, reddidissent; aut per ventrem turbida, biliosa, tempestive; aut qui in dysenteriam incidissent.* Quare multi sunt, qui alvi turbationibus, aut pituitosis, aut biliosis, aut dysentericis, fuere judicati. De Clazomenio Hipp. scribit *lib.* 1. *Epid. Ægr.* 10. *pag.* 985. *Die trigesimo venter fluebat multis aquosis excrementis, ac qualia esse in dysenteria solent.* Et de illo, qui in *Dealcis* horto *libr.* 3. *Epid. Ægr.* 3. *pag.* 1066. *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit.* Et de Heropyto: *ib. Ægr.* 9. *p.* 1106. *Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore.* Ceterum cognoscemus has, simulque alias optimas criticasque esse purgationes, quod una cum signis manifestæ coctionis, in die decretorio, in morbi vigore seu statu, apparere incipiant, vel sint liquidæ, flavæ croceæ, rufæ, lividæ nigræ. Hæ in principio morbi, absque signis coctionis erumpentes, exitiales sunt, cum signis vero coctionis, criticæ ac salutares existunt. Gal. *in lib.* 4. *Aphor.* 21. in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis fecem, tam in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos, in vigore consistentes, sæpius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujusmodi, ubi signa coctionis in morbi processu apparuerint, bonam significant evacuationem: Si vero aliter excernatur, sine signis coctionis, exitialis est casus. Cujusque itaque coloris, licet eo perniciosæ videantur, cum signis coctionis, in statu, critice apparent, salutem prænuntiant.* Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib.* 4. *Aphor.* 47. hisce verbis expressit, dicens: *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ, & biliosæ, omnes malæ: & si bene exeunt sive per alvi excretionem, sive per urinas, bonæ.* De quibus Auctor Coac. *præs. text.* 182. ita habet: *Qui comate pressi, fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa crisin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copiosiores, quæ diu durant. Proinde Hippoc. *in Epidemiis lib.* 1. *sect.* 2. *pag.* 953. *lit.* D. scribit, ad dysenterias, turbatas alvos, multos devenisse, ipsisque judicatos fuisse. Sic *Heropythus l.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *p.* 1106.

Criticæ quomodo cognoscuntur.

S fuit

fuit judicatus, de quo merito dixit: *Circa centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia dysenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimmo plures cognovi, qui biliosis, porraceis, ac croceis dejectionibus, cum urinis concoctis, paullatim, assidue, multos dies, dejicientes fuere servati. Hæque dejectiones in salutaribus morbis, in quibus nulla perniciosa signa apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioso bono sudore, aut aliquo alio simili signo, apparent: duo vero signa Hippocr. *in* 1. *Aphorism.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoscunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione considerantur, atque utiles sunt, quippe *si ægroti has facile ferant, & ipsis recte conferant.* Ex quo optimæ aut febres, symptomataque integre solvunt, aut allevant. De quibus Hippocrat. *in* 4. *Aphorism.* 28. *Quibus biliosæ dejectiones, superveniente surditate cessant, & quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus cessat.* Et *lib.* 6. *Aphorism.* 17. *Lippientem alvi profluvio corripi; bonum.* Et *ibid. Aphorism.* 48. *Lienosis difficultas intestinorum superveniens, bonum.* Et *in lib.* 7. *Aphorism.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarræa superveniat, morbum solvit.* Sed hæc ad cognoscendas optimas salutaresque alvi dejectiones dicta sufficiant. Nunc de malis agamus.

Dejectiones bonæ unde cognoscuntur.

CAP. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

Alvi dejectiones malæ unde cognoscuntur.

ALvi quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem modum, excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta, aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim *substantiam* complures dejectionum differentiæ existunt, quippe duræ, asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ cum suo ichore, & sinceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes *quantitatem*, immoderate fluentes, pauciores, statim cessantes, suppressæ. Penes *colorem*, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, versicolores. Penes *odorem*, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes *modum excretionis*, sunt lientericæ, diarrhœæ, dysenteriæ, tenesmi: & juxta *tempus* in quo apparent, quædam in principio, nullis manifeste coctionis signis conspectis, quædam in augmento. Penes *mutationem* quoque ipsarum, quæ mutantur in deterius, substantia, quantitate, colore, & odore. Ex *signis* vero *malis* aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus, dejectiones letales dignoscentur. Demum penes *tolerantiam* eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipsis in deterius repunt. Itaque ut ex ipsis certum futuri eventus judicium prænoscendi fiat, merito de iis singulis differentiis accuratius agendum duximus, a duris asperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris Auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorr. text.* 41. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta ad necessitatem laxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπυραθώδη, idest, in spiras voluta alvi excrementa, ait, fieri, & quod plusculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, si etiam nigra spectentur, flagrantem ac ardentem, circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliudque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum

Ab harum substantia si duræ.

Si liquidæ.

tum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur. Ex liquidis *aquosam* Hippocr. *Prognost. pag.* 46. *lin.* 12. esse malam statuit, quod, ut Gal. ait, hujusmodi dejectio cruditatis sit signum. Hæ dejectiones perpetuo malæ sunt, letalesque in biliosis vehementibusque morbis, si una urinæ non bonæ appareant; veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant, nonnisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero, sive optimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in* 2. *Progn. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore absumitur; at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pinguedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes; hisce tabescentibus redduntur pingues, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distinguuntur: hæ enim copiosiores sunt atque non semper albæ; a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ, aut subcroceæ, graveolentes, quibus notis distinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitosis multo calore viscidæ redditæ: graveolentia enim colliquationis signum esse, Galen. docuit. De quibus Hippocr. *in eodem libro Prognosticorum*, *pagin.* 40. *lin.* 14. *Si exigua, glutinosa, candida, subcrocea, levisque sit, mala est*. Hæ vero perpetuo malæ existunt, quum pessimum sit, partes corporis contabescere, pinguedinemque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquid ex pravis signis illuxerit, atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit; veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in *Dealcis horto* decumbebat, Hippocr. vidit, de quo ait: *lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 3. *pagin.* 1066. *Sexto fuisse nigras, pingues, spumosas, viscosas, graveolentes*, qui die tantum quadragesimo fuit judicatus. Sed has non a colliquatione solidarum partium factas fuisse, sed a pinguedine, & ab humoribus viscidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam solida partium substantia tabescente fiunt, prorsus exitiales existunt, atque hæ sinceræ etiam, sive meræ rejiciuntur. Quas Hippocr. *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 2. *pagin.* 969. de *Sileno* loquutus, ita meminit: *Quinto die dejectiones fuisse meras, biliosas, leves, perquam pingues*. Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementissimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & consumuntur, vigere, *Galeno* auctore, indicent. Ex quo auctor *Prorrorrheticorum libr.* 1. *text.* 111. merito dixit: *Dejectiones in sinceras seu meras desinentes, malum exacerbare*, ac, ut Galen. placuit, pejorem morbum reddere, quales habuit *Silenus* (*Vide ejus historiam lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969.) quinta die, *uxor Thylini ibid. Ægr.* 4. *pag.* 976. sexta, *Euryanactis filia lib.* 3. *Epid. Ægr.* 6. *pag.* 1073. duodecima, *uxor Hermoptolemi lib.* 7. *Epid. text.* 13. *pag.* 1212. quinta, *Parius libr.* 3. *Epidem. Ægrot.* 1. *pag.* 1093. septima, *Pythion ibid. Ægr.* 3 *pag.* 1098. atque alii. Eodem modo damnantur spumosæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa fervescentia spumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuosum spiritum humori commistum, ut in spumis maris, incurrentibus ventis, spectatur; illæ caloris colliquantis corpus, & hæ inæqualis perturbationis sunt effectus, ex quo auctor Prorrhet. *lib.* 1. *text.* 53. admodum spumosas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem significent. Pejores vero sunt, quæ caloris incendium colliquans denotant: has cognosces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus spumosis redditis, atque etiam quod sinceræ spectentur. De quibus legitur in Prorrh. *lib.* 1. *text.* 21. *In biliosis sincerisque dejectionibus spumosa efflorescentia, mala*, &c.

Pingues sive optimæ.

Si sinceræ.

Si spumosæ.

la, &c. *ibidem text.* 50. *Dejectiones, in spumosas sincerasque desinentes exacerbant*, seu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: *& ibid. text.* 53. *In acutis biliosis spumosæ, malæ*: & in *Coacis præsagiis tex.* 602. recte hæc ita exprimuntur: *In acutis spumans dejectio valde biliosa, malum*. Et postea *text.* 613. *Quæ in spumosas, meracas, desinunt dejectiones, graviorem morbum commovent*. Quæ etiam spumosæ ex spiritus flatuosi commistione fiunt, malæ existunt, quod in excrementis cruditatem præmonstrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires resolvunt, naturamque prosternunt, ut *in secundo Prognosticorum pag.* 40. *lin.* 4. Hippocrat. ita habet: *At si universim & sæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet*. Quod & Auctor *Coacorum præsag. text.* 609. ita expressit: *Liquida dejectio & confertim simul effluens, & paullatim, mala; altera enim vigilias, & altera exsolutionem, invehit*. Hinc in Aphorismis *lib.* 5. *Aphorism.* 4. scriptum est: *A superflua purgatione convulsio, aut singultus superveniens, malum*: Paucas itidem, ut alias a nobis demonstratum est, omnes excretiones inutiles esse, tum quod vel non sufficiant ad morbi caussam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque letalem; aut quod virtutem prælanguidam significent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit: atque hoc est, quod in pestilenti prima constitutione Hippocr. observavit, de quo in primo *Epidemior. sect.* 2. *pag.* 946. *sub lit. G.* ita habet: *His succedebant abscessus*. idest, dejectiones ex Galeno, *aut majores, quam, ut ferri possent, aut minores, quam ut prodessent quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt*. Tertio, ut dictum est, quæ statim, ubi cœperint, desierunt, pravæ sunt, & in acutis morbis exitiales. De his Hippocrat. in *Epidemiis ibid. pag.* 948. *lin.* 3. *Ventres etsi forte humecti essent, statim maligno modo sistebantur*: & enumerans symptomata & signa ardentium, quæ exitium statim principio annuntiabant, ait *ibidem pagin.* 954. *litt. F. alvi sistebantur*. Hinc Diarrhœas ac dysenterias supprimi, non est tutum. Alio enim pravi humores conversi noxas eximias inferre solent, atque in acutis morbis mortem. Quod Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 624. nos monuit dicens: *Dysenteria subrubra, limosa, larga excrementa alvi flammeis valde rubicundis coloribus soluta, insaniæ timorem inducunt*. Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoscemus; veluti ex colore, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, seu vitellinæ vocatæ, rufæ, cruentæ, aquosæ, virides, æruginosæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum versicolores vocatæ, in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, existunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis; aut, ut Gal. docet *in* 1. *Prorrhet. comment.* 13. *& in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. quum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in arquatis; aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior pars inflammata sanguinem una cum bile sursum rapit; aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ existunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ, cerebro inflammato, albæ egeruntur, de quibus *in Prorrheticis lib.* 1. *text.* 13. *In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archecrati*: & *ibidem text.* 53. *In acutis biliosis albicantes spumosæ & perícholæ dejectiones, malæ*. Malas esse in acutis biliosis, ait Galen. quod sint præter naturam, quum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quamdam habeant cognationem, ideoque pravæ; aut propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus, letalem facit. De

Ex quantitate si immoderata.

Si pauciores.

Ex colore.

Si Alba.

quo

quo *in 1. Coac. præsag. text. 36. in fine*: legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit*, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum, convexarum, incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat. Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes, nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosę, acres, croceę seu vitellinę, virides malę sunt, ni critice corpus expurgent: croceę pejores, ęruginosę, viridesque, quod majus incendium caloris intus urere pręmonstrent. Omnes vero biliosę, non critice factę, malę, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas, ac summos labores in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus *in Coac. præsag. text. 43. Quibus biliosa est circa stomachi os mordicatio & amaror, malum*: quod multitudinem notet tum intestina, tum os ventris occupantem. Et Hippocrat. in 4. *Aphorismorum* 47. omnes excretiones biliosas damnavit. Hujusmodi dejectiones, crudo existente morbo, in ardentibus febribus, dysenterico ac tenesmodis modo, mordentes, plerumque exitiales esse cognovi, in multisque observavi, qui omnes obierunt, etsi longius laborarint. Quod proximo anno nimis apposite in *Guadagnina, mea carissima uxore*, expertus sum, quam ardente febre, cum diarrhœa, biliosa, dysenterica, die decimoseptimo morbi illius, magno sane dolore, & incredibili afflictione, misere interemtam, vidi. Quod divinus Hippocrates *in 1. Epidem. comment. 1. pag. 940. lit. G.* ad unguem in multis observavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant biliosis, paucis, meris, tenuibus, mordacibusque, & frequenter desidebant.* Et postea *s. 2. pag. 943. lit. E. Æstate jam & Autumno, Lienteriæ, & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquosæ, &c. ibid. pag. 945. inter lit. E. & F. Ventres omnibus turbati erat & pravi, ac multo his pessimi*: Et paullo post: *ibid. pag. 946 inter G. & H. Quæ hos infestabant, hæc erant: dysenteriæ, tenesmi, lienteriæ & fluxiones alvi*. Quales in *filia Euryanactis libr. 3. Epidemior. Ægrot. 6. pag.* 1073. duodecima die vidit Hippocrat. de qua ita habet: *Duodecimo alvus turbata fuit biliosis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro desidebat*. Rubras vero & cruentas non minus malas esse Hippocrat. notavit, *Prognost. pag. 40. lin.* 12. dicens: *At valde aquosum, aut album, aut viride, aut vehementer rubrum, aut spumans dejici, hæc omnia mala*. De quibus auctor *Prorrheticorum lib. 1. text.* 2. ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis*: & *ibidem text.* 127. damnat *impense rubras*, idemque *in Coacis præsagiis text. 330. 611. 613. 632.* scriptum est, quippe: *Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, si hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur*; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ pessimæ sunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, & quæ ab æruginosa bile, incendio caloris, ut docet Galen. *in primo de Crisibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocrat. *in secundo Prognosticorum pagin. 40. lin. 16.* & *in libr. 4. Aphorismorum Aphorismorum* 47. in febribus continuis pravas exitialesque esse, expressit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti mortificationem præmonstrare ait. His non minus pravæ nigræ existunt, ut sunt, aut sanguinis limus, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem, vel sanguinem ustum significare, Galen. tradidit. Addamus, vel sanguinis fæcem seu limum, quem non vere, teste Galeno *in libro 4. Aphorismorum* atram bilem, sed sanguinem melancholicum appellant, qui humor, si putrescat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus: usta vero & nigra fit flava bile perusta, quæ prius mutatur, calore inurente, in æruginosam, & postea in nigram: de nigris dejectionibus a sanguine melancholico Hippocr. *in libr. 4. Aphorism. Aphor.*

Si flavæ biliosæ.

Si rubræ & cruentæ.

Si virides porraceæ.
Si lividæ.

Si nigræ.

21. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis est sanguis niger, sponte venientes, sive cum febre, sive sine febre, pessimæ*. Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem, & hepatis etiam, generantis plurimum crassi hujus atque melancholici sanguinis: quare eæ dejectiones in acutis morbis letales merito sunt: non enim a natura hic humor, nisi longo tempore, concoqui & superari potest. Plurimas vero hujusmodi dejectiones in pestilenti statu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis salvandis apparebant, illis tamen vel in principio, vel in incremento morborum conspiciebantur. Superiori capite nos ostendimus, in statu post perfectam coctionem aliquando utiliter conspici has nigras dejectiones, quæ, crudo existente morbo, signis coctionis minime antegressis, perpetuo letales existunt: tunc enim temporis magnam visceris læsionem præmonstrare Galen. etiam meminit. *Hippoc. Aphoris. libr.* 4 23. *Quibuscumque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigræ bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur*. Versicolores quoque dejectiones omnes malas esse Galen. docet; quoniam multas adesse in corporibus affectiones significant, quas natura ut superet, eget longo tempore, quod ab acutis magnisque morbis, vires cito exsolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem libr. Prognost. pag.* 40. *lin.* 18. de his dixit: *Si vero versicolores sint, diuturniores quidem sed nihilominus exitiales sunt*. Eo vero has fore exitialiores *in* 4. *lib. Aphorism.* 21. docuit, quo colores magis pravos plures habuerint, quales visæ sunt in *Apollonio lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 13. *pag.* 1111. De quibus Hippocrat. ait: *Dejectiones huic erant variæ, scilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues, crudæ & mordaces, & tandem lacti similes reddidit*. Fœtidæ quoque malæ sunt, quod ut Galen. docet, putredinis indicium sint. Qua ratione Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 17. & *in* 4. *Aphoris. Aphor.* 47. fœtidas omnes, sive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas (colliquativas vulgus appellat) observatum est esse valde perniciosas, quibus conspectis paucissimi servantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonstrant. Exitialissimum itaque in febribus continuis est signum; hæque dejectiones tales existunt, veluti si quis in jure pingui luteum ovi dilutum, cum magno fœtore, dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *pag.* 1086. *inter B. & C.* ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur, ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit*: & Galen. *in comment. Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex iis quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio*. Quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem privatim vocant, quum mortales vel citra pestem corripiat. Quales *concubinam Nicolai* ante mortem dejecisse, Hippocrat. *in lib.* 7. *Epidem. pag.* 1221. *text.* 50. scriptum reliquit. Atque tot sunt alvi dejectiones mortem minantes ex substantia, quantitate, colore, atque odore desumtæ. Ex modo quoque, quo dejiciuntur, atque ex tempore, quo durant, exitiales sunt, & quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Galen. demonstrat, significent. De quibus auctor *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 78. ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum. Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt*. Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ, non juvantes, pessimæ existunt. Quibus plures fuisse extinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *sect.* 2. *pag.* 943. *lit. E. Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tenues multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ*: & *in libr.* 3. *pag.* 1085. *lin. ult. Quæ ad ventrem attinebant,* mul-

Si versicolores.

Si fœtidæ.

Ex modo excretionis & tempore quo durat.

Si copiosæ non juvantes.

multis multa incommoda evenerunt; primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant. A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam, vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib. 6. Aphor.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi, absque signis coctionis, appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, quum *in lib 3. Epid. com. 3. pag.* 1089. *sub lit. B.* dixerit: *Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii.* De quibus *in lib.* 4. *Epid. pag.* 1129. *text.* 24. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, subfæculenta, edulia ex sanguine confecta colore referentia, ex valde biliosis, spumosis, chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimmo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in 3. Epidemior. comm. 3. pag.* 1086. *sub lit. B. Quæ autem exibant dolores non solvebant:* & *in Prorrhet. libr.* 1. *text.* 129. *Post modicam sanguinis eruptionem, nigramque dejectionem, in acutis morbis surditas, mala est:* & in illis, *Prorrhet. lib.* 1. *text.* 81. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque, oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt: ibid. text.* 108. *Ventris dejectiones sublivescentes, cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque, suspectionem habent.* Et *ibid. text.* 127. *Post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in *Sileno, libr.* 1. *Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 969. *Hermocrate, lib 3. Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 1062 *Euryanactis virgine, ibid. Ægr.* 6. *pag.* 1073. *Adolescente*, qui in *foro mendacium, ibid. Ægr.* 8. *pag.* 1076. *muliere* quæ apud *Panthimidem, ibid. Ægr.* 10. *pag.* 1078. *uxore altera* abortum passa, *ibid. ægr.* 11. *pag.* 1079. in *Ea*, quæ *in foro mendacium, ib. ægr.* 12. *pag.* 1080. *Pario, ibid. ægr* 1. *pag.* 1093. *Pythione, ib. ægr.* 3. *pag.* 1098. *Apollonio, ibid. ægr.* 13. *pagin.* 1111. atque in aliis. In quibus studiosus Lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

Ex signis malis aut antegressis, aut una cum ipsis, aut postea apparentibus.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina, quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

QUUM ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus, quam ceterorum excrementorum, observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in libr. 6. de loc. affect. comment.* 2. scribit, per urinam expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: & *in libr.* 2. *Prognostic. capit.* 4. indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in libr.* 2. *Prorrhetic.* renum vesicæquæ affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur, tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur; non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes, hecticis exceptis, inflammationesque: etsi, quæ thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris, dejectionibus significentur. Verum in his urinarum etiam judicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio quum ad complurium morborum prognosin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de

Urina quid ad præsagium faciunt.

urinarum differentiis, atque *causis*, scitu sane ad prognostici judicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod a renibus attrahitur, per urinatoriosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam quum serosam humiditatem, tum illud omne, quod per urinam excernitur, intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur, quum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum potantibus plerumque cruda aquosaque mingi solet; aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta; atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocrat. *in 6. Epidem. sect. 5. text. 14. pag.* 1185. perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet intus, quum humidi colliquatio est*. At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum, qualitatem & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quedam crassæ, & quædam mediocres existunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mictæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ existunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recensentur, at hi, qui sunt præcipui, vobis ad predictionem sufficient. Horum colorum quosdam tenui substantiæ urinarum conjungi, quosdam crassæ, seu quosdam tenuium esse proprios, & quosdam crassarum. Tenuium sunt aquosæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ, ac non minus nigræ. Quibusdam tamen visum est, colorem pallidum, rufum, & flavum tenuium proprios esse. Constat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando substantia observari, quæ in *Herophonte*, *libr.* 1. *Epidemiorum Ægrot.* 3. *pag.* 974 *uxore Epicratis*, *ibidem Ægrot.* 5. *pag.* 979. & *Metone*, *ibidem Ægrot.* 7. *pagin.* 983. fuere ab Hippocrat. observatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues subnigræ*. Neque propterea negandum, nigras sæpius crassas mingi. Pallidæ vero, rufæ, atque flavæ numquam crassæ, sed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obscuræque spectantur, & clararum urinarum mictarum quædam tales perseverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, quum quædam turbidæ mingantur, & turbidę perseverent, quędam postea, residente crassa materia, clarescant. Eo odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem, quædam multæ, quædam paucæ, quædam mediocres existunt, & quædam prorsus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ sedimina, & sedimenta, & hypostases vocant, complures urinarum differentiæ observentur: contenta vero dicimus, quæ quovis modo a substantia urinarum separata in urina spectantur, quandoque in superficie, quandoque in medio vasis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum resident, Græci *hypostases*, nostri subsidentiam, residentiam, sedimenta, atque subjecta appellant. Quæ medium locum vasis, seu urinæ substantiæ, occupant, sublimationes, suspensa, sublimia atque sublimamenta: & quæ in supremo loco, juxta superficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypostases vero, sive sedimenta, variis differentiis interstinguuntur, siquidem quædam crassa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulsa, minimeque unita, sed inæqualiter per substantiam urinæ sparsa cernuntur, quædam æqualia spectantur per multos dies, quędam inęqualia. Propterea quędam alba, quędam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel viridia, vel livida, nigra spectantur, quæ-

Urinæ quænam materies.

Urinarum differentię. Quo ad substantiam.

Ex qualitate. Ex colore.

Ex odore. Ex urinarum contentis.

Hypostasium variæ differentię.

quædam fœtent, quædam non. Crassorum quoque sediminum, quandoque sunt pituitosi humores crudi crassique, quandoque melancholici, aut usti nigri, & quandoque rubri sanguineique resident. Crassa hæc sedimina variis figuris spectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypostases propterea Græci etiam *Oroboides* vocarunt. Nonnumquam veluti squamæ spectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur; & aliquando ut furfures, squamis angustiores, at crassiores tamen, quæ itidem *Pytiroides* nuncupantur. Demum hypostases farinæ interdum similes apparent, quas *Crimnodes* Græci appellarunt. His similes apparent, purulentæ, idest, quæ ex pure sunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam crassam, ac mucosum humorem. In suspensis etiam & nubeculis eædem differentiæ spectantur, quæ sunt, continuitatis, divulsionis, æqualitatis, inæqualitatis, crassitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diversorum nuper dictorum. Proprium sublimioris partis, quippe in superficie urinarum est, ut oleagines, atque pinguedines spectentur. At tempus est, ut singularum urinarum causas cognoscamus.

Suspensorum & nubecularum.

CAP. XIII.

De variarum urinarum causis.

JAM aggredimur causas variarum urinarum, a tenuibus atque crassis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant: fiuntque, vel propter obstructionem vasorum sanguinis, aut ureterum, aut renum, aut vesicæ, quo solus ichor, seu serosa tenuis humiditas, excernitur absque ullo humore; aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi solent. Proinde colligimus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipsis fuerit permistum, & crassas, ubi quippiam permistum sit; quod sane fit aut natura concoquente aut sublatis obstructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem significare, Galen. in multis docuit; ex quo Hippocr. *in lib. 3. Epidemiorum, p.* 1085. *lit. F.* dixit: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*. Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque crassiores evadunt. Has naturam cœpisse concoctionem, & illas nondum cœpisse, maximamque cruditatem denotare, Galen. docet *in lib. de urinis, cap. 3.* Crassæ vero urinæ ab humorum permistione fiunt, quæ in principio apparentes, multitudinem crassorum humorum, (teste Galen. in lib. *quæsita Hipporat.* vocato) denotant; aut in statu; naturam excernere humores. Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydrope, atque in iis, quibus humida alvus supprimitur: atque hoc est quod Hipp. *lib. 4. Aphor. 83.* dixit: *Mictio noctu plurima facta, parvam significat dejectionem*. Aut ab inflammatis renibus, plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete; a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ęgri copiosius mingunt. Quibus sane urinis copiosis multos judicatos vidit Hipp. *in 3. Epid. p. 1086. lit. D. text.* 41. A contrariis causis paucę urinę prodeunt, quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum, aut per sudorem, expurgatur, aut a multo calore igneo serosam humiditatem absumente, ut in ardentibus febribus fieri solet, qua ratione in ipsis non raro etiam prorsus retinentur: aut denique pauca exit, propter obstructas vias urinæ, aut renum, aut vesicę meatuum. At causas colorum indagemus, ab albis incipientes, quę aut tenues sunt, aut crassæ. Hę sunt indicia magnę copię crudorum crassorumque humorum, ut Galen. docet, & pręsertim quę, quum crassæ minguntur, eædem permanent; quæ ex his non resident, summam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonstrant. Proinde in acutis morbis sunt perniciosæ, cujus-

Urinarum variarum causæ.
Tenues unde.
Crassæ unde.
Noctu plurimæ reddita quid notant.
Paucæ unde.
Urinæ albæ quid indicant.

cujusmodi fuerunt, quæ ab Hipp. fuere observatæ in *Philini lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 4. *pag.* 976. & *Dromedai uxore*, *ibid. Ægr.* 11. *pag.* 987. Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt, naturam cœpisse concoctionem denotant. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *Aphor.* aquosas appellat, caussæ sunt, aut imbecillitas, concoctricis facultatis, ut in senibus: aut obstructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgetur; aut obstructio itidem hepatis; aut quod non raro fit, & toto bilioso humore in cerebrum sublato, quas propterea phrenitim prænuntiare, Gal. *in lib. de Urina cap.* 6. tradidit. Hæ vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis biliosis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de Crisibus cap.* 12. *& in* 2. *Prognostic.* perniciosæ existunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, quum parum bilis flavæ serosæ humiditati permiscetur, parumque distare videntur a concoctione, si modo non valde tenues existunt. Flavæ ac rufæ, sive croceæ, si tenues una sint, teste Hippoc. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 43. morbum plane crudum ostendunt, vigereque magnum caloris incendium in visceribus. Crassæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem significant. De qua nos superioribus libris egimus. Rubras ac subrubras a sanguine fieri, Galen. *in* 2. *Prognost. in lib. de Urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epid. comm.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi semicoctus sanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognost.* & *in* 3. *Epid. comm.* 27. ait, sanguinem abundare incoctiorem ac serosiorem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis separatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoscimus. Hinc Hipp. *in Prognost. pag.* 40. *lin.* 35. dixit, has urinas longitudinem ostendere, quod longum temporis spatium ad sanguinem concoquendum requiratur. Ceterum quæ aliæ aliquando subrubræ, & tenues minguntur (etsi Auctor *Libri de Urinis* noluerit tenus rubras dari urinas) a pauco ichoroso sanguine infectæ, aliquando crassæ a multitudine sanguis inconcocti, quales in synochis febribus sæpe observamus. His similes sunt sanguine infectę, quas cruentas & sanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipsos renes finiuntur, quam *anastomosin* vocant, aut laxatis meatibus, qui a primo ad secundum sinum sunt, minguntur: quales *Apamantiam & Fabrum* minxisse Hippocr. *in* 4. *Epid. pag.* 1133. *text.* 29 tradidit. Aliquando exit sanguis ruptis scilicet venis, aut apertis, aut ulceratis renibus, vel vesica. De His Hipp. 4. *Aphorism.* 81. *Si quis sanguinem & pus mingat & squamulas, & urinæ gravis odor fuerit, vesicæ ulcerationem significat*: & de illis, *Aphorism.* 78. *Quicumque repente sanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem significat.* Virides sequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob esculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoso humore in vasis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognost. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis assationem genito, ortum trahunt. In sanis, & non febricitantibus, porraceæ bilis plerumque indicia existunt: veluti in acutis febribus, & inflammationibus viscerum, hunc in urinis colorem viridem esse æruginosæ bilis indicium, Gal. *in* 2. *de Crisibus cap.* 11. docuit. Huncque præsertim colorem in urinis fieri statuit, quum bilis flava in atram, incendio caloris, mutatur. His colore proximę sunt oleosæ urinæ, quæ tamen pingues non sunt, sed quæ, ait Gal. *in lib.* 3. *Epid. sect.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. colore & crassitie oleo sunt similes, quas Galen. in ægrotis sine detrimento ex morbi concoctione aliquando se vidisse, prodit. Pingues vero, scilicet præ pinguedine oleo similes, aut quod olei modo supernatent, oleosæ vocatæ, ex alia caussa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum. De quibus Hipp. *in* 7. *lib. Aphorism. Aphorism.* 35. *Quibus insidens pingue ac simul*

Tenues albæ sive aquosæ.

Pallidæ.

Flavæ ac rufæ, sive croceæ.

Crassæ.

Rubræ ac subrubræ.

Urinæ cruentæ vel, & sanguineæ.

Virides.

Oleosæ.

Pingues.

simul totum iis renum vitium acutum significatur. Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Gal. *in com.* notavit, vel ex eo dignoscitur, quod cum urina adipes paullatim exeunt, minimeque universim. Ex quibus colligimus, oleosas urinas duplicis esse differentiæ, quippe illas, quæ colore tantum, & crassamento oleo persimiles apparent, atque has; quæ pingues existunt, quibus in *Aphor.* Hipp. *inesse pinguedinem* dixit: de quibus *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 25. *Si pingue desuper natans araneorum speciem referat, damnandum est*. Gal. vero *in lib.* 4. *de sanitate tuenda, cap.* 25. dixit, hoc pingue in urinis esse simile ei quod in summo refrigerati jusculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de Urinis* triplicem esse constat, quippe *Elæocrhoam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet, principium colliquationis indicantem: *Elæophanem*, exquisitiorem mistionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonstrantem: atque *Elæodem*, undequaque oleo similem, vigorem notantem colliquationes. Gal. vero *in* 3. *Epidem.* oleosam duplicem tantum facit, quippe colore & crassitie oleo similem, pinguedinis expertem; atque alteram pinguem, hancque duplicem esse, scilicet unam, quæ habet pinguedinem supernatantem, oculis boum similem, quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua supernatat pinguedo, telæ araneorum modo, *Elæodem* Grecis vocatam. Has omnes fieri colliquatione pinguedinis, ab igneo calore, dictum est. Lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teste Gal. *in* 1. *de Crisib. cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis perniciosæ existunt, quod naturę exstinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia crassa, livida, quas aliquando bonas esse, quippe critice apparentes, Hipp. (*Vid. lib.* 4. *Aphor.* 47.) non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem constat, (sed hæ obscuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob serum atræ bilis urinæ mistum, urinam nigro colore tingens, Gal. *in* 1. *Prorrhet.* docuit; & *in* 3. *Epid. comm.* 4. dixit: has a sanguine conspici melancholico, perinde, ac fuligine, nigro colore serum inficiente. Ex quo *lib.* 1. *de Crisibus cap.* 1. ait: nigram urinam nobis atræ bilis, redundantis in corpore, aut usti sanguinis esse indicio. Ceterum hæ duplicis sunt differentiæ ex substantia ipsarum aut tenui, aut crassa, quippe nigræ aut tenues, aut crassæ, minguntur. Has crassas perpetuo ab humore crasso melancholico, aut atra bile, aut usto sanguine copiosius excreto, colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus, in melancholicis, atque in spleniticis, crassas urinas nigras mingi, Galen. *in* 2. *Prognost. com.* 27. testatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem, qua ratione sanguis quoque nigrescit, aut ob exsuperantem calorem, quippe sanguinem urentem, Gal. *in* 2. *Progn.* & *in* 1. *de Crisibus* statuit. Has vero cognoscimus, quod, priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceę spectentur; & illas, quod lividæ prius spectentur, mox nigrescant. Post nigras, claras atque turbidas spectemus, nimirum a quibus caussis fiunt: & primo de claris permanentibus urinis superius dictum est, quum de coloribus, in tenui substantia urinarum spectatis, sermo proxime fuerit habitus: nunc de iis, quæ claræ minguntur, & mox turbantur, agemus. Has enim crudas esse atque propter flatus crassi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem indicare, nullis Medicis, praxim excercentibus, est ignotum. De hac Gal. *in lib.* 4 *de Sanit. tuenda cap.* 4. ait: *Si quum emingitur pura sit, protinus vero turbatur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet. At si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis esse differentię, Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *Aphor.* & *in* 4. *de sanit. tuen.* & *in* 1. *de Crisibus* statuit, quippe quæ claræ minguntur & post turbantur, de quibus agimus; & quæ turbidæ mictæ resident, & clarescunt; atque demum quæ mictæ turbidę, perpetuo tales permanent. Has subju-

Pinguium triplex differentia.

Livida.

Nigra.

Urinarum nigrarum duplex differentia.

Turbidarum triplex est differentia.

Urinæ subjugales quaenam & unde.

Urinæ perturbatæ quid notant.

Turbidæ clarescentes quid & unde.

Turbidæ manentes unde.

subjugales vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis similes spectentur quippe crassitie, colore, atque turbata substantia. Hæ sunt a crudis crassisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis, & sero permistis, quibus substantia confunditur, & turbatur. Hinc Hippoc. dixit *lib.* 4. *Aph.* 70. *urinas perturbatas dolorem capitis præmonstrare*, quod nimirum per ipsas nobis significetur multos vapores ad caput allevari ac subvehi. Galen. *in* 6. *Epidem. comm.* 5. *in text.* 15. ait: *has urinas eorum esse, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fusus est.* Hinc enim ipsum, in spiritum versum, flatuosas exhalationes ad caput submittere contigit. A crudis itaque & crassis humoribus, calore agitatis, fiunt urinæ turbidæ. Sed quę turbidæ clarescunt, a calore quidem naturali concoquente; & quæ perpetuo manent turbidę, plerumq; a febrili, totam massam sanguinis agitante, ac confundente. Cujusmodi sunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero, ac alii Arabes medici dixerunt, urinas turbidas, non residentes, nobis pręmonstrare humorum ebullitionem, propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis: & Gal. *in* 1. *lib. de Crisib. cap.* 11. dixit, urinas turbidas manentes, minimeque clarescentes, nobis pręmonstrare, naturam cœpisse agitationem in sanguine, vigereque ad concoctionem; illas vero, quę, quum clarę fuerint mictę, mox turbantur, significare nondum cœptam esse humorum agitationem ad concoctionem, sed postea fore sperandam. Ex quo ipse his urinis bonitate prętulit eas, quę perpetuo turbidę manent; quas cœptam concoctionem denotare clarius *in lib.* 4. *de sanit. tuenda* hisce verbis expressit, dicens: *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tamen cessare naturam, sed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida postea, hæc addidit: *Si quum emingitur pura sit, protinus vero inturbetur, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet, & si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat.* Amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, quum dixerit: *Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas, manentes turbidas, aliquando fieri a calore extraneo totam massam sanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipsa concoquente. Hasque urinas ab illis distingui, quoniam non in principio, sed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeste aggreditur concoctionem, & postea aliquid residet in ipsis, aut minus turbidæ evadunt, vires constant, morbusque exitialibus signis caret. Quod nobis forte expressit Galen. *in* 4. *de sanit. tuen. cap.* 4 quum dixerit: *Verum omnium, quæ turbantur urinarum generalis nota esto ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leve, ęquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin, quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur. Quum vero eæ principio statim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem, propter ebullitionem, & agitationem caloris febrilis, & extranei, turbari significant, quæ ob id multitudinem crudorum crassorumque humorum, a vehementi calore fusorum, indicant, quæ cum morbo vehementi, & viribus pręlanguidis exitium merito significant. Hin Galenus *in lib.* 4. *Aphorism.* merito dixit: *Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, sed ab extraneo colore fiunt, quod vitium debilitas confirmabit, atque signum aliquod perniciale, & quod numquam in ipsis aliquid resideat, quod sit laudabile; atque hæc de

caussis

caussis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, caussas attingamus quæ fiunt ab humoribus summe calidis ac acribus redditis, qui una per urinam excernuntur; unde Hipp. *in primo Epid. sect. 2. pag. 943. inter E. & F. text.* 10. dixit: *fieri stranguriosos abscessus*. Et Gal. *in 2. Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis, urinæ illos stillicidium corripere, quum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum summam putredinem aut in vasis, aut in renibus, vel vesica, omnibus liquido constat.

Urinæ mordaces unde.

Fœtidæ unde.

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. Aphor. 33.* ita habet: *Si vero compagis urinæ, quam Systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero caussis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus caussæ perturbationem.* Atque hæ sunt causæ variarum urinarum. Quibus præmissis ad variorum contentorum caussas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant; cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta; & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & enæoremata dicunt, Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat? Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione; siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur, ubi minus ad medium, atque ubi nulli adsint; in fundo. Quo fit, hypostasem probam coctionem indicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem; etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipporates *in 2. Prognost. pag.* 40. *lin.* 30. Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. *in 2. Prognost. ibidum lin.* 41. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona* & Galen. *in 1. de Crisibus cap.* 11. scripsit, in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi, priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit; minorem suspensum, & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excrementum, seu contentum elatum, circuli modo, juxta urinæ superficiem, solet esse delirii certum indicium, quod *Auctor Prorrheticorum libr. 1. text.* 4. 32. 37. animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse didici. Multa subsidentia, quamvis locum infimum matellæ occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in lib. de Crisibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora, quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt: & *in 2. Prognost.* dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt. & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecillitatem indicant. Crassa itidem crassorum humorum nobis sunt indicia, quod Galen. explicavit, quum *in quarto*; tum *in septimo*

Æquales & inæquales.

Contentorum diversitas in urinis unde.

Apho-

Aphoris. & in lib. de plenitudine, ait, *in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum*. Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maximæ difficiles nobis affectus indicare: Unitum seu conjunctum, æquale, pyramidali figura, maxime commendatur, quod optimam notet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare, Galen. *in* 1. *de Crisib. cap.* 11. tradidit. Divulsum enim, & inæquale, crassorum flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat Auctor *libri de Urinis cap.* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu læve & æquale; atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero, divulsum, distinguitur ab hypostasi; hoc etenim non unitum seu conjunctum, sed in exiles, & minutas veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colliquatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubrum & subrubrum cruditatem, & coctionis defectum significat. Quo Hipp. *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 35. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & læve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris*: & Auctor *libri de Urinis cap.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare. Flava, viridia, mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque, seu porracea bile foveri, denotent. Pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit; & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum, a calore igneo, humores adurente. Merito itaque Hipp. *ibid. lin.* 43. nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *Oroboides* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *Sandaracboides* Greci vocatæ, fiunt consumto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit, præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petalodes* vero, idest squamosæ, laminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi, post adipis carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur; & *Pythirodes* vocatæ, idest furfuraceæ, quæ sunt squamosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidarum partium vasa igneo calore dilacerantur, ac contabescunt; & *Crimnodes*, idest, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescentia. De his Hipp. *in* 2. *Prognost. ibid. lin.* 38. *Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero, si squamularum instar consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. Furfuraceum vero deterius est*. Galen. *in comment.* dixit fieri hasce urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumtis inæqualiter carnibus, atque hæc de urinarum caussis.

CAP. XIV.

De bonis urinis, salutem prænuntiantibus.

Urina ep ina quaram.

URINÆ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem in ægrotis solent indicare; uno modo ut signa coctionis, & malignitatis; atque altero, ut caussæ, quippe probam aut malam excretionem prodentes. De urinis, quæ ex proba concoctione quum morbi tum caussarum salutem præmonstrant, Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. & *in* 3. *Epid.* ita scribit: *Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumtæ potionis respondens, colore subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, lævi & æquali*. De qua Hippocr. *in* 2. *lib. Prognost. pag.* 40. *lin.* 30. ita habet: *Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, læveque & æquale per omne tempus*,

tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. Si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac læve, morbus diuturnior ac minus securus. Gal. addit: *Necessario vero colore erit modice croceo, & conditione media inter tenuem, & aquosam, ac corpulentam, qualis jumentorum habet.* Idem in 1. *lib. de Crisibus cap.* 12. ait: *optimam esse magis subrufam, quam subflavam*: & *in* 1. *Epid.* & *in lib.* 10. *simpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de sant. tuenda*, ait: *rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium.* In multis concoctæ urinæ sunt discoloratiores, in aliis coloratiores. Quo constat non unicum in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocrat. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum; quum hoc loco optimam urinam describens, ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento: quum dixerit *optimam esse, quæ candidum sedimentum, læve ac æquale habuerit*, coloremque & substantiam omisit, quum in omnibus non unicus color, neque unica substantiæ qualitas observetur, atque etiam quum urina habens optimum sedimentum, necessario & colorem optimum & substantiam mediocrem habeat. In temperatis corporibus tales colores solent observari, qui quum in multis ob varias corporum dispositiones evarient, proinde methodo, nobis optima quæ sit in omnibus indagandis, utemur, & primo ex Aristotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Urina hæc optima & per omnia mediocris, urinæque sanorum simillima, novitio medico inspicienda est, ut scilicet quum aliquam ab hac ipsa declinasse viderit, statim ab optima & exquisita sanitate hominem hunc cecidisse statuat.* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Aristotele cognoscendam constat. Quum unum ex maximis artis prognosticæ principiis sit, similia & dissimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipso adducti, dicimus in ægrotis optimam illam esse judicandam urinam, quę recte valentium maxime similis appareat: quam notam expressit itidem Galen. *in primo de Crisib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignosci queat, primo corporum temperies, viscerumque, præcipue erit attendenda, ætas, sexus, victus, atque vitæ studium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida discoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri crassiores, & senes tenuiores, & discolores. Mulieres itidem viris crassiores discoloratioresque cum multis contentis: & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo sedimento crudo; & ii, qui inedia usi sunt, cum paucis sedimentis habent itidem urinas coloratiores; eædem ex vigiliis; & laboribus. Contra multa sedimenta habent, & discoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam esse, in pueris, quæ substantia crassiori spectatur, discoloratiori cum multo sedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe subflava vel subrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis: & eo coloratior & tenuior, si corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; discoloratior, si fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando crassior, & discoloratior; & in iis, qui inedia usi sunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio usi sunt, discoloratior, crassior, cum copiosiori sedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, substantia mediocri, quantitate potui respondens, habens sedimentum album, læve, æquale per omne tempus, quęque denique urinis recte valentium hominum simillima sit. In omnibus optima perpetuo ejus hypostasis seu sedimentum album, æquale; minus optima, quæ habet suspensum seu sublimamentum; & adhuc minus, quæ nebulam. Verum, ut docuit Gal. *in 3. Epid.* aliquando bonum suspensum, & aliquando

Urinæ in multis mire variant.

Urinæ hypostasis quænam perpetuo optima.

quando bona nebula sat erit ad salutem prædicendam, de quo Hipp. *in* 4. *Aphor.* 71. ita expressit: *Quibus septima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non solum rubra aliqua nubes apparens antea non visa judicationem significet, sed & alba multo plus ipsa, adhuc autem magis & sublimamentum album, æquale atque consistens: si vero velociter admodum morbus movetur, & coloris & substantiæ mutatio sunt sufficientia signa futuræ dijudicationis. Hipp. *in* 2. *Prog. pag.* 40. *lin.* 41. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona*; & Gal. *text.* 36. ait: *Considerandum in nubecula est, utrum sursum fuerit an deorsum, & item color, quem obtinet, si enim deorsum feratur cum colore qui dictus est, bona commendataque est.* Ex substantia, tenues urinæ cum bono colore bonæ existunt; de his Galen. *in primo Epidemiorum. Planum ergo est, tenues sed boni coloris urinas ob coloris bonitatem promittere salutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni.* Hæ quidem urinæ salutem prænuntiant: sed longiori tempore futuram, quod in *Cleonactide, lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 6. *pag.* 982. *Clazomenio ibid: Ægr.* 10. *pag.* 985. atque *Charione, lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 5. *pag.* 1072. fuit ab Hippocrate observatum. Tenues etiam discoloratiores, ubi signa adfuerint salutis, abscessum præmonstrare, Hippocrates *in* 2. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 48. docuit quod Gal. *in* 3. *Epid. comment. text.* 4. confirmavit dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua salubria sint signa, his abscessus in locis protenditur septo transverso subjectis.* Quod *Pythioni lib.* 3. *Epid. Ægr.* 1. *pag.* 1059. qui propter Telluris ædem habitabat, contigisse animadvertit, de quo Hipp. *Urinæ a primo adoctavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habebant nubilosam. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice paleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hipp. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 35. dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in *Herophonte, lib.* 1. *Epid. Ægr.* 3. *pag.* 974. & in iis, qui abundant sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Gal. *in Epid. Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici.* Copiosæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquosas non mutantur, critice excretæ, sunt utiles: unde Gal. *in* 3. *Epid.* 3. *in text.* 74. scripsit, se novisse quamdam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in *Metone, ibid. Ægr.* 7. *pag.* 983. aut mensium copia, quod in *muliere morosa lib.* 3. *Epid. Ægr.* 11. *pag.* 1108. fuit observatum, non sunt timendæ. Bonæ itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, læve, & æquale, de quibus Gal. *in* 4. *de sanit. tuenda* scripsit: *Si vero humoris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album læve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoquæ, quæ protinus turbantur, utiles existunt, quod significent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel sudstantiam, vel sedimentum accesserint. Bonæ itaque plerumque censentur crassiores, quæ post principium minguntur; Excrementa enim accedente concoctione, crassiora quidem evadunt, si prius tamen fuerint tenuia; veluti e crassis fieri tenues optimum esse, Hipp. *in* 4. *Aphor.* 69. ita docuit: *Quibus urinæ, grumosæ, paucæ, non sine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus statim ab initio, vel non ita multo post, sedimentum apparuerit:* & Gal. in comment. *Hæ autem si multæ & tenues fiunt, juvant,*

Urinarum colores quinam boni.

Urinæ crassiores quænam bonæ.

juvant, quoniam materiæ subtilitatem significant. Ex turbidis clarescentes optimæ existunt, ex discoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus suspensis, quæ nubeculam, aut suspensum, aut demum sedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut signa coctionis nobis salutem in morbis indicare possunt. Eodem itidem modo, idem nobis significabunt, ut caussæ, bonam evacuationem prodentes.

Urinæ quanam bonæ.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes crisin salutarem indicant, eoque certius id præsagiunt, si suapte natura meliores existunt, quales in *Nicodemo lib. 3. Epid. Ægr.* 10. *pag.* 1108. fuere observatæ, de quo Hipp. *Vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, & cum sudore fuit judicatus*: & de *Pericle ibid. Ægr. 6. pag.* 1102. *Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa subsidebant. Charionem* multis urinis biliosis fuisse servatum, Hipp. *ibid. Ægr.* 5. *pag.* 1071. quoque tradidit. Hac eadem ratione & de multis crassis *in 4. lib. Aphorism.* 74. ait: *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, liberat eos ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta*: & *in 6. Epidem. pag.* 1179. *comment.* 4. *text.* 2. *Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat ab abscesssu*. Verum ea, quæ est similis farinæ crassiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galen. *in 7. Aphorism.* 71. præsagit. Acres vero cum dolore, copiosæ, sæpius in acutis morbis judicant; de his Hipp. *in 1. Epidem. comm.* 2. *pag.* 947. *sub finem, text.* 42. ita habet: *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent*: & *paullo post, pag.* 948. *sub. A. Stranguria autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ, crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore*: & postea *ibid. text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi*. Quomodo *Pythionem* servatum Hipp. vidit, de quo *in 3. Epidem. pag.* 1059. *Ægr.* 1. *comm.* 1. *text.* 4. scripsit: *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus*; hinc est probabiliter multitudine urinarum sanatus.

Crisim salutarem præsagientes.

Farinæ crassiori similes quid præsagiunt.

Sunt demum quædam ex oleosis urinis, non pinguibus, sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonę esse solent. Hæque nonnisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Gal. sicuti scripsit *in 3. Epid.* sępius ex morbi concoctione, sine ægri detrimento, vidit. Atque hęc de bonis urinis, salutem significantibus.

Oleosæ quanam bonæ.

C A P. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, existunt in febribus acutis, teste Galen. significant enim totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. de his Hippocr. *in 4. lib. Aphorism.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ; præsertim in phreniticis, apparent*. Galen. *in comment.* dixit, nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuiset, servatum. Melius siquidem est, ut, sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in *Philista* phrenitico vidit Hipp. *lib. 3. Epid. Ægr. 4. pag.* 1070. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues & aquosas spectari: aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas; longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod, ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint,

Urinæ quanam exitiosę.

Tenues, & aquosæ.

aliquando salus, longo tamen tempore succedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis, prorsus exitiales existunt. Et hoc est, quod Galen. *in 4 Aphorism.* 72. de his locutus, dixit: *quum anticipaverint vires dissolvi, esse perniciosas*. Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium inceperint; quales fuere, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente ibidem Ægrot.* 2. *pag.* 1069. apparuerunt: nam undecimo die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eædem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hipp. *Prognost. pag.* 40. *lin.* 48. alibi, hasce urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solutum iri præmonstrare. Quod *Pythioni*, qui prope Telluris ædem habitabat, evenisse *in* 3. *Epid. comm.* 1. *pag.* 1059. *Ægr.* 1. *text.* 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus. Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo eæ exitiales existunt. Hinc Hipp. *in* 2. *prognost. pag.* 40. *lin.* 47. aquosam exitialiorem vocavit, & *in pueris esse deterrimam*, voluit. Crassæ vero itidem urinæ, ex Hipp. *ibid. lin.* 46. malæ existunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *Aphor.* 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ existunt; de his Galen. *in* 4. *lib. Aphor. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant*; & Hipp. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *pag.* 940. *lit. G. text.* 26. *Aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam, intempestivo sedimento.* De quibus etiam Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 5. dixit: *At enim quum crassas etiam fuisse indicet, nec subsedisse urinas, plane sunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudam multo præditam spiritu flatuoso, ut mustum.* Non residentes vero quum ex turbidis sint, crassæ quoque, non residentes, ex turbidis erunt, quæ: ut ait Galenus, præter flatuosam & crudam turbationem toti inesse sanguini, etiam crassos humores morbum fovere significant. Turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ existunt, quædam tenues, quædam crassæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præsagiunt in acutis morbis. Galenum tria turbidarum genera fecisse, superius diximus, quippe primum earum esse, quę tenues, & claræ mictæ postea turbantur; secundum earum, quæ turbidę minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum residentium, & clarescentium Has *in primo de Crisibus* Galen. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ superesse demonstrant, atque morbum haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio denotet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim *cap.* 4. ait, nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in sanguine ad concoctionem, quod *in quarto de sanitat. tuenda* hisce verbis expressit. *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus venas refertas indicat, & non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere.* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes, meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, quum numquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in *uxore Philini, lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 4. *pag.* 976. quæ obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus, crassam, qualis est, quæ in matellis subsidit, cum agitata fuerit,*

Urinæ crassæ quænam malæ.

Turbidæ quid præsagiunt in acutis morbis & harum differentia.

Non clarescentes & residentes quibusnam meliores.

rit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi. Et de *uxore Dromedai lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 11. *pag.* 987. moribunda dicit: *quo riguerat, alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, quum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant*. Eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, qui *calescens cœnavit, & potavit largius, ibidem Ægr.* 12. *pag.* 988. & in *Hermocrate, lib.* 3 *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1062. *itidem morbo letali vexatis*. Atqui Galen. quoque *in* 4. *Aphorism.* 70. id affirmasse est visus, quum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant*. Addo quæ *in* 4. *de sanit. tuenda, cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitialiores esse non residentes; ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde facta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, si album, leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit: sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spatio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos*. Quare colligamus turbidas urinas, nihil residentes, ceteris aliis turbatis esse perniciosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratur. Quum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse; morbumque naturam superaturam indicare; ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quippe naturam morbo superatum iri, Non clarescere etiam turbidas urinas indicium est, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente, turbari, sed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali calore turbantur, est clarefieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque, aut quod bonum sit, residere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores sunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, solitus est aliquando urinas flatibus replendo turbare, sed hæ paullo post bonum sedimentum reponunt, ac clarescunt. Perturbatis vero urinis, quæ claræ minguntur, & postea turbantur, quod praviores ceteris turbatis sint, ut voluit Galen. *in primo de Crisibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comm.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. Aphorism.* 70. non equidem certe cognosco: nam si per eas, quæ postea turbantur, præmonstretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clarescentes, non incepturam, sed jam cœpisse, & aliquid concoxisse, indicabitur. Itaque ex turbidis urinis nihil residentes in acutis morbis erunt perniciosiores, & merito sane; quum multitudinem crudorum crassorumque humorum adesse denotent, quę ut concoquatur, & superetur a natura, longius temporis spatium requirit, quod nonnisi natura admodum robusta absolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præsagiunt. Ex coloribus, uti diximus, albæ, tenues, aquosæ, in acutis morbis sunt pessimæ, quod, ut Galen. docuit, melius sit, in bilioso morbo urinas atque excrementa coloratiora spectari. Hippocrat. *in* 2. *Prognosticorum pag.* 40. *lin.* 42. damnat urinam rufam, & tenuem, tamquam morbum plane crudum denotantem, ipsamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum significare ægro, ne ipse possit durare, quo ad morbus concoquatur; hocque præsagit, quoniam rufa urina, & tenuis sit vehementis morbi indicium.

Non residentes quando pessimæ.

Urina perturbata quanam pessima.

Albæ, tenues, aquosæ, pessimæ.

Rufa & tenuis mala.

cium.

cium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adesse, & in hepate, aut in ventriculo, aut in septo transverso adesse flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus, aurea urina diu permanens maxime est suspecta, quod, ut dictum est, magnam alicujus visceris phlogosin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina numquam sine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in suppressis mensibus melancholicis, copiose prodeuntibus, aut cum larga sanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conspectas, non esse timendas, in altero Cap. documus. In acutis vero morbis, aliquo illorum modorum non excretę, nigræ urinæ sunt periculosæ; sanguinis enim usti copiam, quæ non ita facile a natura concoqui potest, denotant. Quare Hipp. *in Prognost. pag.* 40. *lin.* 46. dixit, nigram urinam rufa tenui esse exitiosiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. *ibid. lin.* 41. Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tamquam signum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas, fuisse unum ex signis, quæ, quum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hipp. *in* 1. *Epidem. comment.* 2. *pag.* 944. *inter lit. E. & F.* meminit. Exitiosæ sunt, quæ in aquosas mutantur, cujusmodi fuerunt, quæ in *muliere apud frigidam aquam decumbente libr.* 3. *Epidem. Ægr.* 2. *pag.* 1096. conspectæ fuerunt. De hac Hipp. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ: & vigesimo*, ait, *Urinæ aquosæ, & multæ, & malæ.* Quod Galen. *in comm.* notavit, quippe urinas nigras in aquosas versas esse letales. Auctor *Prorrheticorum lib.* 1. *text.* 4. scribit, *urinas nigras in turbulentis & vigilibus esse phreniticas*, idest, phrenitides prænuntiare. Sed addimus nos ferinas ac letales in iis præsagire, quod ex atra ustaque bile futuras præmonstrent. Exitiales itidem esse nigras maleolentes, Galen. *in* 7. *Aphor.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquosæ, cum malis signis, mortem ostendunt, quales in *muliere apud frigidam aquam decumbente lib.* 3 *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 1696. apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius historiæ casus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant, tenuesque, & aquosæ, comaque consequebatur, cibum fastidiebat, animo erat dejecto, in somnis iracunda, implacida, animo melancholicho.* Pessimæ omnium sunt nigræ, cum nigro sedimento. De his Galen. *in* 1. *lib. de Crisibus cap.* 52. ita habet: *Pessima igitur est tota urina denigrata, adeo ut neminem umquam servatum viderim ex iis, qui talem minxerint. Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, si solum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, si nebula.* Oleosæ quoque urinæ, in quibus præsertim pinguedines supernatantes, araneorum telis similes, spectantur, ab Hipp. *in Prognost pag.* 40. *lin.* 52. damnantur. Et Galen. *in lib.* 4. *de san. tuen. cap.* 3. ait, hasce urinas in ægrotis esse perniciosas, quod colliquationis sint indicium: De *Pythione lib.* 3. *Epid. Ægr.* 3. *pag.* 1098. super Herculis fanum decumbente, ait: *minxit oleosum.* Post nigras oleosæ sunt pessimæ, quod ingentis colliquationis sint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere significent. Quales fuere observatæ in prædicto *Pythione*, atque in *muliere Cyzici ibid. Ægr.* 14. *pag.* 1114. hi enim urinas primo nigras, & mox oleosas seu pingues, habuerunt. Non minus perniciosæ sunt pingues, post crassas turbidas, non residentes, quoniam igneum seu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, nedum nihilo defecisse, at quinimmo magis plurimum auctum esse, significant. Has in *uxore Dromedai lib. Epidemior. Ægrot.* 11. *pag.* 687. & in illo, *qui calescens cœnavit, & potavit largius ibid. Ægr.* 12. *pag.* 988. Hippocrates vidit. Hic enim *primo die rubras, crassas, turbidas non residentes minxit, & quinto & septimo oleosas pingues, obiitque undecimo.* Illa vero *die secunda & tertia crassas, turbides itidem non residentes, & quarto & quinto oleosas, obiitque sexto.* Multæ iti-

Aureæ quando malę.

Nigræ numquam sine pericu-.

Nigræ quæ in aquosas mutantur exitiosæ.

Urinę nigræ maleolentes exitiales.

Nigræ cum nigro sedimento omnium pessimæ.

Oleosæ quęnam in primis malæ.

Pingues quanam perniciosæ.

Nihil juvantes aut quovis modo vitiatæ malæ.

tæ itidem tenues, aquosæ, sine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitiosæ in acutis morbis, plurimum sunt timendæ. De his Hippocrat. *in 3. Epidem. comment. 3. pag.* 1058. *lit. F. text.* 41. *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni*; & postea *pag.* 1085. *lit. C. D.* de iisdem: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingesto, sed illum excedebant, multumque etiam vitiosæ urinæ redditæ, neque enim inerat crassitudo, vel concoctio, vel purgatio proba*. Hippocrat. *in 3. Epidem. Ægrot.* 12. *pag.* 1080. *tex.* 26. dixit, *mulierem*, quæ *in foro mendacium* decumbebat, nono die multam urinam. in qua nihil subsideret, reddidisse; & quæ *apud frigidam aquam, ibidem Ægrot.* 2. *pag.* 1096. perpetuo habuisse urinas multas nigras, tenues, aquosas. Multæ quoque crassæ, aut turbidæ non residentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur; multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri posse, alias a nobis fuit demonstratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus pessimæ existunt, quod indicent serum sanguinis igneo calore absumtum. Quæ si vitiosæ, eo pejores erunt. Quales in *uxore Dromedai ibidem Ægr.* 11. *pag.* 987. in adolescente *Melibææ lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 16. *pag.* 1117. & in filia *Euryanactis virgine ibid. Ægr.* 6. *pag.* 1073. Hæc enim, & adolescens *Melibææ* paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleosas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conspectæ in illa quæ apud *Tisamenum ibidem Ægr.* 9. *pag.* 1077. & in *ea* quæ apud *Pantimidem ibidem Ægr.* 10. *pag.* 1078. decumbebat. Qui omnes ægroti paullo post obierunt. Ubi vero propter igneum calorem, serosam humiditatem sanguinis prorsus absumentem, aut propter omnium functionum, ut Gal. *in 3. Epidem. comm.* 2. *in text.* 4. docuit, exstinctionem, urinæ plane restiterunt, in febribus exitium esse prænuntiatur. In *Sileno lib.* 1. *Epid. Ægr.* 2. *pag.* 969. *moribundo*, ut Hipp. narrat, *sexto die restiterunt, atque die septimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces*, quæ nobis indicio fuerunt vehementis caloris, serum sanguinis tum absumentis, tum summe calidum acre facientis. In *muliere Cyzici, lib.* 3. *Epidem. Ægr.* 14. *pag.* 1114. *anginosa apud Aristionem agente, ibid. Ægr.* 7. *pag.* 1076. atque *adolescente Melibææ, ibidem Ægr.* 16. *pag.* 1117. propter facultatis exstinctionem, ante exitium restiterunt.

Urinæ quæ-nam inutiles.

Urinę quoque paucæ, acres, nihil allevantes, letales existunt; quod summo caloris incendio, intus latente, seorsam omnem humiditatem absumi, humoresque inflammari, & Hippocrates animadvertit, *Silenum lib.* 1. *Epidemior. Ægr.* 2. *pag.* 969. ante mortem urinas paucas mordaces reddidisse. Ego vero *Guadagninam*, olim meam dilectissimam uxorem, atque alios, ardente febre letali vexatos, hujusmodi urinas paucas, summe acres ac vellicantes, sæpius minxisse vidi, quas paullo post exitium fuit subsecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent, quippe neque sedimentum, neque suspensum, neque nubeculam, & malæ existunt, modo ægroti prius inediam non sustinuerint, ut Galen. *in 2. Prognosticorum* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas absque contento spectari, non esse malum, Galen. *in 1. de Crisibus cap.* 13. testatum reliquit. Crassas vero absque sedimento in acutis morbis letales esse Galen. affirmavit. Malæ itidem sunt, quę cum pauco sedimento, aut crudo, minguntur. De quibus Hippocrat. *in primo Epidemior. pag.* 940. *sub liter. G.* scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento*. Galen. *in quarto Aphorismorum* 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & Auctor *libri de Urinis capit.* 72. dixit, accidere aliquando, ut albus humor & cru-

Paucæ acres, nihil allevantes, letales.

Urinæ crassæ absque sedimento letales.

 dus

dus ſimul excernatur cum urina, & in imo ſubſideat inſtar bonæ hypoſtaſis: & Galen. *in 2. lib. Prognoſt.* dixit: crudum ſedimentum copioſum, morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem, indicare; craſſum itidem eadem ratione *in 4. Aphoriſm.* 69. maxime damnavit: de hoc ipſo Hipp. *in 7. Aphoriſm.* 31. ita habet: *Quibuſcumque febricitantibus in urinis fiunt ſedimina ſimilia farinæ craſſiori, longam ægritudinem fore ſignificant.* Dictum eſt alias ex Galen. *in primo de Criſibus cap.* 12. hæc ſedimenta craſſa, farinæ ſcilicet craſſiori ſimilia, quæ *Crimnodes* Græcis dicuntur, magnam ſane colliquationem præmonſtrare, & propterea in acutis morbis eſſe exitialia: & Galen. *in comment. Aphoriſm.* 31. de hiſce ſedimentis ita habet: *Liquet igitur & ex his exemplis, quod quicumque mingunt urinam ſimilem farinæ craſſiori, ſi ſalvari debeant, tarde liberantur. Quicumque vero exitialiter ſe habent, contingit hos quamcito interire*: & propterea has urinas exitiales facit, plorimoſque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur; & quicumque ex ipſis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuiſſe ægritudinem: & merito ſane; quum diſpoſitio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hipp. *in ſecundo Prognoſtic. pag.* 40. *lin.* 38. hæc ſedimenta maxime damnavit. Hoc ſedimen habuerunt urinæ *Sileni*, *lib.* 1. *Epidem. Ægrot.* 2. *pag.* 969. & illius, *qui in Dealcis horto decubuit*, *lib.* 3. *Epidem. Ægrot.* 3. *pag.* 1066. qui nonniſi ſpatio dierum quadraginta fuit ſervatus. Diximus itidem ſuperius, ſedimenta orobis ſimilia, ſquamoſa, furfuroſa, quæ Græcis *Oroboides*, *Petaloides & Pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut veſicæ fiant, eſſe letalia. Hæc omnia Hippocrat. *in ſecundo Prognoſtic. pag.* 40. *lin.* 38. *& ſequenti*, hiſce verbis eſt complexus dicens: *Si urinæ ſedimentum referat ſpeciem farinæ craſſioris, malum eſt; deterius his, ſi ſquamularum inſtitutione conſiſtit: ſi vero tenue, & candidum admodum, eſt, vitioſum eſt; furfureum vero, deterius eſt.* Cognoſcimus non renum vitio fieri, ubi adſit febris acuta colliquans, nullumque læſorum renum ſignum appareat. Sedimentum quoque divulſum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente numquam tuto ſalus prædici poterit: eodem modo inæquale de quo Hippocrates *ſecundo Prognoſticorum*, *ibidem lin. trigeſima tertia*. *Si vero intermittit atque interdum pura mingitur, interdum ſubſidens candidum ac leve, morbus diuturnior, ac minus ſecurus eſt.* Subrubrum improbatur ab Hippocrates. *Ibidem linea trigeſima ſexta* quod morbum diuturnum oſtendat, etſi ſalutarem eſſe dixerit: Auctor vero *libri de Urinis* ait, ſubrubrum ſedimen defectum coctionis præmonſtrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo eſt ſuſpecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbiſque vehementioribus, quibus naturæ vires cito collabuntur, & ſæpius nondum concocto morbo. Nigrum ſedimentum eſt peſſimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit eſſe omnium peſſimum; minus vero perniciosum ſuſpenſum, & adhuc minus nubeculam eſſe. Ex ſuſpenſis improbantur clara, quod delirium ſignent, quod in *in Virgine Lariſſæ lib.* 3. *Epid. Ægr.* 12. *pag.* 1110. Hipp. notavit, & Gal. *in comm.* dixit, caſu delirium ſignificaſſe, non per ſe: quatenus, inquam, ſanguinem flatuoſiorem denotaret; quoniam ſi nullus flatus inſit ſanguini, ſuſpenſiones ad imum vaſis deferentur. Auctor *Prorreth. lib.* 1. *text.* 4. 32. 37. ſuſpenſum ſublime delirium portendere ſtatuit, & eo magis, ut ait Galen. ſi una aurium ſonitus adfuerit, atque ſi aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a viſceribus remotæ, occultatus fuerit. Nigrum quoque ſuſpenſum, divulſum, inæquale, malum eſſe, ſed minus malum quam ſedimentum, dicit Galen. *in lib. de* Urinis

Farinæ craſſiori ſimilia ſedimenta habentes mala.

Orbis ſimilia ſedimenta habentes.

Sedimentum divulſum habentes malæ.

Subrubrum.

Nigrum.

Urinarum ſuſpenſa quænam mala.

Suſpenſa in urinis clara quid preſagiunt.

Nigra divulſa inæqualia mala.

Urinis cap. 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hipp. *in 2. lib. Prognost. pag.* 40. *lin.* 41. Pingue itidem supernatans malum esse ait *ibidem lin.* 52. quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ, circuli modo evectam, atque elatam in iis, qui phrenitici obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi. Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet. text.* 29. hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem; quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud viscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque, Medici observant: nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

Pinguia.

Urinæ recte valentium quare sæpe exitiales.

CAP. XVI.

De prædictione ex sputis, & primo quid sit sputum, quas partes læsas denotet, differentiæ & causæ.

ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, sputum Medici appellent, quippe, screatu, simplici spuitione, atque tussi; nihilominus illud sputum proprie magis dicunt, quod tussi excernitur, de quo, quod ad nostrum institutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognosim, in præsentia accuratius itidem scribemus. Hoc vero, quippe tussi excretum, excrementum est pituitosum mucosum, modo simplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones destillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ pessimarum passionum sunt effectus. Hæc inquam per tussim excreta, sputa, ut diximus vocata nobis, Galen. Auctore, indicia sunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum asperæ arteriæ, tum gutturis, atque, ut in summa dicam, respirationi subservientium instrumentorum omnium. Differunt vero inter se substantia, figura, colore, quantitate, simplicitate, & mistione, odore, sapore, screationis facilitate, atque allevatione, aut auctione doloris, atque tussis. Substantia enim tenuia sunt, crassa, viscida, & visciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, spumosa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam versicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla. Simplicitate, ac mistione, simplicia *mera* vocata, atque mista. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, insipida, dulcia, salsa, amara, & acria. Facilitate exscretionis, & difficultate, quæ facile tussi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem & tussim sedant, quæ augent: ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Sputum quid.

Quas partes læsas denotat.

Sputorum differentiæ.

Horum omnium caussæ sunt dignoscendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno Auctore *in lib. 6. Epid.*) fiunt a calore debili cerebri, aquosum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus defectu

Causa Sputa tenuia liquida unde.

fectu multi caloris, crassescit. Hoc ipsum in pleuriticis principium esse coctionis statuit. Veluti crassum sputum perfectae coctionis est nota. Maturescentia enim sputa e tenuibus, seu liquidis, crassescunt. Viscida mediocriter fiunt sputa, quum liquida percoquuntur. Quae vero valide viscida existunt, indicant intensum calorem, humidum resolventem, qua ratione pituita, calore eximio agitata, crassescit, atque lenta evadit. Hęc in pleuriticis & pulmoniis pessima sunt; vix enim, quia tam firmiter partibus adhaerescunt, projici possunt, saepeque leves pulmonum arterias obstruendo suffocant. Quod *Antipatro* Medico Romano contigisse Gal. *in lib.* 4. *de affect. cap.* 6. memoriae prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in asthmaticis, quod projici non possit, stertorem ac ebullitionem inducit, saepeque suffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita, expers lentoris, debilis caloris, humidum tenue non absumentis, est nota. Plana & ęqualia tum unius simplicisque essentiae pituitam, tum ęque calore agitatam denotant: contra inęqualia varieque figurata. Spumosa, diu spumam conservantia, quę a pituitosa viscidaque substantia, caloreque multo agitante, fiunt; quod valde spumans merito Galen. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam haec sputa flatulento spiritu pituitae, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus, plurimo aere excrementis permisto, fiunt. Qua ratione *Paullus* scribit e gutture spumosum, propter commercium respirationis, saepius sputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, sed collecto igneo calore, in partibus affectis, excrementa spumosa extussiuntur. In quibus si sanguis spumosus appareat, pulmonis substantia laesa, uti docuit Gal. indicatur. Quinimmo necessario sanguinis sputum spumosum, substantiam pulmonis ulceratam, *lib.* 5. *Aphoris.* 13. Hipp. denotare, constat. Rotunda vero, quae tussi excernuntur, fieri ab humore crasso, & tenaci, in fibris pulmonis collecto, atque a calore insigni, Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eamdem cum illo formam acquirit, siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Haecque in quibusdam, febre vacantibus, vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthisici contabuerunt. Haec Hippocr. *lib.* 6. *Epid. sect.* 3. *text.* 27. *& sect.* 6. *text.* 21 delirium demonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replent, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expressit, at numquam per se sola delirium posse praenuntiare. His sunt proxima, quae grandinis granis similia spectantur: haec ipsa Galen. in quodam vidit, qui, quin phthisicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte, aut venis apertis, *Anastomosin* Graeci dicunt; quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans venis; aut erosis, (*Diabrosin* & *Anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque caussa manifesta, sanguis principio paucus, & nonnisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum praecedunt destillationes; aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *Peririxim*. Cujus notae sunt, dolor, & praesertim, si ex thorace & ex pulmone, juxta membranam, sanguis copiosus, caussae ruptionis antegressae, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia similia. Itaque sputa cruenta fiunt a sanguine, ut dictum est, aut venis apertis, aut exesis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero haec sputa rejiciuntur, quum natura praesertim materiam aggreditur; hanc etenim paullatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalat, tenuior pars, & vicina vapori, per raritatem pororum elabitur in interna & vicina spatia, ex quibus, tussi sublata, & sputo exclusi,

Viscida ... *Plana & equalia. Inaequalia, variaque figurata, spumosa. Rotunda. Grandinis granis similia. Cruenta.*

cluso, initium coctionis præmonstratur: sunt vero pituitæ mista; proinde has mitissimas pleuritides, Galen. *in 6. Epidem. comm. 3.* esse statuit. Valde cruenta vero sputa in iis Auctor Coac. præsag. *text 390.* maxime damnavit, quod veluti sincerus sanguis exeat, atque aliud vitium denotet; aut enim vasorum quorumdam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ sanguinem attenuat, & venas aperit, significatur; aut ῥῆξις, idest ruptura a vehementiori thoracis compressione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat. Purulenta vero sputa a sanguinis sputo phthisin indicare futuram, Hippocrat. *in libr. 7. Aphorism. 16.* tradidit: at in pleuriticis, & peripneumonicis suppurationem, & empyema, a qua tabes: quum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos suffocando interimit, aut putrescit magis, & in pus convertitur: cujus signa sunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, seu pondus; de hoc Hippocr. *in 2. lib. Aphorism. 47.* ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis, quam ubi jam est genitum.* Sed de purulentis sputis posterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios sputorum colores. Alba itaque cernuntur sputa, ubi id, quod excernitur, est pituitosum, aut purulentum. In morbis pituitosis utilia sunt, in biliosis vero quum inutilia, tum mali indicii; quod nihil de materia, pleuritim faciente, educi præmonstrent: de albis ex pure nuperrime sermo est habitus. Flava vero, pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra resudante fieri, Galen. *in libr. 6. Epidem. comment. 4. text. 4.* notavit. Quos sputorum colores hisce verbis *in libr. 2. de loc. affect. cap. 9.* est complexus; scribit enim *cap. 9. Quippe jam ostendimus omnem inflammationem ex affluente fieri sanguine. Quapropter si biliosus fuerit sanguis, flavum aut pallidum erit sputum; si pituitosus & spumans, candidum; si melancholicus, aut nigrum, aut lividum; si nihil horum sanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide sæpe numero magis biliosum, in peripneumonia vero magis pituitosum.* Versicolora multorum affectuum (Galen. auctore) sunt indicia, proinde morbum difficilem præmonstrant. Multa, multitudinem humorum, quæ si facile excernantur, sintque alba, crassa, concoctum esse phlegmonem, ac superatum; si vero purulenta, & in ipsis pus sit album, leve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem suppuratum per puris excretionem finitum iri; si biliosa, viridia, livida, nigra, morbum crudissimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca, etsi concocta, non pro ratione morbi, inutilia sunt: quo merito in peripneumonia ab ipsis timendum, auctor *Coac. præs. text. 416.* nos docuit. Qualia fuere in *uxore Euxenii* ab Hipp. *in 7. Epid. pag. 1124. tex. 58.* observata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, summe est periculosum; ubi potissimum non principio morbi, sed postea quoque sputum omnino non appareat. Nihil omnino exspuere idem in pleuriticis significare, quod in aliis febribus urinæ aquosæ, quippe summam morbi cruditatem, Gal. *in 1. lib. de Crisib. cap. 18.* docuit. Quo inflammationem seu phlegmonem, concoctu difficilem, ac diuturnam præmonstrari *in 1. Aphorism. 12* meminit: & *in lib. de constitut. art. medend. cap. 16.* ait, nihil exspuere esse perniciosum; partim quod significet fluxionem phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica universa interius contenta corrumpantur. Hinc Auctor *Coacorum præsagiorum text. 381.* siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, merito fecit periculosissimas, & Galen. *in lib. de Crisibus cap. 10.* ait: *Nam quum passio exquisite angusta fuerit, & veluti alligans in seipsum universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos letales, qui ἄπτυσοι, idest, sine sputo nominantur:* & in libro *de totius morbi tempor. cap. 16.* nihil omnino exspuere cum ingenti dolore & spirandi difficultate, esse exitiale, statuit. Non minus malum esse, sputum in iisdem malis, citra rationem, supprimi, Galen. itidem in *libro de Constitut.*

Sputa purulenta unde.

Alba.

Flava, pallida nigra.

Versicolora.

Multa.

Biliosa, viridia, livida, nigra.

Sputa pauca quid notant.

Nulla in Pleuriticis quid notant.

Suppressa.

Art. Med. notavit; hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & crassitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem, *in 2. Prognost.* Galen. expressit. De his auctor *Prorrhet. lib. 1. text. 97. Lateris dolor ex sputis biliosis si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comment.* ait: *hoc non perpetuo fieri, sed tantummodo, quum biliosi humoris ad caput ipsum fuerit transitus.* In tabidis & suppuratis nihil pejus, quam sputi suppressio; in his phthisin, aut mortem, atque in illis exitium significat. Gal. *in lib. 7. Aphoris.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu per tussim pulmonem expurgare possint, atque ubi intus pus remanet, ob respirationis obstructas vias, subito ægros suffocari; quod Hippocr. *in 7. Aphor.* 16. ita expressit: *A puris sputo phthisis, quum vero sputum retinetur, moriuntur.* Exscreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture, multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonstrat; sed de hoc postea accuratius scribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exspuere, optimum est, ut docuit Galen. *in lib. de Const. Art. Medend.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpisse concoquere, sputaque prava qualitate carere, nobis ostenditur; in suppuratis speratur pus posse ita repurgari, ut ad tabem ægroti non adducantur. De iis sputis Hippocrat. *in 2. prognostic. pag. 41. lin.* 13. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & costas, cito promteque screetur, necesse est.* Hoc enim ostendit quum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & musculos, qui naturæ inserviunt, in efflatione, neque ductus obstructione, aut pressu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita crassam, vel tenuem, ut rursum attolli non possit. Sincera vero sputa, *mera* quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno *in lib. de Humoribus*, quæ nulli aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumserit, quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant. Hipp. *in 2. Prognost. pag. 41. lin. 19. & seq. flava sincera* damnavit, sed omnium maxime *nigra.* Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud calore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit. Mista quoque apparent aliis humoribus, quæ *varia* vocari diximus, atque his multo pejora, quippe quod multiplicem affectum significent. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap. 6.* sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippocrat. *Coac. præsag. text.* 406. 409. ad mortem deducere ait suppuratos. Insipida sputa cruda pituita facit; concocta dulcia, itemque cruenta, & pituita sanguini permista. Salsa redditur pituita, quum a calore nimium agitata & assata, tum, ut Arabibus visum est, aut retorridis vaporibus, aut biliosis humoribus mista. Acria sunt & amara ex flava, rufa, & æruginosa bile: acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima censentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocrat. *libr. 1. Aphorismorum 25. si qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocrat. *in Aphorism. libr. 2. Aphoris.* 2. dixit: *somnus delirium solvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi sputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipsum dolorem augescentia. Hæc si cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per seipsa non prava, tamen dolorem non allevantia, suppurationem præmonstrant. De his Hippocrat. *in 2. Prognost. pag. 41. lin. 35. Quicumque autem dolores ex his sedibus non desinunt, neque screationum purgationibus,*

In tabidis & suppuratis.

Sputa Pleuriticis mala.

Quænam bona.

Insipida unde salsa.

Acria & amara. Dolorem levantia.

Dolorem non allevantia.

nibus, neque ventris subductionibus neque venæ incisionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in suppurationem verti, sciendum est. De illis quippe dolorem non sedantibus *pag. 41. lin. 33. Omnes autem exscreationes malæ sunt, quæ non sedant dolorem; pessimæ vero nigræ, at descriptum est, quæ vero sedant dolorem, meliores sunt.* Eodem quoque modo sputa, quæ tussim sedant, optima sunt; quoniam humorem, inflammationem atque tussim facientem, commode purgari significant: contra, quæ multam tussim concitant; namque aut vitio meteriæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut instrumentorum, aut facultatis infirmitate, ipse humor, admodum crassus, magna difficultate attollitur, & in angustiis quibusdam sic intercluditur, ut quosdam suffocet, & admodum viscidus a partibus, quibus adhærescit, eximi non potest, ac sæpe sublatus intra pulmonis fistulas, glutinis modo hærens, detinetur; tenuis denique, circa spiritum diffluens, ægre exspuitur. Atque hisce omnibus multa tussis excitatur, quam tollunt, atque compescunt, quæ moderate crassa, non admodum viscida, neque tenuia. Hippocrat. propterea sputa tussim multam concitantia *in Prognosticis ibid. lin.* 18. maxime damnavit. Concocta demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Gal. *in 2. Progn. text.* 45. docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentiæ. Hæc fiunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, *Hipp. Auct. Progn pag. 42. lin.* 45. quod est, album, purum atque foetoris expers. In *Prognosticis pag. 41. lin.* 15. quoque sputum, cui sit permista flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotat, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue, crudum est, nondum naturam quicquam concoxisse explicans. Maligna vero sunt, sincera flava, rufa, viridia, livida, nigra, versicolora, impense foetida, dolorem augescentia atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque hæc de diversorum sputorum caussis: nunc ad sputa salutaria, quæ speciatim salutem denotant, descendimus.

Optima.

Mala.

Sputa bona in pleuriticis.

In suppuratis.

Maligna quænam.

CAP. XVII.

De sputis bonis, salutem prædicentibus.

De bonis sputis, salutem denotantibus, agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tussi, respiratione difficili, aut dolore vexatis, spectari debeant, dicemus: secundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in suppuratis. Itaque in affectibus thoracis, absque inflammatione & febre, optima sunt sputa alba, levia, æqualia, modice crassa, parum viscida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut rufo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præsertim flavo, Galen. *in lib. 4. de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in sequenti capite nos accuratius. Bona itidem sunt, quæ facile excernuntur, absque multa tussi, & quæ & ipsam, & difficilem respirationem sedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis sputa salutaria existunt, quæ recte valentium non dissimilia apparent, teste Galeno *in primo libro de Crisibus cap.* 7. neque enim fieri potest, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læsis, sputa recte valentium similia excernantur, sed quinimmo ipsa dissimilia fieri, est necessarium. At quæ similia sunt recte valentium sputis, nonnisi in statu morbi exscreantur, quo tempore morbus perfecte est concoctus. Hinc *Gal. in 1. Aphor.* 12. dixit, sputa concocta esse alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel crassa, quæque promte facileque excernuntur. Et idem *in lib. 6. Epidemior. text.* 44. dixit, in pleuriticis, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, si salutari morbo laborent, aliquid exspuere, atque hoc

Sputa quænam bona.

In Pleuriticis & Peripneumonicis.

coctio-

coctionis principium propterea indicare, quod si tenue exspuant, mediocrem concoctionem, & crassum, perfectam; & *in* 1. *Aphorism.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exspuere, morbum significare crudissimum; coctionis principium, aliquid exspuere, tenue tamen; quod ubi crassius evaserit, majorem coctionem; & ubi crassum, ut dictum est, album, leve, æquale, facile exscreatur, perfectam coctionem præmonstrare, Quare optimum erit sputum album, uti dictum est, leve, æquale, facile eductu. Cujusmodi in *Anaxione* Hippocr. *lib.* 3. *Epid. Ægr.* 8. *pag.* 1104. vidit die vigesima septima. Quod forte non videtur omnino verum, si Hippocr. *in* 7. *lib. Prognost. pag.* 41. *lin.* 15. verum scripsit, dicens: *Permista appareat flava bilis admodum screationi oportet*: & paullo post: *ibid. lin.* 29. *Screatio flava non multo permista sanguine, in pulmonis morbo, si in initio excernatur, salutaris admodum est*. Qua etiam ratione auctor *Coacor. præsagior. text.* 366 scripsit, *in doloribus pleuriticorum utile esse, sputum colorari*, & *text.* 390. *in omni pleuritide & peripneumonia optimum esse, sputum facile citoque excerni, mistum flavo sputo*: ex quo non modo sputa alba, bona erunt, sed flava, cruenta, pallidaque exscreationi permista. Hoc quidem verissimum est, attamen non in statu, sed in principio vel in augmento; quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc sputa inflammationem ex bile flava, ac sanguine fieri præmonstrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis, minus periculosa, ut Gal. ostendit, existit, atque etiam, quoniam humoris, inflammationem facientis, aliquid evacuari denotent. Hæc itaque sputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ si tardius, ut ait Hippocr. *Coac. præs. tex.* 385. & 390. talia excernantur, minus tuta existunt; quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi, numquam periculo vacantem, præsagiunt. Non sunt tamen letalia, sed longum modo morbum præmonstrantia, non inutilia, uti dictum est, quod aliquid humoris, facientis inflammationem, purgari significent, atque etiam inflammationem non esse malignam, sed faciliorem, ac securiorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque versicolora, bona sint: siquidem a pravioribus succis inflammationem esse concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra sputa sint praviora. Bona itidem sunt sputa, si, præter nuper dictas notas, hoc etiam habuerint, ut facile promteque educantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 41. *lin.* 13. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui sunt circa pulmonem & costas, cito promteque screetur, necesse est*, cito vero exspuitur, si intra tertium diem aut quartum appareat, quod si bonum sit, morbum quum brevem tum salutarem ostendit, teste Galen. *libr. Aphoris.* tum *in* 1. *lib. de Cris. comm.* 3. *text.* 18. tum *in* 6. *Epid. comm.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum est, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod si dolorem tollat, tussim, atque febrem, alio opus non habebit signo, ut optimum ac criticum sputum judicetur. De *Anaxione Epidem. lib.* 3. *Ægr.* 8. *pag.* 1104. *text.* 95. ait: *Decimo septimo cœpit pauca concocta excernere, levatus est. Vigesimo septimo rediit febris, tussiit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit*. Addamus opticima itidem esse, una cum alia bona vacatione conspecta. In suppuratis eodem modo ex Hippocr. *in libr.* 2. *Prognost. pag.* 42. *lin.* 49. *sputum optimum est, album, leve, concolor, vacans pituita, absque labore & valida tussi eductum*. Sed addimus copiosum, quod febrem, sitim, tussim, atque malam respirationem tollat: sed de his paullo post accuratius agemus. Nunc transeamus ad sputa exitialia.

In suppuratis.

CAP.

C A P. XVIII.

De malis ſputis, exitium prædicentibus.

NUNC ſputa mala, exitium præſagientia in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmonem deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſſa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſſe ſolent. Admodum tenuia tuſſim moleſtiſſimam concitant; & craſſa obſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida, diu pulmonis brachiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint, arterias exedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenaci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddunt. Galen. *in 6. Epidemior.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthiſicos contabuiſſe; & *in quarto libro de locis affectis cap.* 8. quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Bilioſa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ad phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruſo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcunt. Coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in libro ſecundo de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe: ſiquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde Medici, alioquin eruditiſſimi, aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmone deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruſa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib.* 4. *de locis affect.* ita habet: *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem, medium videlicet inter flavum ac pallidum, at nulla acredine infectum, atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit, deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo, ut purulenta ſcrearet, poſtea tractu temporis, quatuor videlicet menſium, exiguum cum pure cruorem rejecit, atque ſic aucta febre magis conſumebatur, ac iterum atque iterum pus exſpuebat, adeo, ut magnam ſputi quantitatem redderet, quocirca magis increſcente febre, ac reſolutis viribus, eorum, qui tabe marceſcunt, exemplo, mortem obiit. Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem; igitur, qui primus nobis occurrit, initio quidem nihil mali habere, ſed tandem peſſime affici viſus eſt, alterum vero quum conſpiceremus, ei ſtatim ab initio cognito malo, præſenti medicamento ſuccurrere tentavimus, ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur, nihilominus neque horum ullus, neque alius poſt eos, ſervari potuit. Quum enim morti jam proximi eſſent, pulmonis ipſius putres quaſdam partes exſpuebant.* Ceterum mirum eſt, quamobrem, quum hæc ipſa ſputa nullam acredinem habeant, vel amarorem, poſſint pulmones inficere. Sed adhuc magis mirum videtur, cur fit, quod apparentibus ſputis pituitoſis, omni ſapore acri, amaro & ſalſo omnino vacantibus, pulmones inficiantur. Hoc vero fit, aut quod omnis bilioſus humor acris intus deliteſcat in pulmones, ipſorumque brachiis adhæreſcens, ipſos exedat, aut quod ipſa pituita putreſcendo acrimoniam acquirat, qua exedit, ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortaſſe & aer phthiſico contagio infectus, quippe ſumme acris redditus, pulmones

Sputa pituitoſa mala.

Bilioſa.

Pulmones inficientia, & unde.

mones eorum, qui in eo habitant, inficit. Cur vero fit, quod sputis flavis aut pallidis apparentibus, acri, amaro ac salso sapore vacantibus, homines ad tabem ducantur? Hoc vero fit, quod pituitosi humoris mistione in ipsis sapor facilius, quam color occultetur, & acerrimus summeque putridus humor, in pulmones destillatus, eos exedat; vel dicetur, iisdem sputis flavis aut pallidis conspectis, vobis significari intus in pulmones collectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. *in lib. de Constitut. Art. Med. cap.* 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem; tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur; tum quod plurimæ sit caliditatis index, a qua assatus & genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hippocrat. intelligens *in* 4. *Aphorism.* 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualiscumque, malum.* In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur; quum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur: quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis, me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicumque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Galen. *in libr.* 5. *Meth. Med.* scripserit: *Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum.* Quare merito dixit Hippocr. *in* 7. *Aphorism.* 15. *A sanguinis sputo puris sputum, malum*; & Galen. *Aphorism.* 7. ait, non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes accersitur. Quod merito Hippocr. expressit *lib.* 7. *Aphorismor.* dicens: *A puris sputo phthisis.* Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere, qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia: atque hæc in iis sputa exitialia erunt. In pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa, non juvantia, pauca, & nihil exspuere, & sputa evanescere ac supprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, rufa, viridia, æruginosa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, sincera, ægerrime educta, cum stertore quippe in gutture ferventia, tussim, dolorem, malam respirationem non sedantia; atque omnium exitialissima, prava, quæ tussim, dolorem & malam respirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, crassa & viscida, quod satis crudum morbum notent, si principio fiant, haud inutilia censentur, quod tractu temporis concoqui possint; sed postea, quippe post multos dies, apparentia, & si nihil coquant, pessima existunt; admodum vero spumantia eodem modo damnantur, potissimumque sincera, biliosa, rufa, viridia, liquida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente, aut colliquante, alias ostendimus. Albicantia vero non ita periculosa sunt, & a flatu pituita agitata spumescentia. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aere spumescit. Plerumque in peripneumonicis sanguis spumosus exspuitur. Auctor *Coac. præsagiorum tex.* 415. ait: *spumosum sanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manantem exspui, letale esse.* Rotunda itidem sputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor siccatur, adesse denotent;

Nigra & melancholica.

Quæ non juvant.

Quænam in pleuriticis & peripneumonicis mala.

Admodum tenuia, crassa, & viscida.

Albicantia.

tent; quo fortasse caput replente, delirium plane significasse, Hippocrat. *in 6. Epidem. sect. 3. text. 27. & sect. 6. text. 21.* voluit. Hæc in lateris morbo Auctor *Coac. præsag. text. 319.* perniciem significare voluit. Hippocr. rectius *in Prognostic. pag. 41. lin. 20.* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis esse inutilia*. Multa quoque sputa mala multum periculi minantur, si præsertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent. Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non sufficiant ad purgandum humorem, facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda sunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocrat. in 1. *Epidem. sect. 1. pagin. 940. sub lit. G. Tussiebant, ac pauca cocta coacta paullatim vix exscreabant. Quos vero violentissime urgebant, his minime concocta erant, sed perpetuo cruda spuebant*. In pleuriticis nihil minus mali portendit nihil exspuere; diximus enim crudissimum morbum significare: nam, ut scribit Galen. *in secundo de Crisibus cap.* 10. quum passio exquisite angusta fuerit, ac veluti alligans in seipsa universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos letales, qui ἄπτυσοι, idest, sine sputo nominantur; & *in lib. de Constit. Artis Medend.* ait, nihil omnino exspuere perniciosissimum esse, partim quod significet, fluxionem in phlegmone quasi devinctam retineri, partim vero, quia ea universa, interius contenta, corrumpatur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonstrare, Galen. *in 1. in Aphorism.* 10. ostendit. Qua ratione Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 381. dixit, siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, esse periculosissimas. In iisdem vero biliosum sputum, quod inceperat, evanescere absque ratione, delirium portendere, Auctor *Prorrheticorum libr. 1. text.* 97. expressit; & supprimi, proximum exitium denotare, Galen. *in lib. de constitut. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthisicos, ait Hippocrat. *lib. 7. Aphorism.* 16. eo usque vivere, quoad exspuant, atque ubi sputum retinetur, mori. Frequens sputum, at non tussi excretum, cum alio signo phrenitico, phrenitim notare *in 1. Prorrhetic. text.* 6. notatum est; & paullo post *text.* 12. hic Auctor in phreniticis frequentem screatum maxime damnavit; & merito sane, quod, ut Galen. expressit, cerebri male affecti, idest repleti, sit indicium: & postea *text.* 31. hunc ipsum frequentem screatum cum refrigeratione, nigram vomitionem (quod est signum perniciosissimum) prænuntiare. Alba quoque, pituitosa, inutilia in morbis biliosis sunt, quod Hippocrat. *in 2. Prognostic. pag. 41. lin.* 20. ita expressit: *Candida vero, glutinosa ac rotunda inutilia*: & merito sane, quum nihil humoris inflammationem facientis purgari, sit indicium. Quod sane in biliosis inflammationibus satis est perniciosum. Ab hinc plures annos *Bassani & Marosticæ*, pleuritides pestilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, grassatæ sunt, in quibus, quæ per sputum excernebantur, erant pituitosa, alba. Quibus sane sputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina versatus, perpetuo bene de iis sperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc sputa alba pituitosa indicio nobis fuisse; nihil humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe perniciosum præmonstrari. Quod Hippocrat. in *uxore Euxenii lib. 7. Epid. pag.* 1224. *text.* 58. pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit; ea enim per sputum pauca, candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida, necnon & cruenta, non admodum sputo permista, post principium si excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum, atque hac de causa periculo minime vacantem, significant. Contra, quæ in principio apparent: morbum enim, solutu facilem, præmonstrare superius ostendimus. De his Hippocrat. *in 2. Prognostic. pag.* 41: *lin.* 16. ita habet: *Si enim multo post ab initio doloris screatio flava, aut rufa, deterior*. Quam paullo post *ibid. lin.* 32. expressit, *Septimo die tardiusque apparentem*,

Multa.

Pauca.

Biliosa.

Frequentia.

Alba pituitosa.

Flava & pallida.

Pallida, rufa, viridia, fulva, livida atque nigra. *ventem, minus tutum morbum præmonstrare*. Idem præsagiunt, pallida, rufa, viridia, fulva, livida atque nigra. Viridia, æruginosa, magnum caloris incendium, copiamque æruginosæ bilis, præmonstrant. Hippocrat. *in Prognostic. ibid. lin.* 21. exscreationem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus*, sputum vehementer fulvum, summe perniciosum facit. Periculosius est lividum, quod aut a modica atra bile, aut a caloris extinctione fiat. Quod merito Auctor *Coacorum præsagiorum text.* 390. initio morbi conspectum maxime damnandum credidit. *Nigra.* Nigrum omnium est perniciosissimum, cujus caussam diximus esse ex Galen. 1. *de Crisibus*, aut vehementem perassationem, aut refrigerationem, quippe extincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum significare; & *in* 1. *de Crisibus* mortem significare; & Auctor *Coacor. præsagiorum text.* 390. *&* 407. dixit, *eos, qui nigra rejiciunt, perniciose se habere*. Hippocrat. *in lib. de morbis, lib.* 3. *lin.* 35. *& seq. pag.* 492. ait, eos, qui cum saliva grumos nigros sanguinis tussi rejiciunt, septimo die mori. *Colore varia.* Non minus mala esse videntur colore varia, quod multiplices affectus subesse denotent. Quare Hippocrat. hæc sputa simul cum dolore acuto exitialia esse voluit. *Sincera.* Sincera vero perpetuo damnantur; nam bona, ait, sputa permista esse; contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido seroso a calore consumto: flava itaque, sincera, rufa, æruginosa, fulva, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava existunt; ut Hippocrat. *in* 2. *Prognostic. pag.* 41. *lin.* 15. *& seq.* nobis tradidit. Hæc enim desperatæ salutis morbum præmonstrant. *Fœtida.* Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis sint argumentum. Graveolentiam in sputis distinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocrat. *in Aphorism. libr.* 5. *Aphorism.* 11. meminit, atque in ipsis istud esse letale. *Quæ difficulter exscreantur.* Mala quoque diximus esse, quæ difficillime exscreantur. Quod Hippocr. *in* 2. *Epidem. sect.* 1. *pag.* 940. *sub lit. G.* in multis vidit, de quibus dixit: *Tussiebant, & pauca cocta paullatim vix excreabant*. Quæ itidem fervent in gutture, cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava existunt. De his Hippocrat. *in* 2. *Prognostic. pag.* 41. *lin.* 24. *Mala etiam exscreatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture*. *Quæ non juvant.* Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimmo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippocrat. *in* 2. *Prognostic. ibidem lin.* 18. Qui non minus ibidem *lin.* 33. damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Galen. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt; quæque vero in aliquo decretoriorum dierum erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo pravo, letalia profecto existunt. Atque hæc sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

CAP. XIX.

De prædictione in suppuratis.

QUICUMQUE pus obtinent, ait Galen. *in* 2. *Prognosticorum in text.* 60. intus in corpore universo, sive contentum habeant in parte inflammatione affecta, sive etiam post eruptionem; nominare tales *empyos*, idest, purulentos seu suppuratos, licebit. *Empyi quinam vocantur.* Sed Medici assolent potissimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, *empyos*, idest, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter thoracem pulmonem-

nemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem *empyema* dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii *ampyemata*, alii *diapyemata*: alii, quum in viscere pus collectum est: atque demum alii, ut dictum est, eos solos *empyos* esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure, intra thoracem effuso, hujusmodi affectus nascitur. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur; intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod Hippocrat. *in 7. lib. Aphorism.* 38. ita expressit: *Destillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies 20.* & clarius *in lib. 5. Aphorism.* 8. de pleuriticis: *Quicumque morbo laterali laborantes in 14. dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur*. Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per supra, neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognosticor.* ita expressit: *Quicumque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis*. Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii *empyi* existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippocrat. *in quinto Aphorismorum* 15. docuit: *Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur*: & Galen. *in comment.* ait: *nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit*, quæ est totius corporis extenuatio propter insanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenienses, ut Galen. meminit, *phthœn* appellabant, atque Hippocrat. *phtisin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter siccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teste Galeno, atque sputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extussire & per sputa pulmonem expurgare possunt, ubi vero intus ipsa remanent, respirationis obstruuntur viæ, atque ægri soffocantur. Sed ad suppuratos seu *empyos* redeamus, quorum prognosis ut illustretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginosi ad suppurationem inclinent, videndum erit; & postea quibus signis nobis innotescant; tertio, quando ruptio fiat; atque demum de iis, qui servantur, & quibus signis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos speramus, Hippocrat. in hunc modum docuit: *Prognosticorum pagin. 41. lin. 35. & seq. Quicumque dolor in his affligit sedibus, non desinens neque screationis purgatione, neque ventris subductione, neque venæ incisione ac medicamento, & victus ratione, in suppurationem verti, sciendum est*. Sed quia circa puris generationem, ut Hippocrat. *in secundo Aphorismorum* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam est genitum, necesse est, in suppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet: *ibidem pagin. 42. lin. 12. & seq. Considerare autem oportet suppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & si dixerit pro dolore sibi inesse pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia suppurationum. Ex hoc igitur tempore suppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet*. Galen. vero in commento dixit, indicia suppurationis esse pro dolore gravitatem seu pondus,

Empyema quid.

Unde.

Empyicorum prognosis.

Purulenti unde futuri dignoscuntur.

Empyematis indicia.

dus, rigorem seu horrorem, atque febrem, quæ multo quam ante vehementius affligat. Addit ultra gravitatis sensum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi suppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet Hipp. *ibid. lin.* 19. *& seq. Si vero suppuratio in altero latere tantummodo fuerit, ad vertere ac ediscere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem, & utrum calidius, quam alterum sit, atque eo in incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod desuper onus illi pendere videatur, si enim id fuerit, suppuratio in altero latere est, utrovis onus existat.* Quare his signis suppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teste Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infestante, febre, anteriori quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum est; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum est, pus collectum est. Quod sane pus si auctum multitudine, atque a natura concoctum erumpens, per tussim purgetur, ita *Empyi*, idest, suppurati servantur. Quod si nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, suffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in* 2. *Prognost. pag.* 43. *lin.* 30. ait: *Seniores potius interire quam juvenes*: quoniam, ut ait Galen. *imbecilles vires habent, & ut hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tussim ac sputa expurgat; quum hi, qui servari debent, plurimum puris tussi purgare debeant.* Galen. *in* 5. *libr. de loc. affect. cap.* 3. quosdam empyos meminit sanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exspuerunt. Quare, qui plurimum exspuunt, liberantur: & hoc est, quod ait Hippocr. *in* 5. *lib. Aphorismor.* 15. *Quicumque ex morbo laterali fiunt empyi, idest, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exspuunt, aut suffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & crassitudinem, & membranæ pulmonem continentis densitatem, atque ob facultatis debilitatem, quæ dignoscuntur respiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per sputa apparente. Galen. *in libr.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. ait: *Quibus ex suppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus thorax in respiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus suppuratis pus purgare.* Ubi vero non suffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen. febricitantes tenuiter quidem, ac calore jugiter quodammodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem, cum debili febre conjunctam, nuper ex Galen. ostendimus, quem affectum Hippocr. pthisin, & Græci olim Athenienses *phthoen* appellarunt. Quibus vero notis isti empyi, tabidi facti, dignoscantur, Hippocr. *Prognostic. pag.* 42. *lin.* 25. *& seq.* hisce verbis expressit: *Omnes autem purulentos agnosci his indiciis convenit: Principio si febris non dimittit, sed interdiu tenuior, noctu vehementior est; Si sudores multi superveniunt, ac tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commendatione exspuunt, si oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potissimum summi calescunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac pustulæ circa corpus erumpunt.* Galen. *in comment.* ait, febres non dimittere, quod partes ipsæ corporis solidiores incalescunt: ex quo calor manet assiduæ febri subsimilis, perinde ut calx, debilis contingentibus; qui calor, quod hecticorum signum proprium creditur, quoties ægri esitant ac bibunt, perinde ac in calce aqua perfusa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Sudores item continuo elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tussiendi cupiditas, idest, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exspuunt, ob puris lentorem, & crassitudinem, & continentis pulmonem membranæ

Empyi quomodo tabidi facti dignoscuntur.

branæ densitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exsiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus est commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tussedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans consumitur, & digitorum interiores summæ partes, quippe carnulentiores, calidiores apparent, quod calor hecticus solidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior inest. Pedes intumescunt, inde caloris incipiente extinctione, quippe quod partes eæ ab origine longissime absunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate extincta, pustulæque erumpunt in cute, derodente sanie ex intimis sedibus ad cutim effusa. Atque hisce signis *empyi* tabidi dignoscuntur, quorum casus sunt exitiales, qui, quoad exspuere, pusque contentum excernere possunt, Hippocr. Auctore, *libr.* 7. *Aph.* 16. vivunt. Unum est, ad sputa ipsorum attinens, scitu dignum, quod in ipsis quippe tabidis desperatis, nihil concoctum observari, Gal. *in* 3. *Epid.* affirmavit; sputum cessat, ac supprimitur; alvus humida; pedes intumescunt, & reliqua fiunt, quæ desperatam ipsis salutem præmonstrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus, putrescit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tussi purgatur. Quod sane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effusum, foras erumpit, plerumque viginti diebus, & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & signa, quibus id agnoscimus, Hipp. *in* 2. *Progn. pag.* 42. *lin.* 38. & *seq.* ita expressit: *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur, talibus cognoscantur signis oportet, si dolor inter initia extitit, & item difficultas spirandi, nec non tussis, atque etiam screatio perseveret, vigesimo die exspectari, aut etiam ante, eruptionem oportet; si vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, postea exspectari oportet eruptionem, sed præire necesse est & dolorem & spirandi difficultatem, & screationem, antequam pus excernatur.* Quibus Gal. colligit signa futuræ vomicæ eruptionis esse hæc; quippe dolorem, spirandi difficultatem, tussedinem, & screationem, quæ si continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exspectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiorem. Ceterum necesse est, eroso obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus, dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetret corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris, vel ejus pravam qualitatem, expultricem ad exscreationem irritantem, refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem sinceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem, naturæ convenientem, deductam, tunicam, pus continentem, erodentem; unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt: aut propter puris copiam, vel infestam putredinem, vel utrumque simul, expultricem movens. Quæ eruptio symptomatica est & non bona: & illa, quippe pure concocto, a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur; in ea vero, quæ ante tempus fit, & symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum, bile permistum, apparet. De hac eruptione auctor Coac. præs. *in* 5. *Coac. præsag. text.* 392. ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum bilioso, ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi: proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis, Hipp. *Progn. p.* 41. *lin.* 47. docuit, quæ ita expressit: *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse,*

Vomicæ ruptio intra quodnam temporis intervallum fit.

Unde fit.

Quando ante tempus fit.

Vomicæ eruptionis symptomaticæ signa, Criticæ.

Empyi quinam servantur.

esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur: & paullo post, *ibid. p. 42. lin. 45. Hi vero potissimum supersunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album, læve, concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur; sin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* Quantum vero ad illos, qui suppurati intereunt, hæc potissimum signa, *Hipp. in Progn. p. 41. lin. 53.* exhibuit, dicens: *Contra vero, morbum ægre ferre, spirationem magnam & densam esse, dolorem non sedari, sputum difficulter extussire, valde sitire, corpus a febre inæqualiter detineri, ventrem & latera vehementer calere, frontem vero, manus & pedes frigidos esse, urinas vero & dejectiones, & somnos, & sudores, singula, uti scriptum est, mala esse cognoscere. Si quid enim ex his sputo supervenerit, morietur æger, antequam ad 14. dies perveniat, aut 9. aut 11. die.* Et paullo post *p. 42. lin. 53. Moriuntur vero,* scil. suppurati post ruptionem, *quos febris non dimiserit, aut ipsos dimisisse visa, si statim iterum accenditur, & siti quidem vexantur, cibos vero non appetunt, & alvus humida est, & pus chlorum, sive ex viridi pallidum, & lividum, aut pituitosam, & spumosum exspuunt. Si hæc omnia contingerint, moriuntur, &c.* Quod sputum auctorem quoque *Coac. præs. tex.* 390. maxime damnasse nuper meminimus. *Uxor Meandri Cæci*, ut scribit Hipp. in *Epid. lib. 4 p. 1121. text. 4. statim chlorum & purulentum* exspuit. *Filius Amphiphradis lib. 7. Epid. p. 1215. text.* 14. primo *purulentum & pallidum*, & mox *viride. Ermoptolemusque ib. text. 17. pallidum*: & Hippocrat. *in Aphor. lib. 7. Aphor. 44.* ait: *Si empyis, quum uruntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fætidum, pereunt*: & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

Quinam dereunt.

CAP. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum, significet.

Cerchon quid.

SOLET sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis, quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, Latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces, vocant, & vulgus Medicorum *ranticum*, a rancido fortasse, nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonyma, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Galen. *in lib. 3. com. de articulis* vocat κερχώδην, non κεχνώδην, a κέρχειν verbo, quod sonum notat, qui vel angustia loci, quo spiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem spiritum nonnulli δάσεα, idest, asperum appellant: illud rancidum, seu asperitatem rancidam, κερχνώδην vocat, qui affectus, *in 2. l. de caus. sympt.* est exiguus ad tussiendum impetus, quem tamen non perpetuo tussis sequitur. Nam ea, quę fauces exasperando tussim movent, Gal. *in 3. com. de articulis* nuperrime citato κερχώδην vocat. Ceterum utcumque sit, hi duo affectus maxime similes existunt, quippe κέρχων & κέρχνων, idest, gutturis fervor, seu ebullitio in gutture, a sono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & asperitas rancida: apparet vero inter ipsos differentia aliqua, quippe quod fervore, seu ebullitione, sonus & strepitus manifestius appareat; & in rancida asperitate, obscurius. His proximus

Gutturis fervor seu ebullitio.

Quid & unde.

Stertor.

mus est stertor, qui itidem est sonus similis, sed ambobus major, & manifestior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, *stertorem* strepitum ullum vocantes, qui in via subauditur & fit, quæ est inter palatum & nares, qualis est dormientium; in larynge, sive in capite, seu ostio asperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta; & in arteria ipsa κέρχνος, idest, asperitas rancida secundum aliquos, & secundum alios, stridula ejusdem arteriæ asperitas. In moribundis hic affectus Græcis etiam ῥέγχος dicitur, & vulgo Medicorum *ranticum*, quasi rancidum spiritum sive sonum dixerint, qui affectus est veluti concertatio humoris & spiritus in asperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote quum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in 2. Prognostic. pag.* 41. *lin.* 23. expressit, dicens: *Mala etiam screatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture*. Non expurgatur, nec sputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo asperæ arteriæ adhærescens a spiritu agitatus fervorem seu stertorem facit, vel branchiorum obstructionem, aut ob arteriæ & gutturis compressionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet. Hinc pectore angustos *stertorosos*, *in lib.* 3. *de dissec. resp.* Gal. vocavit. Qui duas tantum caussas huic affectui assignavit, quippe loci, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul: sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam ῥέγχος fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse letalem, sed ubi, multitudine humoris natura oppressa, non possit pulmo exscreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in *Menone*, de quo ait Hippocr. *in 7. Epidem. pag.* 1220. *text.* 47. *Arteria subsibilabat, cum stertore*: & de *uxore Theodori*, *Ibid. pag.* 1216. *tex.* 27. *Arteriæ & pectoris stridula quædam asperitas, strepitus & fluctuatio puris*: & *ibid. pag.* 1211. *text.* 9. de *uxore Polycratis*: *Intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon*, idest, asperitas, ut Valesius vertit, rancida. *Ermoptolemus ibid. pag.* 1215. *text.* 16. peripneumonicus *decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat*: & *Anginosa ibid. text.* 20. itidem cum stertore, convulsa obiit: & in *filio Amphiphradis ib. text.* 14. pleuritico, in faucibus plerumque rancida asperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris, fuerat referendum: est vero perpetuo malum, & non parum timendum, summe vero perniciosum post morbi principium, prælanguidis viribus redditis; quod id præmonstret, præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari; cumque hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescat, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat Cerchos seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una adsint alia signa bona, & nullum perniciosum illuxerit, cujusmodi fuit in *Pisistrato* visum. De quo Hippocr. *lib.* 7. *Epidem. pag.* 1223. *tex.* 56. ait: *Stertorosum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente constabat, calor remisit, simulque excretio, & stertor; evasit*. Atque hæc de prædictione ex sputis.

Unde.

Quando gutturis fervor seu ebullitio letalis.

Quando non exitialis.

CAP. XXI.

De prædictione ab abſceſſibus.

DIXIMUS in ſexto libro, quid ſit abſceſſus, differentiaſque ac ſigna, quibus Medici futuros abſceſſus in morbis prænoſcunt. Nunc ab ipſis abſceſſibus, quomodo in acutis morbis quum ſalus tum exitium prænoſcatur, perſcrutemur, ſuppoſito illos nobis affuturos: quam rem prænoſci a morbo, qui non ſolvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocrat. *in 2. Prognoſtic. pag.* 40. *lin.* 49. longo tempore mingunt, atque a ſignis ſalutaribus, Galen. *in lib. 2. de Criſib.* ſtatuit. At a quibus ſane abſceſſibus noſtrum prædicendi inſtitutum proſequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abſceſſus, multos affectus ex Hippoc. doctrina intelligi. Primo per abſceſſum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abſceſſus. Hoc ipſo etiam nomine *abſceſſus* mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, ſuppurationem, & quicquid in cutem erumpit a cauſſa interna. Aut quod magis proprie dicitur, per abſceſſum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abſceſſus omnia intelligemus, quæ in cutem erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abſceſſibus, ſalutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum ſignis coctionis, in die decretorio, in partibus a viſceribus, & a morbo longinquis, quique ſuapte natura boni ſint, & qui perſeverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum eſt a nobis ſuperioribus libris, atque demonſtratum ex Hippocr. *in Epidemiis, lib.* 1. *ſect.* 2. *pag.* 948. *lit. F.* concoctiones celeritatem portendere judicii, ſecuritatemque ſalubrem, ac proinde coctionis ſigna numquam male apparere: quo fit, ut nedum abſceſſus omnes, ſed omnes vel etiam excretiones, concocto morbo apparentes, ſint laudandæ. Eo efficacius abſceſſus judicium præſagii confirmabunt, ſi in aliquo dierum decretoriorum eruperint. Quod eo certius præmonſtrabunt ſuapte natura boni, quippe qui laudabili ſubſtantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferuntur. De iis, qui ſuapte natura commendantur, Hippocr. *in libr. 6. Epidem. ſect.* 1. *text.* 12. *pag.* 1165. ita habet: *Tubercula foras extumeſcentia, & acuminata, in turbinemque gracileſcentia, æquabiliter matureſcentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & ſi quam plurimum contraria, peſſima*: & in Prognoſticis, *pag.* 39. *lin.* 6. *& ſeq. Quæcumque exterius vergent, optima ſunt, parva, quam maxime extrorſum ſpectantia, & in aciem turbinata: peſſima ſunt, quæ magna, lata, & minime in aciem turbinata: at quæ introrſum rumpuntur, optima quæ externas partes minime attingunt*. Acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur, ab Hippocrat. laudantur; de his *in 6. Aphoriſm.* 25. ait: *Eryſipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum*. Qua ratione in angina tumorem in collo optimum eſſe ſtatuit, *Prognoſt. pag.* 45. *lin.* 20. Optimi itidem ſunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *ibidem pag.* 43. *lin.* 18. 37. dixit, omnes abſceſſus, qui ad crura fiunt, in pulmoniis vehementibus eſſe utiles; & Galen. ait: *Si quidem vera ſit ſententia* Hippocr. 2. *lib. Epid. ſect.* 1. *pag.* 1002. *lit. B. præſcripta de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi maxime deorſum, & quam longiſſime ab ægrotatione, abſiſtant, magis vero ſi concoctione pari-*

Abſceſſus unde futuri dignoſcuntur.

Abſceſſus boni.

pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo ſpectantur: magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores, quam ſuſtineri poſſint. Copia etiam copiæ humoris, morbum facientis, reſpondere debent; nam immoderatius apparentes non ſunt ſecuri, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ neceſſariam, obſideant. Qui cito matureſcunt, ac ſuppurantur, laudantur. De his forte Hippocrat. *in 2. prognoſtic. pag. 43. lin. 4. Quibuſcumque abſceſſus fiunt ex pulmoniis morbis circa aures & ſuppurantur ad inferiora loca, & ad fiſtulam perveniunt, iſti evadunt*. Boni etiam ſunt, qui perſeverant, quod a facultate robuſta fit, atque augentur, atque, ut diximus ſuppurantur, & qui una cum bonis ſignis apparent, atque ægrotos morbo vel liberant, vel allevant, qui merito ita apparentes ſunt ex judicatoriis judicantibus, quique, natura morbo prævalente, fiunt. Atque iſti ſunt abſceſſus ſalutares. Malos vero eſſe omnes abſceſſus, cum cruditatis ſignis apparentes, in diebus non decretoriis, ſuapte natura malos, in partibus proximis morbo, membriſque principibus, perſeverantes, non ſuppurantes, pauciores, copioſiores, parviores, majores, qui ſtatim exorti recurrunt, ſeu retrahuntur intus, atque evaneſcunt, cum malis ſignis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, qui morbo crudo exiſtente apparent, Galen. *in 1. Epidemior.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod ſi quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggreſſa eſſet, nihil proficiebat, immo vero ab iis ſuperata, aut in profundum recurrere permiſit, aut propter paucitatem excretionum abſceſſum moliebatur. Alias a nobis demonſtratum eſt, nullam excretionem, vel abſceſſum fidelem eſſe, quæ cum ſignis cruditatis apparet, etiamſi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & ſecuritatem promittunt. Sed ne nunc quidem cauſſæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen maturæ, quod infrequens eſſe, & debere memoria teneri dicebam. Nam poſſe fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto*. Mali itidem ſunt, qui decumbunt, in diebus non decretoriis; hi nobis quidem indicio ſunt, illum decubitum, ſive excretionem humoris non fieri a natura ſalubriter agente, ſed morbo acta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam: quare mirum non eſt, ſi perturbato ipſius naturali ordine, in diebus non decretoriis expellat. Eoque apertius mali abſceſſus dignoſcentur, ſi ſuapte quoque natura mali exiſtant, cujuſmodi ſunt, ex Hippocrat. *in 1. Prognoſtic. pag. 38. ſub finem Tubercula circum dura, bifida, inæqualia*: & *in libr. 6. Epidemiorum ſect. 1. text. 12. pag. 1165. foras non extumeſcentia, non acuminata, neque in turbinem gracileſcentia, non æqualiter matureſcentia, circumdura, non declivia, atque bifida*. Qui vero ex abſceſſibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales ſunt. Cujuſmodi fuerunt in ea peſtilentia, quam Hippocrat. *in libro tertio Epidemiorum pag. 1083. Commentar. 1. text. 13.* recenſuit; ſcripſit enim ignes malignos multos interemiſſe, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda, Herpetes multos malignos in ea peſtilenti conſtitutione graſſatos fuiſſe, plureſque iis fuiſſe interemtos. Pauciores etiam abſceſſus, & majores damnantur, de quibus Hippocrates *in primo Epidemiorum ſect. ſecunda pagin. 946. littera G. Commentario tertio* ait: *His ſuccedebant abſceſſus, aut majores, quam ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam*: & paullo poſt *ibidem litt. H. Papulæ parvæ, non eſſent excernendis morbis*: & poſtea de *Sileno lib. 1. Epidem. Ægr. 2. pag. 969. Papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant*. Copioſiores etiam tutæ non ſunt, niſi ad purulentos abſceſſus deveniant; nam nimis copioſum humorem denotant, ex quo timor eſt, ut ne

Abſceſſus mali.

tan-

tantum cutis, ſed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex neceſſariis obſideatur. Qua ratione Auctor *Coac. præſagiorum text.* 114. merito dixit: *Quibus in febre continua puſtulæ toto corpore excitantur, letale, niſi ſuperveniat purulentus abſceſsus*. In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abſceſſibus, aut parvis aut magnis ſcatent, periculum eſt, ne retrocedant, principemque vel vitæ neceſſariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod eſt exitioſum. Hujuſmodi caſum Hippocr. *in Tymonactis puero* vidit, de quo *in 7. Epidem. pag.* 1238. *text.* 114. ita habet: *Tymonactis puero, quaſi duorum menſium, exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogaſtrio, & tumores valde rubicundi. Sedatis autem his convulſiones & epileptica fiebant ſine febre multis diebus, & mortuus eſt*. Non minoris periculi ſunt, tumores admodum rubentes, ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant; iis etenim valde rubentibus, liventibus, ac maxime nigris, merito de ægrotorum ſalute plurimum dubitandum putant, Hipp. *in* 1. *Epidem. ſect.* 2. *pag.* 946. *ſub finem*: (*confer. autem notas Fœſii, qui non legit* Μελαινόμενα, *nigricantia, ſed* μὴ λυόμενα, *autem* μολυνόμενα.) in ea peſtilenti conſtitutione ait graſſatos fuiſſe *tumores ſecundum aures nigricantes, qui nihil denuntiarent*: & in *Critone lib.* 1. *Epid. Ægr.* 9. *pag.* 985. moribundo puſtulæ nigræ eruperunt: & papulæ, quæ *Sileno, ib. Ægr.* 2. *pag.* 969. ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis ſimiles, valde rubentes. Abſceſſibus vero ſine ratione ſublatis nedum fidere non debebimus, ſed quinimmo ab ipſis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægreſſa aut vacuatione, aut purgatione, vel a natura, vel ab arte, intus retrahuntur, atque evaneſcunt. Hujuſmodi abſceſſus periculum delirii & mortis inferre, Hipp. *in* 2. *Prognoſt. pag.* 43. *lin.* 27. notavit. De his *in* 6. *Epidem. ſect.* 4. *text. pag.* 1179. *Quum in morbo aliquo judicationis tempore tumores ſecundum aurem exorti, prius quam ſuppurentur, inaniuntur, ideſt, retrahuntur, & evaneſcunt, exſpectare oportet ita affectis recidivam*. Gal. vero *in* 1. *Prorrh. com.* 1. ait: *Talium autem ſignorum genus deterrimum eſſe conſtat, nempe, quæ vel tubercula, vel puſtulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, graviſſima omnium exiſtunt, omniumque maxime, ubi abſceſſus neque ob humoris fluxi tenuitatem, aut partis laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti diſcutiendi poteſtatem habentis, ſed ob virium lapſum intus recurrerunt*. De his Hipp. *in* 1. *Epid. ſect.* 2. *p.* 946. *ſub finem*: *Quibuſdam in articulos, præſertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie ceſſabant, ſtatimque ſuperati ad priorem ſtatum redierunt*; quod in *Anaxenore ſplenitico, & mali coloris* Hippocr. *lib.* 7. *Epid. pag.* 1239. *text.* 124. animadvertit, qui tumorem habuit in coxendice, quo evaneſcente, ipſe mortuus eſt. Ceterum utile erit, diſtinguere abſceſſus longo tempore perſeverantes, & poſtea intus recurrentes, ab his, qui ſtatim oborti recurrunt; hi enim longe majus periculum quam ii minantur, quod Gal. in 1. *Prorrhet. com* 1. confirmavit, quum dixerit, tales abſceſſus eſſe deterrimos, atque etiam ait, ſudores quoque, qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſaverunt, pravi ſunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, ſed præ imbecillitate non abſolventem, præmonſtrent, Hippoc. in 1. *Epid. ſect.* 2. *pag.* 946. *ſub finem*. papulas parvas, quod ſtatim evaneſcerent, peſſimas obſervavit; & paullo ante de malis abſceſſibus dixit, *ibid. lit. G. Sed ſtatim redierunt & deterius evaſerunt*. In *Euphranonis filio, lib.* 5. *Epid. pag.* 1161. *tex.* 92. qui mortuus eſt, exanthemata oborta parum durarunt, & abſque ratione evanuerunt. Et hæc de abſceſſibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abſceſsus Medicis innoteſcunt: peſſimi enim ſunt, qui prope viſcera in cute erumpunt. Quo fit, ut abſceſsus poſt aures, perpetuo ſint ſuſpecti; nam forte ſuperveniunt fractis inde viribus.

Tumores periculoſi.

& vi-

& videntur novas caussas morbi attexere. Fessus æger magnos abscessus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & suppurationem faciendam, ferre nequit: parvi vero non solvunt. Sunt vero magis, ut dictum est, suspecti loci ratione, quippe, quod cerebro sint proximi: non secus & tumores sub alis loci ratione damnantur, & bubones ipsi in inguinibus, qui tumores solent grassari tempore pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Non minus etiam ii, qui nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimmo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus, de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prænoscendos Hippocr. *in Prognost. pagin.* 43. *lin.* 7. docet: *In hunc modum ista consideranda sunt. Si febris detinet, neque dolor conquiescit, neque sputum ex ratione procedit, neque biliosæ sunt alvi dejectiones, nec bene solutæ ac sinceræ, nec urina admodum multa, multum habens sedimentum, suffragantur vero ad salutem reliqua omnia salutaria signa, in his ejusmodi abscessus orituros sperare convenit. At hi oriuntur quidem in locis infernis, quibus circa hypochondria inflammationis quid subest: illis autem in supernis, quibus hypochondrium molle & doloris expers permanet, & cum spirandi difficultate aliquandiu laboraverint, quæ citra aliam evidentem occasionem conquiescat*, Propria ergo Parotidum futurarum signa sunt, ubi morbus non fuerit valde diuturnus, si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, quumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in* 1. *Prorrh. comm.* 75. *text.* 76. & 77. sommum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit: & Auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 168. dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas. Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus, in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quos Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in lib.* 1. *sect.* 1. *pag.* 938. *lit. E.* & 939. *lit. D.* dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant*. Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida: illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime; quo fit, ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque, residentia, neque suppurantia appareant: de his Hipp. *in* 1. *Epidem. sect.* 2. *pag.* 956. *sub lit. F. Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis, quum febris decretorie sedatur, non resident, neque suppurant, his biliosum alvi profluvium, aut dysenteria, aut sedimentum urinarum crassarum, ea solvit, uti evenit Hermippo Clazomenio*. Optimæ sunt, vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus, vel purgationibus, resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio (*Vide ejus historiam lib.* 1. *Epidem. Ægr.* 10. *pag.* 985.) exuberarunt. De his forte meminit auctor *Coac. præsagiorum*, ita dicens: *Tussiculæ, quæ cum sputationibus procedunt, emolliunt parotides*. Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutares exstunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus

Parotides unde futuræ prævidentur.

Quænam bonæ.

Quænam malæ.

viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum malis signis apparentes, atque febrem non allevantes, sed quinimmo ægris ab ipsis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt absque caussa. Has recidivam præmonstrare Hipp. *in 6. Epidem. sect. 4. text. 1. pag.* 1179. tradidit, & Galen. deterrimum esse signum *in primo Prorrhet.* statuit; quales *Nicolai Concubina Epidem. lib. 7. text. 50. pag.* 1221. habuit, quibus abscessibus, magnis, sine signo sublatis, mors eam est subsecuta. Auctor *Coac. Præsag. text.* 138. ait: *Si ardenti febre abscessus, ad aures facti, non suppuraverint, non valde servantur:* & *ibidem. text.* 207. *Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, si morbum non solvant, neque maturent, aut ex naribus sanguis fluat, vel urinæ deponant sedimentum crassum, moriuntur.* Et itidem Auctor *Coac Præsagiorum text.* 201. *Tumores circa aures post expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt:* & ibidem *text.* 206. scriptum est, in suppuratis parotidibus pure non albo effluente, letale esse; *ibid. text.* 205. pravasque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Galen. vel etiam de iis, quæ probe suppurarunt, intelligi debere, nobis præmonstrasse, nupperrime meminimus. Unde vel etiam parotides suspectæ erunt, absque signis conctionis, probe suppuratæ. Quales in *Cratistonacte*, & *ancilla pictoris* ab Hipp. *lib. 1. Epid. sect. 2. pag.* 958. *sub lit. B.* (*Foesius tamen loco pictoris legit fullonis.*) fuere observatæ, quibus, uti dictum est, probe suppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ seu maculæ noncupatæ, comprehenduntur; deque pustulis, carbunculis, bubonibus tumoribus hypocondriorum, nihil superest ad ipsorum prognosin illustrandam dicendum, quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, quum in hoc ipso capite, quod absolvimus, tum in aliis libris satis accurete expenderimus.

FINIS.

HIERONYMI FRACASTORII

Veronensis M. D. V. Cl.

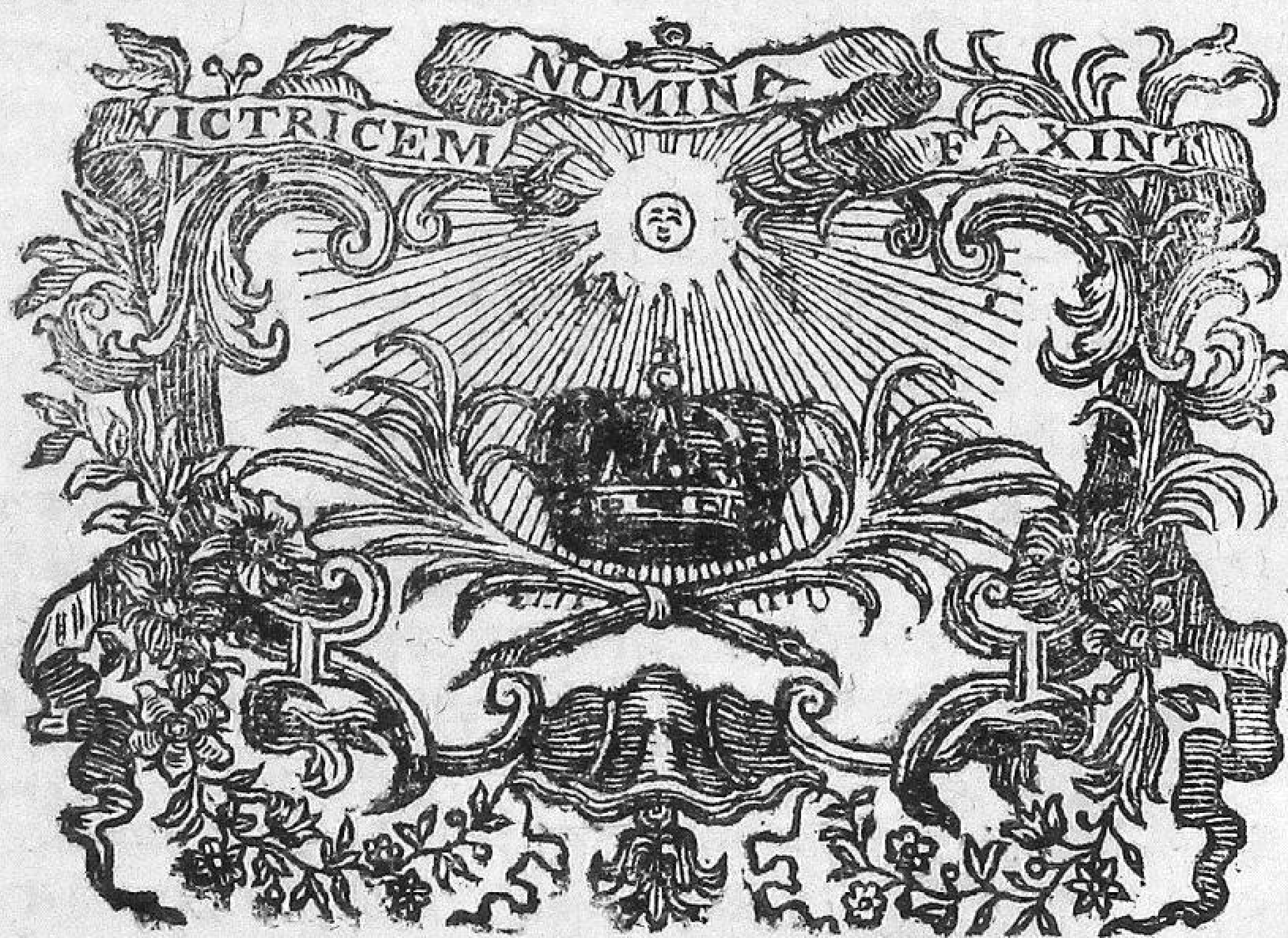
DE DIEBUS CRITICIS

LIBELLUS

Additus PROSPERO ALPINO de Præsagienda Vita & Morte Ægrotantium.

Porro judicari in Morbis est, quum morbi augescunt, aut marcescunt, aut in alium morbum transeunt, aut desinunt. Hippocr. de Affectionibus.

A Generatione ἀπὸ γενήσεως exordiri oportet. *Erotianus ex Hippocr.*

VENETIIS. MDCCLI.

Ex Typographia Remondiniana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

HIERONYMI FRACASTORII DE CAUSIS CRITICORUM DIERUM LIBELLUS.

NATURA Dei optimi munus cum tota, qua aut oculis cernitur, aut concipitur animo, admirationis multæ plena est, tum maxime, qua in animalibus viget; nam & animalia ipsa, & quæ ab iis fiunt sensus, cognitiones, appetitiones, generationes, & motus reliqui admiranda omnia sunt; nec vero, & quæ iis accidunt, non multa sunt, quę non parvam sui admirationem præbent: inter quæ illæ in primis sunt, quæ Crises appellari consuevere, quarum vel adeo mira natura est, ut neque adhuc satis perspectum sit, quam omnino causam habeant; nam quosdam esse diæs constat, quos perinde ac fatales natura ante omnes deligit, in quibus de morbis decernat, quosdam vero ita neglectos esse, ut nullas umquam Crises videant, nullo naturæ munere habeantur digni; quæ admiratio sapientes & naturæ interpretes viros in diversas opiniones perduxit; quippe Pythagoræis visum est certis numeris Deos & naturam gaudere; ante omnes septenario, quem ad rationem Crisium nonnihil conferre arbitrati sunt. Philosophorum vero nonnulli causam omnem dierum in Crisibus casui adscribunt. Astronomi autem cęlo & sideribus, Lunæ præsertim, quam per septenarios suæ conversionis dies rebus, quæ hic sunt, impetum quemdam ac vim immittere affirmant. Soli medici videntur mihi rerum suarum suique muneris obliti: soli enim ipsi quum viam facultatemque habere possent inquirendi inveniendique rationem Crisium, tum fortuna, nescio qua, ab Astrologis seducti persuasique illorum opinionem secuti sunt: quos quum omnes, tum præcipue Gal. mirari licet, qui alioqui tantus philosophus, tam accuratus, & medicinæ parens, ac veluti Deus tam facile persuaderi potuerit, ut facultate proprię artis neglecta, præstigiis alienæ involvi passus sit; sed certe de magnis ingeniis illud dici par est, quod & de magnis venatoribus, qui sæpe, quod multa sectentur, quædam negligentius insequitur: unde nihil mirum videri debet, si & Gal. qui tot invenit, qui tanta scripsit, qui ingentem illam medicinæ molem digessit, formavit, condidit, quædam tandem effugerint. Posteriorum vero uti nulli ab eo recedere ausi sunt, ita qui hac de re scripsere, omnes id solum curasse videntur, ut aut Galeni scripta, aut Astrologorum placita declararent; operæ pretium igitur existimamus, si

rursus hoc saxum vertatur, atque inquisitio tam dignæ, tam necessariæ rei habeatur: si enim per ea, quę in nobis sunt, ratio omnis & causa Criticorum dierum ostendi possit, bene erit ab eo labore Lunam, & beata illa corpora liberare, quæ quum alioqui multa penes nos faciant, tum & multa a nobis & a natura fieri sinunt. Equidem scio Galenum sophistas vocare, conviciis maledictisque prosequi, si qui ratione nulla malint hanc rem inquirere, quam minime Astrologis credere, præcipue Ægyptiis, qui asseveranter hæc a Luna fieri affirment: sed certe, nedum si Ægyptius aliquis Astrologus, sed si Ægyptius aliquis Deus, aut Anubis, aut Osiris hæc mihi dixerit; non facile credam. Sophistam autem obsecro, ne quis me prius vocet, quam hæc amice atque æquo animo cuncta perlegerit. Referemus igitur, quę in hujus rei pervestigatione, quam diligentissime habuimus, nobis tandem comperta sunt, quæ neque prius credi audirique volumus, quam & re ipsa, ac rerum (ut ajunt) magistra experientia fuerint comprobata: ejusmodi enim sunt, ut & rationibus credi, & observationibus plane sperari possint.

CAP. I.

DE causis igitur Criticorum dierum acturi, ea præmittemus in primis, quę circa morborum dies sunt observata: deinde referemus, quo pacto alii eorum causas reddere tentavere, tum demum, quomodo & nos per magis rationabilia, & consentanea magis naturæ reddendas existimemus. In primis igitur recipiendum est nobis dierum, per quos ęgritudines pergunt, alios Criticos dici, in quibus, quę fiunt Crises, majori ex parte fiunt, alios vero non Criticos vocari, in quibus perraro visuntur Crises: quosdam vero medios esse, observatum enim esse constat & majorum nostrorum experientia, & ea, quę in dies fit, certis diebus innumeras Crises videri. certis rarissimas, aliquibus medio modo se habere: item & inter Criticos vocatos, quosdam esse precipuos, & quasi principes, quosdam principatu minores, porro & alios esse indicativos & quasi nuncios ejus Crisis, quę in die principe futura est. Critici ergo sunt 4. 7. 11. 14. 20. 21. 27. & secundum alios 28. & alii, quos recensere necessarium non est. Pręcipuos autem omnium esse constat 7. 14. 20. & 21. quamquam de 20. & 21. non plane inter antiquos convenit, uter magis Criticus sit. Archigenes enim magis amare 21. visus est; Hipp. vero & ejus sectator Galenus 20. magis: sequuntur deinde principatu minores 11. & 4. Non Critici vero sunt 6. 8. 10. 12. 16. 19. 22. & 25. quamquam 6. quandoque Crises nonnullas videat, verum illę non proprie Crises sunt, quare & ipse inter Criticos recenseatur: medio vero modo se habent 5. 9. 13. 17. 8. & 24. sed horum 17. 13. ad Criticos appropinquant magis, 9. vero ad non Criticos. Indicativi vero sunt 4. quidem septimi, 11. decimi quarti, decimusseptimus vigesimi, 24. vigesimi septimi, omnes quidem quarti a die, in qua perfecta futura est Crisis; hęc igitur quod ita sint, recipiendum est: cur autem ita se habeant, & unde tanta dierum diversitas enascatur in morbis, nunc inquirendum.

CAP. II.

PYthagoricorum autem dogmata aut referre, aut refellere supervacaneum quidem videtur, quando jam satis manifestum est neque numeros, neque in universum quantitatem ullam principium actionum esse posse, nisi forte per accidens.

Philosophorum vero quicumque rationem dierum in Crisibus casui donant, rationabilius quidem magna ex parte loquuntur: dicunt enim quæcumque agunt & patiuntur, omnia certa inter se ratione proportioneque consistere, & certo tempore agere, hæc quidem majori, illa minori, ut accidit:

accidit: quare & circa Crises, quod die septima aut quartadecima humores moveantur in nobis, nulla certa alia causa est, nisi quod talem accidit esse proportionem naturæ ad humorem, quem tanto tempore concoquit, concoctum expellit, hunc quidem in septima, illum in quartadecima: quemadmodum & ignis hoc quidem robur una die, illud duabus absumit: & bilis quæ flava est, per tertias, quæ atra, per quartas movetur: sicut igitur in his non quærimus rationem dierum, ita nec circa Crises debemus quærere, sed solum cur hoc humoris genus citius, illud tardius moveatur.

Verum enim vero, tametsi verum hi in universum dicunt, certam esse inter agentia proportionem, & certam mensuram temporis, tam simplicem tamen causam habere Criticos dies existimandum non est, sed magis credendum quędam etiam ad Crises concurrere, propter quæ certis diebus multæ, certis paucæ spectentur Crises: si enim sola illa proportio accederet, profecto non magis septimam, quam octavam & nonam diem Criticam videremus, siquidem paullulum immutata materia, & in octava & nona spectarentur Crises.

CAP. III.

CUM Astrologis vero, & Medicis, qui eos sequuntur, majus mihi negocium parari video, quorum alios Astrologiæ, alios Galeni amor permoveat: sed hi certe si non ob aliud nobis infensi sint, injuste quidem nobiscum agant, quando & nos alioqui Astrologiam veneramur, & Galeni nomen ac memoriam uti sacram sanctamque colimus: quicquid vero molimur, id omne veritatis & philosophiæ amore facimus, quę in nullius verba jurare addicta est. Referemus igitur, quę medici ex Astrologorum decretis scribunt; certum esse inquiunt per septenarios dies Crises incedere, circaque illas potissimum fieri: quum vero & Lunam quoque certum sit per septenarios dies & cęli quartas rebus, quæ hic sunt, impetum quemdam & vim ingerere, quidnam aliud censendum sit, quam Lunam, quod septenarias illas commotiones immittat Crisibus? Efficax quidem atque evidentissimum signum est hoc rationem dierum in Lunam referendam esse, quum præsertim nihil aliud sese offerat, quod in medium afferri possit. Dupliciter autem quum Lunæ conversionem dimetiamur: & per reditum ad Solem, quem mensem civilem vocant, & per reditum ad certum punctum in zodiaco, quem lunarem appellant mensem: in utroque quidem mense manifestum esse dicunt Lunam per cœli quartas & septenarios dies commotionem impetumque rebus hic inferre. Civilis enim mensis ex diebus 29. horis circiter 13. constat, quod tempus si per quartas suas partiaris, erit quarta quælibet dies 7. horæ ferme 9. circa cujus temporis extremas 24. horas res maxime a Luna moveri testimonium dicunt & illos facere, qui circa maritima versantur, & illos, qui circa rustica. Similiter autem se habere ajunt & in Lunari mense, qui ex diebus 27. horis 8. conficitur, quod Astrologi præsertim Ægyptii affirmant, quibus credendum esse Galenus præcipit, ac pœne minatur: cujus rei & gravissimum testimonium afferunt, dicunt enim ægrotante aliquo, si Luna forte fortuna in eo puncto fuerit, quo ille exortus fuit, tum ei bonam vel malam conditionem allaturam, quum in quarta cœli ad eum punctum extiterit: si enim oriens ille in eo puncto salutares felices stellas habuit, tum Lunam ab ea quarta salutem elargituram, si vero infelices in ortu stellas sortitus est, periturum quidem ab ea cœli quarta. Ex quo existimari debet septenarios Lunæ dies hic magnam quamdam facultatem & vim habere. Hæc igitur sunt, quæ medici partim nautarum, rusticorumque testimonio, partim Ægyptiorum Astrologorum de Criticorum dierum causis referre solent. Nos autem Astrologorum ac Galeni amicos rogamus, ut contenti sint placide & sine stomacho nobiscum hanc rem inquirere: primum enim examinabimus, quæ experientia observationibusque consistere medici dicunt: mox aperte (ut

arbi-

arbitror) ostendemus; quomodo quasi fascinationibus Astrologorum lustrati, & vomere & sudare in septima & quartadecima sine Luna possimus.

CAP. IV.

IN civili, inquiunt, mense tum nautæ, tum agricolæ affirmant per cœli quartas commotionem majorem rebus Lunam dare; at certe decebat eos ab iis accipere, quænam ea essent in quibus major illa commotio videatur, si enim in universum ita esse circa maria affirment, falsum nimirum asserunt: primum enim circa maris crementa & decrementa (quos æstus vocant) constat non majorem commotionem per quadraturas Lunæ fieri: quando per id tempus vel minimos cerni æstus manifestum est: at vero majores & ventos, & tempestates non circa septimam Lunæ diem, sed circa quintam exsurgere nautis omnibus notum est: quod & Virgilius & Hesiodus quoque notarunt, quum quintam esse fugiendam præcepere; quænam igitur ea sunt circa maria, in quibus major illa agitatio percipiatur? Testacea fortasse, & crustacea, & id genus dicent sub quadraturis Lunæ excitari magis, & nutriri, & pinguescere melius, quod certe neque negamus: nam per conjunctiones Lunę tum & calor, tum & humor exiguus in illis est, vegetari autem excitarique uterque incipit tum forte, quum Luna circa quadraturas versatur, non quidem ea de causa, quod Luna in quarta cœli sit, sed ob id magis, quod tunc tantum demittitur luminis, quantum sufficiens est ad fovendum eorum animalium calorem, humoremque pro alimento suggerendum, cujus signum illud est, quod non solum per quadraturas pinguescunt ea animalia, sed etiam post, & magis; manifestum igitur ex his esse potest nihil ea exempla ad Crises facere, quæ e maritimis accepta sunt. Circa rustica vero quædam ab agricolis tum maxime fiunt, quum semiplena est Luna, non certe alia de causa, quam ut extrema effugiant, hoc est, conjunctiones, & oppositiones, quorum utrumque quibusdam rebus obesse solet, hoc quia nimii humoris est, illud quia exigui caloris; quæcumque igitur ob humoris abundantiam nata sunt aut putrescere, aut in luxuriem abire, iis oppositiones Lunæ timent: quæ vero caloris inopia sterilescere, illis conjunctiones cavent: qua de causa medium tempus eligere solent ; arbores igitur, quas duraturas volunt, multas per plenilunia non cædunt, multas per Lunæ silentia: in altero; enim ob nimiam humiditatem putrescant, in altero inopia caloris emarcescant; nihil enim refert ad putredinem efficiendam, sive humor plus æquo accesserit, sive calor, qui continet mistionem, defecerit, similiter & satorum quæcumque facile luxuriant, ut faba, & aphaca, & cicer, & pæne omnia, quæ siliquam gerunt, nec per conjunctiones, nec per oppositiones Lunæ serunt, magis vero oppositiones etiam timent. Idem & circa vindemiam & vina conficienda nonnulli observant, per plenilunia enim humidiora, quam par sit, & aquosiora vina fiunt, per coitus vero frigidiora & minus potentia; atque hæc fere illa esse existimo, quæ rustici observent, non quidem quod in quartis cœli ulla vis major insit, sed quod lumen id mediocre aptissimum quibusdam rebus conficiendis videtur; quod vero in ore vulgi est per quartas Lunę mutari aeris constitutiones, & serenitates, & pluvias, & id genus, vel ipsi vulgo notum est esse mendacissimum.

At in lunari mense Astrologi Ægyptii affirmant cęli quartas vim habere maximam, exemplo eorum, qui ægrotant Luna eo in puncto existente, in quo enati illi sunt: sed profecto (ut suas Ægyptiis condonemus observationes) mirari tamen Gal. ipsum debemus, qui quum optime alioqui naturam inductionum nosset, tum uni tamen exemplo tam facile manus dederit. Inductionum enim aliæ necessariæ sunt, aliæ probabiles tantum, & harum aliæ simpliciter probabiles, aliæ secundum quid & ad hominem. Necessariæ sunt: aut in quibus inductio ad omnia singularia fit, aut in quibus omnia singularia prorsus similia sunt, & nullum accidens pati possunt, ut mathematica: aut in quibus inductio in paucis quidem fit,

ſed ratio ad naturam communem & ad univerſale fit. Quod ſi nec in omnibus inductio fiat, nec ſingularia prorſus ſimilia ſint, nec ratio ad communem naturam ſit facta, tum quæ fit inductio probabilis ſolum eſt, ſimpliciter quidem probabilis, ſi in valde multis ſit habita, aut ratio ad communem naturam quidem fiat, ſed per communia, ſecundum quid autem probabilis, & ad hominem, ſi in paucis inductum ſit: quid igitur dicemus de Ægyptiorum inductione? primum quidem ſi dixerint in omnibus & quartis cęli, & rebus omnibus ita obſervaſſe, rem quidem vulgo impoſſibilem affirmabunt, ſed certe nec ſingularia prorſus ſimilia ſunt, quartæ quidem enim cęli, quatenus quartæ ſunt, & mathematice conſiderantur ſimiles nimirum ſunt omnes, at quatenus agentes, & quatenus in illis Luna operatur, non ſimiles certe ſunt, ſed accidentia multa patiuntur. At vero nec factam fuiſſe ad naturam communem demonſtrationem dicendum eſt, nam quæ quidem communis eſſe ratio poteſt ad naturam quartarum cęli? niſi forte dicant in quadraturis Lunam terræ proximiorem fieri, in oppoſitionibus plus luminis ad nos demittere. Verum hoc erat in civili menſe, non in lunari, de quo nunc quærimus, quartæ autem lunaris menſis ut plurimum extra quadraturas ſunt, ex his igitur eſt videre neceſſitatem nullam habere Ægyptiorum inductiones, ſed nec ſimpliciter probabiles eſſe, quum nec in valde multis obſervationem fecerint, nec probabilem rationem ad univerſale. Cur igitur ſophiſtas Galenus vocat, cur maledictis inceſſit omnes, qui rem iſthanc velint rationibus inveſtigare? ſi enim vix probabile ſecundum quid, & ad hominem eſt, quod Ægyptii dicunt nihil neceſſitatis continens, quid prohibet aliter eſſe poſſe, quod æquum decenſque eſt a Philoſopho homine inquiri?

CAP. V.

SED quid adeo laboramus? dentur omnes Ægyptiorum obſervationes, valent nautarum, agricolarumque teſtimonia, moveat Luna fortius per quartas cęli utriuſque menſis moveat per quartas Natalicii puncti fortius, quam tamen cauſam illis Criſibus dabimus, quæ extra quartas utriuſque menſis, extra quartas Natalis fiunt? rariſſime enim contingit, ut ſeptenarii morborum dies cum ſeptenariis Lunæ coincidant.

At hic conſurgunt recentiores quidam Aſtronomi ſimul & medici, ac vocem tollunt, clamantque nos Aſtrologorum decreta non intelligere, neque enim ita eſſe, ut in ſolis menſium illorum, & puncti Natalicii quartis Luna res moveat, loco enim exempli hæc ſunt, ſed ita accipi oportere, ut quocumque in puncto quis ægrotavit, Lunam per quartas cęli ad eum punctum commotionem inferre, ut ſi heri Dion, hodie Callias in morbum incidit, per ſuam ſeptimam Dioni, per ſuam Calliæ Luna impetum dabit, quare & ad omnes Criſes concurrere, ſed per ſeptenarios cuique ſuos.

Nos vero medicos iſtos atque Aſtrologos rogamus, ut paulliſper conſideant, & vocem demittant; volumus enim quædam eos placide percuncteri, ac primum illud, numquid, quod dicunt de Luna, in morbis ſolis ſpectetur, an & omnibus aliis quæ nova fiunt: ſi quidem in omnibus ita eſſe dixerint, numquid igitur, ſi Praxiteles Jovem facturus hodie marmor incidere cœpit, die ſeptima felicius aut infelicius? & ſi fontem quis hodie derivaverit, numquid largius ille fluet, in ſeptimam? ita enim fieri oporteret, quando & in fluxu humorum noſtrorum idem contingit, & ſi colonus agrum ſtercorarit, opimiorem in ſeptima videbit quam in octava? quoniam ita ſe habet & humor, qui in nobis putreſcit; quæ certe omnia quam ridicula ſint, nemo eſt qui non videat. Si vero in ſolis morbis ſeptenarii hi Lunæ motus vim ſuam habent, mirum perfecto eſt cœli quartas virtutes has dare Lunæ in ſolis morbis, & non hoc ſolum Galenus dicit affirmari ab agricolis & nautis, ſed multo amplius teſtimonium afferre voluit; ſed quoniam placide quum his Aſtrologis agimus, placet quidem

ut in solis morbis inquiramus, quale sit, quod de Lunæ septimis nuper dixere. Primum autem illud statuatur, Crisim esse localem motum humorum si igitur Luna hunc motum facit, querimus, an eam vim facultatemque movendi humorem per se, & (ut ajunt) essentialiter habeat, an ab alio acquirat, aut loco, aut aspectu, aut reflexione luminis, aut alio; si quidem essentialiter id habet Luna, non igitur in septima magis, quam & in octava movebit, & nona, quæ enim per se insunt, semper insunt, & idem semper operantur. Si vero ab alio acquirit, quicquid sit illud, si id quidem unum est & determinatum, quales sunt quadraturæ & oppositiones, & quartæ natalis puncti, tum ergo solum movebit Luna, quum in eo erit, aut loco, aut aspectu, aut alio, recedens autem non movebit: at vero si unum & determinatum non est id, a quo virtus Lunæ datur, sed talia sunt omnia puncta, in quibus quis ægrotet, ut per septimam cuique suam efficacior sit Luna, primum quidem hoc poni valde mirum est, sed tamen ponatur: sit ergo ut hodie Dion ægrotet, cras Callias, postridie Plato, in aliis alii, omnes quidem eadem ægritudine & ad septimum Crisim factura, per suam igitur cœli quartam Luna unicuique Crisim dabit, in septima quidem Dioni, in octava Calliæ, quæ illi septima est, in nona Platoni, ipsi septima, & ita in aliis: at certe si ita fiat nimirum Luna quotidie eumdem effectum faciet, Crisim videlicet, & localem motum humorum: quod enim in Dione fit in septima, in Callia fit in octava, in Platone in nona, in aliis in decima: idem autem effectus si fiat diebus singulis, oportet & causam continenter eamdem esse; diversa enim si sit, eumdem effectum non faciet; si igitur a loco acquirit Luna eam vim & facultatem movendi, omnia quidem loca successive, & puncta omnia eamdem habebunt vim, quare & quocumque in loco sit Luna, idem semper operabitur: igitur ita in octava movere Dionem poterit, sicut & in septima; locus enim in quo est in octava, eamdem vim habet per se.

Nec certe dici illud post non moveri in octava Dionem, quoniam illi septima non est, quod enim punctus aut locus septenarius alteri sit, respectus quidem est forinsecus veniens, quem & nos facimus, respectus autem nihil ipsi per se agunt, nisi in re, & in causa mutatio aliqua sit.

Si ergo locus, qui in octava est, eam vim per se habet movendi humorem, sive septimus sit, sive octavus, semper eodem modo movebit: quam ob rem nihil tandem esse manifestum est, quod dicunt Lunam ægrotanti cuique per suas septimas commotionem ad Crisim dare.

Præterea pœne risu dignum est dicere primum, verbi gratia, punctum arietis primo cancri & primo libræ solum respondere, secundum secundo, tertium tertio, & ita in aliis, simplex enim corpus est cœlum & ejusdem naturæ, & virtutis per totum orbem: quod si diversæ naturæ primus arietis, & secundus cancri est, quo ergo modo Luna eumdem effectum facit, & in secundo cancri; nam & in eo humorem in Callia movet? mussitant ad hæc paullisper Astrologi quidam, tamen aliud quid comminiscuntur, ac dicunt eo in puncto, quo quis ægrotat, infundi a Luna nescio quid, quod nonnisi per septenarias periodos vim suam edit: sed certe & hoc ridiculum est, & in idem redit, quod enim hodie Dioni infunditur, cras infundetur Calliæ, postridie Platoni, idem ergo quotidie effectus fiet, quare & eamdem oportet continenter causam existere, unde & idem diebus singulis efficiet Luna, & in omni subjecto, si paratum sit. Eadem dicantur, si Luna eam vim ab aspectu acquirit, aut reflexione, aut alio.

Postremo (ut tandem finem faciamus, jam enim molesti videri possumus aperta in re) ad hæc advertere Astrologorum amicos rogamus; supponamus autem in primis actionem omnem nonnisi contactu fieri, cœlum autem & sidera,

ſidera, quum huc non pertingant, agere quidem per aliquid huc demiſſum, id vero aliquid ſpirituale eſſe, dico autem ſpirituale qualitatem contrario carentem, quæ & momento diffundi ſolet, quale lumen, & ſi quid aliud ejuſmodi demitti a cœlo poteſt; ſpiritualium autem actiones (ut in iis, quæ de contagione diximus) omnes hæ ſunt, & non aliæ. Primum quidem videntur poſſe qualitates illas producere, quæ primæ vocantur, ut lumen videmus calorem facere, quocumque id modo fiat.

Deinde videntur & vim trahendi ac fugandi quædam habere, quod in Magnete, Adamante, Electro, & aliis quibuſdam eſt manifeſtum; certa enim attrahunt, quod non aliter poſſe facere, quam per ſpirituale aliquid demonſtratum eſt in aliis: at vero & in Antipariſtaſi multorum palam eſt fugare ſeſe nonnulla per ſpirituales qualitates; poſſunt deinde & hæc eadem ſpiritualia in animalium membra modo triſtitiam & diſplicentiam, modo ſuavitatem & voluptatem ingerere; recepta enim in nobis neceſſe eſt aut ut grata atque amica recepi, aut ut ingrata & inimica: ſic ſonus, & ſapor, & odor, & lumen, & id genus reliqua recipi conſuevere. Poſtremo quod eadem poſſint id cognitioni repræſentare, unde effluxere, manifeſtum eſt: tot igitur & non plura poſſe facere ſpiritualium unumquodque ſupponendum eſt nobis. Si igitur aliquo horum mediante concurrit ad Criſes Luna, quærendum eſt, quonam prædictorum modo concurrat, generando ne aliquam qualitatum primarum, an trahendo, vel fugando humores, an diſplicentiam vel voluptatem ingerendo? horum enim aliquid dic i neceſſe eſt, nam cognitionem ad Criſes faciendas præbere, nemo eſt qui dixerit. Sed certe quicquid horum detur, una quædam communis ratio contra eſt, particulares autem multæ, nam primum quicquid ponant, ſupervacaneum eſt, & ſine neceſſitate; ſive enim ſpirituale illud calorem generet, noſtrumque eo modo augeat, ſive trahere vel fugare dicatur, ſive diſplicentiam ſtimulumque in membra ingerere, in caſſum ponunt omnia, quando ea nobis omnia ſunt, quantum ſit ſatis, calor, propulſatio, ſtimulus; particularius autem inquirendo ſi ſpirituale illud ob id ad Criſes concurrit, quod caloris ſit productivum, lumen ergo id erit: at certe lumen non una die magis quam alia calorem ſuggerit, niſi quo plus ad terram reflecti, quod in Sole quidem accidit, quanto directior ſit nobis, Luna vero quod plus luminis a Sole recipit, recipit autem continenter plus, quo magis ab eo removetur, quare quum octava & nona die abſcedat a Sole magis, utique & in iis calorem apportabit majorem ſemper, quam in ſeptima. Si vero dixerint non hoc modo ſpirituale illud operari, ſed magis aut trahendo humores, aut fugando, illi quidem primum ſciant, quæ ſeſe invicem trahunt, aut pellunt, omnia finem in natura habere, quo ſic mutuo conſerventur, hæ quidem repellendo contraria, illa trahendo affinia conſimiliaque, at inter cœlum & humores noſtros hic finis eſſe non poteſt, neque enim inimicitiam ullam cum humoribus cœlum habet, nec trahendi neceſſitatem, quo aut conſervet, aut conſervetur. Præterea, quæ ſeſe trahunt, omnia eo uſque ſeſe attrahunt, quo in unum coeant, niſi impediantur, hic enim attractionis eſt finis: trahi autem humores uſque ad cœlum neminem dicturum arbitror, niſi ſi quis etiam putare poſſit paſci ſidera, ut antiqui poetæ dixere. Impediri vero cœlum perpetuo tempore a fine ſuo divinum corpus & immortale, inconveniens non parvum eſt: ac demum ſi ſpirituale illud per ſe vim eam trahendi, aut fugandi habet, ſemper quidem per ſe trahet, & non magis ſeptima quam octava, niſi quid aliud ex parte recipientis ſubjecti obſtet, ſed neque poſtremo quis poteſt dicere ſpirituale illud uti triſte receptum diſplicentiam in membra ingerere, atque irritare ad eam expulſionem faciendam, quæ Criſis dicitur; primum quidem, quia ſic dicere quidem non poſſunt, cur majorem diſplicentiam dies ſeptima ingerat quam octava & nona, ſi per ſe eam inimicitiam cum membris habet: inde & illud valde mirum videri debet Dioni triſte eſſe

 ſpiri-

ſpirituale hoc in ſeptima, Calliæ vero non, eadem in domo eodem in lectulo jacenti: mox eidem Calliæ in octava triſte & inimicum fieri, Dioni non amplius: ac demum ſi propter ingeſtam diſplicentiam dicatur id Criſes facere, imo magis oppoſitum ſequi videtur, & impediri potius ea de cauſa Criſes quemadmodum in conſimilibus ſæpe videmus fieri, ſæpe enim futura exiſtente Criſi, accidit eam impediri ex novo recepto dolore, aut ex ira & ejuſmodi, quod jure fit, divertitur enim natura a priori ſtimulo, nova recepta ſpecie triſtitiæ alterius, ſimiliter & ſi operari illud Criſes dicatur, quod ut ſuavi recepto corroborentur membra, eadem opponi poſſunt, non eſſe enim ſuave niſi cui ſeptenarium acceſſit, & in eodem lectulo Dioni, non autem Calliæ ridiculum certe eſt, & philoſopho homine indignum.

Ad hæc igitur ſi quis recto reſpiciat oculo depoſito ſectæ amore, videbit Lunam & beata illa corpora non aliter ad Criſes facere, quam & ad cibi concoctioues, & generationes, & alia id genus: neque enim ſumus, qui & Solem, & Lunam, & alia ſydera negemus multa hic operari & movere, & ad Criſes quoque accedere poſſe, quemadmodum ad alia, uti univerſales multorum cauſas, proprias vero cauſas eſſe, & nihil aliud ad rationem dierum in Criſibus debere inquiri, aut inveniri poſſe, & negandum, & a Philoſopho ridendum fore exiſtimamus, ſed de his ſatis ſuperque dictum jam eſt, accedamus jam ad ea, quæ magis rationabilia ſunt, & ad medicos pertinentia magis, demonſtrantes rationem omnem dierum in Criſibus ex iis pendere, quæ ſunt in nobis.

CAP. VI.

PPrincipio illud non ignorandum eſt duo eſſe, quæ potiſſimum ad eam expulſionem faciunt, quæ Criſis dicitur, alterum eſt diſplicentia, ſtimuluſque, quem corruptus jamque inimicus humor in membra ingerit, alterum eſt digeſtio, hoc eſt præparatio illa, quæ requiritur, ſi expelli debet: utrumque enim quum ſimul convenit, tum maxime propulſatio humoris corrupti fit, quapropter rectiſſime Galenus dicebat in paroxiſmis, & circa morborum ſtatus maxime videri Criſes, in paroxiſmo enim ſtimulus atque irritamentum fit maximum, circa ſtatus vero, concocta digeſtaque materia eſt, accidit tamen quandoque tantum eſſe irritamentum, ut quamquam nec plane digeſtus ſit humor, foras tamen pellatur, conatu quodam maximo a natura facto, quod enim ea vis inſit membris, ut nocentia repellat, manifeſtum eſt, quamquam, quo principio & quo pacto id fiat, non ita eſt manifeſtum.

Ergo & quum plus nimio humor exuberat, & quum furenti eſt ſimilis, quaſdam ante tempus accidit Criſes fieri, ſed certe ejuſmodi non propriæ Criſes ſunt, ſed violentiæ quædam magis, in quibus nullus dierum, nullus naturæ ordo ſervatur.

De iis igitur, quæ Criſes non proprie ſunt, ſed irregulares quidam impetus, nullus nobis ſermo erit, ſed de iis ſolum, quæ proprie Criſes ſunt, & cauſam certam habent, & rationem dierum aliquam.

CAP. VII.

AD hæc & illud quoque conſtituendum eſt, rariſſime fieri, ut tranſeunte in humores vitio aliquo, unus tantum humor corripiatur, nam ut plurimum vel duo, vel plures vitium idem concipiunt, aut ſimul, aut poſt. Quippe ea in maſſa ſanguinis, quę intra venas continetur, confuſi commiſtique ſunt & reliqui vocati humores, cholera, phlegma, & melancholia, ſed ita ut quodammodo actu, quodammodo potentia in ea maſſa ſint, potentia quidem, quia ad minimas. & indiviſibiles particulas redacti ſunt, nec monſtrari poſſunt, hoc quidem phlegma, illud cholera, illud melancholia, niſi

nisi particulæ uniantur: at actu sunt, quoniam tametsi ad particulas minimas deducti sunt, proprii tamen generis rationem habent: igitur propter vicinitatem confusionemque eorum rarissime fit, ut infectionis causa communis pluribus non fiat: si enim contagio & putrefactio in causa est, aut liquefactio, aut obstructio, aut aliud id genus, ægre fit, ut vitium ad unum tantum sese applicet.

Incipientibus aut iis vitiari, tum quod corruptum est secernitur, quantum fieri potest, a reliquo, quod sincerum est, ita operante natura, cui ea vis inest, ac tunc actu humor fit, coeuntibus in unum particulis, ac sensibilem humorem conflantibus, per quem modum tandem & expulsio deinde fit, & Crisis, modo per unam, modo per aliam partem, qua magis naturæ commodum est.

CAP. VIII.

ACcidit autem dum corruptos humores natura separat, & actu facit, ita interdum commisceri eos invicem, ut unam conficiant formam unumque motum dent, ac morbum unum, qui rationem dominantis insequitur: unde cholerę nothæ, & pituitæ, & melancholiæ nothæ continguntur, a quibus & morbi denominantur nothæ tertianæ, nothæ quotidianæ, nothæ quartanæ: sæpissime vero non unam omnes formam conflant, nec unum motum dant, nec morbum unum, sed plures, unde & morbi compositi fiunt.

Si igitur, qui peccat, humor simplex, & unus tantum sit, aut plures quidem, sed in formam unam redacti, tunc nulla dierum criticorum ratio est expectanda, sed paroxismi soli considerandi sunt, & eorum dies, in phlegmate quidem quotidianæ, in cholera tertianæ, in melancholia quartanæ, in quibus cadent quidem suæ Crises, sed ut accidit materiam digestam esse, quod certam diem nullam per se habet, propter quod in tertianis, quæ puræ sunt, videmus, & quintam indifferenter & septimam & nonam, & in summam omnes impares dare Crises, nec Hippocrates aliud in his præcipit attendendum esse, quam dies impares. At vero ubi & plures peccant humores, & non sub formam unam commisti, sed confusi solum, propriam naturam servantes, tunc sperare possumus certas dies videre, in quibus Crises permultę fiant, certas, in quibus rarissimæ, alias medio modo se habentes, quorum omnium causam & certam rationem habere possumus: ac talis major est morborum pars, quoniam uti raro est humorem simplicem peccare, ita & plures ad unam formam convenire perrarum est: quare in multis morborum, aut Crises videri possunt certis diebus, aut motus saltem humorum. Illud vero interest inter humores; quod ad eam mistionem conficiendam, quæ unius formæ est, aptissimum est phlegma, quoniam humidum liquidumque est, ac bene miscibile, ineptissima melancholia, quoniam siccior terrestriorque est, & ad miscendum durior, nihil tamen prohibet & phlegma seorsum morbum facere, & melancholiam ad unam formam venire.

CAP. IX.

PLures igitur quum humores in morbis peccant, non autem sub forma una, accidit quidem interdum, ut unusquisque illorum manifestum prodat paroxismum, Cholera quidem tertianarium, phlegma quotidianum, melancholia quartanarium, unde & morbi manifeste compositi fiunt. Interdum vero accidit, ut non omnes manifestum dent paroxismum, si aliqui illorum latentiorem ædant: dico autem latentiorem paroxismum, non quod humor non moveatur, sed quod motus ille suboccultus sit, quod nonnullis de causis accidit: sæpe enim, qui movetur, humor non multus est, & vix perceptibile est, quo exacerbat: sæpe sensim, & per moras putrescit, unde nec

horrorem incutit, nec calorem acrem apportat: sæpe & supervenit major febri: aut vero & quum non paucum est, quod movetur, & repente invadit non sensim & per particulas, nec majori alteri morbo supervenit, tum manifestum affert paroxismum, & manifestę fiunt compositæ pluresque febres & Hemitrithei, aliæ quidem ex cholera, & phlegmate, aliæ ex cholera, & melancholia. Sed certe non frequenter admodum fit, ut peccantibus pluribus humorum, manifestos quisque motus prodat, verum sæpius id videri accidit, ut unus manifestum ædat paroxismum, alius latentiorem, manifestum quidem ille, qui principaliter peccat, latentiorem qui non principaliter, sed quasi per sequelam quamdam. Ex his ratio omnis Criticorum dierum pendet, peccantibus enim humoribus magna ex parte morborum pluribus, & iis quidem non facientibus formam unam, unoquoque autem motum suum pro natura faciente, cholera quidem per tertias, melancholia per quartas, inde fit, ut quibusdam diebus humores, qui peccant, simul omnes commoveantur, quibusdam aliqui solum: quibusdam nulli: quare & dierum accidit quasdam placidissimas in morbis esse, alias acerbiores, alias acerbissimas: placidissimæ illæ sunt, in quibus nulli humores moventur, quod quidem fieri potest, quamquam phlegma quotidie motum faciat, ob id, quod phlegma ipsum ut plurimum formam unam cum aliis conflat, & illorum motum consequitur, acerbiores sunt dies, in quibus unus humor movetur: acerbissimæ, in quibus omnes; aptissimæ igitur dies illæ sunt ad Crises faciendas, in quibus concursus fit humorum omnium: acerbissimus enim tum paroxismus fit ac stimulus & irritamentum naturæ maximum, quod præcipue sequi ad agendas Crises dictum est supra. Porro quoniam nec Crisis fit nisi digesto præparatoque humore, perfecta autem absolutaque digestio non est, donec quod crassius est ac segnius, digestum ipsum non sit, crassior vero & segnior omnibus est melancholia: inde fit, ut potissimum circa melancholiæ & motus & digestiones attendantur Crises, cujus natura (ut mihi videtur) non est a multis recte perspecta: nam ea semper fere in morbis cum aliis aut principaliter peccat, aut subpeccat saltem, quod plurimum est: quæ, quoniam unam cum iis formam facere inepta est, per se quidem movetur, & suas periodos servat, interdum quidem manifeste, quod tum accidit, quum & multa est, & principaliter peccat, ut plurimum autem latentius, quum scilicet subpeccat ipsa, & putredinem ex alio principio recipit: quibus igitur diebus cum motu aliorum humorum concurrit, acerbissimum paroxismum affert, porro & quoniam Crisis non fit, donec & ipsa non sit digesta, fit quidem, ut e melancholia tota ratio dierum in Crisibus præcipue pendeat per modum, quem jam afferemus, cujus rei non ab re fuerit in primis hoc exemplum apponere. Sit enim qui principaliter humor peccat, cholera, non quidem pura, sed commista, commista autem cum phlegmate quidem sub forma una, cum melancholia vero vicinitate sola & confusione, subpeccet autem melancholia, ac non multa, nec valde crassa, sed subtilior, & in summa quæ cito terminum dare possit: igitur putrescente cholera, simul quidem & eadem die computrescet & melancholia, morosusque satis erit paroxismus ille primus (utpote duorum humorum) secunda autem dies quietissima redibit, in qua nullus humorum motus fiet, at tertia paroxismum choleræ quidem sentiet; Crisim tamen non faciet, tum quia stimulus nondum maximus, tum quia totum nondum digestum est: quarta autem dies motum habebit melancholiæ, sed latentiorem, quia non multum est, quod tunc movetur de melancholia, partim quidem quia subpeccabat solum, partim quia putrefactio ejus quodammodo pendet a cholera, qua cessante in die quarta aliquem quidem motum dat melancholia ob concepta putrefactionis semina, sed parvum, & latentem, quoniam origo & fomes putrefactionis quiescit: quinta vero choleræ motum videbit, sexta nullius: at vero septima acerbissimum

omnium

omnium paroxiſmum apportabit concurrentibus ſimul humoribus, qui peccabant, omnibus ac largius melancholia, quoniam ex alterius contagione & pulſu non parum motionis recipit: qua die quoniam & digeſta eſt melancholia; fuerat enim ſubtilis, & pauca, nata cito terminum recipere, continget etiam Criſis; ſtimulus enim acerbiſſimus in ea fit, & totum digeſtum eſt, in aliis autem diebus, aut ſtimulus abfuit, aut digeſtio.

CAP. X.

SED de his latentioribus paroxiſmis operæ pretium eſt nonnulla dicere, nam quærant fortaſſe aliqui, numquid latentes hoſce melancholiæ motus effinxerimus nos, an etiam perſpexerimus in morbis; ſi enim perſpeximus, cur & alii non perſpexere, non Hipp. non Gal., & alii? ſi vero non perſpeximus: quid effingi oportet, quæ non ſunt? ſi enim eſſent, viderentur ubique. Ad quos dicimus non effingere nos eos motus, ſed in morbis eſſe & videri, ſi diligenter quis animadvertat, nec profecto dicere poſſem, quoties non ſolum ego conſpexerim, ſed & alios, etiam medicos ſenſiſſe viderim, admiratos dies illas, quas quietiſſimas exſpectabant, rediiſſe tamen inquietas, moroſas, ægrum; jactari, & conqueri, neſcientes unde hæc contigiſſent. Interdum vidi & medicos alios, quod quartarios quoſdam motus in certis morbis percepiſſent, dubitaſſe, ne febris in quartanam deſineret, quum tamen nec quartana ſubſecuta fuiſſet, & ęgritudo ſuo tempore abſoluta; ego vero qui prius motus hoſce conſideraſſem, nullum horum timebam, aut mirabar; quin ſæpe monui dies, quas illi quietiſſimas exſpectaſſent, moroſiores eſſe futuras. Quare & Hipp., & Gal. & alios vidiſſe eoſdem motus exiſtimo, ſed fors ita tulit, ut ad cauſam non animadverterint, nam quid aliud monſtrant dies illi, qui indicativi dicuntur, qui omnes quarti ſunt a die, in qua Criſis perfecta futura eſt? quid aliud indicat totus progreſſus Criſium, qui non ſeptenarias, ſed per quartanarias periodos pergit, quarum duæ ſeptenarium unum faciunt? Hipp. quoque quaſi rem iſthanc innuere videtur mihi, quum dicit quartanarios motus in morbis ſpectandos eſſe. Sed neceſſarium non eſt fortaſſe plura hac in re adducere, quum ab unoquoque ſpectari poſſit; quod ſi medici omnes facient; & rem ita eſſe videbunt, & magnum quoddam principium ad multa nacti erunt, & multa ſimul deſinent & admirari, & timere.

CAP. XI.

SED rurſus dubitare omnes jure poſſint, quoniam per præſcriptum quidem exempium monſtrari fortaſſe poteſt, quomodo & quarta & ſeptima die Criticæ ipſæ ſint, at quomodo & undecima & quartadecima, & vigeſima, & vigeſimaprima Criticæ ſint, demonſtrari quidem non poteſt. Nam per aſſignatum exemplum melancholiæ motus ſunt 4: 7: 10: 13: 16: 19: 22: 25: & 28: in quibus nec 11: nec 14: nec 20: nec 21: nec 27: locum habent. Ergo, quo pacto & hi quoque dies Critici ſint, exſpediamus. Primum autem illud præmittamus, melancholiæ modos & conditiones multiplices eſſe, ſæpe enim pauca eſt, ſæpe multa, interdum craſſior, interdum tenuior, modo tenacior, modo ſoluta magis, modo calidior, modo frigidior: ſimiliter ſe habet & cholera; ex hac diverſitate fit, ut putreſcente cholera quandoque ſimul & eadem die computreſcat & melancholia modo in initio paroxiſmi, modo in medio, modo in fine, quod tum maxime fit, quum & pauca eſt, & ſubtilior, & calidior magiſque admiſta choleræ,

 tunc

tunc enim in ipſam citiſſime tranſit infectio; interdum non ſimul & eadem die moveri melancholiam accidit, ſed ſecunda ſolum die, interdum & tertia ſolum, fortaſſe autem & quarta ſolum; in acutis enim morbis prima die motus fit utriuſque humoris, acuti namque morbi a tenuiori, & pauca, & calidiori materia fiunt, in tardis autem morbis, quos Chronicos vocant, quoniam craſſiorem illi, & multam, & tenacem, frigentemque materiam habent, moveri quidem melancholiam accidit nonniſi die tertia, & ſi materia craſſiſſima ſit, fortaſſe nonniſi quarta; in mediocribus autem morbis, quorum & materia media eſt quantitate, craſſitie, & aliis, die quidem ſecunda repit in melancholiam putredo; igitur ſi prima die quum cholera ſimul & melancholia commoveatur, quod in acutis fit morbis, quartanariæ quidem periodi erunt 4, 7, 10, 13. raro enim ultra hos protenditur ſtatus in acutis; ſi ergo quam acutiſſima ſit ægritudo, tum Criſis in 4. fieri poteſt, in his enim materia & pauciſſima eſt, & ſubtiliſſima, & fervens: ſi vero acuta quidem ſit ægritudo, ſed tamen inter acutas ſegnior, ad 13 protendetur ejus ſtatus: ſi vero mediocriter acuta ſit, ad 7. in medio autem quum ſit, qui mediocriter acutus eſt morbus, media autem ſæpius, quam extrema, contingant, inde fit, ut in genere acutorum dies ſeptima maxime Critica ſit, rarius enim eſt morbum quam acutiſſimum eſſe, rarius quoque, ſi acutus eſt, ut ad 13 perducat ſtatum; ſi tamen quandoque ad 13. prorogetur Criſis, totus dierum progreſſus ita ſe habet. Prima quidem dies triſtis eſt, & inæqualis, duos enim habet motus; ſecunda placidior redit, ſi non duplex ſit febris; tertia motum choleræ ſentit; quarta melancholiæ, ſed latentem, at moroſum tamen; quinta choleræ reverſionem videt; ſexta mitis pergit; ſeptima valde quidem acerba eſt, non tamen Criſim dat, quoniam non plane digeſtus eſt humor; octava ſuavior ducitur; nona gravior propter choleræ motum; decima latentem habet melancholiæ motum; undecima choleræ manifeſtum; duodecima placida eſt, at 13 ſæviſſima, & Criſim etiam affert, quoniam cum irritamento maximo digeſta etiam materia eſt, ut plurimum tamen in his morbis reſolutio magis morbi, quam Criſis fit in 13.

CAP. XII.

SI vero non prima die, ſed ſecunda ſolum, motum dederit melancholia, quod in mediocribus morbis accidit, tum quartanariæ periodi erunt 2: 5: 8: 11: 14: 17: 20: ultra autem rariſſime in mediocribus producitur ſtatus. Critici autem ſunt 11: 14: 17: 20: ſed undecimus Criticus quidem eſt, ſi in hoc genere materia non multa ſit, & acutis proxima; ſi vero in eodem genere craſſior ſit, & chronicis vicinior, tum Criſis ad 20 protendetur; ſi vero in omnibus mediocris, ad 14. quoniam autem media ſæpius, quam extrema, contingunt, inde eſt, quod 14 maxime Critica ſit in mediocribus morbis, mox 11, mox 20, mox 17. illud tamen ignorandum non eſt in tertianis, quæ ſimplices ſunt, pares dies raro Criticas videri, eo quod in iis paroxiſmus non accidat, niſi anticipatio forte fiat, quare nec 4: nec 14 in his Criticæ valde videntur; quoniam tamen in tertianis ſæpe accidit, ut non ſimplices ſint, ſeu duplices, tum & ſæpe continuæ necnon & anticipatio quoque paroxiſmorum contingat, ex his evenit, ut 14 dies multas videre Criſes conſueverit, ſimiliter & 20. Quæ vero in hoc progreſſu ſint lenes dies, quæ acerbiores, quæ acerbiſſimæ, ex ſubſcriptione manifeſtum eſſe poteſt.

1 (2 3) (4 5) (6 7) (8 9) (10 11) (12 13)

At ſi

At si tertia solum die motum recipiat melancholia, quod in chronicis morbis fit, in quibus crassa valde, & tenax, & multa materia est, periodi quidem erunt 3. 6. 9. 12. 15. 18. 21. 24. 27. 30. raro autem ultra contingunt Crises, maxime autem Criticus horum erit 21. mox 27, mox 15. si enim materia crassa quidem, ac tenax sit, pauca autem in eo genere, ad 15. status erit: si vero crassa, ac valde multa, ad 27. si vero eo in genere mediocris, ad 21. quod idcirco sæpius evenit, quoniam in medio est, quæ vero dies quietiores, quæ graviores, quæ gravissimæ futuræ sint, ex subscriptione manifestum est.

CAP. XIII.

Ex his omnia illa monstrari possunt, quæ circa Crises spectantur, ac primum illud, cur tam 20. quam 21. Critici dies sint, in quo tantum Galenus laborat, mensem mirum componit, horas subtrahit: patet enim in mediocribus morbis 20. in chronicis 21. diem Criticam esse, utra autem Critica magis sit, difficile certe est judicare, casu enim fieri potest, ut aliqui plures in 20. aliqui plures in 21. Crises perspiciant: propter quod Archigenes magis 21. amavit, Hippocrates vero 20. magis. Illud quoque perspicuum esse potest, cur dierum alii præstent principatu, alii sint principatu minores, & cur alii Critici sint, alii non, alii medio modo se habeant.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.

1.2.3.4.5.6.7.8.9.10.11.12.13.14.15.16.17.18.19.20.21.22.23.24.25.26.27.28.29.30.

Ergo inter omnes maxime Criticus dicebatur septimus, quod idcirco fit, quoniam maxima Crisium pars in acutis fit morbis, in iis & stimulus ingens fit, & materia subtilis est, & bene mobilis, in acutis autem maxime Criticus erat septimus, quoniam in medio est; ab hoc secundus principatu ponebatur 14. nam & si quartus, & 13. in acutis versantur, rarius tamen est, ut morbus quam acutissimus sit, rarius item ut in acutis status protendatur ad 13. quam ob causam 14. crebriores Crises videt, quod in morbis mediocribus sit, & in iis maxime Criticus existat: propter eamdem causam & 20: & 21: & 11 magis etiam Critici sunt quam 4, & 13. inter ipsos autem 20, & 21 superant principatu undecimum, nam quamquam undecimus sit in mediocribus morbis rarius, tamen in illis fit, ut status acceleretur ad 11. Non Critici autem erant 6: 8: 10: 12: 16: 19: 22: 23: 25: 26: 29: ac 6 quidem rarissimas Crises videt, quoniam in eo neque choleræ motus fit (quum sit par) neque melancholiæ, nisi forte in periodis tertiæ diei: at in illis status multo longior exspectabatur; qua de causa in 6 crises non fiunt, nisi forte aut paroxismus septimæ anticipet, aut materia furens sit, aut exuberantissima: in his enim quædam Crises apparent in 6, verum illæ (ut diximus) proprie Crises non sunt, sed violentiæ quædam magis, propter quod sævus dici consuevit iis dies, quum Crises dat, quippe quum illæ a prava materia fiant; octava quoque propter eamdem causam, quod nec choleræ motus, nec melancholiæ videt, nisi in periodis secundæ diei, Critica esse non potest; 10. vero motum choleræ non habet, quare fit, ut quamquam motum pri-

mæ

mæ diei habeat, non possit tamen Critica esse: at 12 & par est, & motum habet melancholiæ tertiæ diei, quæ serius statum facit: 16 autem periodum habet primæ diei, sed illuc non protenditur status in acutis morbis: consimiliter & 19 motus habet primæ diei, unde nec ipsa Crisim videt: sed neque 22 eadem de causa; vigesima autem tertia periodum habet secundæ diei, sed in morbis mediocribus dictum est statum non protendi ultra 20: ad 25 autem transirent periodi primæ diei, si morbus non ante decerneret: idem de 26, & 29. dicatur. De vigesima autem octava dubium apud antiquos fuit; multi enim prætulerunt eam 27, quod quidem verum esse potest, si forte melancholiam die solum quarta moveri accidat, sic enim periodi erunt 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31. quem motum & nos semel observavimus in continua febre, in qua duplicis tertianæ correspondentia fuit; acerbæ autem dies cæperunt esse 7, 10, in qua exacerbationes tertianariæ cessavere, abinde vero cum continua quartanarii solum nobis apparuere: sævissimæ vero omnium dies fuere 22, 25, & 28, in qua æger supremam obiit diem. Medii autem dies erant 3, 5, 9, 13, 18: ac tertius quidem, & 5, & 9 ita se habent, quoniam in tertianis puris, & iis, quæ non puræ sunt (habent autem formam unam) multæ contingunt Crises. 13 autem ad Criticos propinquus est (ut diximus) quoniam & impar est, & inter periodos primæ diei cadit: quare & ipse nonnullas Crises videt: 17 autem periodos habet secundæ diei, & in eo sæpe Crises etiam fiunt: at 18 periodum sortitur diei tertiæ & quasdam etiam Crises dat, vel anticipantibus paroxismis, vel in duplicibus tertianis.

CAP. XIV.

INdicativi vero dies sunt, in quibus materia non omnino digesta est, proxima autem ut digeratur: quoniam vero natura, quoties irritatur, expulsionem nocentis tentat, inde fit, ut certis diebus Crises quædam imperfectæ contingant, nuntiæ vero ejus Crisis, quæ perfecta futura est. Crisim quidem atque expulsionem tentat natura, quoniam stimulatur, imperfectam autem facit, quoniam non omnino digesta est materia, quæ tamen quoniam in parte digesta est, in parte etiam exsperitur: propinquissima vero digestioni quum sit, nunciat quidem in sequenti periodo futuram esse perfectam Crisim, atque idcirco indicativi illi dicuntur dies, in quibus imperfectæ contingunt Crises, propinquissimæ vero perfectis; omnes autem quarti sunt a die perfectæ Crisis, quod apertissime monstrat rationem Crisium a melancholiæ motibus potissimum dependere: quartus igitur nuntius septimi est, undecimus quartidecimi, decimus autem septimus vigesimi, decimus octavus vigesimi primi: vidimus autem nos & 8 indicativum fuisse undecimi in muliere tertiana febre laborante, cujus acerbiores dies fuere 2, 5 8: erat enim mota melancholia secunda die: in 8 autem urina facta fuit sanguinea, unde judicavimus in undecima Crisim futuram esse per menstruum sanguinem, quod non secus, atque existimaveram, evenit, nihil enim prohibet & eos dies (qui ut plurimum indicativi sunt) quandoque etiam principes in Crisi fieri.

CAP. XV.

DE natura igitur & causis Criticorum dierum ita quidem oportet existimare; ad quæ si qui forte medicorum animadverterint, facultatem profecto nacti erunt in omnibus pene morbis dierum progressus novisse, quæ mites, quæ acerbiores, quæ acerbissimæ futuræ sint: tum & quando, & quomodo, & quorum humorum futura, aut non futura sit Crisis, & quando conveniat,

niat, aut detrahere ſanguinem, aut medicamenta ulla afferre. Verum diligentia opus eſt, & cura, anticipationeſque paroxiſmorum conſiderandæ, & dies multo ſtudio enumerandæ, & quid in unaquaque novi accidat: quare & contemplatio hæc, atque ars negligentis medici non eſt, aut ad lucrum evolantis, ſed ſolertis, & amantis philoſophiam. Eſt autem (ſi fieri poteſt) procurandum primam ægritudinis diem accepiſſe, quo recte poſſimus, quæcumque ſunt ſecutura diligentiſſime obſervare, prævidereque; ſi igitur circa morbi initia datum fuerit acceſſiſſe, ad hæc attendere eum oportet, qui ejus progreſſum noſſe volet; in primis videat qualis nam ægritudo oblata eſt, num acuta, an chronica, an mediocris, quod ex iis ſignis cognoſcet, quæ a medicis tradi ſolent; quod ſi acutam ægritudinem viderit, materiamque aeream & ſubtilem, ſiquidem cholera plura judicabitur, ad impares tantum dies animadvertat, neque enim in ea melancholiæ periodi ſperandæ erunt: at ſi non ſincera fuerit cholera, ſed ſordidior quodammodo, tum ſperari poterunt quartanarii illi motus, qui ordinem in Criſibus præbent; quare ad primum paroxiſmum adverte, ſi ſimplex eſt, ſi tempora ſervat ſua, an magis quamdam recipit diverſitatem; quod ſi circa augmenta, aut ſtatus, aut declinationem contrahi rurſus pulſus videatur, atque extrema frigere, ſuſpicio quædam eſt motam ſimul atque eadem die fuiſſe melancholiam: quamquam non neceſſarium id eſt, poſſunt enim hæc eadem, aut ex motu phlegmatis, aut ex alia portione choleræ provenire: verum quarta dies certitudinem eo in dubio dabit, ſi enim debente ea ſine febre fieri (ut in terminis) triſtem tamen apportaverit diem, & occultam quamdam ſine via cauſa ægro perturbationem immiſerit, magnum quidem indicium erit die prima motam ſimul fuiſſe melancholiam: quare inſpecta urina, & aliis digeſtionis ſignis ad ſeptimum animadverte, in quo aut Criſis fiet, ſi judicata in quarta fuerit, aut ęgritudo ſolvetur, aut ſtatus erit.

Si vero dies prima nullum dederit ſignum motę melancholię, videris autem materiam groſſiuſculam, tunc judica morbum ultra hebdomadam tranſiturum: quare nec 4 nec 7 curato, ſi opus fuerit aut ſanguinem mittere, aut pharmacari, neque enim is te teneat timor, ne impedias Criſim; ad ſecundam vero diem reſpice, in qua vide, ſi quicquam commoveatur, an nihil: quod ſi aliquid movetur, conſiderato, an clarus ſit paroxiſmus, & priori ſimilis (forte enim febris duplex erit) an magis latens fuerit motus, & ſine manifeſta cauſa triſtior, quo caſu & ad quintum reſpicito, ſi ſęvum apportarit paroxiſmum, ſi longum, inęqualem, non humoroſum, ſed ſiccum, cum declinatione longa, moroſa: quę ſi contigerint, dubitare nihil debes motam die ſecunda fuiſſe melancholiam; computa igitur periodos ſecundę diei, & metire materiam, qualitatemque ejus, & quantitatem, ac digeſtionem, ſi enim mediocris in omnibus viſa fuerit, ad 14 protende ſtatum: ſi craſſa medio modo, at multa, ad 20: ſi acutior, & non multa, ad undecimum. Cognoſces autem & quę quietiores, & quę acerbiores dies erunt.

At ſi neque prima, neque ſecunda die ſigna ulla videris motę melancholię, tum ad tertiam te converte, & materiam bene examinato: quod ſi notę ullę apparebunt, quę ſuſpicionem dent ejus motus, tunc ad periodos tertiæ diei ſpectato: ſi igitur *& 6, & 9* tibi reſponderint quartanarios motus ſervanti, tunc chronicam ęgritudinem futuram time, & ſi materia craſſa quidem videbitur, mediocris autem quantitate, ad 21 decerne ſtatum: ſi vero multa, ad 27.

CAP. XVI.

Quoniam autem non ſemper advocari medicum ad initia morborum accidit, ſi quidem primas dies vidiſſe non dabitur, at percunctare tamen, quę

quæ prima fuit dies, qualesque reliquæ præteriere. Fortasse enim hoc modo periodos primæ, aut secundæ, aut tertiæ diei novisse poteris: nam si quartanarios ullos motus deprehenderis, facta ad diem primam supputatione videbis, cujusnam diei illæ periodi sint, quod si nec diem primam dare, neque aliarum ordinem æger sciverit, aut qui ægro astant, tu tamen morbi motus observa, raro enim fit, ut re diligenter spectata non sese offerant tibi quartanarii aliqui melancholiæ motus: quos si ullos videre poteris, considerato & signa digestionis, & propinquitatem status, & distantiam, necnon & materiæ qualitatem. Sic enim non modo futurorum, sed & præteritorum etiam cognitor esse poteris, quemadmodnm non multo, jam elapso tempore contigit mihi: quum enim accersitus ad ægrum quemdam; multis post morbi initia diebus quæsissem, qua die primum ægritudo invasisset, nescire se tum æger, & adstantes dixere; tum quæsivi, quæ saltem graviores præteriissent dies hesterna inquit æger, & dies Martis graviores fuere; fuerat autem, quam hesternam dixerat, Veneris dies, quarta quidem a die Martis. Cognovi igitur melancholiæ motus illos fuisse, quum vero & urinam & reliqua signa digestionis examinassem, vidissemque, quamquam jam plures a prima præteriissent dies, statum tamen adhuc longinquum, judicavi periodos illas Veneris, Martisque tertiæ diei fuisse, quare & ægritudinem ad 27 transituram. Facta vero diei tertiæ computatione tandem compertum est ægritudinem die Martis primo incœpisse, ac tunc decimam & nonam agi, quæ sabbati dies erat.

m. m̄. i. v. s. d. l. m. m̄. i. v. s. d. l. m. m̄. i. v. s.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Hæc sunt, quæ circa Criticorum dierum causas & rationem longa primum diligentique inquisitione nobis comperta sunt, mox & re ipsa observationibusque comprobata: quod & reliquos quoque medicorum facere & hortor & rogo: sic enim (ut arbitror) & laborem nostrum commendare, & me excusare poterunt, si a parente medicinæ Galeno, quem in reliquis ut Deum veneramur, & colimus, hac una in re discedere ausus sum.

IN-

INDEX RERUM OMNIUM,

Quæ in toto opere continentur.

C

D

G

H

I

L

M

N

Oblivio

O

P

T

V

FINIS.